

LAISVĖS KOVŲ ARCHYVAS

Nuoširdžiai dėkojame
Tautos fondui iš JAV,
šio numerio rėmėjui

KU biblioteka

093 00212753 0

Viršelyje Kamajų apyl. (Rokiškio raj.) stribų sušaudyto Kristaus statulėlė. (Iš Petro Dručkaus asmeninio muziejaus)

LIETUVOS POLITINIŲ KALINIŲ IR TREMTINIŲ SĄJUNGA
ISTORIJOS SEKCIJA

LAISVĖS KOVŲ ARCHYVAS

7

Kaunas, 1993

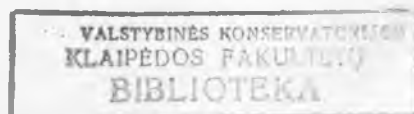
UDK 947.45(084)
LA-148

Redakcinė kolegija:

Balys GAJAUSKAS, Česlovas KISONAS, Algis KAŠETA,
Antanas KLIUNKA, Antanas LUKSA, Gintaras SIDLAUSKAS,
Gintaras VAICIUNAS, Vidas GRIGORAITIS

Viršelį apipavidalino Alvydas LADYGA

Reprodukcijos R. ŽILIO ir S. DEMERECKO

ZEMAIČIŲ APYGARDA Kardo (Kardų) rinktinė

Septintasis žurnalo numeris skirtas Žemaitijos rezistencijai. Šio regiono ypatumus nulėmė keletas faktorių: čia ilgiausiai išsilaikė vokiečių okupacija, čia buvo susikūrusios ypač stiprios LLA Vanagų (VS) struktūros; sovietams okupavus Lietuvą daugelis jiems vadovavusių karininkų pasiliko ir ėmė vadovauti naujai pasipriešinimo bangai. Žinoma, keičiantis sąlygoms, turėjo keistis ir pasipriešinimo taktika, strategija. Priklausomai nuo to keitėsi partizanų junginių struktūra. Žemaitijoje galima pasekti tą kaitą: LLA Vanagai — Žemaičių Legionas — Žemaičių apygarda. Žemaičių Legioną, įkurtą LLA vadų, J. Kubiliaus, J. Eidimto ir kt., matyt, galima sąlyginai laikyti pereinamąja struktūra. Po jų arešto nuo 1945 m. rugsėjo mėnesio Ž. L. ėmė vadovauti J. Semaškos — Liepos, Rikio štabas, jo pavaduotoju paskirtas S. Jazdauskas, štabo viršininku — Vl. Kučinskas—Ipras. Šis štabas bandė sujungti 10 Žemaitijos apskričių: Telšių, Šilutės, Mažeikių, Kretingos, Tauragės ir kt. Šiose apskrityse buvo įkurti štabai, LLA pavyzdžiu organizuojamos OS ir VS struktūros. 1946 m. kovo 15 d. Ž. L. vadas Liepa užmezgė ryšius su Vilniuje veikusia Lietuvių Tautine Taryba, vad. J. Noreikos — gen. Vėtros. Pagrindinis šios organizacijos tikslas buvo sujungti visas potencialias pasipriešinimo pajėgas. Tačiau ši organizacija nedaug tenuveikė: buvo planuojama Lietuvą padalyti į 4 apskritis, sudaryti karinę ir politinę vadovybę; buvo išleista keletas instrukcijų, atsišaukimų, kuriuose atsispindėjo organizacijos programa. 1946 m. kovo mėn. buvo sunaikintas LTT branduolys, suimti J. Noreika, S. Gorodeckis ir kt., o balandžio mėn. — suimti 32 Ž. L. vadai, ryšininkai (tarp jų J. Semaška, Vl. Kučinskas ir kt.).

1946 m. gegužės mėn. Žemaitijoje atkuriamas štabas, kuriam vadovavo F. Ašoklis — Vilkas (jis buvo ir J. Semaškos štabe). Štabo viršininku skiriamas V. Ruzgys — Margis, agitacijos ir propagandos skyriaus viršininku — Br. Staliūnienė — Vyšnia. Matyt, tada imtas naudoti pavadinimas „LLA Žemaičių apygarda“. Į šį karinį vienetą įėjo 5 rinktinės: Satrija (Telšių a.), Alka (Mažeikių a.), Kardas (Kretingos a.), o taip pat Lydžio (Tauragės a.) ir Rasos (Raseinių a.) rinktinės, kurių pagrindu po pusmečio susikūrė J. Kęstučio apygarda.

1946 m. rugsėjo mėn., areštavus F. Ašoklį ir Br. Staliūnienę, nauju apygardos vadu tapo K. Antanavičius, jo pavaduotoju — P. Antanavičius, organizaciniam skyriui ėmė vadovauti buv. štabo narys V. Ruzgys — Margis, Algimantas, Algis; štabas pasipildė dar dviem naujais nariais: K. Malakausku — Bimba ir vokiečių majoru Viliu. Jiems vadovaujant galutinai susiformavo Žemaičių apygarda — ją sudarė 3 rinktinės, suskirstytos į kuopas, suformuota (pagal galimybes) rinktinių ir kuopų vadovybė.

1947 m. pavasaris ir vasara — tai kritinis laikotarpis Žemaičių apygardai. KGB, savo agentų, esančių kiekvienoje kuopoje, pagalba, rengė sėkmingas operacijas vieną po kitos. 1947 m. balandžio mėn. vienos tokios operacijos metu visiškai buvo sutriuškintas apygardos štabas, dislokuotas Plungės apyl. Per keletą 1947 m. mėnesių apygardos ribose žuvo 200 partizanų, buvo suimta 650 asmenų (tarp jų — ryšininkai ir rėmėjai).

1947 m. balandžio—gegužės mėn. Žemaičių apygardos štabas suskilo: apygardos vadais pasiskelbė 2 asmenys: Šatrijos rinktinės vadas K. Juozaitis — Meteoras ir J. Vygantas — Ivanauskas. Abu sudarinėjo štabus, konfliktas gilėjo. Šia situacija netruko pasinaudoti KGB: agentų pagalba buvo sužaišta kombinacija, kurios pasekoje K. Juozaitis nušovė J. Vyganto štabo operatyvinio skyriaus viršininką Tomkų, o po to partizanai sunaikino visą K. Juozaičio štabą — M. Lukauską, Pr. Lukauską, Vasiliauską ir Juozaičio žmoną.

1947 m. spalio mėn. J. Vygantas — Ivanauskas išvyko į Vilnių susitikti su „BDPS“ vadovybe (KGB iniciatyva). Bebūdamas Vilniuje, jis „savo“ iniciatyva išleido apygardai keletą instrukcijų, kuriose buvo įsakoma keisti kovos taktiką, t. y. persiorganizuoti pasyviai pasipriešinimui.

Matyt, tolesnis Ivanausko panaudojimas buvo netikslingas, nes 1947 m. spalio mėn. jis buvo areštuotas (taip pat ir visi jo štabo nariai).

Tokiu būdu Žemaičių apygarda liko be vadovybės ir tokia padėtis tęsėsi iki 1948 m. pavasario, kol Kęstučio apygardos vadovybės iniciatyva buvo pradėtas atkuriamasis darbas.

Apygardos vadu buvo siūloma tapti mjr. A. Milaševičiui, tačiau įkūrus Jūros sritį pastarasis tapo jos vadu. Žemaičių apygardos vadu tapo Vl. Montvydas — Žemaitis, Etmonas, Algimantas, Dėdė, Virškalnis, Arūnas, jo pavaduotoju — N. Keršys — Napoleonas, Svogeris, Margis; štabo viršininku — Jonas Cėсна—Zentas, Balandis; štabo karininku ir ūkio dalies viršininku — B. Alūza—Bedalis, propagandos ir agitacijos skyriaus viršininku — V. Stribys, ryšių karininku — J. Kentra—Tigras.

Tuo metu ypač sustiprėjo Kęstučio apygarda, į Žemaitiją persikėlė centrinė vadovybė. Tai, be abejonės, turėjo reikšmės Žemaičių apygardai. Įkūrus Jūros sritį, imta tvarkyti ryšius, koordinuoti veiksmus. 1948 m. rudenį buvo sukurtas specialus būrys, vadovaujamas A. Liesio—Tonio, kuris palaikė ryšius tarp Žemaičių apygardos ir Vakarų srities štabo, o taip pat organizavo ryšių tinklą Žemaičių apygardos viduje.

Kaip jau buvo minėta, Žemaičių apygarda buvo padalyta į 3 rinktines. Vienos iš jų — Kardo rinktinės — štabo dokumentų rinkinį pateikiame skaitytojui.

Kardų rinktinės įkūrimo data laikytina 1945 m. lapkričio 15 d. Įsakymu Nr. 1 skelbiama, kad vado pareigas pradeda eiti K. Kontautas—Tėvas, Montė (K. Kontrimas). Sudarytas laikinas štabas: organizacinio skyriaus viršininkas — J. Drulis (J. Kėkštas), ūkinio skyriaus viršininkas — Vl. Starkus, jo pavaduotojas — J. Anužis, raštvedys — J. Girulis, informacijos ir agitacijos skyriaus viršininkas — J. Jablonskis (J. Knistautas). Žemaičių legiono vado Liepos įsakymu Nr. 4 nurodoma, kad Kretingos apskr. rinktinė vadinama Kardų rinktine. 1945 m. lapkričio mėn. 23 d. Kardų rinktinė įjungiamą į Žemaičių Legioną. Tame pat įsakyme aptariamos rinktinės ribos: Skuodo, Mosėdžio, Salantų, Platelių, Darbėnų, Kartenos, Palangos, Endriejavo, Veiviržėnų, Gargždų, Kretingos miestas ir valsčiai. Patvirtintas rinktinės vadas Kontautas.

Neaiškus rinktinės štabe J. Ožeraičio—Ūso vaidmuo — pačiuose pirmuose 1945 m. dokumentuose tai neatsispindi. Matyt, jis vadovavo rinktinei 1946 m., perėmęs vadovavimą iš Kontauto labai trumpam laikui.

1946 m. rinktinės vadu tapo Juozas Kėkštas—Drulis, Kaupas (buv. Panevėžio saugumo viršininkas vokiečių okupacijos metu), štabo viršininku — Alf. Knistautas—Jablonskis (taip pat ėjo žvalgybos skyriaus viršininko pareigas), štabo sekretoriumi — K. Žekelis (žuvo 1947 m. rugpjūčio mėn. čekistų operacijos metu).

1948 m. gegužės mėn. Bublių miške žuvo rinktinės vadas J. Kėkštas. Vadovavimą perėmė buv. štabo adjutantas J. Jucius—Antanaitis, Ričardas, štabo viršininku paskirtas K. Kontrimas. Kai 1949 m. rugpjūčio mėn. buvo suimtas J. Jucius, kurį laiką rinktinę vadovavo K. Kontrimas, o vėliau pareigas perdavė J. Paulauskui (žuvo 1950 m. birželio 3 d.)

Struktūriškai Kardų (Kardo) rinktinė susiformavo iki 1947 m. (1946. XI.6 Įsakymu Nr. 9 — sudarytos kuopos.). Viso jai priklausė 9 kuopos ir atskiras J. Šleiderio—Bunzos būrys. Suskirstymas į kuopas buvo analogiškas LLA struktūrai: valsčius — kuopa. Kiekviena kuopa turėjo slapyvardį ir buvo sudaryta iš dviejų dalių: nelegaliai gyvenantys (partizanai) ir legaliai gyvenantys asmenys (rezervas).

Kaip jau minėta, Kardų rinktinėje buvo 9 kuopos:

1. Mosėdžio v. — Tautvaišo kuopa,
2. Skuodo v. — Skirmanto kuopa,
3. Darbėnų v. — Vizbutų kuopa,
4. Palangos v. — Narimanto kuopa,
5. Kretingos v. — Širvydo kuopa,
6. Platelių v. — Žygimanto kuopa,
7. Salantų v. — Tauro, Slyvos kuopa,
8. Kulšių v. — Daugvaišo kuopa,
9. Gargždų v. — Vidmanto kuopa, o taip pat veikė J. Šleiderio būrys (ylakiškai).

Mosėdžio — Tautvaišo kuopai vadovavo buv. Lietuvos kariuomenės seržantas Pr. Zalimas—Egbergas. Kuopą sudarė 3 būriai:

1. vadovavo pats kuopas vadas Pr. Zalimas. Būryje buvo 17 partizanų;
2. antrajam būriui vadovavo Pr. Riepšas—Šarūnas, būryje — 25 part.;
3. trečiajam — L. Skersis—Palenkis, būryje — 10 žmonių (1947 m. kovo mėn. 17 d. būrys sutriuškintas — iš 15 partizanų žuvo 11, tarp jų — vadas L. Skersis.)

1947 m. sausio mėn. įvykdyta karinė operacija, kurios metu kuopa patyrė didelių nuostolių, vasario mėn. surengta kita operacija — jos metu žuvo dar 6 Mosėdžio kuopos partizanai.

Iki 1947 m. vasaros kuopa atsigavo. Liepos mėn. veikė 2 būriai: vienam vadovavo Pr. Riepšas, antram — Vanagas. Viso kuopoje buvo apie 30 žmonių. Visai kuopai vadovavo Pr. Riepšas. Iki rugpjūčio mėn. kuopa aktyvumo nerodė, slapstėsi mažomis grupėmis. Rugpjūčio mėn. vėl įvykdyta čekistinė operacija (padedant agentams), kurios metu žuvo 5 partizanai ir kuopos vadas Pr. Riepšas.

1947 m. rudenį kuopa buvo galutinai sutriuškinta, likę gyvi partizanai prisijungė prie Skuodo ir Salantų kuopų, o keletas vyrų dar kurį laiką slapstėsi Zalgirių, Daukšių km. apylinkėse.

Skuodo—Skirmanto kuopa. 1947 m. pavasarį jai vadovavo buv. Lietuvos kariuomenės seržantas Venskų—Daktaras. 1947 m. gegužės mėn. Venskų su būriu vyrų išėjo iš Skuodo kuopos ir prisijungė prie Ylakių kuopos (Alkos rinktinė). Skuodo kuopos likučiams ėmė vadovauti L. Mocskus—Hitleris ir Adomas Tamošauskas (jo grupė buvo likviduota 1947 m. rugsėjo 21 d.).

1947 m. gegužės—birželio mėn. Skuodo kuopos ribose suformuoti 4 būriai (dažnai pereidavo į Latvijos miškus):

1. Lenkimų būrys — vad. Vyt. Jablonskis (veikė Lenkimų, Margininkų, Judeikių, Večių km. apylinkėse), būryje — 12 partizanų;

2. vad. J. Donelas (veikė Narvydų—Aleksandrijos km. apylinkėse);
3. Litvių—Miko būrys. Vad. L. Čapas. Veikė Šreptų, Paluknės, Luknės km. apylinkėse;

4. Br Bakščio būrys. Veikė Luknės, Pluknės, Sikulių, Veitų km. apylinkėse.

Darbėnų—Vizbuto kuopa. Sios kuopos branduolį sudarė Kardo rinktinės štabo apsaugos būrys, vadovaujamas Kazio Kontrimo—Tėvo. Šis būrys dislokavosi Vaineikių miške (Grūšlaukio km. rajone).

Palangos—Narimanto kuopa (veikė Palangos ir Darbėnų valsč.) 1947 m. balandžio mėn. dalinai buvo likviduota—žuvo vadas Janutis. Kuopa neaktyvi, slapstėsi po 2—3 partizanus. Vadovavimą perėmė J. Slušnys—Kovas.

Kretingos—Sirvydo kuopa, (įkurta 1946 m. vasarą) veikė Kretingos valsč. Pirmasis kuopos vadas J. Narvilas—Paulius, vėliau vadovavo Augustinas Kesus—Jūra (buv. stribas). Kuopa nedidelė, sudarė 8—10 partizanų.

Platelių—Žygimanto kuopa. Jai vadovavo Lietuvos kariuomenės viršila Juozas Karbonskis—Papartis. Kuopą sudarė 2 būriai:

1. vadas J. Karbonskis—Papartis (jo pavaduotojas — Paulauskas—Deimantas);

2. vad. Beržas.

Viso šią kuopą sudarė apie 15 partizanų.

1947 m. birželio mėn. čekistinės operacijos metu kuopa buvo sutriuškinta, žuvo Papartis, Deimantas. Po jų žūties kuopai vadovavo Beržas (branduolys dislokavosi Šateikių miške.)

Salantų—Tauro, Slyvos kuopa. Jai vadovavo Petras Gadeikis—Robinsonas, jo pavaduotojas — V. Zaleckis—Vaivoras. Kuopos veikimo ribos — Salantų ir dalinai Mosėdžio valsč.

1947 m. liepos 6 d. žuvo kuopos vadas P. Gadeikis, V. Zaleckis — viso 12 kuopos partizanų. Po to vadovavimą perėmė A. Masteika—Inkaras.

Kulių—Daugvaišo kuopa. Veikė Kulių ir dal. Plungės valsč. Pradžioje kuopai vadovavo M. Kovelis, jo pavaduotoju buvo K. Kijauskas.

Vasario ir kovo—balandžio mėn. įvykdytų čekistinių operacijų metu kuopa beveik visiškai buvo likviduota, žuvo vadai. Kuopos likučiams (5—6 part.) vadovavo Burvys.

Gargždų—Vidmanto kuopa. Ji buvo sudaryta iš sumuštų Lukausko ir Telšinsko būrių. Kuopa neaktyvi, narių skaičius pastoviai svyravo apie 5 partizanus.

Kartenos—Buganto kuopa. Šiai kuopai vadovavo St. Lukas—Vytautas. Kuopą sudarė 10—12 partizanų.

1947 m. rugpjūčio mėn. buvo sudaryti du būriai — pirmajam vadovavo St. Lukas, antrajam — J. Martinaitis—Jurkus. Tą patį mėnesį St. Luko būrys buvo likviduotas, žuvo būrio vadas ir 3 partizanai. Vadovavimą kuopai perėmė J. Martinaitis. Branduolys dislokavosi Baublių, Kačaičių, Kallupėnų km. apylinkėse. Kuopą sudarė apie 15 partizanų.

J. Sleiderio vadovaujamas būrys buvo priskirtas prie Mosėdžio kuopos. Tai buvo labai kovingas ir aktyvus būrys, jį sudarė apie 25 partizanai. 1947 m. liepos mėn. būrys sutriuškintas, likučiai prisijungė prie Skuodo ir Platelių kuopų.

Kaip jau minėta, ši rinktinės struktūra susiformavo iki 1947 m. ir išlaikyta iki galo — maždaug 1953 m. pradžios. 1947 m. KGB įvykdė daugybę sėkmingų operacijų (sausio—vasario mėn., kovo—balandžio mėn., gegužės, rugpjūčio mėn. ir kt.). Po šių operacijų įvyko tam tikras jėgų

persiskirstymas kuopose, keitėsi jų aktyvumas. Pvz.: 1947 m. liepos mėn. aktyvumas pastebimai sumažėjo Mosėdžio, Skuodo, Platelių, Salantų kuopose (iki to laiko tai buvo aktyviausios, geriausiai sutvarkytos kuopos.) Matyt, savo vaidmenį čia atliko spec. smogikų būriai, kurie buvo sudaryti 1947 m. vasarą ir veikė kiekvienos kuopos veikimo ribose. Įdomu, kad kuopos po sutriuškinimo greit atsikurdavo. Matyt, tokiu būdu pasiteisino tokio padalinio, kaip rezervistai, įkūrimas prie veikiančių struktūrų. Kaip ten bebūtų, 1952 m. Germantas (A. Bakšys — Jūros sr. vadas) laiške Vanagai (A. Ramanauskui — Ginkluotųjų Pajėgų vadui) mini, kad Žemaičių apygardoje dar veikia Kardo ir Satrijos rinktinės. Žinoma, tas veikimas buvo minimalus — tiesiog jose dar buvo žmonių išlaikant struktūras.

Žemaičių apygardą (taip pat ir Kardo rinktinę) išsekino didelis žuvimų skaičius: 1947 m. — 200 partizanų, 1948 m. — 210 partizanų (iš jų — 56 vadai), 1949 m. — 148 partizanai, 1950 m. — 66 partizanai.

Lyginant LLA, Žemaičių Legiono, Žemaičių apygardos struktūrą vistik galima pastebėti tam tikrą perimamumą, kurio nėra kitose apygardose. Turima galvoje OS ir VS padaliniai (LLA), legaliai ir nelegaliai gyvenantys asmenys (Žemaičių apygardoje); principo valsčius — rinktinė išlaikymas. Be to, iki pat apygardos gyvavimo pabaigos visuose štabų dokumentuose prie apygardos ir rinktinių pavadinimų pridedama LLA.

Pateikiami dokumentai — 1945—47 m. Kardo rinktinės štabo archyvo fragmentai. Tai greičiausiai atsarginis archyvas, nes į jį patekę dokumentai yra atsitiktinio charakterio, nesudarantys ištiso komplekso. Publikuojami atrinkti svarbesni dokumentai, šiek tiek atspindintys rinktinės formavimąsi.

/Panaudotį buv. VSK archyve esantys dokumentai./

Parengė Dalia KUODYTĖ

Nr. 1.

Slaptas

Nuorašas

Gali tureti tik dalinių vadai

LLA ŽA KARDO RINKTINEI

ĮSAKYMAS Nr. 1

1945 m. lapkričio mėn. 15 d.

1.

LLA ŽL Vado paskirtas pradėjau laikinai eiti LLA ŽL Kardo Rinktinės Vado pareigas.

2.

Rinktinės veikimo ribos apskrities administracijos ribos. Rinktinė yra karinė pagrindinė organizacija ir veiks buv. Nepriklausomos Lietuvos kariuomenės organizaciniais nuostatais. Tikslas atstatyti nepriklausomą Lietuvą.

3.

LLA. K. apskr. Rinktinės veikusios nuo 1942 m. XII mėn. iki bolševikų okupacijos pradžios išlikusius dalinius, atskirus karius, turtą ir kitas priemones įjungti į rinktinės sudėtį.

4.

Rinktinės branduolį sudaro esantieji mano akivaizdoje kariai. Drulis Juozas, Girulis Juozas, Starkus Vladas, Anužis Jonas, Jablonskis Jonas, Petkus Jokimas, Paliomskis Bronius, Dovidauskas Stepas, Laimė Pilypas, Kopustas Albinas. Visi šiandien dalyvaujant man LLA, kario Aukštaičio Petrc prisaikdinti.

5.

Organizaciniam darbui atlikti nuo šios dienos įsakau laikinai eiti pareigas Druliui Juozui. Rikiuotės ir Žvalgybos skyriaus V-ku, Starkui Vladiui ūkio skyriaus V-ku, Anužiui Jonui ūkio skyr. V-ko padėjėju. Giruliui Jonui Stabo raštvedžiu ir Jablonskiui Jonui Informacijos ir propagandos skyriaus viršininku.

Pagrindas LLA ŽL Vado įsakymas Nr. 1.

/pas./ Kontautas
LLA ŽL Kardo Rinktinės Vadas

Nr. 2.

Slaptai

Nuorašas

Leidžiama turėti tik būrio vadams
ir aukščiau

LLA ŽL KARDO RINKTINEI
ĮSAKYMAS Nr. 2.
1945 m. gruodžio mėn. 25 d.

Skelbiu LLA ŽL Vado įsakymo Nr. 3 nuorašą:

LLA „Žemaičių Legiono“ kary gyvenk nepalaužiama dvasia ir dirbk Nepriklausomai Tėvynei.

1.

1945 m. lapkričio mėn. 23 d.

LLA „Žemaičių Legiono“ kariai,

Praūžė antrasis didysis pasaulinis karas. Šis karas primetė mums pavergtos tautos našta, kurią taip sunkiai nešame, tačiau gyvename su viltimi. Turėdami viltį ir laukdami mūsų tautai gražios ateities, neturime nuleisti rankų ir tik laukti. Mūsų pareiga dirbti, organizuotis, kovoti ir tuo parodyti pasauliui, kad esame verti laisvai ir nepriklausomai gyventi.

Turėdami omenyje, neturime pamiršti mūsų praeities, mūsų..... mūsų tautos ir kariuomenės jubiliejų, sukakčių bei švenčių..... buvo gražaus ir gero pasimokyti ir gyventi savomis tėvynei pasiaukojimo tradicijomis.

Turėdami 1918 metus lapkričio mėn. 23 d. datą prisimename: mūsų tauta gyvendama tarp didelių kaimynų, pergyveno daug vargo, kančių, skriaudų ir visiško pavergimo. Po pirmo pasaulinio karo iš šimtų metų tėvynės tamsios praeities žadino iš ilgamečio miego prie tautos išsilavinimo žygio. Ir štai 1918 m. lapkričio mėn. 23 d. išleidžiamas pirmas kariuomenei įsakymas ir tuo sudaromas pagrindas mūsų atkuriamai kariuomenei, kuriai teko 1918 m. vasario 16 d. paskelbtą Lietuvos Nepriklausomybę apginti. Tie pirmieji kariai savanoriai nemokėjo kovų gudrybių, jie neturėjo moderniškų ir net paprastų ginklų, neturėjo rūbų ir maisto,

jų buvo maža, o priešų daug, juose degė nenuslopinama tėvynės meilė, kuri ir davė energijos ir pasiaukojimo žūtibūtei kovai. Nepriklausomybės kovų ugnyje lietuviai įrodė turįs pilną teisę gyventi laisvai. Tie pirmieji kariai iš bočių istorinės praeities sėmėsi karžygiško pasiryžimo ir veržėsi prie tėvynės idealų. Tų pirmųjų dėka mes buvome laisvi ir nepriklausomi. Jie mums, LLA kariams pavyzdys. Jie mums paliko krauju rašytą testamentą, mylėti savo tėvynę, reikalui esant be baimės aukotis ir ginti bei saugoti jų iškovotą nepriklausomybę.

Lapkričio mėn. 23 d. proga prisiminkime ir žuvusius dėl tėvynės laisvės. Savo mintimis susikaupkime prie nežinomo kareivio ir kritusiųjų partizanų kapų. Saltu protu pažvelkime į dabartinį sunkų tėvynės gyvenimą ir širdyse prisiekime kovoti, o toji kova — tai mūsų organizuojamos LLA kario pareiga tėvynei Lietuvai. Lapkričio mėn. 23 d. yra ir Vyčio Kryžiaus Ordino Kavalieriaus šventė, tie karžygiai tebūna mums pavyzdžiu ir įžiebiamumyse Lietuvos kario gražias ir kilnias drąsos ir pasiaukojimo tradicijas.

Vyčio Kryžiaus Ordino ir kariuomenės šventės sukakčių minčių vedami turime su dar didesniu rūpestingumu organizuotis, kurti Lietuvos Laisvės Armiją — tuo neapvilksime tėvynės ir pateisinkime jau sudėtas aukas ant tėvynės laisvės aukuro.

Lapkričio 23 d. proga sveikinu visus LLA „Žemaičių Legiono“ karius ir linkiu, kad jūsų darbus ir vargus lydėtų laisvė ir savo žygiais iškovotumėte laisvę, kad ateinančią kariuomenės dieną švęstume laisvai ir džiaugsmingai.

Valio pirmiesiems 1918 m. Tėvynės išvadavimo kovų kariams.

Valio Vyčių Kryžiaus Ordino Kavalieriams.

Valio kuriamajai Lietuvos Laisvės Armijai.

/pas./ Maj. Liepa
LLA „Žemaičių Legiono“ Vadas

2.

Darbenų v. slap. Drebulės būriui organizuoti ir jam vadovauti laikinai skiriu LLA organizacijos karį pusk. Jucį Joną. Organizacinius darbus skubiai vykdyti prisilaikant mano duotų asmeniškų nurodymų ir patyrimo iš vokiečių okupacijos meto. Apie atliktus darbus man pranešinėti.

3.

Skuodo v. slap. Skroblas būriui organizuoti ir jam laikinai vadovauti skiriu jaun. pusk. Arą. Vadovautis duotais asmeniniais nurodymais.

4.

Mosėdžio v. slap. Maumedis kuopai organizuoti ir jai vadovauti laikinai skiriu puskarininką Albiną Ažuolą. Pirmo būrio vado pareigas laikinai eiti skiriu grand. Pievą. Organizaciniame darbe vadovautis mano duotais žodžiu nurodymais. Apie darbo eigą teikti žinias.

5.

Salantų v. slap. Slyva kuopai organizuoti ir jai vadovauti skiriu ... Vadą Bielinį. Apie paskyrimą būrio vadų pranešti man iki 1946 m. sausio mėn. 15 d.

6.

Salantų kuopos vadui surasti tinkamą asmenį Platelių valsč. būriui arba didesniai daliniui suorganizuoti arba tinkamą dalinio vadą iki 1946 m. sausio 15 d.

7.

Andrėjavo, Veiviržėnų ir Kulių valsč. galimus dalinius suorganizuoti Simkui Andriejui. Pasiėktus davinius pranešti man iki 1946 m. 1. 20 d.

8.

Gargždų v. slap. Gluosnis būrio vado pareigas laikinai eiti ir dalinius organizuoti skiriu karį esančius veikimo plote LLA

9.

Kretingos v. slap. Klevas /būrio/ vado pareigas eiti skiriu Andriukaitį Stepą. Būrio vadui pateikti ir ginklavimo žinias iki 1946 m. sausio mėn. 15 d.

10.

Palangos slap. Pušis būriui organizuoti pavedu Audrai Kaziui senam LLA kariui. Veikimo plotas Palangos miestas ir apylinkės išskiriant Užpelkių ir Žibininkų kaimus

11.

Palangos v. Klevas antrą būrį suorganizuoti pavedu Povilui. Vadovautis mano duotais žodžiu nurodymais.

/pas./ Kontautas
LLA ŽL Kardo Rinktinės Vadas

Nr. 3.

Slaptai

Nuorašas

Gali turėti tik dalinių vadai

LLA ŽL KARDO RINKTINEI
ĮSAKYMAS Nr. 5.
1945 m. gruodžio mėn. 29 d.

1.

Tėvynės atvadavimo valandai artėjant, visi, kurie myli savo tėvynę, neprivalo likti nuošaliai, bet stoti aktyviai į Tėvynės Gelbėjimo karinės organizacijos LLA eiles. LLA uždavinys su didžiausiu pasiryžimu, patriotiškumu, pasišventimu, drausme, reikalingomis saugumo ir slaptumo priemonėmis vykdyti tėvynės gelbėjimo darbus. Nė vienas lietuvis, kuriam brangi mūsų tautos praeitis ir ateitis, negali likti, šių pasaulinių įvykių raidoje, žiūrovu, bet visi į darbą, sudarydami gerą greitą ryšių tinklą ir stiprų karinį ginkluotą kumštį, kad reikiamoje valandoje galėtume atsikratyti mus žudančiais ir apiplėšiančiais sribiteliais, išdavikais, šnipais ir kitais tautos išgamomis.

2.

Rinktinės kariais gali būti priimami visų pakraipų lietuviai, trokšantieji Lietuvos laisvės, tarnavę bet kurios valstybės kariuomenėje ar netarnavę gali valdyti ginklą, patikimi, nenusikaltę tautai ir neturi simpatijų rusams, lenkams ir vokiečiams. Priimtini į LLA organizaciją kariai prieš priimant turi duoti priesaiką. Priimti karius be priesaikos draudžiama.

3.

LLA organizacijos nariais rėmėjais gali būti priimami abiejų lyčių lietuviai turi LLA organizacijos karių ypatumus ir prisaikdinami bendra priesaika.

4.

Narių rėmėjų pareigos remti karius materialiniais ištekliais tiek savo artimuosius, tiek kitus ir, reikalui esant padėti visomis priemonėmis.

5.

Dalinių vadai turi dėti visas pastangas, kad gyvenantieji jų rajonuose bolševikų persekiojami lietuviai vyrai ir moterys, tinkami būtų įjungti į karinius dalinius, o netinkami būti kariais, bet nariais, būtų sušelpti materialiniai ir sustiprinti moraliai.

6.

Iki bus išleista atskira instrukcija plačiai apimanti LLA kariui bendras ir tarnybines pareigas, šiuo metu vykdymui skelbiamos trumpos LLA kario pareigos: būti sąžiningam, punktualiam, blaiviam, mandagiam, sąžiningai vykdyti gautus įsakymus bei paliepiamus, stengtis susipažinti su turimais ginklais ir jų vartojimu, susipažinti su reikiamais kautynių pagrindais ir šventai, šventai laikyti patikėtą paslaptį.

7.

Dalinių vadai atsakingi už perdavimą ir vykdymą šio įsakymo 6. perduoti į dalinius žodin atitinkamai išaiškinus.

8.

Dalinių vadai visomis su karių susitikimo progomis turi priminti paslapties laikymo reikalingumą ir būtinumą bei paslapties išdavimo pasekmes. Be paslapties negalimas joks pagrindinis veikimas ir pasistatyto tikslo atsieikimas. Paslaptis — priesaika — pagrindinės veiklos pagrindas.

9.

Dalinių vadai pagal dabar esamas sunkias aplinkybes privalo veikti rodydami pilną iniciatyvą ir pavartodami savo autoritetą, nelaukdami visų įsakymų ir nurodymų iš aukščiau.

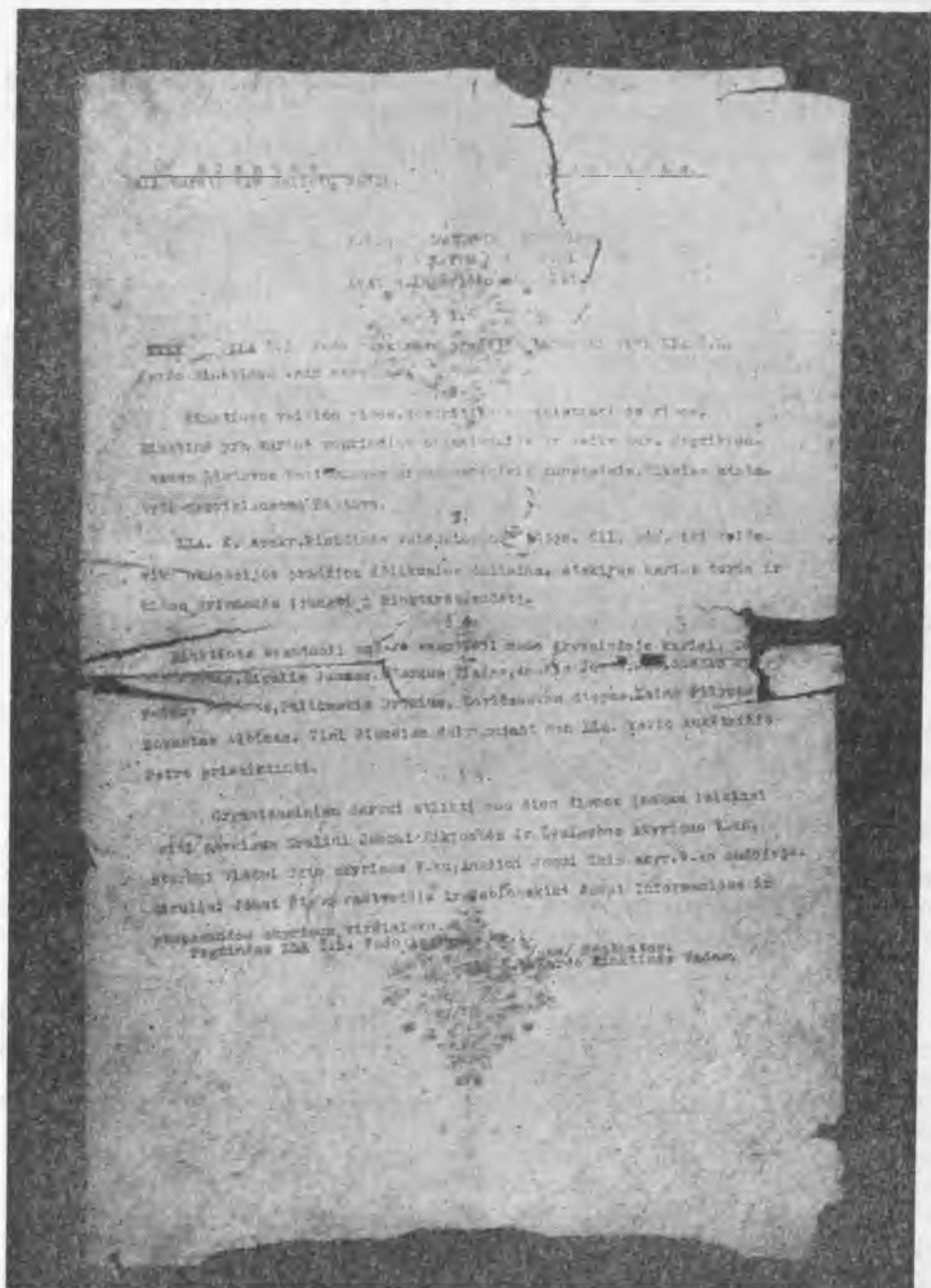
Vadas, galįs veikti, bet neveikias, yra atsakomingas prieš tautą, nes jai yra davęs priesaiką.

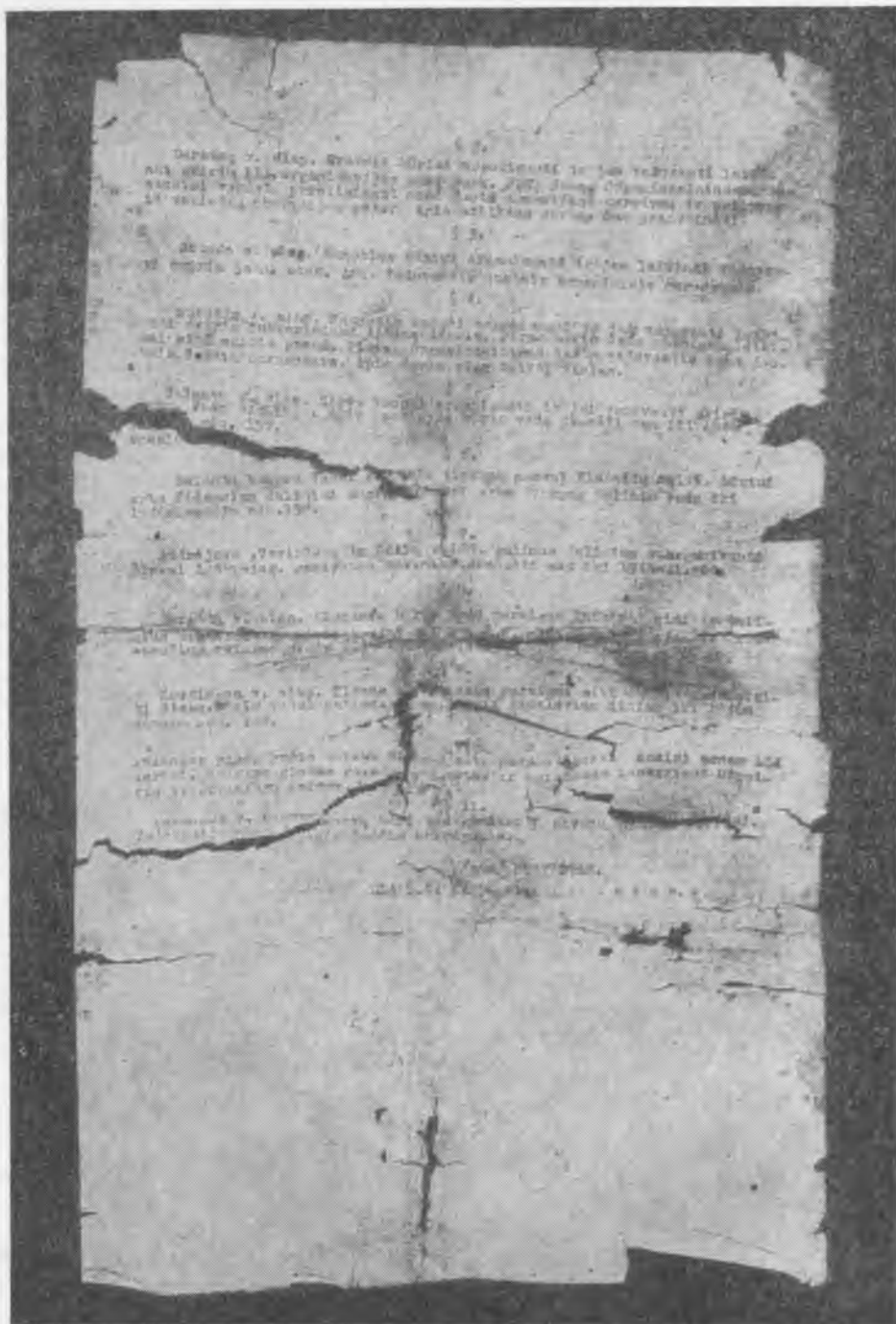
10.

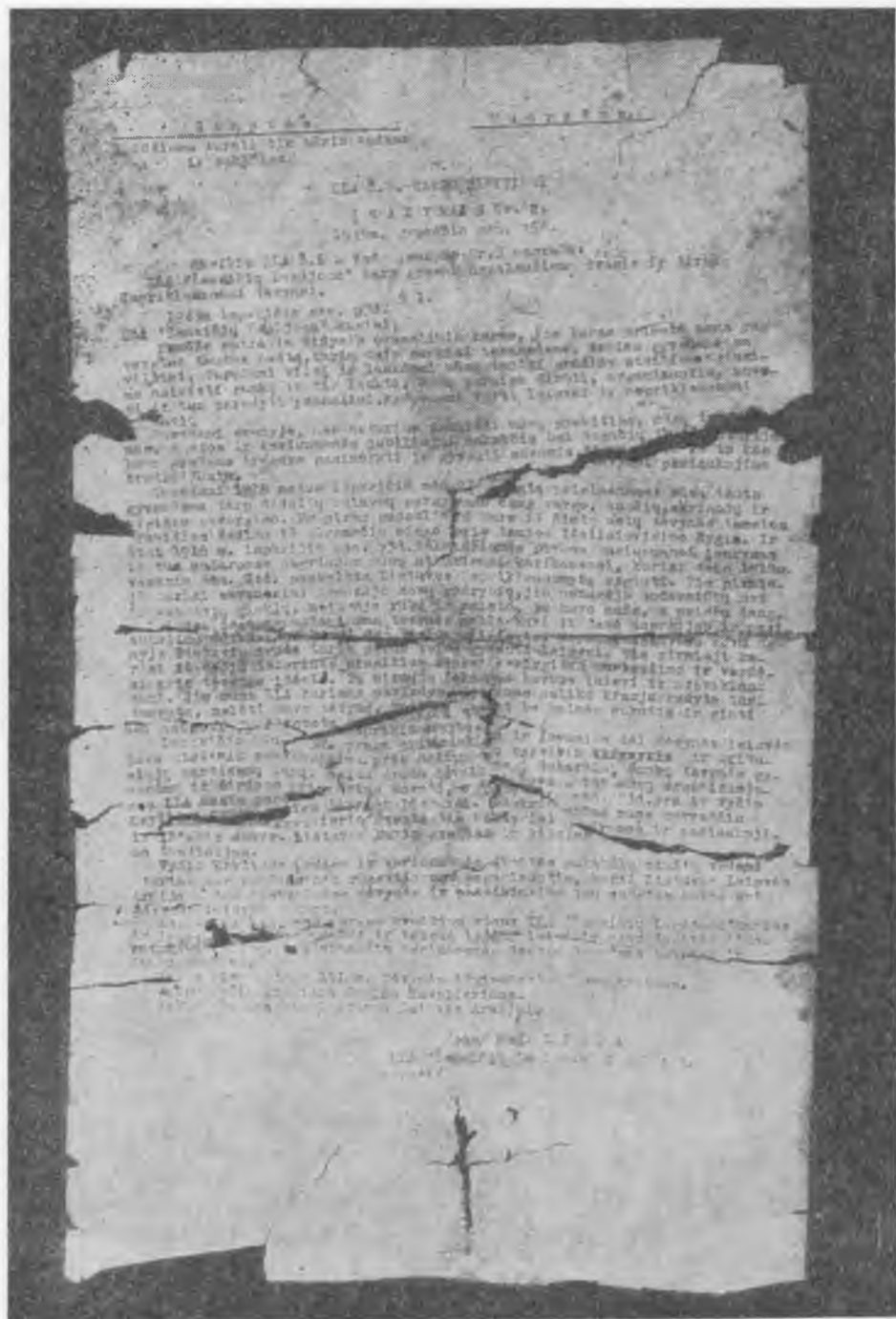
Be ypatingo atsitikimo organizacijos saugumo atvejuje, žudyti bolševikų valdžios įvairius pareigūnus yra draudžiama. Ten kur aiškiai matyti, kad gali būti išdavimas ir nuo to nukentės organizacija, tauta ir

tėvynė, reikia veikti pagal aplinkybes, visais kitais atvejais reikia gauti vado sutikimas. Sutikimui gauti reikia pateikti smulkiai išdėstytą kaltinamąją medžiagą.

/pas./ A. Mažeika
LLA ŽL Kardo Rinktinės Vadas

Gali turėti tik dalinių vadai

iki būrio vado imtinai

LLA ŽL KARDO RINKTINEI

ĮSAKYMAS Nr. 1.

1946 m. sausio mėn. 3 d.

1.

Sveikinu visus LLA ŽL Kardo rinktinės karius ir vadus su naujaisiais 1946 metais ir linkiu ištvermės ir sveikatos, nepalaužiamos valios, laimėti kovą už tautos ir tėvynės nepriklausomybę. Šie metai bus mūsų galutinės pergalės ir laimėjimo metai ir linkiu, kad visi pradėję kovą tęstumėte ją dagyventi iki galo — pergalės.

2.

Mano įsakymą Nr. 1 iš 1945 m. gruodžio 25 d. 3. paskirta laikinai eiti būrio vado pareigas jaunesnį puskarininkį Arą dėl paaiškėjusios jo provokacinės ir išdavikiškos veiklos prieš organizaciją ir tautą, atitinkamų pareigūnų likviduotą, išbraukti iš org. sąrašų. Tuo pačiu parodomas pavyzdys tiems, kurie išdavimo tikslais brausis į organizaciją. Be to, reiškiu papeikimą ir įspėjimą tiems LLA kariams, kurie jaun. pusk. Arą buvo pristatę paskirti vado pareigoms eiti. Dalinių vadams šį /paragrafą/ žodžiu savo kariams ir perspėti, kad panašiai bus pasielgta su kiekvienu, kuris per klaidą bus įsibrovęs į organizaciją. Tuo pačiu dalinių vadams patikrinti, komandos tvarka, ar nėra įsibrovę į org. su juoda komunistinės veiklos 1940—41 metų praeitimi ir išdavikiškais tikslais. Atsiradusius, aiškiai nustatomus, likviduoti. Įtariamus pavesti sekimui ir aiškinimui.

3.

Nuo šio įsakymo gavimo dienos į org. priimti — užverbuoti naujai atsikėlusius gyventi į dalinio rajoną asmenis yra draudžiama. Priežastys pagal informaciją Nr. 1.

/—/ A. Mažeika

LLA ŽL Kardo Rinktinės Vadas

Nr. 5.

Gali turėti tik dalinių vadai

iki būrio vado imtinai.

Nuorašas

LLA ŽL KARDO RINKTINEI

ĮSAKYMAS Nr. 2.

1946 m. sausio mėn. 30 d.

1.

1945 m. lapkričio 15 d. įsak. Nr. 1 paskirtas Starkus Vladas iš einamųjų pareigų atleidžiamas. Ukio sk. Viršininku skiriamas ėjęs ukio sk. Virš. padėjėjo pareigas Anužis Jonas. Jo padėjėjo pareigas eiti skiriamas Pilypas Laimė.

2.

Nuo šios dienos Drulis Juozas skiriamas eiti stovyklos komendanto pareigas einant ir tiesiogines pareigas. Jo padėjėju, einant ir tiesiogines pareigas, skiriamas Girulis Jonas.

3.

/Stovyk/los apsaugos būrio vado pareigas laikinai eiti skiriamas Ko....as, jo padėjėju Dovydauskas Stepas.

4. ,

Klaipėdos kraštas iki bus surastas atitinkamas asmuo galės savarankiškai tvarkyti LLA dalinių organizavimą ir vesti politinį judėjimą, priskiriamas Kardo Rinktinei.

5.

Klaipėdos miestas slap. „Laivas“ kariniams daliniams organizuoti ir jiems vadovauti skiriamas Naras Saliamonas. Vadovautis gautomis žodžiu instrukcijomis ir įsakymais.

/pas./ A. Mažeika
LLA ŽL Kardo Rinktinės Vadas

Nr. 6.

S l a p t a i

N u o r a š a s

LLA Ž. Ap. KARDŲ RINKTINEI
Į S Ą K Y M A S Nr 5.

1946 m. birželio mėn. 2 d.

Rinktinės kuopų V a d a m s

1.

Dėl susidariusių sunkių veikimo sąlygų, Rinktinė pergyveno gana skaudžių nelaimių, ko pasekoje veikimas buvo dalinai apribotas. Pasauliniams įvykiams kryptant mums palankia linkme, artėjant mūsų seniai laukiamai laisvės valandai, Rinktinė, po trumpos pertraukos veikimą vėl atgaivino, kiek sąlygos leidžia — praplečia. Rinktinei veikimui pagyvinti ir kad per tą veikimą būtų atsiekta Rinktinės pasistatytas tikslas, reikalingas ypatingas narių drausmingumas, nuoširdus tarpusavio sugyvenimas, pašalinimas asmeninių intrigų, nepaprasta vadų bei karių drausmė ir energija. Neseniai, man lankant kuopas teko pastebėti, ir šiaip pajusti, kad to dar jaučiamas trūkumas. Minėtiems trūkumams pašalinti ir išvystyti pilnam veikimui įsakau: stropiai vykdyti visus ankstyvesnius Žemaičių Legiono, Rinktinės Stabo įsakymus, instrukcijas. Tiksliai įgyvendinti įsakymus raštu ir žodžiu.

2.

Kuopų Vadams turėti slaptas raštines, kuriose saugoti gaunamus įsakymus bei slaptus raštus.

3.

Naujų LLA karių „B“ kategorijos neverbuoti, kuopas sudaryti tik iš ankščiau užverbuotų narių.

4.

Kiekvieno valsčiaus ribose esantis dalinys sudaro kuopą, kuri vadinasi ankščiau nustatyta slapyvarde. Kuopa pagal žmonių skaičių skirstosi į būrius bei skyrius.

5.

Kuopų Vadams artimiausiu laiku paruošti vietos mobilizacijos planą, surinkti žinias galimų mobilizuoti vyrų skaičių, ginklus, arklius ir vežimus. Baigus pranešti Rinktinės štabui.

6.

Pagal gautą š. m. gegužės mėn. 19 d. žodinį įsakymą, organizacijos pavadinimas pakeičiamas sekančiai: „LLA Šiaulių Apygardos Kardų Rinktinė“.

7.

Kuopos, neturinčios ankstyvesnių įsakymų ar instrukcijų, nusirašo iš kaimyninių kuopų archyvų.

/pas./ J. Drulis

LLA Š. Ap. Kardų Rinktinės Vadas

Nr. 7.

Gali turėti tik dalinių Vad.

S l a p t a i

..... RINKTINEI

/Į S A K Y/ M A S Nr. 6.

1946 m. liepos mėn. 10 d.

1.

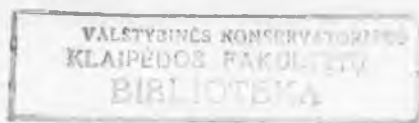
.....adai iš R-nės Štabo yra gavę įvairių įsakymų, instruk-..... patvarkymų žodžiu dėl LLA organizacijos, vidaus tvar..... veikimo, narių verbavimo ir kt. Yra žinoma, kad dėl..... kuopų vadai pamiršę įsakymų ar instrukcijų nebeturi.-varkymus užmiršo ar iš apsileidimo kai kurie nepildo. atskiros kuopos savaip tvarkosi ir per daug jau civy-..... visiškai neinformuodami Rinktinės Štabą apie savo vei-.....stu tikrai karišku ir tvarkytusi pagal kari-..... įsakymus išleidžiama instrukcija su nurodytais rdžiais. Instrukcijos nuostatus įsakau naudotis turimais Lietuvos kariuomenės s/tatutais ir savo patyrimu.

2.

....opos štabo pareigūnų, o parinkti iš-ti. Platesnis paaiškinimas prie šio

3.

....nės štabui apie įvykius kuopoje ir jo nurodyto raporto pavyzdį. Pranešinė-..... stambesnis bolševikų turto konfiska..... cijas ir kt.

4.

..... karių sąrašą pagal instrukcijoje liepos mėn. 25 d. pristatyti R-nės Štabui. Ateityje apie-ašinėti kiekvieno mėn. 30 d.

5.

Kuopų vadams su žvalgybos skyriaus v-ku sudaryti komunistų sąrašą pagal pridėtą prie šio įsakymo instrukcijoje pavyzdį, kurį prisiųsti R-nės Št. iki š. m. liepos mėn. 25 d. Pasikeitimus pranešinėti kiekvieno mėn. 30 d.

6.

Kuopų vadai privalo rūpintis, kad būtų renkami ar įsigijami įvairūs ginklai, amunicija ir kitas ūkinis karinis turtas. Atsargas, kurios lieka nuo karinio apginklavimo, turi būti laikomos slaptuose sandėliuose Kuopos vado žinioje. Apie apsiginklavimą žinias teikti pagal prie šio įsakymo instrukcijoje nurodytą pavyzdį. Žinias teikti kiekvieno mėn. 30 d.

7.

Kuopų vadai be R-nės Vado sutikimo, negali priimti į LLA organizacijos eiles buvusių stribitelių ar šiaip bolševikų pareigūnų. Tuo labiau, negali paskirti nariai be kuopos vado žinios verbuoti tos rūšies asmenis nariais ar parodyti jiems dalinio stovėjimo vietą. Už šio nesilaikymą bus griežtai reaguojama.

8.

LLA nariai iš organizacijos išstoti negali. Todėl kuopų vadai ar aukštesni viršininkai jų iš dalinio prašalinti negali. Prasižengimo atveju baudžiami pagal drausmės nuostatus, perkeliančią į kitą kuopą arba atiduodant teisman. Kaip praktika parodė, tokie atskirti nuo dalinio kariai kenkia savo organizacijos ir visuomenės saugumui.

9.

Prie R-nės Štabo spaudos propagandos ir informacijos skyriaus V-kui įsakau kiekvieno išleidžiamo biuletenio, atsišaukimo bei brošiūros palikti nuorašą, kurį laikyti bylose. Ankščiau išleistų ir trūkstamų pasistengti gauti po vieną egzempliorių. Ateityje išleidžiant minėtus biuletenius ir atsišaukimus numeruoti.

10.

..... eidamas tarnybos pareigas Kadugio kuopos žuvo R-nės Štabo spaudos, propagandos ir informacijos /J. Ž./ Kelyje Budriai—Mikoliškiai, ... mirtinai sužeistas. Nusilpęs ir ne-....., gresiant būti paimtam gyvam į nelaisvę, dviem šū-.....-ngai užbaigė savo gyvenimą laisva kario mirtimi. Ši tebūna pavyzdžiu visiems laisvės kovų kariams.

..... už tėvynę — garbė tėvynei, kad yra kam už ją žūti.

..... virš minėtos datos kaip žuvusį iš R-nės Št. sudėties

11.

..... mėn. 15 d. Klevo kuopos karį Vasarį Antaną priskiriu pavedu laikinai eiti spaudos, propagandos ir informacijos pareigas. Klevo kuopos vadui nuo minėtos datos išbrau-.....-ų.

12.

.....-io mėn. laikinaiėjusi Gluosnio kuopos vado parei-.....
..... kuopos vado pareigose tvirtina.

13.

.....-io mėn. 23 d. laikinaiėjusi Skroblo kuopos vado pareigas....
pareigų atleidžiu ir kuopos vadu skiriu viršilą.
..... tvarkymas.

/pas./ J. Drulis

LLA Š. Ap. Kardo Rinktinės Vadas

Nr. 8.

Gali turėti tik dalinių vadai

S l a p t a s

LLA Žem. Apygardos Kardo Rinktinei

Į S A K Y M A S Nr. 11.

1946 m. lapkričio mėn. 9 d.

1.

Sirvydo kuopos kovotoją Kardelį Albertą nuo š/m. lapkričio mėn. 10 d. skiriu inspektoriaus ryšininko pareigoms Skirmanto, Tautvaišo, Tauragio ir Vygimanto kuopoms. Insp. Kardelis privalo artimiausiu laiku patikrinti minėtų dalinių veikimą, instrukuoti apie org. veikimą, aiškinti Laisvės Kovos reikšmę ir priemones tai kovai vesti. Sudaryti pagrindinį ir pagalbinį ryšį tarp kuopų, pačiam palaikyti nuolatinį ryšį su Rinktinės Štabu.

2.

Būganto kuopos vado pavaduotojas Margis nuo š/m. lapkričio mėn. 10 d. skiriamas inspektoriaus ryšininko pareigoms Būganto, Daugvaišo, Vygimanto, Nameikos, Kaributo ir Vidūno /Klaipėdos/ kuopoms. Insp. Margiui atlikti št. įsak. 1. išvardintus uždavinius.

3.

Dar pasitaiko, įvairiais atvejais žygiuose, santykiuose su giminėmis, namiškiais ir pažįstamais, kovotojai kalbėdami liečia temas, kurios yra org. paslaptys, kaip antai; dalinių sudėtis, stovėjimo vieta, įvairius žygius, einamas pareigas, išduoda draugų asmenybes ir t. t. Tos žinios patekusios už org. sienų per agentus ar šiaip nesantūrius kalbose asmenis patenka į mūsų priešų ausis. Įspėjame, kad panašūs išsikalbėjimai ateityje bus traktuojami kaip kenkimas organizacijai, nusizengimas org. drausmei bei priesaikos laužymas ir už tai bus baudžiama visu partizanų įstatymų griežtumu.

4.

Š/m rugpjūčio mėn. 24 d. didvyriška kario mirtimi žuvo Sirvydo kuopos ūkio skyriaus viršininkas Laimė Pilypas /A. J./. Žygyje, poilsio metu, šnipui nurodžius buvo apsuptas keliolikos MVD-istų. Nelygioje kovoje L. P. sunkiai sužeistas į galvą ir be sąmonės atgabentas į Darbėnus. Darbėnuose tardymo metu L. P. parodė tikrą kario pavyzdį, neatsakydamas

nė į vieną tardytojo klausimą, už tai jis buvo žiauriai nukankintas lietuvių istrebitelių, vadovaujant istrebiteliui Stasiui Galdikui.

L. P. savo Laisvės Kovos kelią užbaigė mums palikdamas įgyvendinti savo krauju rašytą testamentą. Tad mokėkime jį įgyvendinti! O reikalui esant pasiolkime pagal garbingą laisvės kankinio pavyzdį.

Garbė žuvusiems už tėvynę — garbė tėvynei, kad yra kam už ją žūti. Kovotoją L. P. kaip žuvusį iš Širvydo kuopos sąrašų išbraukti.

5.

Šių metų rugpj. mėn. 24 d. NKVD suėmė ir pasodino į Klaipėdos kalėjimą Širvydo kuopos kovotoją Mėnulį. Kovotoją Mėnulį nuo minėtos datos iš Širvydo kuopos sąrašų išbraukti.

6.

Buganto kuopoje padaromi sekantys patvarkymai: Kovotojas Vilkas nuo š/m rugsėjo 20 d. iš A kategorijos perkeliamas į B kategoriją ryšininko pareigoms. A kategorijos kovotojas Bajoras, kaip išvykęs, iš kuopos sąrašų išbraukti. Ryšininkas Vytenis iš B kategorijos perkeliamas A kategorijon. Pakeitimus atžymėti Rinktinės Štabo bei Buganto kuopos sąrašuose.

Pagr.: Buganto kuopos vado raportas.

7.

Viršila Kūmas, eil. Skaupas, ir Jūra nuo š/m rugsėjo mėn. 1 d. priimami į LLA org. ir skiriami į Būganto kuopą. Minėtus kovotojus įrašyti į R-nės Štabo ir Būganto kuopos sąrašus.

Pagr.: Būganto kuopos vado raportas.

8.

Š/m liepos mėn. 12 d. kautynėse kario mirtimi žuvo Daugvaišo kuopos ūkio sk. viršininkas Dėdė.

Kovotojas Dėdė žuvo gindamas tautos laisvę ir garbę. Jo nebaigtas žygis tebūna mums pasiryžimo akstinas tiems idealams įgyvendinti.

Garbė žuvusiems už tėvynę — garbė tėvynei, kad yra kam už ją žūti.

Kovotoją Dėdę nuo minėtos datos iš org. sąrašų kaip žuvusį išbraukti.

9.

Rinktinės kuopų vadams iki šių metų gruodžio mėn. 15 d. pristatyti žinias apie įvykusius kuopų rajone susišaudymus — kautynes, nurodant vietą, laiką, priežastį ir pasekmes.

10.

Daugvaišo kuopos vado š/m birželio mėn. 24 d. ir rugpj. mėn. 10 d. raportuose išvardinti kovotojai priimami į LLA org. ir skiriami į Daugvaišo kuopą.

Past.: vardiniai sąrašai saugumo sumetimais kuopos štabui prisiųsti nebus. Pagr. Daugvaišo kuopos vado raportas.

11.

Insp. Margiui kuo skubiausiai pristatyti R-nės Štabui žinias apie Vygimanto kuopos vado ir kitų karių žuvimo laiką ir aplinkybes.

12.

Kai kuriuose daliniuose dar pasitaiko, kad vykdydami org. uždavinius kovotojai prasilenkia su org. drausmės nuostatais. Dažniausiai pavieniai kovotojai, o kartais net kovotojų grupės be rimtų priežasčių sunaikina tarybinius tarnautojus, įtartinus asmenis, šeimas, konfiskuoja turtą, grąsina ir t. t. Panašus elgesys yra banditizmas, niekuo nepateisinamas saviavaliavimas. Šiuo įsakymu griežtai įspėjame, kad pasikartojus panašioms įvykiams nuo šio įsakymo išleidimo datos, bus pasiūsta teismo būrys, kur kaltininkai bus baudžiami įvykio vietoje visu įstatymų griežtumu, atskirais atvejais mirties bausme.

13.

Kovotojas Vaidila nuo š/m rugs. mėn. 25 d. skiriamas laikinai eiti Nerimanto kuopos vado pareigas. Kovotojui Vaidilai artimiausiu laiku suorganizuoti Nerimanto kuopą. Organizavimą baigus, pranešti Rinktinės Stabui.

J. Drulis
Rinktinės Vadas

R-nės Štabo Viršininkas
J. Jablonskis

Nr. 9.

INSTRUKCIJA

Instrukciją gali turėti visi LLA
Vadai iki būrio vado imtinai.

Koks LLA narys turi būti, ką turi žinoti ir ką veikti.

Verbavimas:

a/ Žmonių pažinimas;

Norint užverbuoti naują narį reikia jį gerai pažinti, surinkti iš kitų pažįstamų reikalingas žinias ir tik tada, kai bus tikras 100%, kad verbuojamasis atitinka organizacijos reikalavimus, gali stengtis jį užverbuoti.

b/ Žmonių parinkimas;

Verbuojamasis turi atitikti šiuos organizacijos reikalavimus:

1. Mokėti išlaikyti paslaptį.
2. Būti drausmingu.
3. Mokėti save užkonspiruoti.
4. Perdaug negerti.

5. Nebūti komunistu ir

6. Nebūti rusų, vokiečių ar lenkų simpatiku.

Verbuojant stengtis iš verbuojamojo sužinoti jo nuomonę apie pogrindinį darbą. Jei jis pareiškia, kad noriai to darbo imtųsi, tik nežino kaip, jį galima supažindinti su organizacijos ideologija ir prisaikdinti.

Pareigos:

a/ Apmokymas:

Naują organizacijos narį po priesaikos reikia tuojau apmokyti. Supažindinti su įvairiomis organizacijos instrukcijomis ir programa.

b/ Nario pareigos:

Kiekvienas LLA narys turi išmokti priesaiką /rašytą tekstą nešiotis draudžiama/, žinoti bent pagrindinius programos bruožus. Žinoti savo

tiesioginius vadus bei jų pavaduotojus. Stengtis į organizaciją įtraukti gerų, patikimų vyrų. Be vadovybės žinios nedaryti jokių išsišokimų.

3. Komplektavimas:

a/ Kautynių vienetų suvedimas:

Apmokyti kariai tuojau suvedami į kautynių vienetus. Supažindinami su visų rūšių ginklais. Karine bei partizanine veikla ir taktika.

b/ Vadovavimas:

Dalinių vadais skiriami darbštūs, sumanūs, turį iniciatyvos ir asmeninės drąsos vyrai. Būrių vadais skiriami karininkai, jų nesant viršilos, puskarininkai ar šiaip energingi LLA pasižymėję nariai.

4. Ryšiai:

Ryšių tinklo sudarymui naudoti LLA „B“ kategorijos narius. Neturint „B“ kategorijos narių, prieš sudarant ryšių tinklą juos užverbuoti pagal bendrą narių verbavimo taisyklę, prieš įjungiant į pareigas prisaikdinti. Ryšių tinklo sudarymui reikalinga surasti asmenis visiškai neįtartini, geriausia įvairūs amatininkai kaip tai siuvėjai, staliai, mechanikai ar šiaip asmenys, kurių pasišalinimas iš gyvenamųjų vietovių būtų kuo mažiau įtartinas ir galimas lengvai pateisinti. Ryšininkas turi būti visuomet blaivus, mokėti išlaikyti jam patikėtas paslaptis, pasišventęs tėvynės išvadavimo darbui. Ryšininkas turi turėti susisiektimo priemones: dviratį arba arklį. Ryšininkais taip pat gali būti panaudotos ir moterys, bet tik gerai jas iš anksto pažinus ir turint visas reikiamas /anksčiau minėtas/ ryšininko savybes.

Prie kiekvienos kuopos turi būti du atskiri ryšio tinklai: pagrindinis ir pagalbinis ryšis.

Pagrindinis ryšis: pagrindiniame ryšio tinkle prie kiekvieno štabo yra du ryšininkai, pirmas ir antras ryšininkas. Antras ryšininkas turi visuomet žinoti kuopos štabą, kad reikalui esant skubiai galėtų perduoti reikiamas žinias bei raštus. Pirmas gi ryšininkas žino tik antrą kuopos ryšininką, kuriam perduoda gaunamas iš pirmo Rinktinės Štabo ryšininko žinias bei raštus. Pirmas kuopos ryšininkas turi ryšį tik su pirmu Rinktinės Štabo ryšininku. Tarp antro ryšininko ir kuopos štabo ryšio reikalui visuomet naudoti tik nakties laiką. Šį ryšį panaudoti dienos metu galima tik ypatingais atvejais. Ryšių sudarymui žiūrėk schemą Nr. 1 r. Kad sugriuvus pagrindiniam ryšio tinklui būtų galima užmegzti greitas ryšis su atskirais daliniais, reikalinga sudaryti pagalbinį ryšio tinklą.

Pagalbinis ryšis: šį ryšio tinklą gali žinoti tik kuopų vadai ir pavaduotojai.

Pagalbinį ryšio tinklą esant pagrindiniam tinklui visiškai nenaudoti ir neturi turėti jokių ryšių su pagrindiniu ryšio tinklu. Taip pat nieko neturi žinoti apie esamą kitą ryšio tinklą. Pagalbinį ryšį sudaryti pagal schemą Nr. 1^a r.

Ryšininkai naudojami Rinktinės Štabo nustatytais slaptažodžiais. Ryšiai yra viena iš svarbiausių sričių, todėl į ją turi būti atkreiptas ypatingas dėmesys dėl tinklo sudarymo, ryšininko parinkimo ir tinkamo jo naudojimo. Už tinkamą ryšių tinklo sudarymą ir jo veikimą savo rajone yra atsakingas kuopos vadas. Sudarius ryšių tinklus tuojau pranešti R-nės ..
..... Dėl ryšio panaudojimo kiekviena kuopa gaus smulkesnes instrukcijas ir slaptažodžius iš Rinktinės Štabo žodžiu.

Drausmė:

.....estų uždavinių vykdymas:

Gautą terminuotą uždavinį stengtis jį laiku įvykdyti. Neįvykdžius nurodant priežastį tuojau pranešti tiesioginiam savo viršininkui. Apsileidimas bei delsimas yra neleistinas ir už tai baudžiama.

Bausmė:

/a/psileidusiam bei neįvykdžiusiam įsakymo duodamas viešas Apsileidimui pasikartojus, papeikimas Rinktinės Vado Už pavestų įsakymų ir uždavinių sąmoningą nevykdymą, ...-aužymą ar paslapties išdavimą baudžiama mirties bausme.

/pas./ J. Drulis

LLA Š. Ap. Kardų Rinktinės Vadas

/pas./ J. Jablonskis

LLA Š. Ap. Kardų Rinktinės Štabo Viršininkas

PAVYZDZIAI

LLA karių asmens žinios

Eil. Nr.	Karinis laipsnis	Pareigos organizacijoje	Slapyvardė	Amžius	org. įstojimo data	kategoriija
----------	------------------	-------------------------	------------	--------	--------------------	-------------

APGINKLAVIMO ŽINIOS

Eil. Nr.	Kovotojų skaičius	Ginklų rūšis	Ginklų skaič.	Sovinių rūšis	Sovinių skaičius	Pastaba
----------	-------------------	--------------	---------------	---------------	------------------	---------

Komunistų sąrašas

Eil. Nr.	Pavardė, vardas	ir tėvo vardas	Gyvenamoji vieta	Priklauso Komjaun. Kompart.	Pareigos	Pastaba
----------	-----------------	----------------	------------------	-----------------------------	----------	---------

Raporto pavyzdys

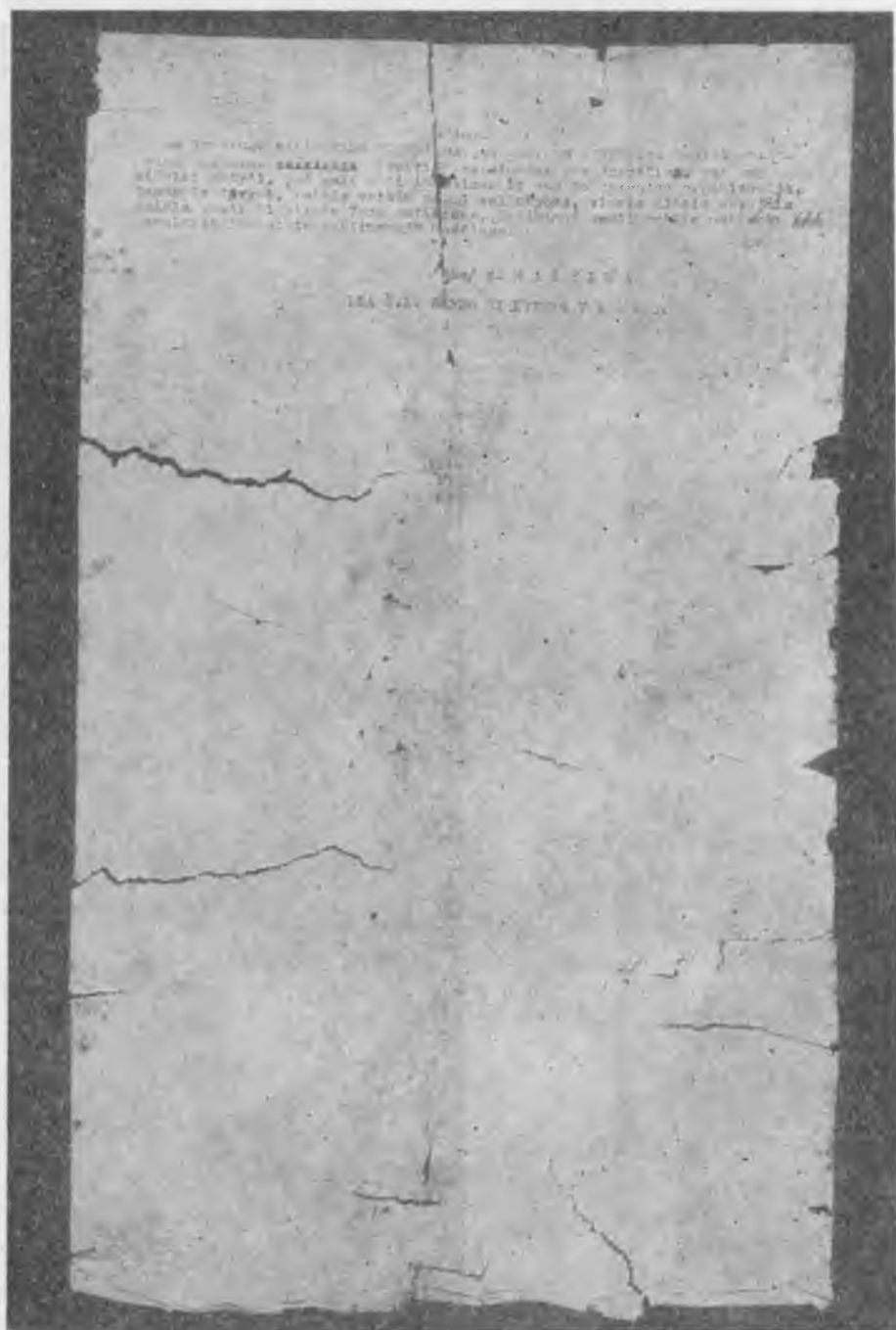
Kardų R-nės Klevo kuopos Vado
1946 m. liepos mėn. 10 d.
Nr.

LLA Š. Ap. Kardų R-nės
Vadui

RAPORTAS

Pranešu Tamstai, kad š.m. liepos mėn. 9 d. įsakyme, instrukcijoje ir informacijoje man pavestus uždavinius išpildžiau, pildysiu, baigiu. Viską paruošęs per ryšininkus prisiųsiu Tamstai ne vėliau iki š.m. tokios tai dienos.

/pas./ Kuopos Vadas

© 2004 Blackwell Publishing Ltd *Journal of Internal Medicine* 255: 105–112

1987-1988 1989-1990 1991-1992 1993-1994 1995-1996 1997-1998 1999-2000 2001-2002 2003-2004 2005-2006 2007-2008 2009-2010 2011-2012 2013-2014 2015-2016 2017-2018 2019-2020 2021-2022 2023-2024 2025-2026 2027-2028 2029-2030 2031-2032 2033-2034 2035-2036 2037-2038 2039-2040 2041-2042 2043-2044 2045-2046 2047-2048 2049-2050 2051-2052 2053-2054 2055-2056 2057-2058 2059-2060 2061-2062 2063-2064 2065-2066 2067-2068 2069-2070 2071-2072 2073-2074 2075-2076 2077-2078 2079-2080 2081-2082 2083-2084 2085-2086 2087-2088 2089-2090 2091-2092 2093-2094 2095-2096 2097-2098 2099-2100 2101-2102 2103-2104 2105-2106 2107-2108 2109-2110 2111-2112 2113-2114 2115-2116 2117-2118 2119-2120 2121-2122 2123-2124 2125-2126 2127-2128 2129-2130 2131-2132 2133-2134 2135-2136 2137-2138 2139-2140 2141-2142 2143-2144 2145-2146 2147-2148 2149-2150 2151-2152 2153-2154 2155-2156 2157-2158 2159-2160 2161-2162 2163-2164 2165-2166 2167-2168 2169-2170 2171-2172 2173-2174 2175-2176 2177-2178 2179-2180 2181-2182 2183-2184 2185-2186 2187-2188 2189-2190 2191-2192 2193-2194 2195-2196 2197-2198 2199-2200 2201-2202 2203-2204 2205-2206 2207-2208 2209-2210 2211-2212 2213-2214 2215-2216 2217-2218 2219-2220 2221-2222 2223-2224 2225-2226 2227-2228 2229-2230 2231-2232 2233-2234 2235-2236 2237-2238 2239-2240 2241-2242 2243-2244 2245-2246 2247-2248 2249-2250 2251-2252 2253-2254 2255-2256 2257-2258 2259-2260 2261-2262 2263-2264 2265-2266 2267-2268 2269-2270 2271-2272 2273-2274 2275-2276 2277-2278 2279-2280 2281-2282 2283-2284 2285-2286 2287-2288 2289-2290 2291-2292 2293-2294 2295-2296 2297-2298 2299-2300 2301-2302 2303-2304 2305-2306 2307-2308 2309-2310 2311-2312 2313-2314 2315-2316 2317-2318 2319-2320 2321-2322 2323-2324 2325-2326 2327-2328 2329-2330 2331-2332 2333-2334 2335-2336 2337-2338 2339-2340 2341-2342 2343-2344 2345-2346 2347-2348 2349-2350 2351-2352 2353-2354 2355-2356 2357-2358 2359-2360 2361-2362 2363-2364 2365-2366 2367-2368 2369-2370 2371-2372 2373-2374 2375-2376 2377-2378 2379-2380 2381-2382 2383-2384 2385-2386 2387-2388 2389-2390 2391-2392 2393-2394 2395-2396 2397-2398 2399-2400 2401-2402 2403-2404 2405-2406 2407-2408 2409-2410 2411-2412 2413-2414 2415-2416 2417-2418 2419-2420 2421-2422 2423-2424 2425-2426 2427-2428 2429-2430 2431-2432 2433-2434 2435-2436 2437-2438 2439-2440 2441-2442 2443-2444 2445-2446 2447-2448 2449-2450 2451-2452 2453-2454 2455-2456 2457-2458 2459-2460 2461-2462 2463-2464 2465-2466 2467-2468 2469-2470 2471-2472 2473-2474 2475-2476 2477-2478 2479-2480 2481-2482 2483-2484 2485-2486 2487-2488 2489-2490 2491-2492 2493-2494 2495-2496 2497-2498 2499-2500 2501-2502 2503-2504 2505-2506 2507-2508 2509-2510 2511-2512 2513-2514 2515-2516 2517-2518 2519-2520 2521-2522 2523-2524 2525-2526 2527-2528 2529-2530 2531-2532 2533-2534 2535-2536 2537-2538 2539-2540 2541-2542 2543-2544 2545-2546 2547-2548 2549-2550 2551-2552 2553-2554 2555-2556 2557-2558 2559-2560 2561-2562 2563-2564 2565-2566 2567-2568 2569-2570 2571-2572 2573-2574 2575-2576 2577-2578 2579-2580 2581-2582 2583-2584 2585-2586 2587-2588 2589-2590 2591-2592 2593-2594 2595-2596 2597-2598 2599-2600 2601-2602 2603-2604 2605-2606 2607-2608 2609-2610 2611-2612 2613-2614 2615-2616 2617-2618 2619-2620 2621-2622 2623-2624 2625-2626 2627-2628 2629-2630 2631-2632 2633-2634 2635-2636 2637-2638 2639-2640 2641-2642 2643-2644 2645-2646 2647-2648 2649-2650 2651-2652 2653-2654 2655-2656 2657-2658 2659-2660 2661-2662 2663-2664 2665-2666 2667-2668 2669-2670 2671-2672 2673-2674 2675-2676 2677-2678 2679-2680 2681-2682 2683-2684 2685-2686 2687-2688 2689-2690 2691-2692 2693-2694 2695-2696 2697-2698 2699-2700 2701-2702 2703-2704 2705-2706 2707-2708 2709-2710 2711-2712 2713-2714 2715-2716 2717-2718 2719-2720 2721-2722 2723-2724 2725-2726 2727-2728 2729-2730 2731-2732 2733-2734 2735-2736 2737-2738 2739-2740 2741-2742 2743-2744 2745-2746 2747-2748 2749-2750 2751-2752 2753-2754 2755-2756 2757-2758 2759-2760 2761-2762 2763-2764 2765-2766 2767-2768 2769-2770 2771-2772 2773-2774 2775-2776 2777-2778 2779-2780 2781-2782 2783-2784 2785-2786 2787-2788 2789-2790 2791-2792 2793-2794 2795-2796 2797-2798 2799-2800 2801-2802 2803-2804 2805

6. *Myrica maritima* L.

[illegible][illegible][illegible]

U.S. DEPARTMENT OF AGRICULTURE
BUREAU OF PLANT INDUSTRY

0011 100011 1111 0111 11 101 101

1. The author is not responsible for the content of the article.

1. The following information was obtained from the records of the
Federal Bureau of Investigation, New York City, New York, dated 10/10/50.
The following information was obtained from the records of the
Federal Bureau of Investigation, New York City, New York, dated 10/10/50.

[Faint, illegible text]

100 mgm/kg body wt. per day for 14 days. The
100 mgm/kg body wt. per day for 14 days.

10. Keskustettiin, että on suositeltavaa, että kaikki neuvottelut
ja neuvottelut, jotka pidetään, pidetään suoraan ja
ilman kukaan muuta.

11.

12. Keskustettiin, että on suositeltavaa, että kaikki neuvottelut
ja neuvottelut, jotka pidetään, pidetään suoraan ja
ilman kukaan muuta.

13.

14. Keskustettiin, että on suositeltavaa, että kaikki neuvottelut
ja neuvottelut, jotka pidetään, pidetään suoraan ja
ilman kukaan muuta.

15. Keskustettiin, että on suositeltavaa, että kaikki neuvottelut
ja neuvottelut, jotka pidetään, pidetään suoraan ja
ilman kukaan muuta.

1. Содержание
 2. Введение
 3. Глава I. Общие сведения о предмете исследования
 4. Глава II. Анализ литературы по теме исследования
 5. Глава III. Методология исследования
 6. Глава IV. Результаты исследования
 7. Глава V. Заключение
 8. Список литературы
 9. Приложение
 10. Сводная таблица
 11. Сводная таблица
 12. Сводная таблица
 13. Сводная таблица
 14. Сводная таблица
 15. Сводная таблица
 16. Сводная таблица
 17. Сводная таблица
 18. Сводная таблица
 19. Сводная таблица
 20. Сводная таблица
 21. Сводная таблица
 22. Сводная таблица
 23. Сводная таблица
 24. Сводная таблица
 25. Сводная таблица
 26. Сводная таблица
 27. Сводная таблица
 28. Сводная таблица
 29. Сводная таблица
 30. Сводная таблица
 31. Сводная таблица
 32. Сводная таблица
 33. Сводная таблица
 34. Сводная таблица
 35. Сводная таблица
 36. Сводная таблица
 37. Сводная таблица
 38. Сводная таблица
 39. Сводная таблица
 40. Сводная таблица
 41. Сводная таблица
 42. Сводная таблица
 43. Сводная таблица
 44. Сводная таблица
 45. Сводная таблица
 46. Сводная таблица
 47. Сводная таблица
 48. Сводная таблица
 49. Сводная таблица
 50. Сводная таблица
 51. Сводная таблица
 52. Сводная таблица
 53. Сводная таблица
 54. Сводная таблица
 55. Сводная таблица
 56. Сводная таблица
 57. Сводная таблица
 58. Сводная таблица
 59. Сводная таблица
 60. Сводная таблица
 61. Сводная таблица
 62. Сводная таблица
 63. Сводная таблица
 64. Сводная таблица
 65. Сводная таблица
 66. Сводная таблица
 67. Сводная таблица
 68. Сводная таблица
 69. Сводная таблица
 70. Сводная таблица
 71. Сводная таблица
 72. Сводная таблица
 73. Сводная таблица
 74. Сводная таблица
 75. Сводная таблица
 76. Сводная таблица
 77. Сводная таблица
 78. Сводная таблица
 79. Сводная таблица
 80. Сводная таблица
 81. Сводная таблица
 82. Сводная таблица
 83. Сводная таблица
 84. Сводная таблица
 85. Сводная таблица
 86. Сводная таблица
 87. Сводная таблица
 88. Сводная таблица
 89. Сводная таблица
 90. Сводная таблица
 91. Сводная таблица
 92. Сводная таблица
 93. Сводная таблица
 94. Сводная таблица
 95. Сводная таблица
 96. Сводная таблица
 97. Сводная таблица
 98. Сводная таблица
 99. Сводная таблица
 100. Сводная таблица

154. Klave knoppe Vani VABAY Antena prikrita
povoda izlozki sili splošno, vpraskanje iz inform.
parisne. Klave knoppe vahal nje minate daton 189222.

10-11-77. 10-11-77. 10-11-77. 10-11-77. 10-11-77. 10-11-77. 10-11-77. 10-11-77. 10-11-77. 10-11-77.

22. J. P. Large, *Wiskonsin V. a. S. a. S.*

§ 8.

A/a Karpas mēn. 12 d. kardināls kardināls Jans Buzgviāns kņaps
kņis sk. vīrskolas Dādā.

Korvotais Dādā šajā gadsimā kņaps ieliet ir garis. Ja nebūtu šis
gadsimā kņaps paskaidrot šķietams šāds šķietams šķietams.
Dādā kņaps mēn. 12 d. kardināls kardināls Jans Buzgviāns kņaps
kņis sk. vīrskolas Dādā.

§ 9.

Kardināls kņaps vāc mēn. 12 d. kardināls kardināls Jans Buzgviāns kņaps
kņis sk. vīrskolas Dādā.

§ 10.

Kardināls kņaps vāc mēn. 12 d. kardināls kardināls Jans Buzgviāns kņaps
kņis sk. vīrskolas Dādā.

Kardināls kņaps vāc mēn. 12 d. kardināls kardināls Jans Buzgviāns kņaps
kņis sk. vīrskolas Dādā.

§ 11.

Kardināls kņaps vāc mēn. 12 d. kardināls kardināls Jans Buzgviāns kņaps
kņis sk. vīrskolas Dādā.

§ 12.

Kardināls kņaps vāc mēn. 12 d. kardināls kardināls Jans Buzgviāns kņaps
kņis sk. vīrskolas Dādā.

§ 13.

Kardināls kņaps vāc mēn. 12 d. kardināls kardināls Jans Buzgviāns kņaps
kņis sk. vīrskolas Dādā.

12 d. kardināls

12 d. kardināls

Instructions will vary slightly and should be
for this year's festival.

[illegible][illegible]

• Hi vaxto tashkila xalit sharoiti tik kamay vafai iz vujudlashoydi.

Nr. 10.

LLA Žemaičių Ap. Kardo Rinktinės

S l a p t a s

Štabas

Nr.

1946 m. lapkričio mėn. d.

Gali turėti tik dalinių vadai
iki būrio vado imtinai. Kariams
skelbti tik reikiamu laikotarpiu.

Kardo rinktinės rajone, laikotarpiu iki 1947 m. sausio mėn. 1 d. veikia sekantys slaptažodžiai:

Nuo XII.1 iki XI.15 Vytautas ats. Kęstutis; XI.16 iki XI.30 Šarūnas ats. Krėvė; XII.1 iki XII.15 Plienias ats. Deimantas; XII.16 iki XII.31 Lietuva ats. Žemaitis.

Daugeliu atvejų, žygiuose tik dėka slaptažodžių buvo išvengta daugelio tarpusavio susidūrimų. Todėl slaptažodžio žinojimas yra būtina kiekvienam kariui. Netolimoje praeityje, netikėtai susidūrus dėl nežinojimo slaptažodžio žuvo Vygimanto kuopos organizatorius Plienias. Ateityje, panašiais atvejais atsakomybė už įvykius teks kuopų bei būrių vadams.

Slaptažodžių naudojimas pakeičiamas sekančiais; pastebėjus ginkluotas grupes ar asmenis be jokio įspėjimo sušunkama pirmoji dalis, išgirdus nedelsiant atsakyti. Pav.: susitinka a ir b grupės. A grupė, pastebėjusi b grupę, sušunka: Vytautas, b grupė atsako: Kęstutis.

Ryšio reikalams veikia sekantys slaptažodžiai: nuo XI.1 iki XI.15 plieninė plunksna ats. rašo; XI.16 iki XI.30 Dainius ats. dainuoja; nuo XII.16 iki XII.31 Žygūnas ats. atvyko.

J. Drulis

Kardo Rinktinės Vadas

J. Jablonskis

Kardo Rinktinės Štabo Virš.

Nr. 11.

LLA Žem. Ap. Kardo R-nės Štabo
Žvalgybos Skyrius

Nr. 13.

1947 m. sausio mėn. 29 d.

LLA Žemaičių Apygardos Štabui

R a p o r t a s

Pristatau žinias apie įvykusį didžiausią Kardo Rinktinės rajone siautimą ir ryšium su siautimu surinktas priešų turimas apie mūsų organizaciją žinias.

Siautimas prasidėjo rugs. mėn. 28 d. ir tęsėsi tris dienas iki spalio mėn. 1 d. Jis apėmė visą Vaineikių mišką ir pamiškiais esamas gyvenamąsias vietas nuo 3 iki 5 km. Siautimo plotas buvo padalintas į kelis rajonus. Rajonų „valymui“ vadovavo atskiri karininkai, kurie turėjo savo štabus ir tiesioginį telefono ryšį su vyr. štabu esančiu Kartenoje. Vyr. Štabo viršininku buvo NKGB generolas, vadovaujantieji karininkai buvo taip pat NKVD ir NKVD žinybos. Siautimą vykdė viena sovietų kautynių divizija reguliarios pėst. kariuomenės ir papildomai 5000 iš šešioliktosios liet. div. Klaipėdoje, viso: 25.000 priešų karių.

Siautimas buvo paruoštas iš anksto: paskirų rajonų karininkai turėjo žinias apie tame rajone besislapstančius asmenis, jų gimines, asmenis, pas kuriuos lankosi partizanai ir t. t. Iš priešų išsireiškimų tardant suimtuosius atrodo, kad pagrindinis šio siautimo tikslas buvo sekantis:

1) Surasti ir sunaikinti partizanų štabus. Priešo žiniomis Kardu štabas turįs būti kur nors čia, greičiausiai šiame V. miške. Kitas „Generalinis Štabas“ esąs apie Telšius. Šie štabai, turintys tarp savęs ryšį, ir suradus vieną nesunku būtų surasti kitą. Šiame miške, prieš turimomis žiniomis randasi du partizanų būriai, kiekvienas nuo 15 iki 20 asm., kuriuos suminti priešas gali kiekvienu momentu, bet svarbiausia esą sunaikinti štabus, o šie būriai savaime sunyks.

2) Surasti užsienio desantininkus, kad išaiškinus Lietuvos partizanų ryšį su užsieniu. Tardant suimtuosius įtariamus asmenis, priešas stengėsi išaiškinti ar partizanų štabai turi užsienio ir tarpusavio radio ryšį. Be to, patikrinti žinias apie tai, kad praėjusių metų vasaros pabaigoje į Lietuvą partizanų instruktavimui buvo iš užsienio atvykęs generolas.

3) Sužinoti, kaip Lietuvos partizanai praleis žiemą, gyvens miškuose, įsitaitys slėptuves pas ūkininkus ar apleis Lietuvos teritoriją. Ryšium su žiemojimo klausimu priešas ypač rinko žinias apie Latvijos teritorijoje esamą Liepojos mišką, kur, prieš nuomone, Lietuvos partizanai gali praleisti žiemą.

Siautimo metu aukų suimtais bei žuvusiais iš mūsų pusės nėra. Lengvai buvo sužeisti du kariai, kurie netrukus pasveiko. Ginklais prarasta du kulkosvaidžiai. Per šį siautimą sužeistais ir žuvusiais priešas neteko septynių karių ir vieno seklio šunies. Iš čia dalis prieš kariuomenės buvo permesta į Kardo rinktinės pietryčių rajoną, kur siautimui vykstant žuvo keturi Daugvaišo kuopos kariai.

Siuo metu Kardo Rinktinės rajone nuo Naujų metų vyksta nedidelio masto siautimas dviem grupėm. Siautimo būrius sudaro nuo 100 iki 300 karių. Iš mūsų pusės žuvo šeši kariai, jų tarpe Rinktinės Štabo šiaurės rytų rajono inspektorius—ryšininkas Albertas Kardelis. Siautimas tebevyksta.

/parašas/
/J. Jablonskis/
Kardo Rinktinės Štabo
Žvalgybos Skyriaus
Viršininkas

Nr. 12.

LLA Žem. Ap. Kardo R-nės
Štabo Viršininkas
Nr. 12.

Lietuvos Laisvės Armijos Žemaičių
Apygardos Štabui

1947 m. vasario 25 d.

R a p o r t a s

Pristatau „LLA Žemaičių Apygardos Štabo“ štampą. Štampas buvo padarytas pageidaujant p. Pelėdai, tačiau dėl vykusių siautimų štampas neseniai atsiimtas ir Tamstoms pristatomas pavėluotai.

Priedas: virš minėtas štampas.

/parašas/
/J. Jablonskis/
Kardo Rinktinės Štabo V-kas

Nr. 13.

LLA Žem. Ap. Kardo R-nės
Stabo Viršininkas
Nr. 11.

Lietuvos Laisvės Armijos Žemaičių
Apygardos Stabui

1947 m. vasario mėn. 25 d.

R a p o r t a s

Atsakydamas į Tamstų laišką pranešu, kad šiuo metu mūsų Rinktinė ryšio su Aukštaitija neturi. Siųstieji Tauro Rinktinės ryšininkai po pirmo atsilankymo daugiau nebeatvyko ir jokių žinių nedavė. Kitas ryšio kelias, kurio laukė p. Pelėda, irgi nutrūko, nes ryšininkė apsigyveno Žemaitijoje nuolatiniam gyvenimui ir su Aukštaitija nesusisiečia.

/parašas/
/J. Jablonskis/
Kardo Rinktinės Stabo
Viršininkas

Nr. 14.

B R A N G U S L I E T U V I I

Jau ketvirtą kartą tyčiojamosi iš mūsų tautos. Ketvirtą kartą š/m. vasario mėn. 9 d. rengiami balsavimai, balsavimai po šautuvų vamzdžiais.

Brangus Ukininke, dar niekad nebuvo atimtas paskutinis duonos kąsnis, o dabar tau palikti tušti aruodai: be duonos, be sėklos. Tiek kartų jūsų žemelė laistyta prakaitu ir krauju, šiandien ne tavo. Jūsų vaikai be ateities. Juk visiems žinoma, kad per šį penkmetį visur turi būti įsteigti kolchozai. Kokie sunkūs mokesčiai. Patys matome kaip sovietai plėšia mūsų kraštą, išveža javus, kerta miškus, atima fabriką gaminius, daugely mūsų mokyklų jau mokoma vien rusų kalba.

Darbininke, jau puikiai pažįsti sovietų rojų. Tavo šeimai atimtos maiso kortelės, prieš akis badas. Tu esi priverstas kaip paskutinis vergas apiplyšęs ir išbadėjęs dirbti už ubagišką atlyginimą. Visas padoresnes vietas užėmę rusai kolonistai stumdo tave kaip paskutinį valkatą.

1947 m. pirmame „Valstiečių laikraščio“ nr. rašoma, kad Ispanijoje 1945 m. buvo 200 tūkstančių politinių kalinių. Galbūt, bet pažiūrėkime į Lietuvą, kuri yra penkiolika kartų mažesnė už Ispaniją. Apytikriais apskaičiavimais 1945 m. /priskaitant 1941 m. politinius tremtinius, 50 tūkstančių asm./ lageriuose ir kalėjimuose yra 220 tūkstančių lietuvių. Nemanyk, kad pasauliui tie faktai nebus ar nėra žinomi.

Ir dabar, brangus brolau ir sese lietuvi, dar nesi saugus. Nuo ryto iki vakaro, nuo sutemos iki aušros tenka drebėti dėl čekistų letenos. Tai gi, brangus brolau ir sese, už ką mes privalome balsuoti? Ar už skurdo, bado, kalėjimų ir lagerių kraštą — Sovietų Sąjungą? Tiesa, dabar renkama vyriausybė tik į Lietuvos Ministrų Tarybą, bet atsimink, kad renkami asmenys jau yra čekistų iš anksto paskirti ir visa komedija reikalinga dėl užsienio akių. Tai gi, neidami balsuoti, mes irgi parodysim užsieniui, kad nepripažįstame jokių okupantų mums primestų balsavimų, kad esame vieningi ir verti laisvės.

Lietuva, 1947 m. sausio mėn. 15 d.

LLA
/Lietuvos Laisvės Armija/

111. Lemminkäinen, ap. raskas

1. T. A. B. A. B.

1940 m. lempiköön...

1940 m. lempiköön...

111. Lemminkäinen, ap. raskas
111. Lemminkäinen, ap. raskas
111. Lemminkäinen, ap. raskas

111. Lemminkäinen, ap. raskas
111. Lemminkäinen, ap. raskas

111. Lemminkäinen, ap. raskas
111. Lemminkäinen, ap. raskas

111. Lemminkäinen, ap. raskas
111. Lemminkäinen, ap. raskas

111. Lemminkäinen, ap. raskas
111. Lemminkäinen, ap. raskas

111. Lemminkäinen, ap. raskas
111. Lemminkäinen, ap. raskas

111. Lemminkäinen, ap. raskas
111. Lemminkäinen, ap. raskas

111. Lemminkäinen, ap. raskas

111. Lemminkäinen, ap. raskas

111. Lemminkäinen, ap. raskas

111. Lemminkäinen, ap. raskas

111. Lemminkäinen, ap. raskas

111. Lemminkäinen, ap. raskas

111. Lemminkäinen, ap. raskas

111. Lemminkäinen, ap. raskas

111. Lemminkäinen, ap. raskas

111. Lemminkäinen, ap. raskas

111. Lemminkäinen, ap. raskas

111. Lemminkäinen, ap. raskas
111. Lemminkäinen, ap. raskas
111. Lemminkäinen, ap. raskas
111. Lemminkäinen, ap. raskas

111. Lemminkäinen, ap. raskas
111. Lemminkäinen, ap. raskas

LAISVĖS AUKURAS

(Vasario šešioliktosios proga)

Lietuva yra vadinama „Didvyrių Žemė“. Ir ne be reikalo. Juk nei vienoj valstybėj nėra supilta tiek daug milžinkapių kaip Lietuvoje. Tiesa, tų milžinų kaulai ilsisi žemelėje, bet jų dvasia nėra mirus.

„Lietuva Didvyrių Žemė“ taip sako Aušros Knygnešiai, kurie nebodami pavojų žadino tautą ir nubarstė kaulais Sibiro laukus.

„Lietuva Didvyrių Žemė“ taip paskelbė prieš 54 metus Kražių šventovės gynėjai. 1919 metais Savanoriai Kūrėjai stebino pasaulį savo žygiais. Prieš penkiolika metų lietuvių tauta supylė naują milžinkapių Atlanto Nugalėtojamus.

„Lietuva Didvyrių Žemė“ skelbia bolševikų nužudyti Rainių kankiniai, dabar nukankintas Telšių vyskupas Borisevyčius, Vilniaus Universiteto prof. Žvironas ir šimtai kitų lietuvių padėjusių gyvybę ant laisvės aukuro.

„Lietuva Didvyrių Žemė“ skelbia dabartiniai Lietuvos partizanai, kurie nebodami ištisų čekistų armijų dirba tautos labui.

Svęsdami 29-ąją savo valstybės Laisvės Šventę drąsiai galime sakyti: „Lietuva, tu kryžių ir milžinkapių šalis, turėdama tokių sūnų tau Laisvės Rytas nebetoli“. Tik drąsiai sesės ir broliai, žiūrėkime ateitin! Lietuva, 1947 m. sausio mėn. 25 d.

LLA

/Lietuvos Laisvės Armija/

TAUTIEČIAI!

Artinasi trečioji bolševikinės okupacijos žiema. Kuo ilgesnis okupacijos laikas, tuo daugiau nelaimių ir vargų patiria prispaustieji. Dejuoja ūkininkas, darbininkas, tarnautojas, moksleivis. Ir kaip nedejuoti, kad skausmas netelpa širdyje; bet dejonės lieka vien tik dejonėmis, ir jomis niekuomet nepašalinsime vargo iš gimtosios žemės. Kol svetimieji mindžios mūsų tėviškę, kol lietuvis išdavinės lietuvi, tol vargas ir nelaimės mus persekios. Tam vargui reikalinga bendros visų tautiečių pastangos, nes tik daug rankų didžią naštą pakelia; o ar gali būti didesnė našta, kaip bolševikinis jungas. Tik nuoširdžiai vienas kitam padėdami, artimo meile ir visišku vienas kito supratimu, palengvinsime tą vargą.

Tautietai, laisvės troškimas lietuvių tautoje sukūrė stiprią bendruomenę — Partizanų Sąjungą. Siandien netenka lietuviui aiškinti, kas per vieni yra partizanai, nes nėra asmens, kurio giminė ar pažįstamas nepildytų mūsų eilių, o partizanų atlikti žygiai yra geriausi jų siekimų įrodymai. Daugelis matė partizaną žygyje su ginklu ant pečių, nenugalimu ryžtu veide, gilia tėvynės meile širdyje. Kitas jį matė žuvusį kovoje ir gulintį ant gatvės grindinio mieste, kur minios žmonių su ašaromis akys ir liūdėsio širdyje atidavė paskutinę pagarbą kritusiems už laisvę. Tas pilkas partizanas niekada nedejavo, niekada nesiskundė sunkumais, o kai išmušdavo valanda, jis nesirinkdavo garbingos vietos, bet savo galvą paklodavo ten, kur tėvynė jį pašaukdavo, nežiūrėdavo jis ar tai miestas, kaimas, ar laukai, nes visur jam vienodai brangi ir garbinga Lietuvos žemelė.

Tautiet! Artėjant žiemai į tave kreipiasi tas pilkas partizanas, kviedamas prisidėti prie laisvės atgavimo kovos. Ne vien tik tas yra laisvės kovų karys, kas kovoja su ginklu, bet ir kiekvienas, kuris šiokiu ar tokiu būdu prisideda prie tos kovos vedimo. Ūkininke, darbininke, tarnautojau, nepagailėk paaukoti vieno kito šiltesnio rūbo, apavo, maisto produktų ir kito. Lietuvaitės! Vietoj vaikščioti į pasilinksminimus ar propogandines bolševikų paskaitas, numegzk kojines, pirštines, juostų. Tuo pagelbėsite kovojantiems savo broliams. Aukos priimanos taip pat ginklais, šaudmenimis, ir kitu kariniu inventoriumi.

Aukas siųskite per mūsų spaudos platintojus, arba įgaliotus asmenis, renkančius aukas pagal sąrašus. Būkite ypatingai atsargūs — saugokitės bolševikų provokacijos.

Jau ne kartą lietuvius įrodė reikalo supratimą, tad tikėdami, kad ir ši kartą į mūsų kreipimąsi tinkamai atsilieps, iš anksto dėkojame.

1946 m. lapkričio mėn. 12 d.

LLA Kardo Rinktinės
Štabas

L A I S V Ė S A U K U R A S .

/ Vasario šėlioliktasias praga /

Lietuva yra vadinama „Didvyrių žeme“. Ir ne be reikalo. Juk nė vienoje valstybėje nėra surišta tiek daug miltinapių kaip Lietuvoje. Tiesą, tų miltinų kaulai esame išsiai šmėlėje, bet jų dvasia nėra mirusi.

„Lietuva Didvyrių žeme“ taip vado Auksas Mykėnėlis, kurie nebada- ni pavųjų lading tautą ir nobarstė kaulais Sibiro leduose.

„Lietuva Didvyrių žeme“ taip paskelbė prieš 64 metus Gražis Šven- voris gūnėjai. 1919 metais savanoriai Kūrėjai statėna pasauli savo ty- giatis. Prieš penkialika metų Lietuvos tauta supylė naują miltinapių at- lante Nagalėtoje.

„Lietuva Didvyrių žeme“ smelbis bolševikų nušūdytė šaimų kankinai, dabar nukankintae Telkio vykupan bariaovydis, Vilniaus Universiteto prof. Vyramas ir šimtai kitų lietuvių padėjusia gyvytę ant Laisvės aukuro.

„Lietuva Didvyrių žeme“ smelbis dabartiniai Lietuvos partizanai, kurie nebodami liūtinų šmėstų arėdų dirba taikos laimui.

Svėgdami 20-tąją savo valstybės Laisvės šventę Gražiai galime su- kyti Lietuvos, tu kryžiu ir miltinapių šalis, šmėdama bolševikų smū- tau Laisvės žytas nebėsti. Tie Gražiai kreliai ir oastė šimėkims atei- tiui!

Lietuva, 1949 m. sausio mėn. 22 d.

I L A

/Lietuvos Laisvės armija/

T A U T I E O I A I I

[illegible][illegible][illegible]

1. *Asplenium platyneuron* L. (Asplenium)
 2. *Asplenium adnigrum* L. (Asplenium)
 3. *Asplenium adnigrum* L. (Asplenium)
 4. *Asplenium adnigrum* L. (Asplenium)
 5. *Asplenium adnigrum* L. (Asplenium)
 6. *Asplenium adnigrum* L. (Asplenium)
 7. *Asplenium adnigrum* L. (Asplenium)
 8. *Asplenium adnigrum* L. (Asplenium)
 9. *Asplenium adnigrum* L. (Asplenium)
 10. *Asplenium adnigrum* L. (Asplenium)

Jau na kartā lietus ir radījis radikālo apvēršanos, tad - atgriešot, tad ir
 šī karte! Mēs ir, mēs esam! Tāpat arī, šī karte ir, šī karte ir!

1946 n.1 n.1010 n.10. 10 4.

И.А. Коптев, кандидат наук
О.А. Б.А.А.

REZISTENCIJA ŽEMAITIJOJE IR KLAIPĖDOS KRAŠTE

1. Bendroji apžvalga

Siandien dar daug ko apie pokario tragediją neįstengiame paaiškinti. Tačiau jau galima tvirtai pasakyti, kad tai buvo ne sovietų mokslininkų užgauliai vadintas „banditizmas“, o lietuvių tautos kova už laisvą gyvenimą, nepriklausomybę. Tikėdami galutine šios kovos sėkme, partizanai fotografavosi, kruopščiai tvarkė, saugojo savo archyvus ir atsiminimus. Kad didelė to palikimo dalis nepasiekė mūsų dienų — tai ne jų kaltė. Išlikę negausūs dokumentai liudija, kad raudonajam terorui buvo atkakliai pasipriešinta. Partizaniniame judėjime dalyvavo įvairūs visuomenės sluoksniai — pradedant Lietuvos kariuomenės karininkais, mokytojais ir baigiant ištisomis kaimiečių šeimomis. Kaip pavyzdį galėčiau pateikti Kurmių istoriją: tai buvo daugiavaikė šeima, kurios visi nariai, net paaugliai ir moterys, buvo įsitraukę į partizaninę kovą.

Pokario ginkluotosios rezistencijos istoriją būtų galima suskirstyti į tris laikotarpius:

- 1) masinis organizuotas partizaninis judėjimas (1944—1947),
- 2) naujos taktikos, smulkesnių būrių ir bendro vieningo vadovavimo (LLKS) metai (1947—1952),
- 3) individualios rezistencijos laikotarpis (1952—1959).

Partizaninio judėjimo tyrinėtojai ne visada nurodo trečiąjį tarpsnį. K. Girnius apie laikotarpį po 1952 metų beveik nekalba. Tačiau iš parinktos medžiagos apie Žemaitijos partizanus galima daryti išvadą, kad čia judėjimas išsilaikė ilgiau, palyginus su visos Lietuvos ginkluota rezistencija. Žemaitijos žmonės netgi likę po vieną, nenorėjo atsisakyti savo pradėtos kovos. Paskutiniai partizanai F. Urbonas ir P. Oželis buvo nukauti 1959 metais Šilalės rajone.

Okupantai, vykdydami Lietuvoje savo užmačias, organizavo gerai apginkluotų aktyvistų, milicininkų, istrebitelių reidus. Beje, Žemaitijoje tuos vadinamuosius liaudies gynėjus vadina sribokais. Taip vadinsiu juos ir aš. Tik tokie ginkluotų grupių reidai padėjo prievarta platinti valstybines paskolas, organizuoti rinkimus, pareigūnų skyrimus. Sovietiniai pareigūnai be kariuomenės nebūtų galėję išsilaikyti kaimuose, gyvenvietėse. Pagrindinės jų jėgos buvo dislokuotos apskričių ir valsčių centruose. Tad mažesniuosius kaimus kontroliavo partizanai. Jie nevengė žygių į didesnius miestelius, kur buvo sribokų štabai. Galima paminėti antpuolius 1948 m. Veiviržėnų, 1949 m. Endriejavo, 1950 m. Priekulės miestelyje ir kitose vietose. Partizanai ilgą laiką kontroliavo kelius Silutės—Šilalės rajonuose ir Žemaičių kelio atkarpą ties Laukuva.

Po 1949 metų partizanai atkreipė dėmesį į Klaipėdos krašto rajonus. Vadinamajame „parubežyje“ jie veikė ir anksčiau. Tačiau vis dėlto šiuose rajonuose partizaninis judėjimas buvo epizodinis. Vietos gyventojai, kurių buvo likę nepaprastai mažai, nepatikliai žiūrėjo ne tik į partizanus, bet ir į čia atsikėlusius lietuvius. Partizanus jie retai rėmė maisto produktais. Tačiau Lietuvos partizanų siekiai jiems buvo žinomi, suprantami, o dažnai ir pateisinami. Tai liudija vietos gyventojų pasakojimas: „Buvo mūsų kaime (Agluonėnuose) tokia pana, komjaunuolė, dažnai su dviračiu į Pežaičius ir kitur važiuodavo agitaciją varyti. Kai du kartus buvo perspėta ir nepaklausė, kad baigtų savo komjaunuolišką veiklą, ją nušovė. Pati kalta buvo.“

Kęstučio ap. Dariaus rajono partizanai Klaipėdos krašto miškuose susitikimo metu. Viduryje stovi vienplaukis vadas P. Balčiūnas (Balčinas) — Pušis, Radvila

Taip pat yra faktų, kad sribokai dažnai savo nusikaltimus suversdavo partizanams. Aisėnų kaime, pakeliui į Veiviržėnus, bei kelyje iš Pežaičių į Vanagų kaimą tebestovėjo kryžiai, pastatyti nužudytų žmonių atminimui. Buvo sakoma, kad juos nušovė partizanai. Tačiau dabar išaiškėjo, kad buvo ne taip. Gyventojus nužudė patys sribokai, norėdami užgrobti jų turtą. (Vienu atveju ėjo žmogus namo, pardavęs karvę).

Dar ir dabar nereti kaltinimai, kad tas ir tas išdavė, yra niekšas, bet negalima skelbti tokios medžiagos, nes išaiškinti teisybę yra nepaprastai sunku. Ir vis dėlto po kelių dešimčių metų viešo niekinimo reikia tinkamai prisiminti pokario rezistenciją. Greit surinkti visus faktus ir padaryti išvadas bei apibendrinimus neįmanoma. Dabar būtina kaupti medžiagą, o gilesnes išvadas, paremtas neginčijamais faktais, bus įmanoma pateikti gal tik po 5—10 metų.

2. Žemaičių legiono ir Žemaičių apygardos formavimosi etapai

Žemaitijos partizanų padėtis skyrėsi nuo kitų Lietuvos sričių. Žemaitija su Klaipėdos kraštu paskutinė pateko sovietų armijai, todėl ten susitelkė gana dideli LLA vanagų būriai ir kiti lietuviai, kurie dar nebuvo apsisprendę — pasitraukti į Vakarus ar pasilikti ir kovoti su okupantais. Daugiausia jų dėka 1945 m. pavasarį šiaurinėje ir vakarinėje Žemaitijoje ėmė veikti Žemaičių legionas. Pietinėje Žemaitijoje (nepavykus jų sujungti į bendrą Žemaitijos junginį) 1946 m. vasarą įsisteigė Jungtinė Kęstučio apygarda.

1944 m. pabaigoje Mažeikių rajone jau gyvavo partizanų Alkos rinktinė. Ją sudarė nemaža vyrų, kurie buvo net gana didelius apkasus iš-

sikase. Jų veikla dažniausiai buvo atvira, todėl pagrindinės partizanų jėgos buvo sutriuškintos.

Knygoje „Bažnyčios prieglobstyje“ minima jau 1944 m. rugpjūčio mėnesį veikusi Vanagų grupė apie Platelius. Rašoma, kad vokiečiai jos nepersiekiojo. Vanagai patys apsirūpindavo maistu. Pagal vyskupo Vincento Borisevičiaus parodymus, partizanai jam sakė: jei jis neparūpinsiąs maisto ir neparemsiąs jų, tai jie patys turėsį eiti prašyti gyventojų. Kunigai Kiela, Sikšnius ir Alminas (Rietavo klebonas) juos palaikė. Kunigas Olšauskas 1945 m. pabaigoje buvo perkeltas į Klaipėdą, nes juo susidomėjo saugumas. Tačiau Klaipėdoje jį greit suėmė.

Vyskupas Pranas Ramanauskas savo parodymuose mini Vanagus ir Zemaičių legioną. Jis rašo: suėmus Plechavičių, manyta, jog inteligentijai reikia pasitraukti į Vakarus; likusieji turėtų sudaryti partizanų būrius kovai su sovietų kariuomene. P. Ramanauskas aprašo savo susitikimą su mokytoju Kaupu pas vyskupą Borisevičių: „Mokytojas prašo skirti kunigą — kapelioną žmonių formacijai, kuri vadinasi „Vanagais“ ir gyvena miškuose tarp Platelių ir Alsėdžių“. O Adolfas Kubilius parodymuose tiksliau parodo vietovę: „Štabas buvo Alsėdžių valsčiaus Skrisčių kaime, Antano Pociaus namuose“. Minimi Vanagų nesutarimai su savisaugos būriais. Tai patvirtina K. Girnius: savisaugos būriai, kurie vadinosi „Tėvynės apsaugos rinktinė“, norėję kovoti prieš sovietų armiją kartu su vokiečiais fronte, jie juokėsi iš Vanagų, sakydami, kad tik bailiai gali sėdėti krūmuose.

Nuo 1945 m. kovo mėnesio Zemaičių legionui vadovavo Adolfas Kubilius. Jis rašo: „1945 metų vasario 24—25 dieną vyko LLA Telšių apskrities štabe pirmasis organizacinis posėdis. Kunigas Pranas Gustaitis juos aprūpindavo dokumentais — apie 40—50 dokumentų suteikė“.

Judrėnų—Kvėdarnos—Svėkšnos apylinkių partizanai

Dėl to, kad Klaipėdoje vokiečiai laikėsi gana ilgai, jos apylinkėse įsitvirtino sovietų kariuomenė. Tai ir sąlygojo vėlesnę (palyginti su kita Lietuvos dalimi) partizanų veiklą. 1945 m. lapkričio mėnesį jau randame žinių, kad partizanai puldinėja Žemaitijos miestelius, naikina dokumentus, prievolių raštus ir pačius sribokus.

Vanagus dar anksčiau mini kompartijos Klaipėdos miesto komiteto pirmasis sekretorius N. Šilinas. 1944 m. gruodžio 28 d. LKP(b) CK plenumė jis kalbėjo: „Nusišnekėdami apie vadinamąsias ypatingas apylinkes, priėjome iki to, kad tiems vanagams (banditams) ne tik nepapjaustėme sparnų, bet iki šio momento net nepalietėme jų sparnų plunksnų“. Jis pareiškė, kad Lietuvoje yra apie 8 tūkstančiai žmonių, kurie save vadina Vanagais. Savo pranešime jis gana dažnai akcentavo „kovą su lietuviškai—vokiškais nacionalistais“.

Ryšininkė Zuzana Norkienė minėjo, kad buvo „vanagų“ ir Judrėnų apylinkėse; dažnai partizanus gyventojai tapatindavo su vanagais ar LLA. „1945 m. pirmoje pusėje Žemaitijoje partizanai buvo gana veiklūs ir dažnai patys save vadino Lietuvos Laisvės Armija, nors patys LLA vadai dažnai to net nežinodavo“.

1945 metų rugsėjo pradžioje Lietuvai išlaisvinti komiteto pasitarime buvo nutarta po to, kai bus įsteigtos apygardos, iš jų atstovų sudaryti generalinį štabą ir „Vyriausiąjį Lietuvai išlaisvinti kabinetą“. Spalio 11 d. kunigas Antanas Ylius nuvyko į Telšius. Ten susitiko su senu pažįstamu — suaugusiųjų gimnazijos direktoriumi Juozu Jurkumi. „Jurkui aš pasakiau savo atvažiavimo tikslus ir perdaviau jam „Laisvės žvalgą“ bei instrukciją apie apygardos ir jos štabo įsteigimą“. Paskui abudu nuvyko pas Jakštą. „Jakštas man pranešė, jog dabartiniu metu LLA organizacijų veikla Telšių apskrityje liovėsi dėl to, kad kai kurie štabo nariai areštuoti, o kiti išsibėgiojo. Juos sumušė ir išsklaidė kariuomenė ir sribai. Likusieji veikia mažomis grupėmis“.

Nepaisydamas gausių suiminėjimų, Žemaičių legionas vis dėlto gyvavo. 1946 m. viduryje jam priklausė Klaipėdos, Pagėgių, Silutės, Mažeikių ir kitų apskričių rajonai. Suėmus Adolfą Kubilių, jį pakeitė Jonas Semaška, o šį — Fortunatas Ašoklis. Saugumas jį taip pat greitai suėmė. Be vadų Žemaičių legiono veikla pakriko, tačiau neilgam. 1947 m. antroje pusėje vienijant partizanus, vietoj Žemaičių legiono atkuriamą Žemaičių apygardą. Ypač daug čia nuveikė Montvydas — Žemaitis ir kapitonas A. Milaševičius. Nuo 1948 m. jis vadovavo Žemaičių apygardai.

3. Partizaninis judėjimas ir Klaipėdos kraštas **Partizanų veikla pasienio rajonuose**

Kiekviena partizanų rinktinė veikė savo rajone, kuris dabar dažniausiai sutampa su jo ribomis, o kartais apima ir kelis rajonus. Truputį kitaip yra su partizanų būriais, dislokuotais rajonuose, kurie ribojasi su buvusia Klaipėdos krašto teritorija.

Kaip žinoma, partizanai stengdavosi įsitvirtinti netoli savo tėviškės, giminių ir pažįstamų gyvenamųjų vietovių. Šitaip jie galėjo geriau apsirūpinti maisto produktais, susilaukti paramos, be to, buvo žinomos apylinkės. Po karo didelė dalis Klaipėdos krašto gyventojų, ypač iš vadinamųjų „parubežio“ rajonų, buvo palikę savo gimtąsias vietas. Vokiečiai traukdamiesi vertė ir kitus gyventojus palikti kraštą, keltis iš pradžių į Karaliaučiaus sritį, o paskui — ir į Vokietiją. Žinomi du tokie evakuaciniai momentai: 1944 m. vasarą — jis buvo trumpas ir leido žmo-

Iš kairės į dešinę: nežinomas, St. Paulavičius-Rambynas (ž. 1951 m.), K. Gailius-Klajūnas (ž. 1951 m.), Br. Rėbžda-Zilvitis (ž. 1952.09.25), V. Gailius-Trimitas

nėms tuoj grįžti atgal, o spalio mėnesį jau vyko stipri evakuacija. Artėjant sovietų kariuomenei, vietos gyventojams buvo įsakyta pasiimti būtiniausius daiktus ir trauktis su kariuomene kartu. Retas išdrįso nepaklusti. Taip ir ištuštėjo kaimai, tvartuose liko gyvuliai.

Tik praėjus frontui, čia plūstelėjo žmonės iš kitų Lietuvos vietovių. Palikti tušti namai buvo išnaršyti, išgrobstyta visas turtas. Dar nebuvo užimtas Klaipėdos miestas, o LKP(b) CK sprendė klausimus apie tų žemių apgyvendinimą lietuviais iš kitur. Vėliau, kai dalis pabėgėlių grįžo į savo sodybas, reta kuri buvo laisva. Todėl galima numanyti, kokie santykiai atsirado tarp tų žmonių grupių. Juos išreiškė dažnos vaikų peštynės Spengių, Dituvos ir kitose mokyklose.

Suprantama, kad partizanai čia negalėjo tikėtis paramos. Tikslai kai kur jų būriai turėjo slėptuves. Tačiau iš pasakojimų atrodo, kad jie kontroliavo ne tik Klaipėdos krašto teritoriją, bet ir Priekulę, Saugus, Katyčius, Silutę, Zemaičių Naumiestį, aplankydavo Pagėgius ir Zygaičius. Partizanai ateidavo nubausti sovietų valdžios aktyvistų, pasirinkti maisto produktų. O valdžios rėmėjų čia netrūko, nes buvo atsikėlusiu įvairių žmonių. Dalis jų jautė dėkingumą už „aprupinimą“.

Vietos gyventojai jau nuo seno buvo pripratinti prie tokios taisyklės: „Valdžios reikia klausyti“. Be to, jie labai rimtai žiūrėjo į darbą. Ir suvaryti į kolūkius jie sąžiningai dirbo, todėl iš sovietų valdžios nusipelnėdavo pagyrimų. Tas labai nepatiko partizanams; jie perspėdavo kolūkiečius, kad jie nepūtų tokie aktyvūs. Tačiau Greivio vyrų buvo įspėta saugiškė Ladagaitė, kuri už gerą darbą, nors ir nesikišdama į politiką, nivalėjo dalyvauti tarybinių moterų suvažiavime. Kitą klaipėdišką —

Zalgirio būrio vyrai: M. Bačkauskas-Kantas, Pr. Auškalnis, A. Pakalniškis-Zalgoris, Auškalnis

Kybranca, „darbštų, sumanų ūkininką,— kaip rašo H. Arnašius,— kai buvo įkurtas kolūkis, jo brigadininku išrinko šį visų mėgstamą žmogų. Ir štai čia prisistatė „banditai“. Vieną naktį jie atėjo iš Šernų miško“.

Patys Mažosios Lietuvos gyventojai ginkluotame pasipriešinime dalyvavo pasyviai. Tą patvirtina Vokietijoje gyvenantis istorikas A. Hermanas. Jis tik mini, kad dalis lietuviškos orientacijos žmonių rėmė partizanus, o šie jais pasitikėjo. Kai kurie jaunuoliai, vengdami tarnybos sovietų kariuomenėje, prisidėjo prie partizanų.

Pas Priekulės ūkininką Reizgį Dreizių kaime partizanai prašė prieglobsčio pasitarimui ar susirinkimui, bet ūkininkas buvo saugumo organų sekamas, todėl šio sumanymo teko atsisakyti. Rezistencijos dalyvis A. Burzdžius prisimena: „Iš vietinių gyventojų mus rėmė sakytojas Agintas (o gal Ogintas) iš Ramučių. Jis mums perdavė pistoletų ir kareiviškų diržų siuntą. Tenykščiai gyventojai, pavardžių nebeprisimenu, sušelpdavo mus konservuotais maisto produktais, kas Žemaitijoje nebuvo dar praktikuojama. Norint būti objektyviems, reikia sutikti su A. Hermano teigimu, kad partizanai, nesulaukdami savanoriškos paramos iš klaipečių, vertė juos aprūpinti bent maistu ir grasindami išreikalaudavo.“

Vėliau, kai Klaipėdos kraštas jau buvo gausiau apgyvendintas naujakurių, pradėta galvoti, kaip išplėsti laisvės kovotojų įtaką ir šiuose rajonuose.

1949 m. vasario 1 d. partizanų vadų suvažiavime buvo priimtas naujas pavadinimas LLKS (Lietuvos Laisvės Kovų Sąjūdis). Šiame suvažiavime svarstyti Klaipėdos krašto reikalai. Buvo nuspręsta išplėsti partizanų veiklą arba ją atnaujinti Klaipėdos krašte, Klaipėdoje, Priekulės,

Kęstučio ap. Darjaus rajono vadas
P. Balčiūnas-Pušis, Radvila

Silutės ir Pagėgių apskrityse. Deja, šis teigiamas sprendimas turėjo kai kurių neigiamų pasekmių.

Ryšininkė Z. Norkienė pasakojo: „Tuo metu buvo nušautas Dariaus rajono rinktinės vadas Pušis. Kas jį nušovė, nėra gerai žinoma, nors tarp mūsų buvo kalbama, kad tai padarė vienas iš partizanų A. Jonušas—Vilkas su kitų tyliu pritarrimu. Matyt, ne tik dėl to, kad buvo labai reiklus ir griežtas, bet, kad buvo įsakyta palikti savo buvimo vietas, ir susiskaldžius į smulkesnes grupes, keltis į Klaipėdos kraštą. O vyrai nenorėjo palikti savo gimtų vietų ir keltis į nežinią“.

Partizanų veiklą gerai iliustruoja ir I. Simonaitytė savo romane „Paskutinė Kūnelio kelionė“: „Kūnelienė giriasi esanti Hitlerio gerbėja, ji pateisina savo kaimyno, kolūkio pirminko, mirtį nuo banditų kulkos—kam ėjo prieš vokiečius“. Partizanas Steponas Greivys—Verpetas nepabijodavo su savo vyrais dienos metu atvykti į Priekulės miestelio restoraną—valgyklą ir papietauti kartu su saugumiečiais. Paskui, palikę sąskaitą užmokėti anims, užsėdę ant motociklų, jie sėkmingai palikdavo

miestelį. 1948—1950 metais Silutėje dirbęs LKP(b) komiteto pirmuoju sekretoriumi J. Grigalavičius rašė: „Daugiausia dėmesio reikėjo skirti Svėkšnos, Ž. Naumiesčio ir Vainuto valsčių kolūkiams. Miškinčių būriai kolūkių aktyvui padarė daug žalos, kas mėnesį būdavo kelios aukos. Smarki kova vyko ištisus 1949 metus. 1950 metais tie būriai buvo likviduoti“. Tai dar kartą liudija, kad Lietuvos partizanai Klaipėdos krašte neįsitvirtindavo, dažniausiai jie ateidavo iš už buvusios sienos ir pasiekdavo Dreverną, Kintus, Rusnę.

Partizanų veikla buvo gana įvairi: tai ir atsišaukimų, lapelių spausdinimas, laikraščių leidimas, atskirų asmenų perspėjimas, kovos su išdavikais, sribokais, kariuomenės daliniais ir net sribokų štabų naikinimas miestelių centruose. Kadangi duomenų apie partizanų veiklą nėra daug, bandysiu apsiriboti žinomesnių įvykių aprašymais. Juos išryškina liudininkų, ryšininkų ir partizanų pasakojimai.

Viena iš žymesnių akcijų buvo Veiviržėnų miestelio užėmimas ir sribokų štabo sutriuškinimas. Tai aprašyta septintajame dešimtmetyje rajoniniame laikraštyje „Banga“. Rašė sribokas K. Balčius. Šią istoriją žino daugelis veiviržėniškių. O faktai tokie: 1948 m. iš birželio 7 dienos į 8-ąją Nemuno būrio partizanai įsiveržė į Veiviržėnų miestelį ir nukovė sribokus A. Andrijauską, J. Miniotą, B. Miniotą. Iš viso žuvo keturi, trys žmonės buvo sužeisti, vienas dingo be žinios. Tų įvykių dalyvis laikraštyje prisiminė įdomų epizodą: „Kai įsiveržė į liaudies gynėjų štabą

Ruošiant naujo laikraščio medžiagą. Iš kairės į deš.: K. Gailius-Klajūnas ir A. Pakalniškis-Zalgis

Po Veiviržėnų miestelio užėmimo

banditai pradėjo šaudyti, žuvo ir buvo sužeista daug gynėjų, tik štabo viršininkas Vasia Varlakovas spėjo palįsti po gultais ir pasislėpti. Antroji banditų grupė tuo pačiu metu užpuolė ir apiplėšė Veiviržėnų paštą“. Peršasi mintis, kad buvo vykdoma tokia politika: jūs, lietuviai, pjaukitės tarp savęs, o mes, žudynių organizatoriai ir kurstytojai, mažiausiam pavojui iškilus, dumsim į krūmus (arba lįsim po suolais, kaip šiuo atveju). Ir dabar veiviržėniškai su panieka ir ironija prisimena, kaip bolševikų padlaižiai pusnuogiai spruko pro langus į laukus, kažkoks žmogus ant žirgo, rankose laikydamas Trispalvę, prajojo per visą Veiviržėnų miestelį.

Jau minėto partizano Stepono Greivio—Verpeto vadovaujami partizanai irgi buvo tokie veiklūs, kad kontroliavo ne tik Priekulės apylinkes, bet nebijodavo pasirodyti dieną pačiame miestelyje. Vadas buvo jaunas, energingas ir nepaprastos drąsos vyras. Kad partizanai buvo aktyvūs Klaipėdos krašto „parubežio“ rajonuose, patvirtina nemažai faktų: „1947 metais kovo 7 d. kelyje ties Pašaltuonių km. nukautas milicininkas P. Laugalys. 1949 m. spalio 6 d. mūšyje žuvo Dovilų valsčiaus liaudies gynėjų būrio narys B. Klevas, 1949 m. lapkričio 18 d. Diglių km. pateko į pasalą ir žuvo l. g. b. narys I. Chitrov. 1950 m. puolamas Pajūrio kaimas. 1945 m. balandžio 22 d. prie Saugų kaimo nukauti 32-osios šaulių divizijos I-ojo bataliono vyr. leitenantas N. M. Azarov, kareivis vairuotojas Jermolov. 1945 m. gegužės 28 d. mūšyje nukautas buvo Pagėgių rajono Vilkiškių km. milicininkas A. Jotautas. 1947 m. liepos 27 d. ties Saugų kaimu pasaloje nukautas l. g. b. narys J. D. Dargis. 1947 m. rugsėjo 30 d. mūšyje nukautas Silutės apskr. valstybės saugumo poskyrio viršininkas majoras S. V. Biriukov. 1952 m. liepos 4 d. nušautas Pagėgių m. milicijos vyr. seržantas J. P. Kneziauskas“.

Taip pat žinomi 1950 metų vasario ir gegužės mėnesių partizanų reidai į Endriejavo gyvenvietę. Jų metu buvo nukautas P. Razma ir saugumo viršininkas vyr. leitenantas F. V. Mozgojov.

Įdomių dalykų apie rezistentų kovas su reguliariąja kariuomene pasakojo Kvėdarnos vaistininkas Kęstutis Balčiūnas. „1954 m. liepos mėnesį vyko tas mūšis prie Lūksto ežero, Apvaršuvos kaimo. Čia partizanų žuvo labai mažai. Užtat saugumiečių ir karių žuvo gausiai. Kaip žmonės pasakojo — stribas iš jų kaimo parbėgo ir tiesiai į sklepą niro, kad pasislėptų. Iš baimės. Kitas stribas, Paulauskas, parbėgo su sušaudytu vatinuku. Kitas mirė iš baimės po kelių dienų. Na, o sovietai žuvusiųosius vežė net keliomis mašinomis. Ir kad aplinkinių kaimų žmonės nematytų, kiek daug jų yra žuvę, apkrovė lavonus su šienų. Tačiau kraujas sunkėsi kiauriai ir tiško ant kelio. Parvežė juos į saugumo būstinę. Slėpė“. K. Balčiūnas dar minėjo Ūdrą — Bagdoną ir jo vyrus. Jie buvę labai narsūs. „Kartą Tauragės restorane jis valgė kartu su stribais. Pavalgęs po lėkštele paliko raštelį: „Cia buvo Bagdonas“. Tai stribai vos nepasiuto iš apmaudo. Jis neleido aplinkiniams gyventojams duoti prievolių sovietų valdžiai. Liepdavo sakyti „Bagdonas neleidžia“. Ir neduodavo žmonės, sakydavo: „Kai suimsite, tada ir duosime“. Vėliau jis žuvo kažkur apie Girdiškį.

Norėjęsi atskirai pakalbėti apie partizanų ryšininkus. Iš ryšininkės Zuzanos Pakalniškytės-Norkienės, partizano Žalgirio sesers, sužinota daug įdomių dalykų. Ji pati kilusi nuo Judrėnų. Pasakojo, kad po karo atvažiavę saugumiečiai beveik visus kaimo vyrus tardė, mušė, ieškodami vanagų. O kaimiečiai apie juos net ne visi buvo girdėję. Kad Zuzana Norkienė maistą partizanams teikdavo, ji net ir neminėjo, nes tai buvo,

Ryšininė Z. Pakalniškytė-Norkienė (kairėje)

pasak jos, įprasta ir natūralu, kaip šeimyną maitinti. Vyrams būtinai reikėjo karinės aprangos. (Stai ką reiškia tikra kova ir tikėjimas jos pergale! Juk civiliais drabužiais, atrodo, būtų buvę lengviau maskuotis). Norkienė kelis kartus važiavo į Vilnių tai per Plungę, tai pro Šilutę ir parvežė vyrams uniformų, net rašomąją mašinėlę gavo, popieriaus ir vaistų nuolat parūpindavo. Teko jai užtat Sibiro kančių vėliau patirti.

Kita ryšininė Zuzana Venskutė-Bitinienė taip pat buvo aktyvi partizanų pagalbininkė. Ji dirbo pradinių klasių mokytoja. Saugumas ją įtarė, ne kartą kvietėsi pas save arba atvažiuodavo į mokyklą. Tardė, klausinėjo, baugino: „Išspausdinsime tavo nuotrauką laikraštyje, kad esi bandidė, suimsime visą šeimą ir išvešime“. Tačiau ji nepasidavė ir nė žodeliu neprasitarė. Vėliau direktoriui saugumas liepė ją atleisti iš mokyklos. Jai taip pat teko tremtinės dalia.

Daug medžiagos pateikė Emilija Stonienė ir jos vyras Simonas Stonys. Jie abu buvo sumanūs ryšininiai: kad neliktų partizanų pėdų, žiemą, pasikinkę arklių, su vežimu, prikrautu eglišakių, jas užšluodavo. Emilijos slapyvardis buvo Vasara. Kartą ją pačią saugumiečiai klausinėjo, ar nežinanti tokios Vasaros. O kai tardydavo — tai būtinai trys: vienas rašydavo, kiti mušdavo ir kvosdavo.

Emilija Stonienė papasakojo apie partizanų fotografavimąsi. Būtinai reikėjo vado leidimo. Kartais fotografuodavo specialistai, o dažniausiai — patys partizanai. Įsiamžinti norėjo visi, mielai pozuodavo. Tik vadai neleisdavo ant nuotraukų nieko užrašinėti. Vadas leisdavo pasižiūrėti nuotraukas, o paskui jas surinkdavo ir slėpdavo kartu su negatyvais. Kur slėpdavo? Įvairiai. Užlydydavo pieno bidonuose ir užkasdavo į žemę. Darant Bikavėnų bažnyčios lauko sienų remontą (Šilutės raj.), atlupus sienos lentas, buvo rastos trys didelės krūvos partizanų nuotraukų.

A. Pakalniškis-Zalgiris
(ž. 1951 m. sausio 14 d. Siuraičių km.)

Pietų metas

Tačiau, deja, žmonės labai bijojo saugumo, kai kas atpažino ir savo giminaičius, todėl ten pat viskas buvo sunaikinta, sudeginta.

Kaip pasakojo E. Stonienė, partizanai net blykstes su baterijomis turėjo. 1962 metais buvo rastas visas bidonas nuotraukų, negatyvų. Manoma, ten buvo Poškaus—Vijūno padėta. Berods, kirtę mišką vyrai, jas irgi sunaikino, bijodami, kad fotografijos nepakliūtų saugumui. Dažnai nuotraukas darydavo Vladas Brazauskas (jau miręs), veikiausiai po grindinėje fotolaboratorijoje. Bandė Emilija kai ką užrašyti popieriuje, kurį paslėpė miške. Deja, grįžus iš Sibiro, popierius buvo sugadintas drėgmės ir pelėsio, nieko nebeliko.

Pasakojo E. Stonienė ir apie partizanų žiemojimą. Rambyno būrio vyrai,— atrodo, jų buvo apie dvylika,— 1945—1946 metais žiemojo Šaukliškėse — Girėnų miške. Turėjo gerą žeminę — įėjimas užmaskuotas įsodinta eglute, sienos iš rąstų, apšildoma. Vasarą žeminę atsitiktinai rado

Iš kairės į dešinę: V. Poškus-Vijunas, St. Paulavičius-Rambynas-Pilies būrio vadas

uogautojai, todėl partizanai turėjo ją palikti, nors tada, ankstyvuojų laikotarpiu, išdavikų nebuvo. Emilija palaikė ryšius su Klaipėdos vais-tininkais, iš kurių gaudavo penicilino — tada reto vaisto. Iš kur gau-davo pinigų? Simonas Stonys varydavo naminę degtinę ir ją parduoda-vo. Pinigai buvo naudojami įvairiems partizanų poreikiams. Emilija vykdavo parvežti jiems uniformų į Šiaulius, būvę stipriai sužeista į koją, tačiau tada į saugumiečių rankas nepakliuvo. Vis dėlto teko ir Stoniams Sibiro lagerių baisumus patirti.

4. Vokiečių tautybės žmonės partizaninėje veikloje

Lietuvių tautinio išsivadavimo kovose dalyvavo ir kitų tautybių atstovai, tarp jų ir vokiečiai — daugiausia pabėgę karo belaisviai, atsilikę nuo savo dalinių kareiviai bei Lietuvos vokiečiai. LKP CK pirmasis sekretorius A. Sniečkus, 1945 metais apkaltindamas pagrindį terorizmu ir niekšingumu lietuvių liaudžiai, nurodė, kad „nacionalistai dirba vokiečių karininkų vadovaujami. Likviduojant gaujas, tarp užmuštų banditų jau išaiškinta daugiau kaip 150 vokiečių kareivių ir karininkų“. A. Sniečkus ragino be pasigailėjimo kovoti prieš lietuviškai vokiškųjų nacionalistų pogrindį.

Tų pat metų gegužės mėnesį VRLK sulaukė vokiečių karininkus Gustavą Treslę, Valterį Trapę ir Hansą Burgerį, kurie atseit vokiečių žvalgybos organų parašiutais buvo nuleisti, kad užmegztų ryšį su Lietuvos pogrindžiu. Buvo suimta ir kita grupė, baigusi diversinę mokyklą prie Įsručio; jos dalyviai saugumo organams prisipažino, kad artimiausiu metu bus atsiųsta apie 50 instruktorių padėti pasiruošti pogrindžio kovai.

Rambyno būryje, kuris veikė Klaipėdos, Šilutės, Rietavo rajonų teritorijose, partizanavo du vokiečiai. Jų slapyvardžiai buvo Jonas ir Petras. Abiejų pavardės ir likimai nežinomi. 1948 metais, likviduojant P. Cvirkos kolūkio pirmininką, dalyvavo Lietuvos vokiečiai nuo Kaltinėnų. Užimant Veiviržėnų miestelį, tarp partizanų buvo vienas vokiečių tautybės vyras, slapyvardžiu Aukštaitis: pramokęs lietuviškai, žodžius jis tardavo aukštaičių tarme. Atrodo, jis buvo puskarininkis ir partizanus mokė karo meno.

Kaltinėnų ir Linkuvos apylinkėse, Bagdono—Udros būryje, partizanavo irgi vokiečiai, gal tas pats, kuris dalyvavo likviduojant A. Galdikienę. Keletas vokiečių buvo ir Raseinių apskrities partizanų būriuose. Mejeris, pasirinkęs Morgano slapyvardį, buvo kilęs iš Vienos. Apie 1946 metus Ramučių kaime, Gulbinienės bunkeryje, slapstėsi septyni vokiečių kareiviai. Jie nesijungė į partizanų būrius, o svajojo pasiekti savo tėvynę. Tolesnis jų likimas nežinomas.

Vytautas Majoras prisimena, kad keletas vokiečių partizanavo apie Svėkšną. Su vienu jis sėdėjo Šilutės kalėjime. Saugumietis Michailas Goliakevičius savo knygoje „Pasėsi vėją...“, remdamasis istorijos faktais ir pridėjęs nemaža beletristikos, nurodo: „Prieš metus jis — Štaueris su nedideliu būriu pradėjo kovinius veiksmus Memelio krašte. Užmezgė ryšius su Berlynu, gaudavo kvailus įsakymus, kaip antai — sutriuškinti Klaipėdos įgulą... Iš trisdešimt žmonių liko... keturiose“. Jeigu patikėtume saugumiečių, kuris nenurodė dislokacijos vietos, apie apsuptą bunkerį „liaudies gynėjai“ lietuviškai ir vokiškai šaukė: „Pasiduokit!“ Kai buvo pasipriešinta, „gynėjai“ į bunkerį įmetė granatą.

Zemaitijos partizanai kurį laiką priglaudė 8 metų berniuką, gyvenusį Rasytėje, H. Holcmaną. Vėliau jam padėjo pereiti sieną, ir Holcmanas pėsčiomis pasiekė Vokietiją. 1991 metais jis jau buvo du kartus aplankęs Klaipėdą. Tada Lietuvoje po kruvinų sausio įvykių nebuvo garantijų jam pakartotinai atvykti, todėl jis neskubėjo dalytis prisiminimais. Tačiau patį faktą patvirtino.

5. Pogrindinė veikla Klaipėdoje (pagal dalyvių prisiminimus)

Lietuvos miestuose veikė pogrindinės organizacijos. Jų būta ir Klaipėdoje. 1945 m. kovo 23 d. LKP(b) CK nutarimu „Apie Lietuvos TSR

Klaipėdos krašto apgyvendinimą“ nurodoma, kad iš Lietuvos apskričių turi būti perkelta į Klaipėdos kraštą apie 13 tūkstančių šeimų, t. y. apie 39 tūkstančius gyventojų. Daugiausia žmonių į Klaipėdos miestą atvyko 1946 ir 1947 metais — iš viso 39,4 tūkstančio.

Tarp lengvo pragyvenimo ieškotojų naujakurių teisėmis į Klaipėdos kraštą kėlėsi tie, kuriuos saugumas įtarinėjo ryšiais su pagrindžiu arba kuriems grėsė išvežimas į Sibirą. Greit tarp jų atsirado pagrindžio rėmėjų. Į Klaipėdą iš kaimų susirenka mokyti patriotiškai auklėtas ir nusiteikęs jaunimas. K. Girnius, remdamasis gausia medžiaga, nurodo: „Kęstučio apygardos šerdį sudarė Pietų Žemaitijos (Aukuro, Žebenkšties, Vaidoto) rinktinės bei *Klaipėdos pagrindžio organizacija*, kuriai priklausė legaliai gyvenantys žmonės“.

Viena iš pagrindžio organizacijų 1949 m. rudenį veikė Pedagoginėje mokytojų seminarijoje — institute. Grupei vadovavo literatas Stasys Mačiulis—Aras, Gražutis. Kita, pavaldi Arui, grupė įsikūrė Vaikų muzikos mokykloje — technikume (dabar Muzikos mokykla). Pagrindžio organizacija suskirstoma į tris skyrius (nuo 3 iki 5 žmonių): smogiamąjį, centrinį ir ryšininkų. Buvo kapinėse duota priesaika ir kovojančiam pagrindžiui renkamos aukos, ginklai, sprogmenys, vaistai, sanitariniai reikmenys. Varoma propaganda, spausdinamas rašomąja mašinėle laikraštis „Kalavijas už laisvę“. Leidėjas — Stasys Boita. Minėtos grupės buvo pavaldžios Kęstučio apygardai. Pagal Alfonsą Ruigį—Tiesį, organizacija priklausė Visvydo tėvonijai ir palaikė ryšį per partizaną Lyrą.

Pagrindžio veikloje dalyvavo šie žmonės: O. Mockutė — ryšininkė; Zymantaitė; Milčiūtė; Česlovas Kareckas; Vytautas Jovaiša; J. Ruigys (vėliau išėjo į partizanus ir žuvo); St. Poška; St. Žasytis (išvengė kalėjimo); J. Laurinavičius; mokytojas J. Kedys. Šią organizaciją saugumiečiai išaiškino 1950 metais. Jie rado dokumentų, priesaikų lapų, laikraštį, prieš tai kapinėse jau buvo dingę ginklai. LLKS Klaipėdos pagrindžio teismas prasidėjo kalėjimo patalpose 1950 m. gegužės 25-ąją ir truko dvi dienas. Daugelį nuteisė po 25 metus. Č. Kareckas, pasinaudojęs paskutiniu žodžiu, atsakė į prokuroro klausimą, kodėl jis išitraukęs į pagrindį: „Dėl to, kas dėjosį Rainių miške, Pravieniškėse, Panevėžyje“. Teisme sužinota, kad prieš įsikuriant jų grupei, Klaipėdoje veikė ir buvo sutriuškinta kita pagrindžio organizacija. Iš nuteistųjų nedaugelis rašė kasacinį skundą, nors to kaip tik siekė saugumas.

Iš patikimų šaltinių žinoma, kad 1949 ar 1950 metais Klaipėdoje buvo nušautas liaudies švietimo skyriaus inspektorius, komjaunuolis nuo Skuodo. Ar po Mačiulio pagrindinės grupės sutriuškinimo Klaipėdoje veikė kitos nelegalios organizacijos, nėra žinių.

Taikios pokario rezistencijos istorija Klaipėdoje

Vytautas Jovaiša mokėsi Vaikų muzikos technikume. 1950 metais jie, studentai, nutarė įkurti pagrindinę organizaciją kovai su sovietine okupacija. Ją sudarė: Alfonsas Ruigys (smuikininkas), Česlovas Kareckas (violončelistas) ir Vytautas Jovaiša (valtornistas, vėliau chorvedys). Dar jiems priklausė Onutė Mockutė. Jie sudarė atskirą grupę, o apie visą mokykloje veikusią organizaciją beveik nieko nežinojo.

Jų grupės vadovas buvo Stasys Mačiulis — literatas, išprusęs vaikas. Veikla buvo labai trumpa. Susikūrė balandžio mėnesį. Grupės vyresnysis buvo Alfonsas Ruigys. Jaunieji pagrindininkai gavo pasiskaityti brošiūrą „Kalavijas už laisvę“, spausdintą rašomąja mašinėle. Paskui

B. Krauleidytė-Kurmienė

Br. Žemgulytė (ž. 1949 m. Veiviržėnuose)

Iš kairės į dešinę: J. Kurmis, T. Raudys. Fotografavo Mauricas iš Svėkšnos.
Svėkšna, 1946 m.

buvo supažindinti su priesaikos tekstu, išspausdintu atskirame lape: „Prieš okupantus kovosiu už nepriklausomą Lietuvą. Jei reikės, tai ir gyvybę atiduosiu už Lietuvą“. Priesaiką davė kapinėse. Visi pasirašė ir įdėjo į butelį. Mačiulis pažadėjo paslėpti ar užkasti į žemę. Bet kai saugume tardė, rodė priesaikos lapus — beveik nesuglamžyti jie buvo. O juos suėmė gegužės mėnesį. Mačiulį areštavo truputį anksčiau. Jis buvo kilęs nuo Kelmės. Pagrindinės grupės dalyviai įtaria, kad juos arba kas nors išdavė, arba tai buvo iš anksto parengta saugumo provokacija: galbūt norėta išaiškinti organizacijų kūrimo procesą.

Vytautą Jovaišą areštavo saugumas. Jis gyveno su tėvais Priekulėje. Kai parvažiavo, pasukęs už tilto, pajuto, kad jį jau seka. Atėjus į namus, saugumiečiai surišo jam rankas už nugaros ir su šautuvais lydėjo per visą miestelį į Priekulės saugumą. Ten jį tardė, mušė. Vėliau išvežė į Klaipėdos saugumą. Tardė rusas. Teismas taip pat vyko rusų kalba. Jis buvo uždaras. Suimtiesiems buvo pateikti trys pagrindiniai kaltinimai ir pagal juos — trys bausmės straipsniai:

- už pagrindinės literatūros, išspausdintos rašomąja mašinėle, platinimą;
- už priesaikos davimą ir pasirašymą;
- už grupinę antitarybinę veiklą.

Visi buvo nuteisti po 25 metus kalėti. Iš Klaipėdos nuvežė į Vilnių. Iš ten per Maskvą atvežė į Kuibyševą. Jame buvo skirstymo punktas. Paskui — Riazanė, Karaganda. Čia, Čiubanovos gyvenvietėje, dirbo šachtos statyboje. Sešerius metus išbuvo Karagandos srityje, o vėliau amnestuotas grįžo namo. Po to buvo dar kelis kartus kviečiamas į Klaipėdos saugumą ir perspėjamas, kad nieko nepasakotų iš savo gyvenimo.

PARTIZANŲ PAVARDES, VARDAI IR SLAPYVARDZIAI ZUVIMO DATOS PAGAL TURIMAS NUOTRAUKAS, PASAKOJIMUS

1. Jonas Antanavičius — ?	17. Kazys Burba — miręs 1954 m.
2. Povilas Antanavičius — ?	18. Stasys Būdvytis — ?
3. Stasys Antanavičius — ?	19. Stanislovas Čeliauskas-Pareiga, miręs 1951.03.27
4. Juozas Auškalnis-Ąžuolas, miręs 1948 m. lapkričio mėn.	20. Stasys Eitutavičius-Zaibas.
5. Pranas Auškalnis-Laisvė.	21. Antanina Dargšaitė-Liepsna
6. Jonas Agentas — ?	22. Kostas Gailius-Klajūnas nuo Endriejavo miręs 1951 m.
7. Vytautas Astrauskas — miręs 1949.11.01	23. Vaclovas Gailius-Trimitas
8. Kazys Auškelis — ?	24. ? Gailius-Jovaras
9. Mečys Bačkauskas-Kantas	25. Pranas Gailius-Rustanas, miręs 1951 m. Judrėnų apyl.
10. Petras Balčinas, Balčiūnas-Pušis, Radvila	26. Edvardas Gaurilčikas — miręs 1949 m. Veiviržėnų apyl.
11. ? Bogdanas-Ūdra, miręs Girdiškio km.	27. Genutė Gumuliauskaitė — ?
12. Kazys Bidva — ?	28. Jeronimas Gumuljauskas — miręs 1952 m. balandžio mėn.
13. ? Birbalas — ?	29. ? Gedvilas —
14. Simonas Budreckas-Algirdas	
15. ? Briedis-Tauras	
16. Alfonsas Butrimas-Ateitis, miręs 1954 m.	

30. Petras Girčius-Drašutis, miręs 1952 m. gegužės mėn.
31. Steponas Greivys-Verpetas Priekulėje, miręs 1951.01.14
32. Bronius Jankauskas-Klajūnas, miręs 1951 m.
33. Antanas Jonušas-Vilkas.
34. Pranas Juknius — ?
35. Juozas Kasperavičius-Visvydas, miręs 1947.04.12 Batakių km.
36. Stasys Kentra-Dagilis (Rutenis), miręs 1951 m.
37. Zenonas Klumbys-Rozbajus
38. Basė Krauleidytė-Kurmienė — ?
39. Aleksas Krakys — miręs 1952 m. gegužės mėn. Virketuose
40. Mamertas Kraulejdis-Našlaitis
41. Antanas Kiminis-Laisvūnas, miręs 1951 m. lapkričio mėn.
42. Janina Križauskaitė — ?
43. Adolfas Kryževičius — ?
44. Vytautas Kurmis — ?
45. Janina Kurmytė — ?
46. Kazys Kurmis — ?
47. Edvardas Kurmis — ?
48. Juozas Kurmis — ?
49. Petras Kurmis — ?
50. Algirdas Letukas-Vasaris
51. ? Lesys-Disantas
52. Petras Lidžius-Kardas, miręs 1951 m.
53. Juozas Meilė — ?
54. Stasys Miknius — miręs 1948 m. Kaltinėnuose
55. ? Miliulis-Neptūnas
56. Juozas Oželis-Dagilis, miręs 1949.12.17
57. Jonas Oželis — miręs 1952 m. gegužės mėn.
58. Petras Oželis-Jaunutis, miręs 1959.05.04
59. Vida Oželytė — ryšininkė (Šiuraičiai)
60. Antanas Pakalniškis-Zalگیرis, miręs 1951.10.14—15
61. Zuzana Pakalniškytė (Norkienė) — ryšininkė
62. Stasys Paulavičius-Rambynas, miręs 1951 m.
63. ? Paulavičius-Jovaras
64. Antanas Pocius-Daktaras, miręs 1947 m.
65. Kazys Poška-Granitas Didysis, miręs 1959 m.
66. Vincas Poškus-Vijūnas
67. Pranas Poškus — ryšininkas iš Šiūparių km.
68. Kazys Paupalė-Karvelis
69. Povilas Pečiulaitis-Lakštingala
70. Jadvyga Rupšaitė-Juodžemytė-Eglė, mirusi 1951 m. kovo mėn.
71. Benas Pilibavičius — ?
72. Teodoras Raudys — ?
73. Zina Rimkutė — ryšininkė iš Stripeikių, mirusi 1949 m.
74. Janina Rimkutė — ryšininkė iš Stripeikių, mirusi 1949 m.
75. Bronius Rėbžda-Zilvytis
76. Vaclovas Rėbžda-Ramutis
77. Stasys Rumšas-Vėtra, miręs 1951 m.
78. Domininkas Striauka-Zvainys
79. Juozas Stirbys — ?
80. Emilija Stonienė-Vasara
81. Simonas Stonys — ryšininkas
82. Kazys Slajus — ?
83. ? Toleikis-Aidas
84. Edvardas Tarvydas-Vytautas
85. Pranas Tarvydas-Sakalas
86. Veronika Venskutė — ryšininkė
87. Zuzana Venskutė-Bitinienė — ryšininkė
88. Steponas Venskus-Švytrūnas, miręs 1958 m.
89. Juozas Vaičiulis-Sarka
90. Antanas Žilys — Zubrys, miręs 1950 m.
91. Bronė Žemgulytė — mirusi 1949 m.
92. Aniceta Vainoriūtė — mirusi 1951 m. prie Tverų.
93. Zigmas Vainorius — miręs 1951 m. prie Tverų
94. Steponas Dargšas-Dobilas
95. Antanas Paulauskas-Ežys, miręs 1952.07.17
96. Benas Urbė — ryšininkas
97. Feliksas Urbonas — miręs 1959.05.04

Medžiagą surinko ir parengė Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus vyr. moksliniai bendradarbiai Kazys Budginas ir Saulius Karalius, 1992 metai.

LIETUVOS REZISTENCIJOS CENTRALIZACIJOS KLAUSIMU

1949—1953-ieji — LLKS veiklos laikotarpis. Po daugelio nesėkmių pavyko sudaryti vyr. vadovybę, turinčią intelektualinių pajėgų ir galinčią vadovauti pasipriešinimui krašte. Po steigiamojo suvažiavimo vyko nenutrūkstamas darbas tobulinant priimtus dokumentus, sąjūdžio struktūrą.

Kita vertus, diena iš dienos sunkėjo partizanų padėtis. Nepavykus infiltruoti KGB agentų tiesiogiai į vyr. vadovybę, buvo keičiama taktika. Į naujai kuriamas ryšių sistemas buvo infiltruojami agentai (ar užverbuojami ryšininkai), kurie prieidavo iki aukščiausių pareigūnų ir sudarydavo sąlygas jų likvidavimui.

Taip buvo suimta ir užverbuota A. Ramanausko—Vanago ir L. Grigonio—Užpalio pagrindinė ryšininė (per šiuos du pareigūnus buvo palaikomas ryšys tarp sričių, o t. p. Prezidiumo narių) (žr. dok. faksimilę). Laimingo atsitiktinumo dėka Vanagai ir jo žmonėms pavyko išvengti smūgio, o Užpalio bunkeris buvo apsuptas, pats Užpalis mirė nuo širdies smūgio, o visi kiti buvo likviduoti.

Tai ne vienintelis atvejis, kai ryšių sistema sudarydavo tokias galimybes.

Šiuo laikotarpiu būdingas KGB veiklos metodas — smogikų būrių panaudojimas. Jie paprastai buvo sudaromi iš perverbuotų partizanų, kuriuos suimdavo slapčia, nežinant kitiems partizanams. Grupę sudarydavo 2—3 buvę partizanai ir keli

KGB kariškiai. Visi jie vilkėjo partizanų pavyzdžio rūbais, nepriekaištingai elgėsi. Grupės veikė tuose rajonuose, iš kur buvo paimti perverbutieji grupių nariai. Žinoma, po keleto operacijų tiek partizanai, tiek gyventojai juos išaiškindavo, bet nuostolių paprastai išvengti nepavykdavo.

Vien per 1951 m. 4 mėnesius agentūrinės grupės likvidavo 62 partizanus, tarp jų 25 vadus (1).

Vis dėlto 1949—1951 m. LLKS vadovybė žinojo realių padėčių Lietuvoje (prasčiau Rytų Lietuvoje — dėl nepastovių ryšių). Vanago ataskaitoje, datuotoje 1950.05.02 (2), nurodoma, kad:

1948 m. lapkričio 12-ai dienos Dainavos apygardoje yra 346 kovotojai ir vadai,

1949 m. balandžio 21 d. — 218 kovotojų. (Duomenis pateikė L. Baliukevičius—Dzūkas).

Tauro apygardoje 1949 m. balandžio 2 d. buvo 118 partizanų.

1950 m. gegužės mėn. Dainavos apygardoje — 174 partizanai, o Tauro apygardoje — apie 70 partizanų. Taigi, pastebimas beveik per pusę sumažėjęs partizanų skaičius. Be to, Vanago teigimu, Tauro apygardoje labai trūksta vadų — dėl jų trūkumo negalima pilnai sukomplektuoti štabų.

Panaši padėtis susidarė ir Jūros srityje. V. Ivanausko—Gintauto laiške (1949.07.20) sakoma, kad J ribose per 1949 m. žuvę 15 pareigūnų,

INFORMATION

[illegible]

Radio signals, and evidence under the
Fremontsburg have routes U S p a i d
2 miles V a n a g a i 30 ft., has di-
cussion about possible price to, and it re-
mains grade is following.

[illegible]

iš kurių žemiausi turėjo TvV teises. Kęstučio apygardoje, kuri buvo stipriausia J. sr., visose rinktinėse yra tik po vieną pareigūną, visiškai atitinkantį einamas pareigas. Tik birželio mėn. Kęstučio ap. neteko 30 eilinių partizanų. Prognozuojama, kad esant tokiam žuvimų skaičiui, per 7—8 mėnesius Kęstučio apygardoje neliks partizanų. Dar blogesnė padėtis kitose srities apygardose (3). Tame pat laiške Vytautui Gintautas nurodo 4 tokių didelių nuostolių priežastis:

„1. Viena, galbūt pati svarbiausia priežastis, kad priešas per 4 su viršum metų gana tiksliai nustatė mūsų veikimo taktiką, laikymosi būdus. Išdavimų pasekoje nustatė apytikrį P skaičių, iššifravo paskirų dalinių ir net štabų laikymosi rajonus. Naudodamasis technikinėmis priemonėmis, k. a. radijo signalizatoriai, minų ieškojimo prietaisai ir kt. priešas meta dideles jėgas ten, kur nuštato esant, kad ir mažą P skaičių ir juos sunaikina.

2. Paskutinieji žuvimai įvyko veik išimtinai per šnipus. Užsitęsusi kova daugelį abejojančių tautiečių palenkė priešo pusėn, šnipai pakėlė galvas ir drąsiau vykdė savo pragaištingą darbą. Negudrūs šnipeliai jau seniai likviduoti; dabar šnipai dažniausiai visai neįtariami, pas juos ir P užėina ir t. t. Šnipai pradėjo smarkiau veikti dar ir dėl to, kad P pasidarė gana pasyvūs. Labai mažai likviduojama komunistinio elemento. Dabar P pasitenkina daugiausiai pinigėmis baudomis ir perspėjimu. Vietiniams istrebiteliams bei kitiems ginkluotiems išgamoms P veik niekur nesuduoda smūgių. Pirmaisiais antrosios okupacijos metais nebūdavo tos savaitės, kad vienur ar kitur nebūtų suruošta pasala; nebūtų likviduoti keli ginkluoti priešai. Partizanai neatlieka veik jokių puolamųjų operacijų, jų kovinė dvasia smukusi. Netikėtai susidūrę su priešu, kad ir nedidelėmis pajėgomis, vengia įsivelti į kautynes, pasitikėdami ne gink-

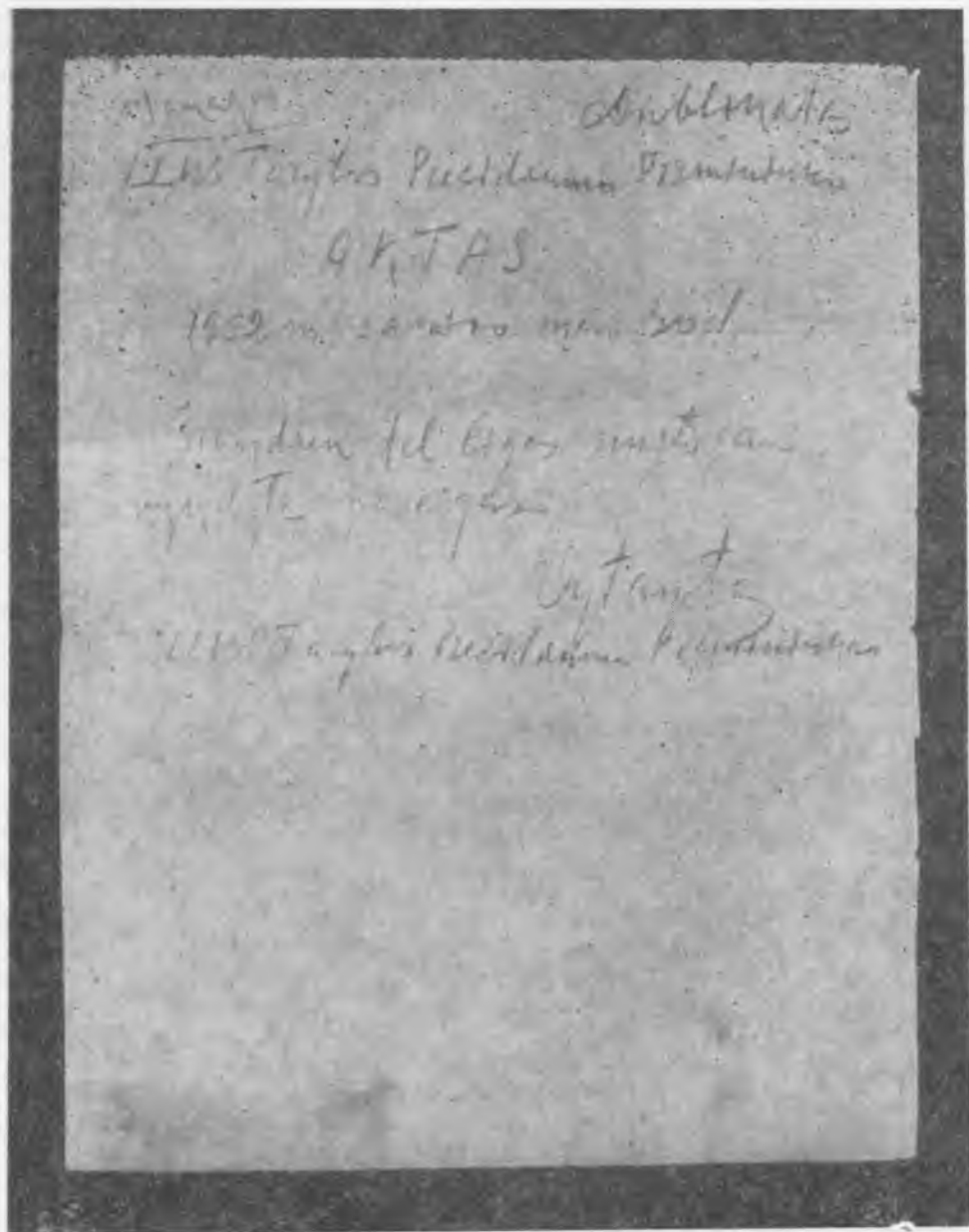

A. Ramanauskas-Vanagas

lais, bet greitomis kojomis. Aišku, bėgančius ir menkai atsišaudančius priešas toli persekioja, padarydamas žymių nuostolių. Žinoma, prie dabartinių sąlygų, kada per pusvalandį kitą iš artimiausių garnizonų į įvykio vietą atvyksta keli šimtai MVD-istų, ilgesnės kautynės vengtinos, bet stiprūs trumpi smūgiai priešui suteikia nuostolių ir atbaido nuo persekiojimo.

3. Penkti okupacijos metai skaudžiai palietė visus gyventojus tiek moraliai, tiek materialiai, kad kai kurie silpnesnės dvasios tautiečiai pradėjo abejoti greito karo galimumu. Tuo vadovaudamiesi nustojo remti P ir laikosi pasyviai, o kai kurie nuėjo išgamų keliu. Yra faktų, kad 3—4 metus nuoširdžiai P rėmę tautiečiai šiandien pasidarė šnipais ar bent priešui palankiais.

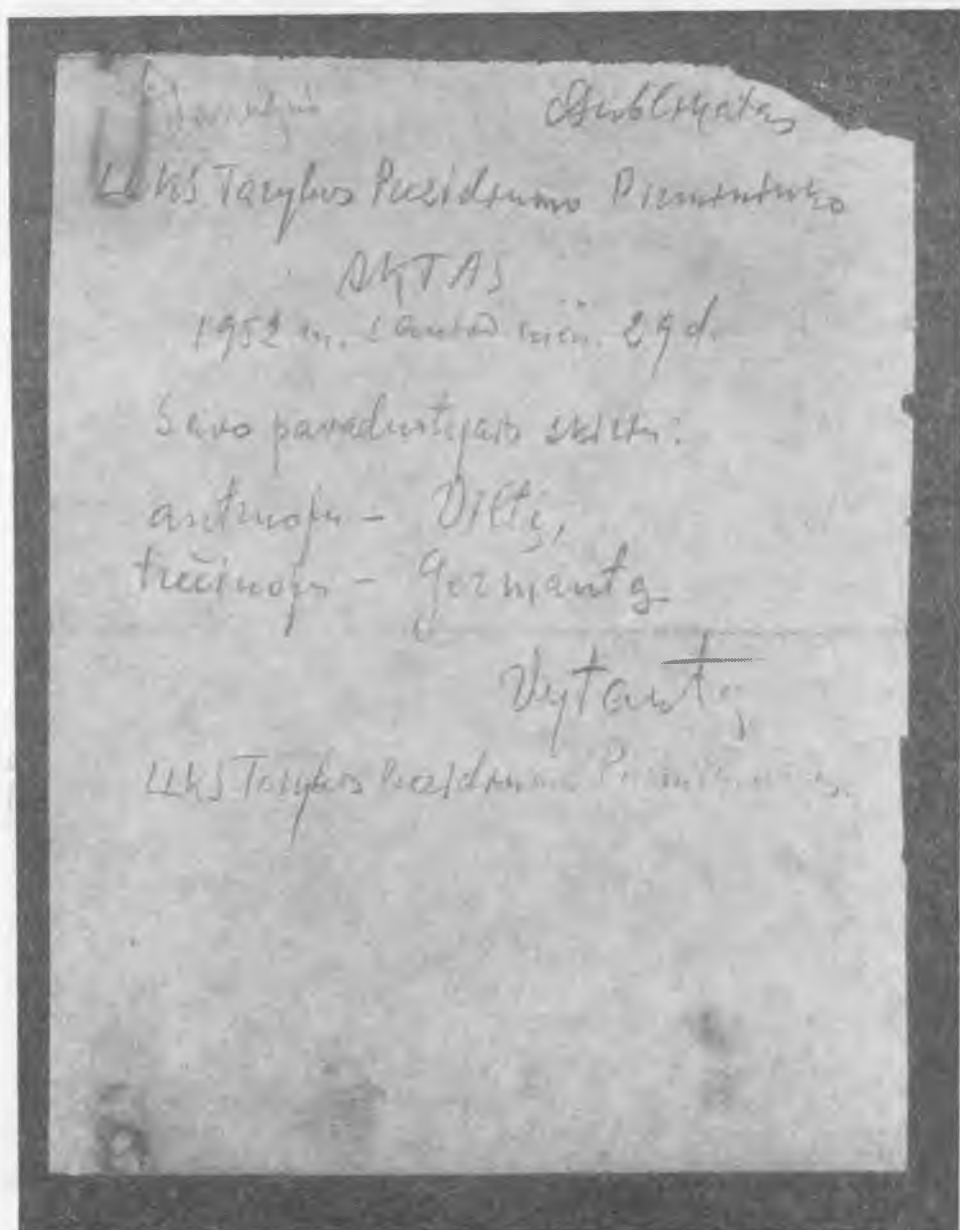
Pilnu tempu vykdoma kolektyvizacija taip pat gyventojus paveikia

labai neigiamai. Nepaprastai paveikia gyventojus gyvų paimtų P išdavimai. Gyventojai pradeda partizanais nepasitikėti. Taip pat gyventojus atbaido ir kai kurių P blogi elgesiai.

Per visą okupacijos laikotarpį labai daug pačių didžiausių patriotų, viską atidavusių sąjūdžiui, šiandien

yra atsidūrę kalėjimuose, Sibire... Yra kaimų, ypač K, kur didesnė dalis ūkių tušti. Gyventojai arba suimti, išvežti arba slapstosi. Kaip taisyklė, P paprastai dažniau lankosi pas tuos tautiečius, kurie vaišingesni, nuoširdesni, labiausiai juos remia. Tuo pačiu per dažną lankymąsi tokie

gyventojai prieš išsifruojami ir jų likimas visiems žinomas. Šiandien beveik perpus sumažėjo mūsų rėmėjų skaičius. Arba jie prieš kankinami kalėjimuose, arba Sibire, arba patys slapstosi, arba jie nuėjo priešui palankiais keliais.

4. Pačių P tarpe pasitaiko išdavimai dar padidina ir taip didelius nuostolius. Labai didelis pareigūnų žuvimo procentas atsiliepia į organizacinę darbą, P auklėjimą ir jiems vadovavimą. Intelektualinių jėgų trūkumas turi milžiniškos reikšmės. Tuo

tarpu priešas tai gerai žinodamas, deda kuo didžiausias pastangas štabų sunaikinimui. Be tinkamų vadų P daliniai dažnai pradeda savivaliauti, nustoja atsargumo, pasidaro apatiški iki priešo sunaikinami.“

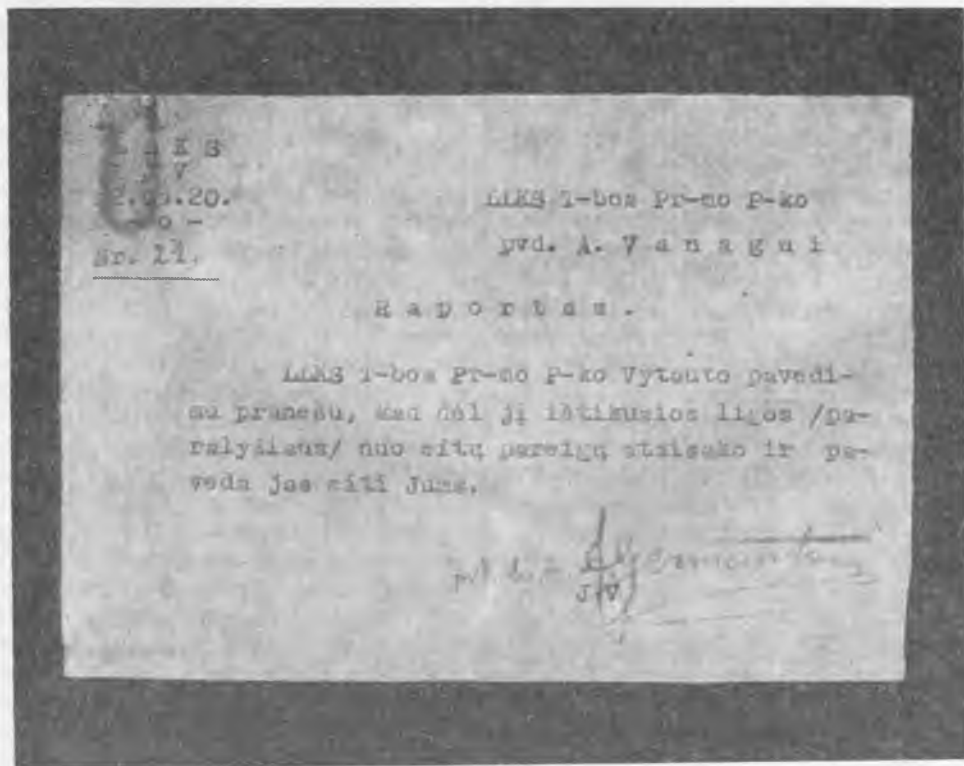
Nežiūrint visų sunkumų, buvo sprendžiami sąjūdžiui itin svarbūs klausimai. Vienas iš jų — Ginkluotųjų Pajėgų vado paskyrimas. Vyko konsultacijos ir, matyt, jau 1949 m. viduryje į šį postą buvo numatytas A. Ramanauskas—Vanagas. Jo laiške Vytautui (1949.04.18) (4) rašoma, kad jis neturi galimybių eiti šias pareigas, nes labai susilpnėję ryšiai (GPV pareiga — užtikrinti ryšius, vykdyti mobilizaciją karo atveju, organizuoti apmokymus ir kt.) ir siūlo jas vykdyti pačiam Vytautui.

Vis dėlto 1950 m. sausio 25 d. Įsakymu Nr. 1 LLKS Gynybos Pajėgoms Vanagas skiriamas GP vadu, atleidžiant iš PL srities vado pos-

to. (5) Tvirtinant šią kandidatūrą iš 15 Tarybos narių balsavime dalyvavo 9. Vytautui ir Žadgailai pasiūlius, Vanagas buvo išrinktas (už balsavo — Merainis, Užpalis, Naktis, Rimantas ir Etmonas; prieš — Vairas ir Tvanas) (6).

1950 m. vasario 2 d. Vanagas patvirtino pradėjęs eiti GP vado pareigas, bet tuojau pat dėsto priežastis, dėl kurių negalys gerai jų vykdyti: neįmanoma mobilizacija, neįmanomas apmokymų organizavimas, be to neturįs pagalbininkų. Su Kęstučio ap. susirišti esą neįmanoma, nes už Dainavos ap. — tuštuma (7).

Sunku pasakyti, kodėl Vanagas taip akivaizdžiai vengė šių pareigų. Galbūt tai sąlygojo susiklosčiusi sudėtinga situacija PL, o taip pat tam tikros asmeninio pobūdžio priežastys. 1950 m. gegužės mėn. 10 d. Nemuno srities Tarybos posėdyje (8) buvo rekomenduota Vytautui perimti LAV

(GPV) pareigas, o Vanagą skirti N vadu.

Galbūt ir šis dokumentas pasitarnavo tam, kad 1950 m. gegužės mėn. 30 d. Prezidiumo Pirmininko nutarimu Nr. 3 (9), remiantis statutu 46 str. padaryti šie pakeitimai: GP ir VD (visuomeninės dalies — aut. past.) padaliniai išformuoti, įsteigti padėjėjų postai: karinės veiklos, visuomeninės veiklos ir organizacinės veiklos.

Kai 1952 m. Vytautas dėl ligos atsisakė eiti Prezidiumo Pirmininko pareigas (žr. faksimilę), sąjūdis kurį laiką buvo be vadovo. 1952 m. kovo mėn. Vytautas savo laiške Germantui (10) (pastarąjį įgaliojo vesti konsultacijas dėl naujo Pirmininko) rašo, norįs matyti savo vietoje Vanagą, taip pat siūlo suteikti jam generolo laipsnį. 1952.05.20 raštu Nr. 21 Germantas įgaliojo Vanagą (Vytauto pavedimu) eiti Prezidiumo Pirmininko pareigas (žr. faksimilę).

Tačiau tai buvo tik laikinų įgaliojimų suteikimas — nėra nei Prezidiumo, nei Tarybos patvirtinto nutarimo dėl naujojo pirmininko. Pats Vytautas teigė, kad jau 1952 m. vasarą jis vėl pradėjo vadovauti pogrindžiui (11). Šis vadovavimas, matyt, apsiribojo Jsr., nes, kaip matysime toliau, ryšių su RL nebuvo, o ryšys su PL buvo kontroliuojamas saugumo.

Kaip jau minėta, ryšių problema buvo bene viena aštriausių centralizacijos problemų. Todėl pastoviai buvo dirbama tobulinant šią sistemą, siekiant išvengti nuostolių (tuo metu buvo brangus kiekvienas ryšininkas, kiekvienas sąjūdžio idėjai atsidavęs žmogus). 1949 m. Vytautas rašė, kad būtina atsisakyti didelių sąskrydžių, susirinkimų — į juos turi atvykti tik po vieną vdv atstovą. Ryšiams užtikrinti skiriami: Užpalis (su PL sr.) ir Žadgaila (su RL sr.). Prezidiumo narių paskyrimas vykdyti šį darbą rodo, kokia svarba jam buvo teikiama.

1950—1951 m. ryšių sistema pa-

tyrė didelių nuostolių — 1949 m. pačioje pabaigoje žuvo P. Bartkus—Žadgaila, 1950 m. viduryje — L. Grigonis—Užpalis, 1951 m. vasario mėn. sunaikinta visa Jūros srities vadovybė. Visi šie žuvimai — išdavysčių pasekmė. Po šių netekčių pastebimas ryšių fragmentiškumas arba — dar blogiau — jie tarnavo KGB pinklėms regzti. Tokiu būdu buvo likviduotas Kęstučio apygardos štabas (P. Morūnas—Rimantas ir 2 štabo nariai). Jiems paimti buvo panaudoti 2 buvę partizanai. Vienas rašė laiškus, kviesdamas į susitikimus, o kitas su smogikų grupe atliko „operaciją“.

Jau daug rašyta apie Vytauto areštą. KGB atliko ilgą ir kruopštų darbą, kol priėjo iki jo. Ir tam pasitarnavo būtent ryšių kanalas, ėjęs iš Pietų Lietuvos. Buvo žinoma, kad laiškus Vytautui galima siųsti tik vienu kanalu — per Arūnę, Vaidilą, Simą. Nuo vieno ryšininko prie kito — taip pavyko suimti gyvą Vytauto adjutantą J. Palubecką—Simą. Jį kankino 3 dienas, o kai nepavyko nieko išgauti — buvo panaudotos medicininės priemonės, paralyžiuojančios valią (12). Beje, Simas buvo nuteistas mirties bausme ir sušaudytas.

Panaši padėtis susiklostė ir ryšiuose su Vakaraais. 1949 m. suimtas jūra į Lietuvą atvykęs J. Deksnys (panaudotas radiožaidimuose). 1950 m. J. Lukša, grįžęs į Lietuvą su Vytautu nesusitikio, tik perdavė informaciją (13), be to, J. Lukša greitai žuvo. J. Širvyss—Sakalas, oficialus ryšininkas su Vakaraais, 1951 m. vasarą buvo susitikęs su Vytautu (14). Jis siūlė atstatyti ryšius su amerikiečių žvalgyba radijo pagalba, tačiau to padaryti nepavyko.

Matyt, galima teigti, kad nuo 1949 m. Vakaraai gaudavo tik saugumo paruoštą informaciją, perduodamą radijo pagalba, panaudojant J. Deksnį, J. Kukauską, ag. Liepsną ir kt.

1952 m. liepos mėn. buvo paimtas J. Širvyss—Sakalas (15). Pagal operatyvinį planą „Sever“ KGB tikėjosi

aktyviai panaudoti Sakalą ir išmesti pseudodesantą (tokiu būdu likviduoti J srities vadovybę — A. Bakšį—Germantą ir kt.). Per ryšininkę Gudiškaitę Germantui ir Algirdui — J. Vilčinskui buvo parašyti laiškai, kad laukiamas desantas su VLIKo atstovais. Planas nepavyko, nes kaip tik nebuvo ryšio tarp Tauro apygardos ir Vaidoto rinktinės (Kęstučio ap.) (16). Matyt, planas buvo pakeistas, nes 1953 m. balandžio mėn. Algirdas Vytautui pasakojo, kad Sakalas siūlo jiems su P. Morkūnu permesti 2—3 žmones per sieną Karelių—suomių zonoje (17).

Taigi, visiškai aišku, kad paskutiniu metu laikotarpiu, t. y. 1952—53 m., ryšiai tarnavo rezistencijos sutriuškinimui (su retomis išimtimis — KGB taip pat darė klaidų), ir tai matyt suprato ir patys partizanai. Pvz.: pas partizaną Petraitį (Dubysos tėvūnija) rastame laiške rašoma, kad Vytautas prašo kuo mažiau pas jį vaikščioti, negarsinti jo laikymosi rajono (18).

Tokia padėtis sąlygojo tai, kad beveik visa veikla apsiribojo visuomeninio pobūdžio darbu: buvo tobulinami įstatai, statutai, ypač didelis dėmesys skiriamas leidžiamai spaudai.

Atskiros tyrinėjimo nusipelno LLKS parengti kariniai statutai, įstatai. Čia apžvelgsiu tik būdingesnius dokumentus, jų pakeitimus, turėjusius reikšmės konkrečioje situacijoje.

1950 m. kovo mėn. Vytauto įsakymu srityse įkuriamos vyr. vadovybės sekcijos (19). Pradžioje buvo numatyta, kad vyr. vadovybė bus vienoje vietoje, tačiau praktika parodė, kad tai neįmanoma. Stiprinant centralizaciją saugumas vienu smūgiu galėjo sunaikinti visą ir palikti sąjūdį be vadovybės. Todėl, pritarus LLKS Prezidiumui ir Tarybos daugumai, numatyta įkurti 3 vyr. vadovybės sekcijas srityse ir jų vadovams — Vanagai, Merainiui ir Žygūnui — suteikti laisvę sprendžiant kai kuriuos pogr. veiklos klausimus.

LLKS LV 1950.03.13 rašte Nr. 181

sl. taip apibrėžta vyr. vadovybės struktūra:

1. LAV (1 sekcija) — Vanagas (1-asis pavadootojas),

2. LBV (2 sekcija) — A. Liesys—Tvanas (prezidiumo narys),

3. LASV—CV (3 sekcija) — J. Kimštas—Žalgiris (prezidiumo narys),

4. Nemuno sr. vadas — Litas (Tarybos narys),

5. Jūros sr. vadas — A. Milaševičius—Vairas (Tarybos narys),

6. Kalnų sr. vadas — Br. Kalytis—Siaubas (Tarybos narys).

Nustatytos LLKS Tarybos Prezidiumo sekcijų pavadinimų šifruotės:

1. N ribose — Prezidiumo I sekcija — X,

2. J ribose — Prezidiumo II sekcija — XX,

3. K ribose — Prezidiumo III sekcija — Z. (20)

Esant tokiai struktūrai, darosi suprantamas Vytauto pageidavimas skirti būtent Vanagą į savo postą — vienos iš sekcijų vadovo paskyrimas logiškai atspindi vadovybės perimamumą (Tvanas tuomet buvo žuvęs, Žalgiris — suimtas).

1950.06.05 Įsakymu Nr. 291 buvo nustatytas šifruotas LLKS Tarybos Prezidiumo Pirmininko padėjėjų žymėjimas (21):

Karinės dalies vadovo — LAV,
Visuomeninės dalies vadovo — LBV,

Organizacinės dalies vadovo — LGV.

Vėliau (ir tai, matyt, paskutiniai pakeitimai) šifruotės vėl buvo pakeistos (1950.10.12);

Karinės veiklos vadovas — AV,
Visuomeninės dalies vadovas — BV,

Organizacinės dalies vadovas — CV.

Pietų sekcija — X,
Vakarų sekcija — Y,
Rytų sekcija — Z. (22)

Suskirsčius vyr. vadovybę sekcijomis, buvo būtinas organas, kuris jas sujungtų, struktūriškai pateisintų

jų buvimą. 1950.03.15 Prezidiumo Pirmininko įsakyme nurodoma, kad Įstatų projekte daromos šios pataisos: 9 str. pakeistas taip: sąjūdžio Tarybos Branduolį sudaro Prezidiumo Pirmininkas ir Prezidiumo sekcijų vadovai (23). Būtent Prezidiumo Branduolys ir buvo tas organas, kurio sprendimai turėjo lemiamą reikšmę.

Labai svarbi problema, kuriant visos Lietuvos karinę organizaciją, buvo statutų parengimas. LLKS statutas buvo pradėtas ruošti jau 1948 m. pabaigoje. Jo autorius — P. Bartkus—Zadgaila, pildė ir koregavo Vytautas. Galutinė šio statuto redakcija buvo parengta 1948 m. pab.—1949 m. pradž. (24), suvažiavime patvirtintos I ir II jo dalys. 1950.III.15 raštu Nr. 189 Vytautas pavedė Vanagai parengti likusias statuto dalis (25). Matyt, Vanagas šio darbo nepadarė. Kaip matome iš S. Staniškio—Lito, Vilties laiško Germantui, viena iš priežasčių, kodėl Viltis nepritarė Vanago paskyrimui į LLKS Tarybos Prezidiumo Pirmininko pareigas buvo ta, kad šis nedirbo rengiant sąjūdžio dokumentus (26).

Rengiant statutus, buvo susiduriama su tam tikromis problemomis. 1950 m. liepos 2 d. „L Tarybos biuletenyje“ Nr. 2 (27) Vytautas išdėstė jų rengimo principus. Ruošiant bet kurį statutą, pagrindu buvo imamas vienos formuotės sudarytas pranašesnis variantas (pvz.: J sr. statutas ruoštas pagal Kęstučio apygardos statutą). Analogiškai galvota rengti ir LLKS statutą. Problema buvo ta, kad sritys tarpusavyje ilgą laiką glaudžiai nebendradarbiavo, todėl jų veiklos kryptys, fiksuotos statutuose, yra išsirutuliojusios skirtingais keliais ir tebėra labai skirtingos. Apibendrinti visa tai iki detalių (kaip reikalauja bendro LLKS dokumento principas) buvo netikslinga ir netgi žalinga — tai būtų sričių specifikos ignoravimas. Vytautas nurodė pagrindinius šio darbo sunkumus: 1) ryšių nepastovumas, dėl ko neįma-

nomas glaudus sr. bendradarbiavimas, 2) sričių statutų nebuvimas, 3) sričių statutų skurdumas ir neaktualumas.

Nežiūrint visų šių problemų, buvo numatyta parengti šiuos bendruosius statutus: LLKS įstatus, LLKS Tarybos Prezidiumo statutą (jis buvo parengtas Vytauto 1950 m. pirmoje pusėje) (28), taip pat stambesnių org. vienetų statutą ir bendrąjį statutą, kuriame būtų tokios dalys, kaip bendrieji nuostatai, org. vnt. valdymas, dalyviai, drausmės atžymėjimai, skundai ir baigiamieji nuostatai. Prezidiumo sekcijų vadovai su sričių ir apygardų štabų pagalba ruošia bendrąjį srities statutą, srities baudžiamąjį statutą, teismo proceso taisykles.

Vargu, ar srityse buvo paruošti šie dokumentai — tiesiog trūko galinčių tai padaryti žmonių. Siame etape žinomi tik dokumentų projektai, ruošti vyr. vadovybės, t. p. Jūros srities vadų. Kad ir neturėję didesnio poveikio susiklosčiusiai situacijai šie dokumentai buvo Nepriklausomos Lietuvos karinės-politinės minties tęsinys ir neatskiriama dalis.

Kaip jau minėta, viena iš LLKS veiklos krypčių — spauda. Savo laikraščius turėjo ne tik sritys, bet ir atskiros apygardos. 1949—51 m. Lietuvoje buvo leidžiami šie pagrindiniai leidiniai:

1. „Prie Rymančio Rūpintojėlio“,
2. LB biuletenis, L Tarybos biuletenis,
3. „Prisikėlimo ugnis“ (Prisikėlimo apygarda),
4. „Laisvės balsas“, „Malda girioje“ (Zemaičių apygarda),
5. „Laisvės varpas“ (Kęstučio apygarda),
6. „Aukštaičių kova“ (Vytauto apygarda),
7. „Partizanas“, „Svobodnoje slovo“ (Pietų Lietuvos sritis),
8. „Laisvės žvalgas“ (Tauro apygarda). (29)

1949 m. vasario 22 d. įvyko LLKS Prezidiumo posėdis. Jame dalyvavo

J. Šibaila, B. Liesys, P. Bartkus ir J. Zemaitis (PKTS arch. dok. rink.). Pagrindinis posėdyje svarstyta klausimas — vyr. vadovybės periodinio leidinio steigimas. Už spaudą, pagal statutą, buvo atsakingas Visuomeninės dalies viršininkas — J. Šibaila — Merainis. Jis ir pasiūlė pavadinimą — Prie Rymančio Rūpintojėlio. Nors šis pavadinimas buvo kritikuotas, vis dėlto liko. Tai buvo laikraštis, skirtas eiliniams partizanams, gyventojams. 1949 m. rugpj. 1 d. Prezidiumo posėdyje buvo kritikuojami laikraščio vedamieji, esą jie parašyti per sunkiai, neaiškiai stiliumi, yra nesuprantami eiliniams skaitytojui. Tai rodo, kokia didelė reikšmė buvo skiriama sąjūdžio idėjų propagavimui, aiškinimui.

Tobulinant spaudos darbą 1950 m. vasario 16 d. buvo pasirašytas VDV Nutarimas Nr. 103, kuriuo, remiantis LLKS statuto II d., 5 sk. 53 str. LLKS Visuomeninės dalies spaudai leisti steigiamos 2 leidyklos — Romuva ir Tarka. Leidinių redaktoriumi skiriamas VDV Merainis.

1949.01.25 Vytautas pasirašė Įsakymą Nr. 15 sl. įsteigti tarnybinio naudojimo leidinį „L Tarybos biuletinį“ (30). Tai buvo neperiodinis, slaptas, savo pobūdžiu prilygstantis slaptiems tarnybiniais raštams leidinys. Jo turinys turėjo būti žinomas tik L Tarybos nariams. Jei būtų reikalinga, su atskirais straipsniais galėjo būti supažindinami žemesniojo rango vadai. Biuletenio straipsnių autoriai buvo nurodomi šifruotai. Biuletenį tvarkė LV savo nuožiūra, už jo parengimą buvo atsakingas LAdj (Zadgaila) (31).

Prie Įsako Nr. 15 sl. pridedamas paaiškinimas apie šifruotą autorių žymėjimą. Eilės tvarka išvardinami Tarybos nariai: Etmonas, Kardas, Merainis, Miškinis, Plienai, Ryklys, Rymantas, Šarūnas, Visvaldas, Vytautas, Zadgaila, Žygūnas, Žvitrys.

Kiekvienas autorius žymimas 3 skaitmenimis taip, kad jų suma būtų lygi nario eilės numeriui (32). Kiek-

viena leidinyje spausdinama medžiaga dar žymima raidėmis a, b, c, d. Šios raidės rodo, kam ji yra skirta: a — tik tarybos nariams, b — supažindinti st. org. vnt. vadus, c — panaudoti kaip medžiagą kituose leidiniuose, d — supažindinimus sunaikinti.

L Tarybos biuletenio išėjo tik keletas numerių — tam turėjo įtakos ryšių fragmentiškumas ar jų nebuvimas, žūtys ir kt.

Kalbant apie partizanų spaudą, būtina paminėti laikraštėlį „Vyčių keliu“, kurio 2 numerius išleido Jūros sr. vadovybė 1952 m. pabaigoje, taip pat Šatrijos rinktinės (Zemaičių ap.) ribose dar 1954—55 m. leistą laikraštėlį „Malda girioje“. Pastarasis leidinys buvo spalvotais viršeliais, jame buvo spausdinama daug poezijos.

Iš to, kas aukščiau pasakyta, manau, galima daryti kai kurias išvadas. Visų ginkluotų junginių centralizacija, vyr. vadovybės sudarymas iš aktyviosios rezistencijos vadų — be abejo, pokario rezistencijos laimėjimas. Tai bent iš dalies leido išvengti KGB poveikio rezistencijai, kuris neabejotinai buvo, bandant kurti centrus ir vienyti judėjimą legaliai gyvenančių asmenų pagrindu ir iniciatyva. Žinoma, apjungus visą partizaninę struktūrą, visu aštrumu iškilo ryšių problema. Tai ir buvo ta silpnoji vieta, stabdžiusi vyr. vadovybės veiklą, o vėliau sudariusi galimybes jos likvidacijai.

Kita vertus, tik vieningos vadovybės suformavimas sudarė galimybę parengti aukšto lygio karinius-politinius dokumentus, įteisinančius rezistenciją kaip karinę-politinę organizaciją, atstovaujančią Nepriklausomos Lietuvos idėją okupuotame krašte.

Pagal tai, kaip keitėsi centralizacijos iniciatoriai ir geografinė, galima tokia šio proceso periodizacija:

1. 1944—1945 m. spalio mėn. — Tauro ap. susiformavimas. Pirmasis

bandymas vienyti pasipriešinimo pajėgas.

2. 1945—1947 m. sausis — Vilniaus „BDPS“ laikotarpis.

3. 1947 m. sausis—1948 m. ruduo — naujo BDPS centro veikla Tauro apyg.

4. 1949 m. vasaris—1953 m. gegužė — LLKS veiklos laikotarpis.

Sioje schemoje neatsispindi kai kurių atskirų žmonių ar organizacijų (kaip LTT — Lietuvos Tautinė Taryba, LIT — Lietuvos Išlaisvinimo Tarybos) veikla, nors jų programose pagrindinė nuostata buvo — vienyti kovojančias krašto pajėgas — ir net buvo daryta kai kurių žingsnių šiame darbe. Tačiau visų šių organizacijų veikla buvo greitai nutraukta ir neturėjo didesnio poveikio realiai situacijai.

J. Zemaičio—Vytauto byloje yra įdomus dokumentas — apybraiža apie vyr. vadovybės kūrimo peripetijas po Vilniaus „BDPS“ žlugimo. Deja, šis rašinys yra be pabaigos. Kadangi tekstas yra rašytas Vytauto ranka, buvo atliekama teksto grafologinė ekspertizė — tai rodo įvairūs ženklai ir pastabos tekste. Galbūt šis rašinys buvo reikalingas KGB tik norint padirbti Vytauto raštą savo tikslams.

Vis dėlto mums šis tekstas įdomus kaip vienintelis toks smulkus pasakojimas apie sąjūdžio kūrimąsi, jo problemas. Manome, kad skaitytojui bus įdomu susipažinti su šio dokumento tekstu.

Dalia KUODYTĖ

NUORODOS

1. VSK arch. Op. b. f. B. 5699/26999. L. 104.
2. VSK arch. F. 3. B. 33960. T. XI. L. 155—7.
3. PKTS arch. dok. rink.
4. VSK arch. F. 3. B. 33960. T. 2. L. 226—23.
5. VSK arch. Ten pat. T. XI. L. 97.
6. PKTS arch. dok. rink.
7. VSK arch. F. 3. B. 33960. T. XI. L. 150.
8. VSK arch. Ten pat. L. 111.
9. VSK arch. Ten pat. L. 118.
10. VSK arch. F. 3. B. 33960. T. 1. L. 181.
11. Ten pat. L. 181.
12. VSK arch. Op. b. f. B. 6126 /Sever/. T. 11. L. 5.
13. Ten pat. T. 1. L. 65.
14. Ten pat. T. 1. D. 1. L. 65.
15. Ten pat. L. 9.
16. Ten pat. L. 35.
17. Ten pat. L. 65.
18. VSK arch. F. 3. B. 33960. T. 2. L. 169—7.
19. Ten pat. T. XI. L. 99.
20. Ten pat. L. 120.
21. Ten pat. L. 124.
22. Ten pat. L. 101.
23. Ten pat. T. 2. L. 203—4.
24. Ten pat. L. 296.
25. Ten pat. T. X. L. 45.
26. LVVOA. F. 3377. A. 55. B. 218. L. 97.
27. VSK arch. F. 3. B. 33960. T. 2. L. 204.
28. Ten pat. L. 61—2.
29. Ten pat. T. X. L. 281.
30. LVVOA. F. 3377. A. 55. B. 218. L. 136—7.
31. Ten pat. L. 137.

APYBRAIŽA APIE POGRINDŽIO ORGANIZACIJĄ NUO BDPS SUŽLUGIMO IKI PASTAROJO METO

J. ZEMAITIS—Vytautas

Turinys:

1. Pogrindžio organizacijos stovis BDPS sužlugimo momentu (1948. V)
2. Pastangos atkurti pogrindžio centralizaciją. VLKSO ir naujais pagrindais atkurtosios BDPS vyr. vadovybės veikla (1948. VI—1949. II. 10).
3. Naujai atkurtojo BDPS Prezidiumo ir Karo Tarybos bendras posėdis. Pogrindžio organizacijos pavadinimo pakeitimas. LLKS Tarybos posėdis (1949. II. 10—23)
4. LLKS veikla (1949. II. 23 — 1953. V. 30).

Pastaba: tekste naudojami šie sutrumpinimai:

PL — Pietų Lietuva,
RL — Rytų Lietuva,
vdv. — vadovybė,
apg. — apygarda,
org. — organizacinis,
slaptav. — slaptavardis,
P-kas — Pirmininkas,
VLKSO — Vieninga Laisvės Kovos Organizacija
s-dis — sąjūdis,
sk. — skyrius,
rš. jg. — ryšių įgaliotinis.
pogr. — pogrindis,
št. — štabas.

VL — Vakarų Lietuva,
vyr. — vyriausia,-s,
sr. — sritis,
rn. — rinktinė,
vn. — vienetas,
Pr-mas — Prezidiumas,
BDPS — Bendras Demokratinio Pasipr.
Sąjūdis,
LLKS — Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdis,

v-kas — viršininkas,
ršn. — ryšininkas,
rš. — ryšiai,

1. Momentu, kada mano turimomis žiniomis iš pogrindžio kovos arenos išnyko paskutinis senojo BDPS Pr-mo (Prezidiumo) narys, (berods. Gėdiminas), pogrindžio vaizdas buvo apytikriai toks:

PL (Pietų Lietuva) — 2 apg-dos (apygardos) Dainava ir Tauras, Dainavos vadas buvo man nežinomas, Tauro vadas — Saidokas (slaptav.);

VL (Vakarų Lietuva) — 2 apg-dos — Kęstutis ir Žemaičiai. Vadai — Zaltys — J. Žemaitis ir Etmonas — Montvydas.

RL (Rytų Lietuva) — 4 apg-dos — Vytis, Vytautas, Didžioji Kova ir Algimantas. Vadai — Vaitelis, Miškinis, Plienas ir Šarūnas (trijų pastarųjų slaptav.); RLsr (srities) pavadinimas — Lietuvos Karalius Mindaugas, sr. vadas — Dobilas — J. Kimštas.

BDPS sužlugimo momentu pogrindis buvo gerokai pakrikęs. VL 1947 m. sužlugus senajai Žemaičių apygardos vdv-bei (vadas Semaška), naujoji tos apg. vdv-bė praktiškai nebeturėjo galimybės kontroliuoti pogrindžio didesnėje dalyje Kretingos, Telšių ir Šiaulių apskr. (apskričių) ir visai negalėjo kontroliuoti Mažeikių apskr. pogrindžio. Nors Kęstučio

apg. vdv-bė ir energingai vystė savo organizacines pastangas, tačiau jos kontrolėje esančios rn-ės (rinktinės) buvo arba visais atžvilgiais blogai sutvarkytos (Birutė, Aukuras, Vaidotas, Kunigaikštis Žvelgaitis, Lietuvos Žalioji), arba organizacinėje bei atkūrimo stadijoje (Maironis, Šiauliy, Klaipešos krašto — pastarųjų dviejų rn-ių pavadinimų neprisimenu).

Tuo metu VL buvo jau visiškai pribrendęs trečios apygardos steigimo reikalas, nes Kęstučio apyg. buvo per daug išplėtusi savo ribas: aštuonių rn-ių apjungimą vienos vdv-bės žinioje laikiau neatitinkantį pačių elementariausių pagrindžio veiklos reikalavimų. Ši nauja apg-da buvo įsteigta (išimant iš Kęstučio apygardos sudėties 4 rn-es) 1948 m. gegužės mėn. ir pavadinta Prisikėlimas (vadas P. Bartkus, tuometinio slaptav. tikrai neprisimenu, rodos, Žadgaila). Betarpiškai po naujos apygardos įsteigimo sekė (1948.VI) trijų apygardų (Kęstučio, Žemaičių ir Prisikėlimo) apjungimas į aukštesnį org. (organizacinį) vn-tą (vienetą — sritį, pavadintą Jūra (vadas Žaltys — J. Žemaitis, po savaitės perdavęs tas pareigas Rykliui — A. Milaševičiui).

Apie PL pagrindžio stovį senojo BDPS sužlugimo momentu šokią tokią informaciją turėjau tik apie Tauro apygardą, su kurios vadu Žveju — Baltūsiu nuo 1947 m., berods, vasaros pabaigos vedžiau gana intensyvių susirašinėjimą, daugiausia domėdamasis pagrindžio centralizacijos reikalu. Žveją — Baltūsį aš laikiau jei jau ne oficialiuoju, tai bent faktiniu apg. PL sr. vadu. Dėl kurių priežasčių jis neinformavo manęs apie Dainavos apg-dą ir kodėl nebuvau su jos vdv-be surištas tiesiogiai — nežinau. Tiesa, tokio pageidavimo iš mano pusės, berods, ir nebuvo pareikšta. Apie Dainavos apygardos pajėgumą, ypač intelektualinių pajėgų atžvilgiu, aš sužinojau tik žymiai vėliau — 1948 m. pradžioje, kai Kęstučio apygardos vadovybei buvo atsiųstas sąrašas medžiagos, Žvejo — Baltūsio pasiųstos per Skrajūną į užsienį.

Ryšį su Žveju—Baltūsiu užmezgė Kęstučio apygardos štabo org. sk. (skyriaus) v-kas Žadgaila — Bartkus, berods su rš. įg. Zigos pagalba 1947 m. vasarą. Šis ryšis buvo intensyviai palaikomas iki žiemos, kuomet dėl suprantamų priežasčių ryšių intensyvumas sulėtėjo. Žvejo—Baltūsio tikslas buvo gauti iš J kuo daugiau žvalgybinės informacinės ir kt. medžiagos pasiuntimui į užsienį. Žvejui—Baltūsiui žuvus (1948.II.2), susirašinėjimo su Tauro apg. vdv-be intensyvumas žymiai sulėtėjo.

Po Žvejo—Baltūsio žuvimo Tauro apygardos vadu buvo Šturmas. Šturmui netrukus žuvus, gavau Tauro apygardos vado laišką (ar raštą, neprisimenu), pasirašytą Rymanto, kuriame buvo pranešta, kad žuvęs (ar dingęs be žinios, neprisimenu) paskutinis BDPS Pr-mo narys, berods, kiek prisimenu, vadinęsis slaptavardžiu Gediminas. Šį laišką atgabenusi Tauro apg-dos rš. įg. Našlūtė pareiškė, kad, žuvus jos mylimajam Šturmui ir dėl kitų priežasčių, kurių ji neišvardino, ji nuo šiol atsisakanti nuo rš. įg. pareigų.

Turint galvoje tą aplinkybę, kad visą mano, kaip Kęstučio apygardos vado, susirašinėjimo su Žveju—Baltūsiu laiką jis ruošė Skrajūno ir Mažyčio—Audronio išvykimą į užsienį, darosi suprantamas jo šykštumas duoti platesnę informaciją apie PL pagrindį. Taip pat man atrodo, kad santykių tarp Žvejo—Baltūsio ir Dainavos apg-dos vdv-bės negalima būtų buvę pavadinti gerais.

Žinojau, kad Tauro apygardoje buvo 4 rn-ės, bet banditų /buvo parašyta — kovotojų, bet nubraukta. Red. past./ bent apytikrio skaičiaus nežinojau. Atsimenu trijų rinktinių pavadinimus — tai Birutė, Geležinis Vilkas ir Žalgiris.

Beje, Tauro apg-dos vadui Rymantui žuvus dar gavau vieną ar du laiškus nuo naujo apg-dos vado Saidoko, bet to laiško (ar laiškų) datos neprisimenu.

Trumpai suglaudus, PL pagrindžio stovį 1948.V galima įvertinti taip: Tauro apygarda, valdžios organų stipraus spaudimo pasekoje, turėjo didelių nuostolių, ypač iš vdv-bių tarpo. Apie padėtį Dainavos apygardoje informacijų visai neturėjau. Man atrodė, kad tos dvi apg-dos net neturėjo sudariusios veiksmingos srities vdv-bės, o buvo apsijungusios tik formaliai.

Apie tuometinę RL pagrindžio būklę, dėl informacijos nepakankamumo bei nekvalifikuotumo, mano supratimas buvo taip pat gana miglotas. RL pogr. vadovai dažnai pabrėždavo jų kontroliuojamo pogr-džio gausumą banditų (buvo — ginkluotais kovotojais), tačiau apie tų banditų (buvo — kovotojų) ir jų vadų ideologinį parengimą, organizuotumą, kovingumą, bei moralinį stovį objektyvios ir išsamesnės informacijos veik neturėjau. Tais klausimais mane teisingiau (objektyviau) ir pilniau informuodavo mano rš. pareigūnai, negu RL pogr-džio vadovai bei jų atsiunčiami rš. pareigūnai.

Ryšis tarp VL ir RL pogr-džių buvo užmegztas jau seniau, dar tebeesant gyvam buv. Kęstučio apg-dos vadui Visvydui — Kasperavičiui. Pav., aš atsimenu, kai dar 1947 m. pavasarį į mane (tuo metu buvusį Savanorio rn. vadu) kažkieno buvo nukreiptas Vytauto apg-dos štabo pareigūnas Siaurys (rodos, mokytojas), kuris ieškojo Kęstučio apg-dos štabo pareigūno Giedrio, su kuriuo, matyt, jau anksčiau jis buvo susitaręs vykti į susitikimą su Žveju—Baltūsiu. Vėliau, man jau vadovaujant Kęstučio apygardai, ryšis su RL pogr-džio atstovais buvo palaikomas veik reguliariai. Ryšį tarp VL ir RL pogr-džių palaikė iš VL pusės rš-kės Vida — Grigalavičiūtė ir Ziga; iš RL pusės Stirna — Vilimaite ir Astra (girdėjau, kad pirmoji yra žuvusi).

Aš pats asmeniškai susirašinėjimui su RL pagrindžio vadovybe vadovavau nuo 1947 m. vasaros iki tų pat metų rudens. 1947 m. rudenį, siųsdamas Žadgailą — Bartkų į Šiaulių—Radviliškio apylinkes, aš jam, kaip gyvensiančiam arčiau RL, pavedžiau palaikyti rš. su RL pogr. vadovais ir paruošti sąlygas mano susitikimui su jais.

Be anksčiau minėto mano pripuolamo susitikimo su Vytauto apg-dos štabo pareigūnu Siauriu, aš turėjau dar du susitikimus su Algimanto apg-dos vado Šarūno rš. įgaliotinėmis: 1948 m. sausio ar vasario mėn. su Astra ir tų pat metų, berods, gegužės mėn. su Stirna — Vilimaite. Abi įg-nes pas mane nukreipė (iš Šiaulių apylinkių) Žadgaila — Bartkus. Abiejų šių rš. pareigūnių tikslas, mano nuomone, buvo (greta su siuntų atgabenimu) surinkti Šarūno pageidaujamų informacijų apie Kęstučio apg-dą ir jos vdv-bę.

Pagrindžio organizacijos ryšių su užsieniu stovis mano turimomis žiniomis, 1948.V buvo toks:

1947 m. gruodžio mėn. paskutinėmis dienomis (berods, gr. 24 d.) iš Lietuvos per Kaliningrado sritį ir Lenkijos Liaudies Respublikos teritoriją išvyko, turėdami tikslą patekti į Vakarų valstybių valdomą teritoriją, BDPS specialūs įgaliotiniai Skrajūnas ir Mažytis—Audronis, kurie išsi-vežė su savimi pogr. org-jos paruoštą dokumentinę medžiagą. Tos medžiagos sąrašą man atsiuntė Tauro apygardos vadas Žvejas—Baltūsis 1948 m. sausio mėn. pradžioje. Sąrašas buvo spausdintas mašinėle apie 3/4 paprasto popieriaus lapo. Iš to sąrašo atsimenu šią medžiagą:

1. Įgaliojimai (atskirai Skrajūnui ir Mažyčiui—Audroniui);
2. Lietuvos katalikų laiškas popiežiui Pijui XI;
3. Tauro, Dainavos, Kęstučio (ir, berods, kai kurių RL) apg-dų išleistų pogrindžio spaudos leidinių rinkiniai (parinkti geresnieji);
4. Pogr. org-jos dokumentų pavyzdžiai (deklaracijos, protokolai, nutarimai, įsakymai, ataskaitos, raportai ir kt.);
5. 1944—47 m. m. laikotarpyje išvežtų iš Lietuvos į kitas TSRS respublikos gyventojų sąrašai;
6. Žvalgybos žinios;
7. Fotonuotraukų rinkinys;
8. Platus rašinys „Švietimo būklė Lietuvoje“.

Be to, sąraše buvo išvardinta visa eilė rašinių, apibūdinančių įvairias LTSR gyvenimo sritis, kurių pavadinimų neprisimenu.

Iš visos medžiagos man, kaip Kęstučio apg-dos vadui, buvo atsiųstas tiksliai pilnas tekstas Lietuvos katalikų laiško popiežiui Pijui XI, kurį aš padauginau ir išsiuntinėjau po 1 egz. Kęstučio apg-dos rn-ių vadams, be to, rodos, legz. pasiunčiau į RL. Beje, 1947—48 m. m. žiemą aš, apsirengęs civiliai, minimo laiško nuorašo legz. įbrukau į rankas kalėdojusiam kaime netoli Stulgių (vietovės pavadinimo neprisimenu) kunigui iš Kražių ar Stulgių miestelio. Kadangi buvo jau tamsu, tai nei aš kunigo, nei jis mano veido, aišku, įžiūrėti negalėjom. Su tuo kunigu ryšių nepalaikiau.

Apie Skrajūno ir Mažyčio—Audronio kelionės į užsienį pradžią, laišku mane informavo 1948 m. vasario ar kovo mėn. tuometinis Tauro apygardos vadas Sturmas, su grupe banditų palydėjęs minėtus BDPS įgaliotinius į Lenkijos LR teritoriją. Informacija buvo trumpa, apytikriai tokio turinio: Keliaudama jų grupė turėjo du susišaudymus: pirmą kartą Kaliningrado srities ribose, berods, Rominter Heide miško rajone su MGB pareigūnais, antrą kartą Lenkijos LR teritorijoje su UB pareigūnais. Antrojo susišaudymo metu Mažytis—Audronis buvo lengvai sužeistas. Lenkijos LR teritorijoje Skrajūnas ir Mažytis—Audronis susirišę su asmenimis, kurie turėjo padėti jų tolimesnėje kelionėje.

Apie ankstesnius pogr-džio ryšius su užsieniu žinojau tik faktus apie Prapuolenio—Deksnio, Meškio—Stankevičiaus keliones į Lietuvą ir apie jų vestus pasitarimus su tuometine BDPS vadovybe. Šią informaciją gavau per Žemaičių apygardos vadą Etmoną, berods, 1948 m. pavasarį, pavidale BDPS vyr. vdv-bės išleistos knygutės, kurios pavadinimo tiksliai neprisimenu. Aš ir kiti Kęstučio apg. vdv-bės nariai buvome įsitikinę, kad ta knygutė buvo išleista buvusios BDPS vyr. vdv-bės, vadovaujamos Erelio—Markulio.

Priedėlis prie 1 straipsnio. VL vidaus ir užsienio ryšiai

Nagrinėjamu momentu rn-ių vidaus ir išorės ryšiai ir apygardų vidaus ryšiai buvo vykdomi keliais būdais, būtent: 1) per ryšių grandinėles (tarpiški ryšiai), 2) per specialiai tam parinktus asmenis (netarpiški ryšiai) ir 3) asmeniškais atitinkamų pareigūnų susitikimais. Ilgainiui ryšio grandinėlėms sudaryti vis daugiau vietoje legaliai gyvenančių asmenų imta naudoti banditus. Taip padaryti vertė valdžios organų sankcijos, taikomos išaiškintiems ryšininkams.

Apg-dų išorės ryšiams palaikyti buvo naudojami tie patys būdai, kaip ir vidaus ryšiams, išskyrus ryšį per ryšių grandinėles.

Kęstučio apg-dos vdv-bė 1948.V naudojo:

a) ryšiams su Tauro apg-dos vdv-be — savo (Ziga) ir Tauro apg-dos vdv-bės (Našlutė) rš. įgaliotines;

b) ryšiams su RL sr. vdv-be — savo (Vida — Grigalavičiūtė) ir RL sr. vdv-bės (Stirna — J. Vilimaitė) rš. įgaliotines;

c) ryšiams su Žemaičių apg-dos vdv-be — savo (neprisimenu) ir Žemaičių apg-dos vdv-bės (Gegutė) ryšininkes;

d) ryšiams su Prisikėlimo apg. vdv-be — savo (Babunė ir dalinai Aušra) ir Prisikėlimo apg. vdv-bės (Vida ir Ziga) rš. įgaliotines.

Vidaus ryšiams su Aukuro, Vaidoto, Knygnešio ir Klaipėdos krašto rinktinėmis palaikyti Kęstučio apg-dos vdv-bė naudojo rš. įg. Audronę.

Priedėlyje (rašinio gale) sąrašus man žinomų ryšininkų, RP vedėjų ir kitų asmenų, su kuriais aš arba kiti banditai susitikdavo ryšių bei organizaciniais reikalais.

2. VLKSO ir naujais pagrindais atkurtosios BDPS vyr. vadovybės veikla ir ateities planai (1948.VI — 1949.II.10).

Pogrindžio centralizavimo naujais pagrindais sumanymo pradininkais ir įkvėpėjais laikau buvusį Kęstučio apg. vadą Visvydą — Kasperavičių ir tos apg. vdv-bės narius: Žadgailą — Bartkų, Giedrį (mokytoją) ir Vytautą — Paulaitį (ar Povilaitį, mokytoją iš Jurbarko m.).

Būdamas tuo laiku rn-ės vadu, aš palaikiau nuolatinį ryšį su Kęstučio apg-dos vadovybe ir centralizacijos reikalais buvau nuolat informuojamas. Pav., neįvykus senosios BDPS vyr. vdv-bės planuotam BDPS Prezidiumo ir BDPS Karo Tarybos posėdžiui (1947.I), Visvydas — Kasperavičius atsiuntė man tekstą jo paruoštos kalbos, kurią jis turėjo pasakyti tame posėdyje. Visvydai — Kasperavičiui žuvus (1947.IV.9), šios jo kalbos mintys buvo vadovaujančia gaire visose pogrindžio centralizacijos atkūrimo pastangose visiems likusiems Kęstučio apg-dos vdv-bės nariams, tame skaičiuje ir man, 1947.V išrinktam nauju Kęstučio apg. vadu.

Visvydo — Kasperavičiaus kalbos pagrindinė mintis pogr-džio centralizacijos bei vyr. vdv-bės sudarymo reikalu buvo tokia: pogr-džio vdv-bė turi būti sudaryta iš ginkluotų banditų, esančių nelegalioje padėtyje. Legalioje padėtyje esantieji pogr-džio veikėjai gali pogr-džio vadovybei padėti, bet negali į jos sudėtį įeiti. Lemiamas balsas turi priklausyti banditams, kaip nešantiems sunkiausią pogrindžio kovos naštą.

Man žinomi šie konkretūs žygiai pogr-džio centralizacijos atkūrimui, daryti iki 1947.V, t. y., iki manęs išrinkimo Kęstučio apg-dos vadu:

a) Tauro apg-dos vadas Zvejas—Baltūsis 1947 m. pradžioje organizavo plataus masto pasitarimą pogr-džio centralizacijos reikalu. Konkrečiai, jis norėjo, kad tame pasitarime iš visos Lietuvos dalyvautų kuo daugiausia pogr-džio vadovų rn-ės vado ir aukštesnių teisių. Žinau, kad kvietimą atvykti į šį pasitarimą Kęstučio apg-dos vdv-bė gavo pavėluotai, todėl iš VL į minėtą pasitarimą nenuvyko niekas. Vėliau, gavęs susipažinti su aukščiau minėto pasitarimo nutarimais, patyriau, kad tame pasitarime Kęstučio apg-dą atstovavo ats. j. lt. Algirdas Zaskevičius, buvęs tos apg-dos atstovas prie senosios BDPS vyr. vdv-bės (Erelio — Markulio).

Kadangi Tauro apg-dos ryšys su RL ėjo per Kęstučio apg-dą, tai aišku, kad ir RL pogr-džio atstovai minėtame pasitarime dalyvauti negalėjo.

Iš minėto pasitarimo nutarimų visiškai aiškiai atsimenu vieną, būtent, kad naujai atkurto BDPS Prezidiumo Pirmininku buvo išrinktas gen. Gintautas (gen. Gintauto pavardė man nežinoma, spėjau, kad tai buv. Lietuvos buržuazinės kariuomenės gen. lt. Giedrys).

b) 1947 m. kovo mėn. gale pas mane (Knygnešio rn-ės vadą) atvykęs Kęstučio apg-dos štabo org. sk. v-kas Žadgaila — Bartkus pranešė, kad apg-dos vadas paskyrė mane į sudėtį delegacijos, turinčios tikslą susitarti

su Tauro apg-dos vdv-be dėl pagrindžio centralizacijos. Į šios delegacijos (vadovaujamos Visvydo — Kasperavičiaus) sudėtį, be manęs, turėjo dar įeiti Žadgaila — Bartkus ir Vaidoto rn-ės vadas Budys — J. Čeponis. Aš su Žadgaila — Bartkumi turėjau tuojau vykti pas Budį — Čeponį. Visvydas — Kasperavičius žadėjo pasivyti mus pakeliui. (Tokią pat informaciją kiek anksčiau buvau gavęs laišku ir iš paties Visvydo — Kasperavičiaus).

1947 m. IV.8, man su Žadgaila — Bartkumi ir keletu palydovų — banditų vos tik pradėjus kelionę, nelaimingo atsitikimo pasekmėje Žadgaila — Bartkus buvo pavojingai sužeistas ir aš turėjau, palikęs jį pakeliui gydytis, tęsti kelionę vienas. Susitikęs su Budžiu — Čeponių sužinojau, kad sąlygos susitikimui su Tauro apg-dos delegacija esančios labai nepalankios. Kadangi savo tarpe neturėjome nei vieno Kęstučio apg-dos vdv-bės nario, nepalyginti geriau už mudu abu nusivokiančio svarstytinuose reikaluose ir esančio pilnai dalykų kurse, nutarėme kelionę į susitikimą atidėti.

c) Kęstučio apg-dos tarybos posėdžio metu (1947.V) buvo nutarta įgalioti Giedrį susitarti su Tauro apg-dos vdv-be dėl centralizacijos. Birželio ar liepos mėn. Giedrys Kauno priemiestyje, Aleksote, susitiko su Žveju — Baltūsiu, tačiau apie pasitarimo rezultatus manęs ir Žadgailos — Bartkaus nepainformavo. Kaip vėliau paaiškėjo, Giedrys, Budys — Čeponis ir Visvaldas — Danilevičius, būdami nepatenkinti manęs išrinkimu į Kęstučio apg-dos vado postą, projektavo išskirti iš Kęstučio apg-dos sudėties Aukuro, Vaidoto ir Knygnešio rn-es ir kartu su tomis rn-is arba įsijungti į Tauro apg-dos sudėtį, arba sudaryti iš jų naują apg-dą. 1947 m. vasaros gale žuvus Giedriui, matyt, šio projekto autoriui, minėtos rn-ės pasiliko Kęstučio apg-dos sudėtyje.

Plačiau apie Giedrio pasitarimų su Žveju — Baltūsiu rezultatus manęs ir vėliau niekas nepainformavo. Sužinojau tik, kad buvo sutarta: 1) dėl Giedrio įtraukimo į BDPS vyr. vdv-bės sudėtį ir 2) dėl dydžio materialinės paramos, kurią Kęstučio apg-dos vdv-bė turės teikti BDPS vyr. vdv-bei.

d) Kitos Kęstučio apg-dos vdv-bės pastangos atkurti pogr-džio centralizaciją, bendradarbiaujant su Tauro apg-dos vadovybe, paminėtos šio rašinio I str-jė.

Pagrindžio centralizavimo naujais pagrindais planą sudarėme aš su Žadgaila — Bartkumi, pasitardami su buvusiais Kęstučio apg-dos vdv-bės nariais, dar 1947 m. vasarą. Numatydami pogr-džio vyr. vdv-bės būstinę įkurti Šiaulių — Radviliškio apylinkėse, mudu nutarėme, kad Bartkus 1947 m. vasaros gale ar ankstyvą rudenį nuvyks į anksčiau nurodytą rajoną ir iki 1948 m. vasaros paruoš sąlygas apsigyventi likusiems vyr. vdv-bės nariams. Šiaulių — Radviliškio apylinkės buvo pasirinktos dėl jų patogios padėties komunikacijos atžvilgiu. 1947 m. rugsėjo mėn. Žadgaila — Bartkus, lydimas Nakties — Liesio ir Našlaičio — Cibulskio išvyko į minėtą rajoną ir susitaręs su Šiaulių rn-ės vadu Naru (ats. ltn., buvęs policijos nuov. v-ko padėjėju Šiauliuose) gavo savo žinion atitinkamą rajoną ir tris banditus: Vėją — Daukšą, Vasarį (pavardę žinojau, bet dabar neatsimenu, kilęs, berods, iš Gudelių km. Šiaulių rajono), trečiąjį, kurio slaptavardžio nebeprisimenu; žinau tik, kad kilęs, berods, iš Ukmergės apskr.; 1948 m. rudenį perkeltas į K. Žvelgaičio rinktinę, vėliau sužinojau, kad ten žuvęs. (Ir visi kiti šioje pastraipoje suminėti banditai mano turimomis žiniomis, yra žuvę).

Aš su kitais Kęstučio apg-dos vdv-bės nariais, pasilikę veikti Skaudvilės — Kryžkalnio — Kražių — Kaltinėnų apylinkėse, turėjome tikslą sueiti

į artimesnį kontaktą su Žemaičių apg-dos vdv-be ir apjungti Kęstučio ir Žemaičių apg-das į aukštesnį org. vn-tą — sritį. Po keletos susitikimų su Žemaičių apg-dos vdv-be (įvykusių 1947—48 m. m. žiemą ir 1948 m. pavasarį) ir raštu susitarus su naujai įsteigtos Prisikėlimo apg-dos vdv-be, sritis buvo įsteigta 1948.VI. Srities taryba vadu išrinko mane. Aš parinkau srities slaptavardį — Jūra ir paskyriau: sr. štabo v-ku — buvusį Kęstučio apg-dos št. v-ką Kardą — Gužą (tarnautoją, kilusį, berods, iš Ukmergės apskr.), sr. št. inf. sk. v-ku — Tvaną — A. Liesį (studentą, mokytojo sūnų, kilusį iš Jurbarko m.) ir sr. št. pareigūnu (neatsimenu kokių) — Gintautą — Ivanauską (tarnautoją, laiškinių sūnų, kilusį iš Raseinių m.). Tuo pat metu į Kęstučio apg-dos vdv-bę (Kęstučio apg-dos tarybai išrinkus) paskyriau: vadu — buv. Aukuro rn-ės vadą Visvaldą — Danilevičių (techniką, kilusį iš Zarasų apskr.) ir buv. Birutės rn-ės št. inf. sk. v-ką Remigijų (mokytoją, kilusį iš Kelmės m. apylinkių).

1948 m. pavasarį, gavęs Tauro apg-dos vado Saidoko ar Rymanto pranešimą, kad žuvęs (ar dingęs be žinios, tikrai neatsimenu) paskutinis BDPS Prezidiumo narys (berods, Gediminas) ir raginimą imtis iniciatyvos atkurti pagrindžio vyr. vdv-bę, aš, pasitaręs su kitais Jūros vdv-bės nariais, nutariau nedelsdamas veikti. Sąlygos tam buvo jau iš anksto paruoštos. 1948 m. apie birželio mėn. vidurį aš paskyriau Jūros vadu Ryklį — A. Milaševičių ir perdaviau jam savo pareigas, o po savaitės (apie 20.VI.48) išleidau pirmąjį VLKSO (Vieningos Laisvės Kovos Sąjūdžio Organizacija) įsakymą ir išsiuntinėjau PL, RL ir (įteikiau) VL pagrindžio vadovams.

Į naują veikimo rajoną išvykau 1948 m. liepos mėn. antroje pusėje. Mane palydėjo J vadovavimo dalinio ir pakeliui esančių vietinių dalinių banditai, kurie Kelmės—Saudininkų (?) rajone lydėjamą perdavė iš Šiaulių apylinkių atvykusiems manęs pasitikti banditams. 1948.VII.27 d. rytą atvykau į Duktą mišką, kur radau visą Prisikėlimo apg-dos vdv-bę: Žadgailą — Bartkų, Krivį — Grigonį ir Naktį — Br. Liesį. Sekančią dieną Prisikėlimo apg-dos vadu paskyriau Krivį — Grigonį, Žadgailą — Bartkų paskyriau VLKSO štabo organizacinio skyriaus viršininku.

Ryšių reikalui VLKSO vdv-bė buvo numačiusi naudoti kaip pagrindinę ryšininę-įgaliotinę Zigą (pavardės neatsimenu), kilusią iš Kupiškio raj., studentę—medikę 4-o kurso, anksčiau dirbusią Kęstučio apg-dos, vėliau Prisikėlimo apg-dos rš. įgaliotine. Jai sutartu laiku (1948.VII.27—28) negrįžus iš kelionės į Kauną, jos vietoje rš. įgaliotinės pareigoms buvo panaudojta buvusi LTSR Mokslų Akademijos Chemijos Instituto aspirantė Zita (pavardės neatsimenu) kilusi, berods, iš to paties Kupiškio raj. Ryšiui su J buvo naudojama Prisikėlimo apg-dos rš. Vida — Grigalavičiūtė ir jos sesuo Aldona (abi šios rš. 1948 m. gale valdž. organų sulaukytos). Iš J atvykdavo rš. įg. Bobutė, kilusi iš Radviliškio m. ir kita, ištekėjusi moteris, slaptavardžio neprisimenu, kilusi iš Šiaulių apylinkių (ar ten gyvenusi).

Iš M (rytų Lietuvos sritis) atvykdavo rš. įg. Stirna—Margarita — Vilimaitė Izabelė (vėliau žuvusi bunkery, Tytuvėnų raj.).

Persikėlus į Šiaulių apylinkes, pirmas mano praktiškas veiksmas pagrindžio centralizacijos reikalu buvo žygis į RL tikslu susitikti su RL pagrindžio vadovais ir parinkti iš jų tarpo du asmenis į pagrindžio vyr. vdv-bę. Į tą žygį išėjau 1948 m. rugpjūčio mėn. pradžioj lydimas naujojo Prisikėlimo apg-dos vado Krivio — Grigonio ir 3 banditų (Našlaičio — Cibulskio ir kitų dviejų, kurių neatsimenu slaptav.). Radvilonių miške (Šeduvos raj.) radau stovyklaujančią Lietuvos Žaliosios rn-ės vdv-bę, tarp

kita ko labai išpūstos sudėties (apie 20 asm.). Čia teko lankyti apie 2 savaites, kol buvo susirišta su Žaliosios rn-ės vdv-be. Per tą laiką turėjau progos susipažinti su Liet. Žaliosios rn-ės vdv-be ir banditais, jų organizaciniu, kariniu bei ideologiniu parengimu, vis. dalies, drausmės ir konspiracijos lygiu. Kadangi ta rn-ė 1948—49 m. laikotarpyje buvo iš esmės likviduota, tai skaitau būsiant nenaudinga ją liečiančius bendruosius duomenis plačiau nagrinėti. Paminėsiu tik vieną reikšmingesnį faktą. Rūpinamasis savo grupės žygio saugumu aš įžiūrėjau, kad tos rn-ės nario Rudžionio elgesys ir ypač praeitis labai įtartini. Į tai aš atkreipiau Žaliosios rn-ės vado dėmesį ir paprašiau jį taip reikalus sutvarkyti, kad apie mano grupės grįžimo atgal datą Rudžionis nesusižinotų, arba sužinotų klaidingai. Deja, pastebėjau, kad į šį mano įspėjimą rn-ės vadas neatkreipė reikiamo dėmesio.

Apie rugpjūčio mėn. 20 d. Žaliosios miške (Panevėžio raj.) susitikau su Žaliosios rn-ės vdv-be (vadas — Daujotas, buvęs techn. mokyklos mokinys). Buvo numatyta, kad šiame miške turės įvykti mudviejų (mano ir Žvitrio — Grigonio) susitikimas su RL pogr-džio vadovais. Apie savaitę palaukę gavom pranešimą, kad RL pogr-džio atstovai į susitikimą negalį atvykti dėl valdžios organų didelio spaudimo. Tai sužinoję, mudu su Žvitriu — Grigoniū nutarėm su savo palydovais grįžti į Šiaulių apylinkėse esantį Duko mišką.

Kaip vėliau iš RL pogr-džio atstovo Dieduko — Merainio — Šibailos ir rš. įg. Stirnos — I. Vilimaitės sužinojau, RL pogrindžio atstovai neatvyko į susitikimą Žaliosios miške (Panevėžio raj.) dėl Sarūno sąmoningai jiems suteiktų neteisingų informacijų apie valdžios organų veiksmus (kurių tikrumoje visai nebuvę). Kuriuo tikslu Sarūnas klaidino RL pogrindžio atstovus — nežinau. Spėju, kad ten būta kokių nors Sarūno asmeninių kombinacijų bei intrigų.

Iki mano atvykimo į Šiaulių — Radviliškio apylinkes Žadgaila — Bartkus su 4 savo pagalbininkais įrengė Rekyvos — Dvarininkų gel. stoties apylinkėse 3 slėptuves. Dviejose iš jų man teko gyventi, trečiosios vietos tiksliai nežinau, tik iš kitų kalbų numanau, kad ji turi būti Pušinavos — Polekėlės km. (Radviliškio raj.) apylinkėje, ūkininko sodyboje, daržinėje.

Pagal mano su Žadg. — Bartkum iš anksto apsvarstytą ir paruoštą planą, reikėjo įrengti dar 3 slėptuves ne arčiau, kaip už 10 km. nuo jau įrengtų slėptuvių. Tam buvo pasirinkta Kairių apylinkė (Šiaulių raj.) Žadg. — Bartkus man sakėsi, kad vieną slėptuvę toje apylinkėje (Žvėgių kaime) jis bandęs kasti dar prieš mano atvykimą į Šiaulių apylinkes, bet dėl vietos žemumo nuo to darbo turėjo atsisakyti (ėmė veržtis vanduo).

Aš asmeniškai dalyvavau tik vienos slėptuvės įrengimo darbuose, Zapelskių km. (Šiaulių raj.) ūkininko tvarte (netoli vėjinio malūno). Prieš šios slėptuvės įrengimą protestavo visa ūkininko šeima pareikšdama, kad mums apsigyvenus slėptuvėj, ji visa išsikraustysianti gyventi į Šiaulių miestą. Neatsižvelgdami į tai, mes slėptuvę įrengėm, šeimnininkų reikiama baimę ir protestą laikydami laikinu, praeinančiu reiškiniu.

Sužinojau, kad Šiaulių m. apylinkėse slapstėsi buvęs lietuviškos buržuazinės armijos majoras Masys Petras. Stengiaus su juo susitikti, bet mano nustatytu laiku Masys į susitikimo vietą neatvyko. Tuo pat laikotarpiu sužinojau, kad Kairių apylinkėse, savo nuosavame ūkyje gyvenęs kitas buv. liet. buržuazinės armijos majoras (pavardės neprisimenu). Man susitikus su minimu asmeniu paaiškėjo, kad jis ne majoras, bet atsargos jaunesnysis leitenantas, žmogus labai įsibaukštinęs, pogrindžio veiklai visai netinkamas.

Gavęs žinių, kad netoli Rekyvos esančio (berods, Karpiškių) durpyno vedėju esąs man pažįstamas buv. liet. burž. armijos kapitonas Grinevičius, norėjau su juo susitikti, bet, nesant galimybės tai padaryti nenumatant būtino reikalo įtraukti jį į banditus, susitikimo su juo reikalas atpuolė.

Teko iš šalies stebėti Žadgailos — Bartkaus susitikimą su jaunu asmeniu (apie 25—27 m. amžiaus), kuris palaikė ryšį tarp Ž. — Bartkaus ir grupės tarnautojų-inteligentų, gyvenančių Šiaulių mieste. Minimą asmenį į mišką atvedė viena kuri mūsų ryšininkų ar RP vedėjų. Svarbiausia, ko mes iš tos grupės pageidavom — tai materialinės paramos, informacijų, žvalgybos žinių ir rašinių pogr-džio spaudos leidiniams.

Vėliau, man su Žadgaila — Bartkum svarstant tokių bendradarbių grupių miestuose turėjimo klausimą, Žadg. — Bartkus pareiškė savo nusivylimą Šiaulių m. grupės veikla.

„Tai daugiausia mėgėjai papolitikuoti, paaimanuoti, rankomis pamos-taguoti — štai, va, ir mes kaip kovojame! Pažadų ir užsimojimų pas juos daug, o kai reikia realios paramos iš jų gauti — šnipšt...“ (Žadgailos — Bartkaus žodžiai).

1948 m. rugsėjo ar spalio mėn. tame pat Dukto miške (netoli Šilėnų gel. stoties) susitikau su mano sūnaus globėja O. Lubinavičiene. Ją pas mane atvedė ryšininkės Babunės sesuo, apie 16 m. moksleivė, gyvenanti Radviliškio mieste. Per naktį pasikalbėjęs, rytą palydėjau Lubinavičienę netoli Šilėnų stoties, įdavęs, berods, 300 rublių paramos sūnaus išlaidymui.

Vaikščiojant su banditų daliniu po Kairių apylinkes (Šiaulių raj.), netikėtai teko susitikti 4 banditus iš K. Zvelgaičio r-nės. Nors teko praleisti su jais visą dieną, tačiau jų slaptavardžių aš neatsimenu, atsimeinu tik, kad vienas iš jų, keturiais metais už mane vyresnis, buvo užsiželdinęs trumpą plačią tamsią barzdą. Žadgaila — Bartkus ir kiti banditai (išskyrus Žygūną — Kimštą ir mane) su jais buvo pažįstami iš seniau.

1948 m. spalio mėn. į Dukto mišką atvyko RL pogrindžio atstovai Dobilas — Žalgiris — Kimštas ir Diedukas — Šibaila. Pasitarimo su jais rezultatai surašyti 2-se dokumentuose, būtent: 1) VL srities VR ir RL srities atstovų Lietuvos pogrindžio Vyr. Vdv-bei atkurti 1948.II.10—12 d. d. posėdžio protokole ir 2) BDPS Prezidiumo 1948.II. 12 d. posėdžio protokole Nr. 1.

1-ojo dokumento turinio santrauka. Posėdžio dalyviai, konstatavę senosios BDPS Vyr. Vdv-bės sužlugimo faktą, priimdami dėmesin Tauro apg. vado 48.07.16 rašte Nr. 124 sl. pateiktus PL srities vardu pareiškimus, išnagrinėjo pogr-džio vardu pareiškimus, išnagrinėjo pogr-džio Vyr. Vdv-bės sudarymo bei funkcionavimo klausimus, visais svarstytais klausimais priėjo vieningą nuomonę ir nutarė:

1. Kviesti visus tautiečius pagerbti žuvusius ir žūstančius pogr-džio narius;

2. Pogr-džio narių vardu prisiekti, kad gyvoji kovojanti Lietuva nenukrypstamai sieks tikslo — atstatyti nepriklausomą Lietuvą ir kad ji tą kovą tęsės iki galutinės pergalės;

3. Pareikšti padėką PL pogr-džio nariams (ypač Tauro apg. ir jos Vdv-bei) už didžiulius darbus pogr-džio centralizacijai įgyvendinti;

4. Pasmerkti J. A. Markulio ir jo bendrininkų veiklą, surinkti prieš juos kaltinamąją medžiagą ir perduoti vyr. vdv-bei, kad galėtų kaltininkus perduoti Karo Lauko Teismui;

5. Laikinai priimti pavadinimą BDPS, Lietuvos BDPS statutą ir Lietuvos pogr-džio vyr. vdv-bės schemą, įvedant kai kuriuos neesminius pakeitimus;

6. Paruošti naujus pogr-džio org-jos pavadinimo ir statuto projektus;

7. Atkurti minimalios sudėties BDPS Prezidiumą;

8. Atkurti minimalios sudėties Vyriausiąjį Ginkluotųjų Pajėgų Štabą;

9. Kviesiti Taurių perimti pogr-dį ir užimti BDPS Pr-mo P-ko postą;

10. Vytautą išrinkti BDPS vyriausiuoju Ginkl. Pajėgų Vadu. Iki bus išrinktas ir pradės vykdyti savo pareigas BDPS Pr-mo P-kas, tas pareigas laikinai eiti pavesti BDPS VGPV Vytautui;

11. Pasiūlyti PL sr. vdv-bei atsiųsti BDPS Pr-mo P-ko valdžion du asmenis (pogrindininkus) BDPS Pr-mo nariais;

12. Žygūną išrinkti BDPS Vyriausiojo Ginkl. Pajėgų Štabo V-ku;

13. Merainį išrinkti Visuomeninės Dalies Skyriaus V-ku;

13. Žadgailą išrinkti Pr-mo Sekretoriumi.

2-rojo dokumento turinio santrauka. Posėdyje svarstyta:

I. Bendrieji organizaciniai klausimai. Nutarta:

1. VLKSO pervardinti į Ginkluotąsias Pajėgas;

2. Einantį VLKSOV pareigas Vytautą iš pareigų atleisti ir paskirti į kitą org. vn-tą;

3. KV Zalgirį iš pareigų atleisti ir perkelti į kitą org. vn-tą;

4. DK Štabo V-ką Dieduką iš pareigų atleisti ir perkelti į kitą org. vn-tą;

5. VLKSO Štabo Org. Sk. V-ką Žadgailą iš pareigų atl. ir perk. į kitą org. vn-tą;

6. JV Ryklį patvirtinti pareigose.

II. Organizacinės struktūros suvienodinimo klausimas.

Nutarta rekomenduoti:

a) RL ir PL apg-dų vadams išsirinkti savo sričių vadus;

b) sričių vadams sukomplektuoti savarankiškus ir veiksmingus sričių štabus;

c) pakeisti rinktinės organizacinę struktūrą, įvedant jos apimtyje naujus org. vn-tus — rajonus.

Pats pasitarimas vyko sklandžiai, be sunkumų. Pasikeitus inf-ja apie pogr-džio stovį, pereita prie svarbiausio — pogr-džio centralizacijos atkūrimo klausimo. Žadgailai — Bartkui ir man supažindinus RL pogr. atstovus su pogr. centralizacijos atkūrimo naujais pagrindais, sumanytojų ir įkvėpėjų mintimis, planais ir iki šiol atliktais konkrečiais žygiais, RL pogr. atstovai esmėje visa kam pritarė. Po to pasitarimo dalyviai vieningai padarė nutarimus, išdėstytus 1-me ir 2-me dokumentuose.

Naujai atkurtosios BDPS vyr. vdv-bės veikla pradžioje pasireiškė tos vdv-bės narių nuomonių įvairiais klausimais detalesniu išsiaiškinimu bei suderinimu ir veiklos planų ateičiai sudarymu. Lygiagrečiai buvo vykdomas pasirengimas žiemai.

Merainis — Šibaila ir aš, kaip fiziniai silpnesni, buvome apgyvendinti slėptuvėje netoli Dvarininkų gel. stoties; visi likusieji vykdė pasirengimo žiemai ir ryšių bei apsirūpinimo uždavinius. Gyvendami keletą savaičių drauge slėptuvėje mudu su Merainiu — Šibaila turėjome progos pasikeisti turima informacija, savo pažiūromis į pogr-džio org-jos veiklą bei jos perspektyvas ir konkrečiai suderinti mūsų pažiūras į pogr-džio visuomeninę veiklą. Aš pasiūliau Merainiui — Šibailai paruošti pogr-džio visuomeninės veiklos programą ir patiekti ją BDPS Pr-mui tvirtinti. Merainis — Šibaila tuojau pat pradėjo ruošti jos projektą ir iki 1949.02.10 buvo

paruošęs 1-ojo skyriaus projektą ir kitų skyrių metmenis. 48.12 pradžioj, kaip RL pogr-džio atstovas vyr. vdv-bėje ir l. e. Visuomeninės Dalies V-ko pareigas, jis parašė užmezgimui tiesioginio kontakto, gana platų laišką JV, daugiausia visuomeninės veiklos reikalais. Šis laiškas, matyt, drauge su ršn-ke Vida — Grigalavičiute 48.12 (apie vidurį) pateko į valdžios organų rankas.

Zygūnui — Kimštui kiek sunegalavus, Žadgaila — Bartkus jį patalpino slėptuvėje Einoraičių km. (Šiaulių raj.), kurioje jie abu pagyveno 10—14 dienų.

Besiruošiant įrengti dar vieną slėptuvę (Zvėgių km. Šiaulių raj.), ūkininkas, pas kurį buvo ketinama tą slėptuvę įrengti, pranešė apie mus valdžios organams — milicijai (mums apie tai nieko nežinant). Tik laimingu aplinkybių susidėstymu galima paaiškinti tą faktą, kad mūsų grupė tuomet išvengė sunaikinimo. 48.07 pabaigoje įvykęs rš. įg. Zigos asmens dokumentų pagrobimas Šilėnų gel. stotyje, o po kelių dienų ir jos pačios sulaikymas Šiaulių mieste rodė, kad mūsų gyvenamos aplinkybės valdžios organams jau žinomos.

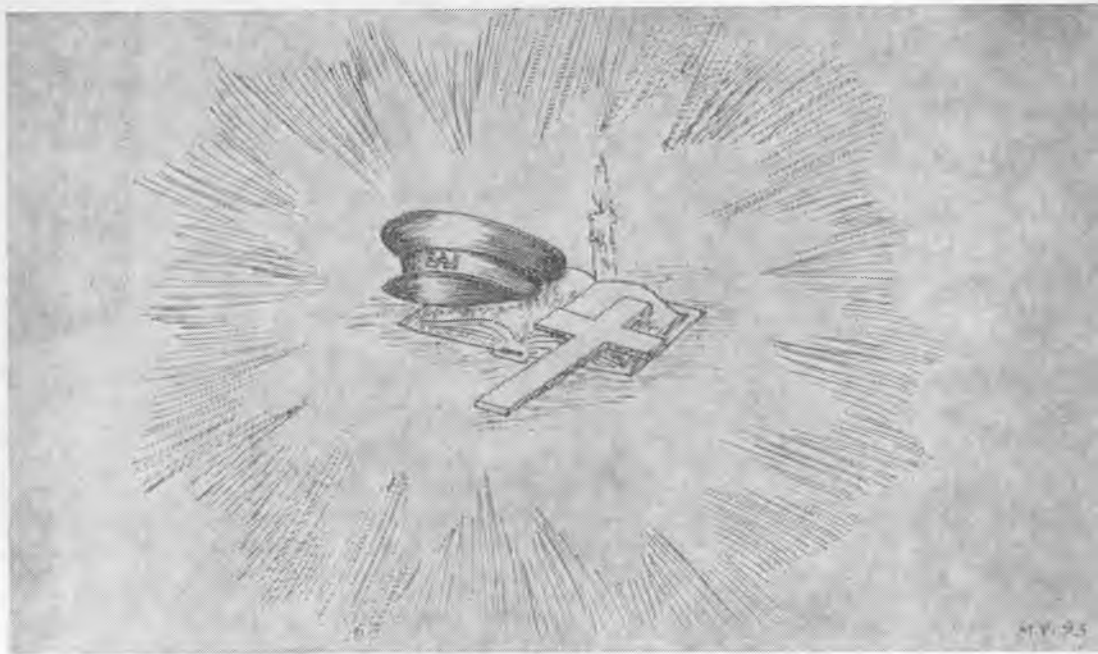
Sąryšį su visa tuo, mes ne tik turėjome palikti Kairių apylinkę, o Žygūną — Kimštą skubiai grąžinti į RL, davę jam uždavinį surasti ir paruošti rajoną, tinkamą BDPS vyr. vdv-bei apsigyventi ir veikti, bet ir savo (ypač ryšininkų) judėjimą smarkiai apriboti.

Zygūnas — Kimštas iš Dukto miško išvyko 1948 m. lapkričio mėn. galė ar gruodžio mėn. pradžioj.

Likusieji žiemai susigrupavome taip: Žadgaila — Bartkus, Našlaitis — Cibulskis ir aš — vienoje slėptuvėje (Einoraičių km.); Merainis — Sibaila, Vėjas — Daukša ir Vasaris — kitoje slėptuvėje (berods, Dvarininkų km.).

Vykdydamas VL sr. ir RL sr. atstovų Lietuvos pogr-džio Vyr. Vdv-bei atkurti 48.II.10—12 d d. posėdžio nutarimą: „9....kviesti Taurių pereiti į pogrindį ir, jam sutikus tai padaryti, pasiūlyti užimti BDPS Pr-mo P-ko postą“, aš parašiau Tauriui atitinkamo turinio laišką (laiške pažymėta atgalinė data,.....

Manfredo VOLODKOS pieš.

VYČIŲ SĄJUNGA

Kiekvienas, kas jaučiasi galįs ką nors geriau padaryti — teateinie ir tedarai, tauta bei sąjūdis liks už tai jam dėkingi. Bet tegul pagalvoja ką daręs tas, kas savo viską neigiančia kritika teprisideda tik prie naikinimo to, kas yra perkama brangiausiomis tautos aukomis.

/LLKS Tarybos kreipimasis į gyventojus. 1949 m. vasaris/

1952-ieji — ginkluotos rezistencijos saulėlydžio metai. Vienas po kito žūsta vadai, dalis areštuojama ir panaudojama „operatyviniams tikslams“. Kaip pasakoja liudininkai, tik spėjus sukurti ryšio grandinę, tuoj pat prasideda areštai ir darbas nu-eina vėjais. Tokia padėtis sekino likusiųjų fizines ir dvasines jėgas.

KGB agentai fiksavo ir pranešinėjo kiekvieną p. žingsnį, jų nuotaikas.

Viename iš tokių pranešimų /datuotas 1952 m. vasario 16 d./, kurio autorius agentas Perkūnas, pasakojama, kad A. Bakšys—Klajūnas, Germantas buvo apsistojęs Gudžiūnų kaime. Jis sakęs, kad blogai jaučiasi, skauda širdį, negali miegoti, nors labai pavargsta. Bet tai esą nesvarbu — kam gydytis, jei vis tiek greitai reiks mirti. Jo nuotaika buvo baisi.

(1)

Antanas Bakšys—Klajūnas, Germantas gimė 1923 m. Raseiniuose, mokytojavo Raseinių gimnazijoje. Paskutiniu metu — 1952 m. — ėjo Jūros srities vado pareigas, LLKS Tarybos Prezidiumo Pirmininko pavaduotojo pareigas.

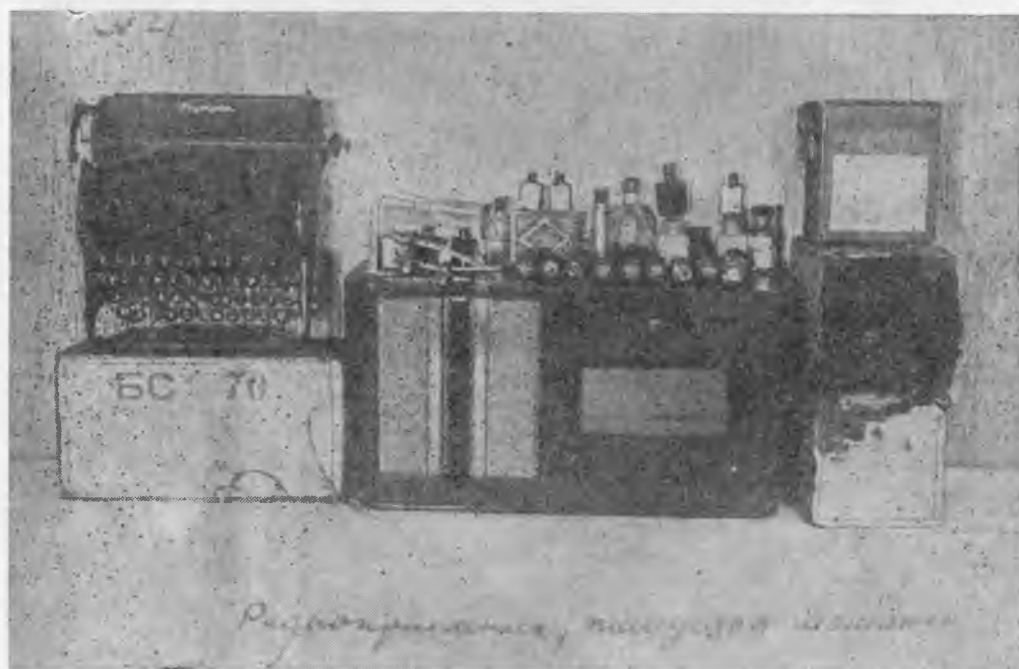
Taigi, puikiai suprasdamas, koks likimas laukia jo paties, Germantas kūrė kovos tęsėją — Vyčių Sąjungą. Būdamas vienu iš LLKS vadų, jis

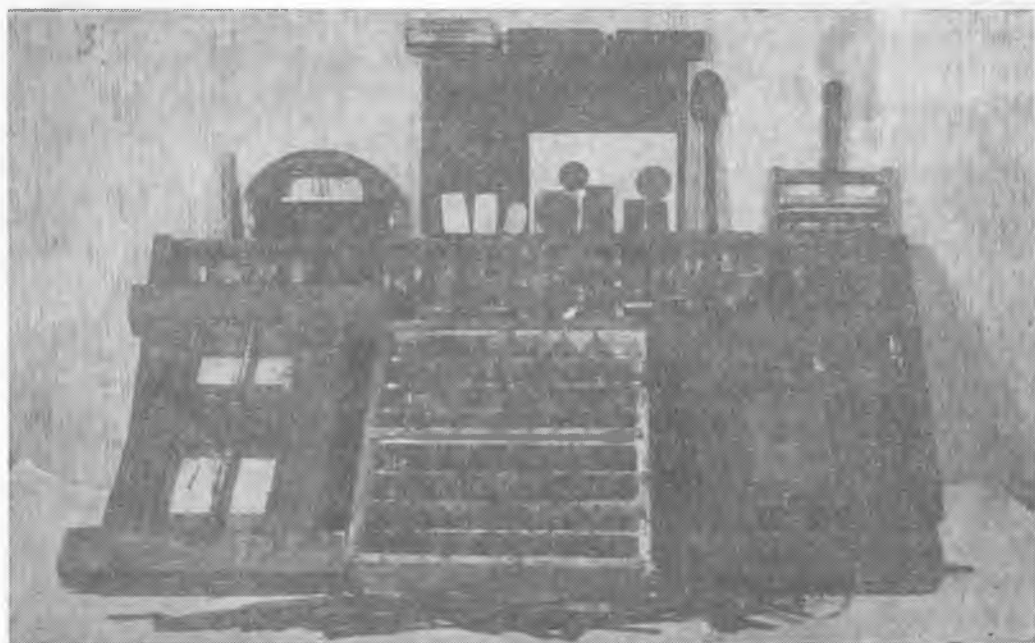

A. Bakšys-Klajūnas, Germantas

matė, kad kova tolydžio sunkėja, jos formos nebeatitinka sąlygų. Supratimas, kad ginkluotas pasipriešinimas silpsta ir jo vietoje reikalinga kita — dvasinio-intelektualinio pasipriešinimo forma, sekanti LLKS tradicija, paskatino kurti struktūras, kurių pagrindą sudarytų legaliai gyvenantys asmenys (VS nariais gali būti ir partizanai) ir kurios galėtų išsilaikyti, ir kovoti už visišką Lietuvos Nepri-

Daiktai, buvę Jūros sr. štabo bunkeryje

Paskutinis Jūros srities štabas

klausomybę. Organizacijos programoje sakoma, kad „tolimesnis kovos tikslas — tai apgynimas tautos teisės pačiai spręsti savo ateities likimą, pasirenkant naują santvarką bei valdžios aparato sąstatą ir užtikrinant sąlygas greitai demokratinei kultūrinei pažangai“. (Toliau pateikiami VS Įstatai ir Programa, išdėstyta laikraštyje „Vyčių keliu“).

Šios mintys paneigia skleidžiamus mitus, kad paskutiniai bunkerio didvyriai buvo „užpjudyti ar pasiutę šunys“. Jie turėjo Lietuvos viziją, už kurią kovojo, kuri buvo viltis ir kelerodė žvaigždė. Jai prisiekė ir priesaiką tesėjo.

Skaitant programines nuostatas, stebina politinės minties brandumas, reali situacijos analizė. Matome, kad daugelis teiginių laikui bėgant nepaseno ir gali būti vartojami dabar. Taigi viskas kartojasi, ir vargas tam, kas nesugeba to suprasti ir tuo pasinaudoti.

Sunku pasakyti, kiek narių buvo įtraukta į VS. Kiekvienam likusiam partizanų būriui buvo pavesta savo veikimo zonoje steigti organizacijos

skyrius. Matyt, šis darbas vyko lėtai dėl daugelio priežasčių ir buvo visai nutrauktas po A. Bakšio žuvimo.

1952 m. pabaigoje Jūros srities ir VS štabas buvo įsikūręs 6 km. nuo Kelmės K. Ruko sodyboje. Bunkeryje gyveno A. Bakšys—Germantas, J. Jurkūnas—Valeras (Jsr štabo viršininkas), E. Gendrolytė—Balandė (štabo narė) ir A. Jankauskas (ryšininkas). Sausio 17 d. sodyba buvo apsupta. Germantas, Valeras ir Balandė nusišovė, A. Jankauskas paimtas gyvas. Bunkeryje likviduota tipografija, 2 laikraštelių „Vyčių keliu“ (1-asis numeris išėjo 1952 m. lapkričio 10 d.) ir „Laisvės varpas“ komplektai, dokumentai, kita spauda. (2)

Svarbiausias operacijos rezultatas — žuvo A. Bakšys — Vyčių Sąjungos ideologas, žmogus, kuris buvo pavojingas į šviesią ateitį žygiuojančiai Tarybų Lietuvos liaudžiai.

Parengė Dalia KUODYTĖ

1. VSK arch. F. 3. B. 6126. T. 1. L. 25.

2. Ten pat. L. 41.

VYČIŲ SĄJUNGOS LAIKINIEJI ĮSTATYMAI

I. Bendroji dalis

1. Vyčių Sąjunga (VS) yra tautinė, visuomeninė, politinė-kultūrinė organizacija.

2. VS iki paskutinės nepriklausomybės kovos yra slapta organizacija ir veikia karo stovyje, vadovaudamasi tautiniu ir politiniu sąmoningumu, savitarpio pasitikėjimu ir griežčiausios drausmės principais.

3. VS, lietuvių tautai atgavus pilną apsisprendimo teisę, veikia viešai, vadovaudamasi lietuviškumo, krikščioniškosios moralės, socialinio teisingumo, demokratijos ir drausmės principais.

II. Tikslai

4. VS savo svarbiausiu tikslu laiko Lietuvos laisvės bei nepriklausomybės iškovojimą, jį paremdama tik savo ir visų kitų dorų lietuvių vieningomis pastangomis, tautiniu sąmoningumu, Tėvynės meile ir pasiaukojimu.

5. VS ilgalaikiai ir tvirtai savo krašto politinei-ekonominei egzistencijai užtikrinti siekia vieningesnės, galingesnės, tautinės-demokratinės Lie-

tuvos valstybės atstatymo su Vilniumi sostine, Klaipėdos kraštu ir Rytprūsių dalimi.

6. VS laiko būtina įgyvendinti socialinį teisingumą, pravedant žemės ūkio, pramonės ir miestų reformas, tuo sustiprinant tautos vieningumą ir sudarant sąlygas krašto suklestėjimui bei pažangai.

7. VS laiko būtina sudaryti sąlygas tautinei kultūrai ir švietimui, mokslui bei menui tarpti, tautos dvasiniam bei fiziniam atsparumui ugdyti, tuo tikslu pravedant nuoseklias švietimo reformas ir įsteigiant specialias valstybines institucijas.

III. Uždaviniai

8. VS laiko, kad kovoje prieš visos žmonijos priešą bolševizmą kiekviena tauta, o ypač jo pavergtosios, turi duoti kuo /didesnį/ įnašą, todėl, laikydama vien tik kitų valstybių išlaisvinimo pažadus ir užsieny kovojančių lietuviškų veiksmų pastangas nepakankamu pagrindu Lietuvai atgauti visišką laisvę ir nepriklausomybę:

a) visokeriopai remia Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdį (LLKS), kaip duodantį svariausią argumentą — kraujo auką, išlaisvinimo kovoj su bolševikiniu okupantu, bei savo tautos išdavikais;

b) leliamuoju laisvės kovos momentu — kilus visuotiniam karui tarp demokratijos ir komunizmo — įsijungia (nariai, galintieji valdyti ginklą) į LLKS vadovaujamas ginkluotas formuotes;

c) padeda LLKS pereinamuoju momentu sudaryti laikiną krašto civilinę valdžią.

9. Per spaudą, atsišaukimus ir gyvu žodžiu įsisąmoninti, paruošti ir suorganizuoti tautą vieningai kovai dėl demokratinės, socialiai teisingos santvarkos sukūrimo bei socialinių-kultūrinių reformų įgyvendinimo.

10. Pasiiekti, kad atsikūrusios, nepriklausomos, demokratinės Lietuvos Respublikos valdymas vykty per visuotiniais, slaptais, laisvais, lygiais ir tiesioginiais rinkimais išrinktą seimą ir prezidentą.

11. Atstатыtos nepriklausomos valstybės aparatan įstatyti tvirtos valios, energingus, tautai nepaprastai atsidavusius, jaunosios kartos žmones, kad apsaugojus tautą ir valstybę nuo visokių eksploatatorių, karjeristų, kurie savo teisę naudotų ar asmeniniais, ar siauriems partiniams, ar net svetimųjų interesams (intelektų, praktikos ir senesnio amžiaus autoritetų tuo neneigiama, tačiau ty, kurie politiniam gyvenime bei savo darbuose nebus parodę aktyvaus atsidavimo Lietuvai arba bus pasirodę lengvabūdižiai svetimųjų garbintojai, VS niekuomet nenorės matyti pirmose valstybės vietose).

12. Būsimoj Taikos konferencijoje siekia ir remia visas pastangas apginti lietuvių tautos teises į Vilniaus kraštą ir Rytprūsių dalį, kaip būtiną Lietuvai ekonominiu, geopolitiniu ir istoriniu atžvilgiu.

13. Pritarti tik tokiems tarpvalstybiniais apsigyngimams, kurie nepažeidžia ir neišduoda lietuvių tautos gyvybinių interesų bei atitinka JTO tautų ir žmogaus teisių deklaracijos dvasią.

14. Siekti valstybiniame gyvenime kiek galima tobulesnio valstybinės drausmės suderinimo su didžiausia piliečių laisve ir geroje, todėl:

a) pripažįsta asmens įsitikinimų, sąžinės ir kūrybos laisvę, kuri neprieštarauja tautos bei valstybės gerovei (komunistų partija, kaip diktatūrinė ir priešinga pagrindiniams lietuvių tautos siekimams, turi būti uždrausta);

b) pasmerkia buvusias ir esamas grupines, partines bei kitokias nesantaikas ir susiskaldymui partijomis nepritaria;

c) nedraudžia profesinių, kultūrinių ir religinių organizacijų, kurios neturi pikty tendencijų tautos bei valstybės atžvilgiu ir dirba bendrajai gerovei;

d) smerkia Bažnyčios kišimąsi į politinį tautos gyvenimą;

e) užtikrina sąlygas Bažnyčios ir religinio žmonių įsitikinimo vystymuisi;

f) reikalauja įvesti civilinę metrikaciją;

g) neneigia privačios iniciatyvos, kuri sutaria su bendrąja tautos bei valstybės gyvenimo linkme, visų pirma visose gyvenimo srityse pripažįstant iniciatyvą ir vyraujančią reikšmę lietuviams.

15. Laikydama žemės ūkį didžiausia krašto ekonomine pajėga ir norėdama įgyvendinti socialinį teisingumą, VS jau pirmomis nepriklausomo gyvenimo dienomis reikalauja:

a) sudaryti valstybinį žemės fondą:

1) konfiskuojant žemę iš asmenų, sunkiai nusikaltusių prieš lietuvių tautą bolševikinės ir vokiečių okupacijos metais,

2) paimant žemę iš dvarų bei stambių ūkių, viršijančią 30 ha (sudarant valstybinį žemės fondą, žiūrėti, kad žemė nebūtų nuslėpta, ją fiktiviai padalijant tarp vienos šeimos paskirų narių;

3) nacionalizuojant bažnyčiom priklausančias žemes, prie jų paliekant po 5 ha;

b) pirmoje eilėje žeme aprūpinti iš valstybinio žemės fondo asmenis, aktyviai dalyvavusius kovoje prieš bolševikinius okupantus, jei šie asmenys žemės neturi ar jos turi mažai;

c) aprūpinti žeme iš valstybinio žemės fondo visus bežemius ir mažžemius, neįvykdžiusius nusikaltimų prieš lietuvių tautą;

d) aprūpinant žeme žiūrėti:

1) kad žemė nevirstų spekuliacijos objektu, o būtų duodama tik tiems, kurie moka ir nori ją patys dirbti;

2) kad aprūpinamieji bežemiai ir mažžemiai galėtų sudaryti pajėgius ūkinius vienetus, užtikrinančius pilną vienos šeimos pragyvenimą;

3) kad paskiriems šeimos nariams, nesudarantiems atskiros šeimos, ji nebūtų duodama.

16. Pravedus žemės reformą, ūkiniai vienetai įstatymais turi būti apsaugoti nuo dalomumo, pardavimo (be vyriausybės sutikimo), išvaržymo ir kitų žemės ūkio išvystymą stabdančių negerovių.

Atskirų ūkinių vienetų nenormalybės valstybė turi pastebėti ir jas pagal reikalą arba savo medžiagine parama, arba bausme pašalinti.

17. Nacionalizuoti visų pramonės šakų fabrikus ir stambiąsias įmones, turinčias svarbios reikšmės krašto ir gyventojų ekonomikai.

18. Kad bankai pavienių ar grupės asmenų rankose nevirstų krašto ir gyventojų išnaudojimo įrankiu, pasiekti, jog jie būtų tik valstybiniai.

19. Siekiant apsaugoti miestų gyventojus nuo namų savininkų išnaudojimo, įstatymais apriboti nuosavybę gyvenamojo ploto atžvilgiu ir įvesti valstybinę butų ūkio kontrolę.

20. VS pripažįsta, kad visų ūkinių gėrybių šaltinis yra žmogaus darbas, kuris yra kiekvieno tautos nario pareiga. Valstybė turi rūpintis darbo jėgos paruošimu, jos tikslingu panaudojimu, darbo sąlygų racionalizavimu ir teisingu už darbą atlyginimu.

21. Socialinei tautos apsaugai laiduoti turi būti įvestas privalomasis senatvės ir ligos, invalidumo atvejais draudimas.

22. VS laiko reikalingą, kad valstybė užtikrintų palankias sąlygas lie-

tuvių šeimoms klestėti, griežtai kovotų už priaugančių kartų sveikumą, laiduotų motinystės apsaugą bei globą ir taip pat tinkamą medžiaginių šeimų aprūpinimą.

23. VS per narius, spaudą ir kitomis priemonėmis aktyviai remia ir palaiko tautinės kultūros išsaugojimą bei tolimesnį jos ugdymą.

24. VS pripažįsta, kad tautinė kultūra gali reikšti įvairiomis kryptimis, tačiau tautos dvasia, jos istorija, jos papročiai ir gyvybiniai interesai turi būti nuolatinis idėjinis šaltinis ir vertybių kriterijus, todėl visados kovos su lietuviškumą neigiančiomis arba jo nepaisančiomis kultūros srovėmis ir idėjomis.

25. VS siekia, kad būtų įgyvendintas aštuonerių metų privalomasis mokslas.

26. VS laiko būtinai reikalinga išplėsti specialių žemės ūkio bei amatų mokyklų tinklą ir sudaryti sąlygas, kad kuo didesnis skaičius jas galėtų baigti.

27. Jaunimo auklėjimo tikslu VS laiko išugdyti dvasiškai ir fiziškai stiprias asmenybes, kurios mokėtų tarp savęs sugyventi ir kurti taip, kaip reikalauja tautos aukščiausieji interesai, krikščioniškos dorovės principai ir socialinis teisingumas.

28. Vidurinėse, specialinėse ir aukštosiose mokyklose turi būti stropi gabijų atranka ir gabūs, bet neturtingi jaunuoliai turi būti mokomi valstybės lėšomis.

29. VS per spaudą ir narius propoguoja fizinio lavinimosi naudingumą ir, laikydama tai būtina tautos ugdymo dalimi, stengiasi išplėsti visuose tautos sluoksniuose.

IV. S a n t v a r k a

30. Savo tikslų pasiekimui ir uždavinių įgyvendinimui VS per savo narius, spaudą ir kitokiomis priemonėmis išvysto politinę bei kultūrinę veiklą, kuriai vadovauja VS Taryba (VST), savo vykdomąjį organą — VS Centro Valdybą (VSCV).

VS organizaciniuose vienetuose (org. vn.) politinei ir kultūrinei veiklai vadovauja tų org. vn. valdybos, padedamos tarybų, prisilaikydamos VST duotų gairių.

VSCV ir org. vn. valdybų bei jų tarybų santvarkas, jų ir jų paskirų narių funkcijas, teises ir kompetencijas nustato atskiri nuostatai.

31. Sėkmingesniau uždavinių įvykdymui VS skirstosi į org. vn.:

Apygarda (A) — org. vn., savo sudėtyje turįs apygardos valdybą (AV) ir keletą rajonų,

Rajonas (R) — org. vn., savo sudėtyje turįs rajono valdybą (RV) ir keletą apylinkių,

Apylinkė (Ap) — org. vn., savo sudėtyje turįs apylinkės valdybą (ApV) ir keletą skyrių,

Skyrius (Sk) — mažiausias org. vn., savo sudėtyje turįs skyriaus valdybą (SkV) ir keliolika narių.

V. V a l d y m a s

32. VS valdo VST per VSCV, kuri yra VST vykdomasis organas.

33. VST sudaro:

1. CV Pirmininkas — CVP,
2. Sekretorius — CVS,
3. Sektorių vadovai — CVSekV,

- 4. AV Pirmininkai — AVP,
- 5. AV Sekretoriai — AVS,
- 6. RV Pirmininkai — RVP.

34. V S T:

- a. nustato VS veikimo gaires,
- b. svarsto ir sprendžia VS egzistencijos, veiklos, politinius, kultūrinius ir taktikos klausimus,
- c. renka CV Branduolį,
- d. renka VS garbės narius,
- e. apdovanoja VS garbės ženklą.

Pastaba: CV Branduolį sudaro CVP, CVS ir CVSekV.

35. VST turi teisę:

- a. atleisti CV,
- b. atleisti CVP ir paskirus CV narius.

36. VST pirmininkauja, jos reikalus tvarko ir Tarybos narių įskaitą veda CVP.

37. VST nutarimai laikomi teisėtais, jei jie priimti dalyvaujant nemažiau kaip dviem trečdaliams Tarybos narių.

38. VST nutarimai priimami jų priėmimo dalyvaujančių Tarybos narių paprasta balsų dauguma.

39. CV Branduolio nariai renkami nemažesne kaip jų rinkime dalyvaujančių Tarybos narių dviejų trečdalių balsų dauguma.

VI. D a l y v i a i

40. Į VS priimami abiejų lyčių patikimi, sąmoningi ir veiklūs lietuviai, nenusikaltę savo tautai, nepaisant išsilavinimo, profesijos, religijos ir priklausomybės laisvės laikais buvusioms partijoms bei organizacijoms.

41. Į VS negali būti priimti:

- a) kas yra jaunesnis kaip 18 metų amžiaus,
- b) kas yra pašalintas iš LLKS.

42. VS nariai skirstomi į:

- a) vyčius, -tes kandidatus, -tes ir
- b) vyčius, -tes.

43. Vyčiais, -tėmis laikomi asmenys, išbuvę 6 mėnesius kandidatais, -ėmis davę nustatyto turinio priesaiką ir iškilmingą pasižadėjimą.

44. Už priesaikos ar iškilmingo pasižadėjimo sulaužymą ir už kitus nusikaltimus bei nusižengimus VS nariai atsako prieš Brolių-Sesijų teisumą arba baudžiami drausmės pabaudomis.

45. Pasižymėję VS nariai atžymimi VS atžymėjimų nuostatų nustatyta tvarka.

VII. Ū k i s

46. VS egzistuoti ir jos uždaviniams sėkmingai vykdyti reikalingos lėšos bei ūkinis turtas, todėl turi turėti savo pajamų ir išlaidų. Pajamas sudaro:

- a) nario mokestis (partizanai vyčiai nuo nario mokesčio atleidžiami),
- b) aukos ir
- c) kitu būdu įgytas turtas.

47. Pajamos ir išlaidos tvarkomos ir naudojamos pagal VS ūkinius nuostatus bei aukštesnės vadovybės nurodymus.

48. Pajamų-išlaidų atskaitomybę kontroliuoja aukštesnė vadovybė.

VIII. Baigiamieji nuostatai

49. Šie įstatai gali būti pakeisti VST nutarimu, priimti jos narių dviejų trečdalių balsų dauguma.

50. VSCV, VS išėjus viešumon, įpareigojama parengti ir pateikti VST naujoms sąlygoms pritaikytą VS įstatų projektą.

VYČIŲ SAJUNGOS laikinieji ĮSTATAI

I. Bendroji dalis

1. Vyčių Sąjunga (VS) yra tautinė, visuomeninė, politinė — kultūrinė organizacija.

2. VS iki paskutinės nepriklausomybės kovos yra stipri organizacija ir veikė karo srityje, vadovaudamasi tautiniu ir politiniu sąmoningumu, savilapiu patikėjimu ir griežčiausios drausmės principais.

3. VS, lietuvių tautai atgavus atliktą sprendimą teta, veikė visai, vadovaudamasi lietuviškumo, krikščioniškosios moralės, socialinio teisingumo, demokratijos ir drausmės principais.

II. Tikslai

4. VS savo svarbiausiu tikslu laiko Lietuvos laisvės bei nepriklausomybės tikrovę ir išsaugojimą. Ji paremdama tik savo ir visų kitų darų lietuvių vieningomis pastangomis, tautinio sąmoningumo, Tėvynės meilės ir pastangomis.

5. VS ilgalaikiai ir tvirtai savo krašto politinei — ekonominei egzistencijai užtikrinti siekia vieningesnę, galingesnę, tautinę — demokratines Lietuvos valstybės atstatymą su Vilniumi sostine, Klaipėdos kraštu ir Rytprūsio dalimi.

6. VS laiko būtina įgyvendinti socialioj teisingumą, pravedant žemės ūkio, pramonės ir miestų reformas, juo sustiprinant tautos vieningumą ir sudarant sąlygas krašto suklestėjimui bei pažangai.

7. VS laiko būtina rėdaryti sąlygas tautinei kultūrai ir žydėjimui, mokslui bei menui tarpiti, tautos dvasiniam bei fiziniam stiprinimui ugdyti, juo tikslu pravedant puoselėjimo ir švietimo reformas ir įsteigiant specialias valstybines institucijas.

III. Uždaviniai

8. VS laiko, kad kovoje prieš visos žmonijos patelą bolševizmą tikslu tauta, o ypač jo pavarģiojai, turi duoti kovą

Turinys

1. Bendroji dalis
2. Tikslai
3. Uždaviniai
4. Santvarka
5. Valdymas
6. Ūkis
7. Baigiamieji nuostatai.

... taigi, todėl, laikydama vien tik kelių valstybių išlaikymo paskaitas ir užsiėmus kovojančių lietuvių veiksmų pasiekimų nepakankamu pagrindu Lietuva atgaunė visišką laisvę ir nepriklausomybę:

a) visokeriopai remia Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdį (LLKS), kaip duodantį svariausią argumentą — karo sąlygų, išlaisvinimo kovoj su bolševikišku okupantu bei savo tautos išdavikais;

b) lemiamuoju laisvės kovos momentu — kilus visuotiniam karui tarp demokratijos ir komunizmo — įsijungia (arba, galintieji) valdyti ginklą) į LLKS vadovaujamas ginkluotas formuotes;

c) padeda LLKS perimamuju momentu sudaryti taikų krašto civilinę vaidiną.

9. Per spaudą, atsilaukumus ir gyvų žodžių įtamoidi, paruošti ir suorganizuoti tautą vieningai kovai dėl demokratinės, socialinės teisingos santvarkos sudarimo bei socialinių — kultūrinių reformų įgyvendinimo.

10. Pastebėj, kad atskirumais, nepriklausomoms, demokratinės Lietuvos Respublikos valdymas vykty per visuotinius, slapta, laisvais, lygtais ir tiesioginiais prikimais išrinkti seimą bei prezidentą.

11. Atstatytos nepriklausomosios valstybės aparatai įstatyti tvirtos vellos, energingus, tautai nepasipriatį atsidavusius, jaunosios kartos žmones, kad apsaugojus tautą ir valstybę nuo visokių eksploatatorių, karjeristų, kurie savo tautą naudotų ar armeninams, ar siuriams perliniams, ar net svetimųjų įterestams (intelektų, praktikos ir senesnio amžiaus autoritetų too nenėgla) ma, tačiau ty, kurie politiniams gyvenime bei savo darbuose ne bus parodę aktyvius atsidavimo Lietuvai arba bus pasirodę lengvabūdiškai svetimųjų gerbintojai, VS niekampei nenorės matyti pirmosiose valstybės vietose).

12. Būsimoj Taikos Konferencijoj siekia ir remia visus pasiekimus apginti lietuvių tautos teises į Vilniaus kraštą ir Rytprūsių dalį, kaip būtiną Lietuvai ekonominiu, geopolitiniu ir istoriniu atžvilgiu.

13. Pritarti tik toliema ierovstibiniam apšaugimam, kuris nepateidīs ir iestādīs Lietuvu tautos gyvibinų interesų bei sūtinia JTO taisy ir žmogaus teisių deklaracijon dvasiā.

14. Stekti valstybiniam gyvenimui kiek galima tobulinto valstybinės dvasmės suderinimo su didžiausia piliečių laisve ir gerove, todėl

- a) pripažinti asmens įsitikintų, sąžinės ir kūrybos laisvę, kuri neprieštaruoja tautos bei valstybės gerovei (komunistų partija, kaip diktatorišinė ir priešinga pagrindiniam Lietuvos tautos stekimams, turi būti uždrausta);
- b) pasmerkia buvusias ir esamas grupines, partines bei kitokias nesantaikas ir susiskaldymus partijomis nepripažinti;
- c) nedraudžia profesinų, kultūrinų ir religinų organizacijų, kurios neturi pikty tendencijų tautos bei valstybės atžvilgiu ir dirba bendrai gerovei;
- d) smerkia Bažnyčios kišimąsi į politinį tautos gyvenimą;
- e) užtikrina sąlygas Bažnyčios ir religinio žmonių įsitikintumo vystymuisi;
- f) reikalauja įvesti civilinę mairikaoiją;
- g) neneigia privatinės iniciatyvos, kuri sutaria su bendrąja tautos bei valstybės gyvenimo linkme, visų pirma visose gyvenimo srityse pripažįstant iniciatyvą ir vyraujantią reikšmę lietuviams.

15. Laikydama žemės ūkį didžiausia krašto ekonomine pajega ir norėdama įgyvendinti socialinį teisingumą, VS jau pirmomis nepriklausomo gyvenimo dienomis reikalauja:

a) sudaryti valstybinį žemės fondą:

- 1) konfiskuojant žemę iš asmenų, sunkiai nusikaltusių prieš Lietuvu tautą bolševikines ar vokiečių okupacijos metais,
- 2) palmoni žemę iš dvarų bei stambių ūkių, visų jau žemę 30 ha (sudarant valstybinį žemės fondą, žemė, kad žeme nebūna nusiėmto, ją liktyvisi padalijoti tarp vie

3) nacionalizuojant žemėjimą priklausančias žemes, prie jų paliekant po šalis;

b) pirmoje eilėje žeme aprūpinai iš valstybinio žemės fondo asmenis, aktyviai dalyvavusius kovoje prieš bolševikiškus okupacius, jei šie asmenys žemės neturi ar jos turi mažai;

c) aprūpinai žeme iš valstybinio žemės fondo visus bežemis ir mažžemis, neįvykdžiusius nuostatų prieš lietuvį tautą;

d) aprūpinant žeme židreit:

1) kad žemė nevirstų spekuliacijos objektu, o būtų duodama tik tiems, kurie moka ir nori ją patys dirbti;

2) kad aprūpinamieji bežemis ir mažžemis galėtų sudaryti pajėgus ūkius vienišus, užtikrinančius pilną vieną žemės pragyvenimą;

3) kad paskirtiems žemės ūkiams, neįsadarantiems atskiros žemės, ji nebūtų duodama.

16. Pavedus žemės reformą, ūkiniai vienetai įstatymais turi būti apsaugoti nuo dalinimo, pardavimo (be vyriausybės sutikimo), išvargimo ir kitų žemės ūkio išsivyslymą stabdančių negerovių.

Atskirų ūkių vienetų nenormalybės valstybė turi pašalinti ir jas pagal reiką arba savo medžiagine parama, arba banse pašalinti.

17. Nacionalizuoti visų pramonės šakų fabrikus ir stambiąsias įmones, turinčias svarbius reikšmes krašto ir gyventojų ekonomikai.

18. Kad bankai pavienių ar grupės asmenų rankose nevirstų krašto ir gyventojų išnaudojimo įrankiu, pasiekti, jog jie būtų tik valstybiniai.

19. Siekiant apsaugoti mlstis gyventojus nuo namų savininkų išnaudojimo, įstatymais nustatyti nuostvybė gyvenamojo plotu atitviliui ir įvesti valstybinę būstų ūkio kontrolę.

20. VS pripažįsta, kad visų valstybės gėrybių šaltinis yra žmogaus darbas, kuris yra kiekvieno tautos darto pareiga. Valstybė turi rasti darbo jėgos panaudojimą, jos tikslingą panaudo

pašu, darbo sąlygų gerinimo, draugystės ir sąjūgos su darbu sąlygų stiprinimo.

21. Socialinės tautos apsaugai išlaikyti turi būti įvestas privalomasis sveikatos, ligos ir invalidumo atvejais draudimas.

22. VS laiko reikalinga, kad valstybė užtikrintų pilietinės sąlygoms lietuvių šeimoms kvestuoti, griežtai kovoja su pritaikant šių kelių sveikumą, laidojimo mokykla apsaugą bei globą ir taip pat tinkamą medikagijai šeimų apsaugai.

23. VS per narius, spaudą ir kitomis priemonėmis aktyviai remia ir palaiko tautinės kultūros išsaugojimą bei tolimumą jos ugdymą.

24. VS pripažįsta, kad tautinė kultūra gali reikšėti įvairiomis kryptimis, tačiau tautos dvasia, jos istorija, jos papročiai ir gyvybiniai interesai turi būti nuolatiniame idėjiniame šaltiniame ir vertybių kriterijose, todėl visados kovos su lietuviškumą neįplėnčiomis arba jo nepaisančiomis kultūros srovėmis ir idėjomis.

25. VS siekia, kad būtų įgyvendintos atitinkamų mokyklų privalomasis mokymas.

26. VS laiko būtina reikalinga išplėsti specialiojo žemės ūkio bei amatų mokyklų tinklą ir sudaryti sąlygas, kad kuo didesniais skaičiais jas galėtų baigti.

27. Jaunimo auklėjimą tikrai VS laiko išugdyti dvasiškai ir fiziškai stiprias asmenybes, kurios mokėtų laisvai sągyventi ir kurti taip, kaip reikalauja tautos apskaitos interesai, krikščioniškosios dorovės principai ir socialiniai teisingumas.

28. Vidurinėse, specialinėse ir aukštesiose mokyklose turi būti atsižvelgiama į tautos ir gabūs, bei neturtingi jaunuoliai turi būti mokomi valstybės laisvės.

29. VS per spaudą ir narius propaguoja fizinio lavinimosi neudingumą ir, laikydamas tai būtina tautos ugdymo dalimi, siekia išplėsti visuotinę tautos sportinę veiklą.

IV. Santrauka

30. Savo tikslų patikėjimu ir uždavinių įgyvendinimui V per savo narius, spaudą ir kitomis priemonėmis dvasiojo bei kultūrinę veiklą, kuriai vadovauja VS Taryba (VST) ir savo vykdomąjį organą — VS Centro Valdymo (VSCV).

VS organizācijās vienotībā (org. vā.) politiski ir kultūrinai veikt vadoties (p. org. vā. valdības, padedamās tary by, priekšējās VST dūmā gairij.

VSCV ir org. vā. valdības bē (p. tarybū savtarkas, p. ir p. paskirj narij funkcijās, tēses ir kompetencijās nusiato naki ri nsootstai.

31. Sēkmīngesnam uždavinā (vykdymul VS skirstosi | org vā.:

Apygards (Ā)	— org. vā., savo sudētyje turje apygardos valdybā (AV) ir keletā rejonų.
Rajonas (R)	— org. vā., savo sudētyje turje rajonų valdybā (RV) ir keletā apylinkių.
Apylinkė (Ap)	— org. vā., savo sudētyje turje apylinkės valdybā (ApV) ir keletā skyrių.
Skystis (Sk)	— mažiausias org. vā., savo sudētyje turje skystis valdybā (SkV) ir keletā narių.

V. V a l d y m a s

32. VS vado VST per VSCV, kurj yro VST vykdomasis organas.

33. VST sudaro:

1. CV Pirmininkas — CVP,
2. „ Sekretorius — CVS,
3. „ Sektorij vadovai — CVSekV,
4. AV Pirmininkai — AVP,
5. „ Sekretoriai — AVS,
6. RV Pirmininkai — RVP,

34. V S T :

- a. nustato VS veikimo gaires,
- b. svarsto ir sprendžia VS egzistencijos, veiklos, po-
litinius, kultūrinius ir taktikos klausimus,
- c. renka CV Branduolį,
- d. renka VS garbės narius,

6. apdovanoja VŠ garbės ženklą.

Pastaba: CV Brėduolį sudaro CVP, CVS ir CVSeiv.

35. V S T turi teisę:

a. atleisti CV,

b. " " CVP ir paskirti CV narius.

36. VST pirmininkas, jės reikalus tvarko ir Tarybos trijų įskaita veda CVP.

37. VST nutarimai laikomi teisėtais, jei jie priimti dalyvaujant nemažiau kaip dviem trečdaliu Tarybos narių.

38. VST nutarimai priimami jų priėmimo dalyvaujančių Tarybos narių paprasta balsų dauguma.

39. CV Brėduolio narių renkami armizine kaip jų tikėtume dalyvaujančių Tarybos narių dviejų trečdalių balsų dauguma.

VŠ Dalyviai

40. Į VS priimami abiejų lyčių piliečiai, sąmoningi ir veikūs lietuviniai, nenusikaltę savo tautai, nepažeidę išsilavinimo, profesijos, religijos ir priklausomybės laisvės laiku būvimo sąlygoms bei organizacijoms.

41. Į VS negali būti priimti:

a) kas yra įsuncėtas kaip 18 metų amžiaus,

b) kas yra pašalinėtis iš LLKS.

42. VS narių skirstomi į

a) vyčius,—ies kandidatus,—es ir

b) vyčius,—ies.

43. Vyčiai,—tėm laikomi armenys išbuvę 6 mėnesius kandidatais,—ėm ir davę nustatytą turinio priesaiką ar iškilmingą pasišvendimą.

44. Už priesaikos ar iškilmingo pasišvendimo sulaužymą ir už kitus nusikaltimus bei nužengimus VS narių atsisakoma Brolių—Sesų Tėlinių arba baudžiami drausmės įstatymais.

45. Pasišvendę VS narių sąlymimi VS atlydinėjimų nuostatų nustatyta tvarka.

VII. D k i s

46. VS egzistēti ir jās dzīvināms sekmīgi (izkdyt, reālingos lēšos bei ūkin's turas, todēl turi turēt pajamū ir šlaidū. Pajamas sudaro:

- a) daro mokeslis (partizani vyčiāi nuo nerio mokes-
tā atleidžiami),
- b) aukos ir
- c) kitu būdu iegyas turas.

47. Pajamos ir šlaidos ievārtomas ir neudojamas pagal VS škinos sunstālus bei aukl'esnēs vadovybēs nurodymus.

48. Pajamū—šlaidū atskaitomybē kontroliunja aukl'esnē vadovybē.

VIII. Baigiamieji sunstāli

49. Šie jstāli gali būt pakeisti VST atarimu, prīmitj jās narij divēj treddalij bašy danguma.

50. VSCV, VS lējus viešumam, ipareigojams parengti q pakeisti VST naujoms sašygoms prīstakfntj VS jstāty projekty.

T u r i n y s

1. Baudroji dālis	1 pal.
2. Tēkalsi	1 "
3. Uldavināsi	1 "
4. Saistvarka	5 "
5. Valdymas	6 "
6. Daliyvisi	7 "
7. ūkis	8 "
8. Baigiamieji sunstāli	8 "

VYČIŲ SĄJUNGA IR JOS SANTYKIAI SU LLKS

Miškinis

/„Vyčių keliu“, 1952.XI.10, Nr. 2./

Vyčių Sąjunga! Kas per nauja organizacija? Koks jos tikslas? Iš kur ji kilo? Nejaugi įvyko skilimas Lietuvos Laisvės Sąjūdyje (LLKS)? Tai klausimai, kurie kils kiekvienam lietuviui, pirmą kartą susidūrus su tuo pavadinimu, o ypač atidžiai sekančiam lietuviškojo pagrindžio vystymosi ir kovos eigą. Norint tiksliai ir aiškiai atsakyti į šiuos klausimus, pirmiausia, turime nors trumpai pasekti pagrindžio vystymąsi ir jo tikslus antrosios bolševikinės okupacijos metu.

1944 m. vasarą vokiečių okupacijos metu nepaprastai išaugusį, deja, dėl partinių rietenų ir įvairių intrigų nepajėgusį sudaryti vieningą vyriausią vadovybę, pagrindį, vedusį pasyvų pasipriešinimą prieš nacistinius okupantus ir organizavusį tautą įvairių organizacijų rėmuose lemiamai išlaisvinimo kovai, ištiko skaudus smūgis, nes dauguma jo vadų-organizatorių, nesulaikomai priartėjus prie Lietuvos amerikiečių atgaivintai ir viskuo aprūpintai bolševikų lavinai, paspruko į Vakarus. Tačiau jaudrinta tauta, palikusi be vadų, be vieningos organizacijos, be vieningo veikimo plano, nepalūžo, bolševikams antrą kartą okupavus kraštą ir, tikėdamasi greito susikirtimo tarp Vakarų demokratijos ir bolševikų, nugalėjus nacistinę Vokietiją, pakilo į pasyvų ir ginkluotą pasipriešinimą. Tačiau tautos viltys greit nesipildė ir užsitęsusi kova su sužvėrėjusiu okupantu pareikalavo didžiulių aukų. Jas ypač padidino neturėjimas vieningos organizacijos ir vadovybės. Ši kritišką laikotarpį geriausiai apibūdina LLKS Taryba savo kreipimėsi (1949 m. kovo mėn. 1 d.) į sąjūdžio dalyvius ir visus krašto gyventojus: „Bolševikai išnaudojo tą padėtį. Stipriau pasireiškusius atskirus organizacinius vienetus daužė dalimis, įvairiausiais būdais išprovokuodami, naikino jų vadovybes. Atskirų organizacinių vienetų pastangos organizuotis, pasikeisti įgyta patirtimi susidūrė su įvairiais sunkumais ir didžiausiais trukdymais iš priešų pusės. Trukdymų viršūnė buvo tai, kad priešas, pasinaudodamas plačiuose visuomenės sluoksniuose pasitikėjimą turėjusiu Lietuvos judu (dr. J. A. Markuliu) ir jo bendrininkais paėmė į savo rankas centrinį laisvės kovos sąjūdžio vadovavimą BDPS Centro Komiteto vardu, kas ne tik sustabdė tikrojo susijungimo pastangas, bet labai didele dalimi sugriovė ir tai, kas jau buvo padaryta. Griaunančiais įsakymais, sąmoningai paruoštomis klaidinančiomis informacijomis tie judai sąjūdžio organizacinių vienetų vadovybėms davė beprasmio darbo, iššaukė klaidingus jų veiksmus, demoralizavo kai kuriuos sąjūdžio kovotojus bei dalyvius. Pigiais pažadais užmigdė naivesnių sąjūdžiui vadovaujančių asmenų budrumą, atitraukė juos iš sąjūdžio eilių ir, paėmę savo tariamą globon, sulikvidavo. Į sąjūdžio eiles, o kartais net į vadovybes, įspraudė savo agentus, per kuriuos rinko sau reikalingas žinias ir pagal jas vykdė sąjūdžio laisvės kovotojų bei dalyvių naikinimą. Padarytoji netvarka sudarė puikiasias sąlygas piktos valios asmenų ir nesąmoningo elemento savivaliavimams. Beprasmiškai kentėjo gyventojai, žuvo laisvės kovotojai, eikvojosi tautos jėgos. Tautos laisvės kovos sąjūdžiui atėjo kritiškas momentas. Tačiau sveikosios laisvės kovos sąjūdžio jėgos tą krizę nugalėjo. Kupini skaudžios patirties sąjūdžio organizaciniai vienetai vėl pasuko į sunkų, prieš didžiausiomis pastangomis trukdomą, savarakiškos centralizacijos siekimo kelią.“

1949 m. vasario 16 d. po įtempto, didelių aukų pareikalavusio darbo tas siekimas buvo įgyvendintas, visas krašto laisvės kovos sąjūdžio jėgas sujungus į vieningą visuomeninę karinę organizaciją — Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdį. LLKS įkūrimu ir baigėsi pirmasis pagrindžio vystymosi laikotarpis.

Koks LLKS tikslas? Į šį klausimą aiškiausiai atsakoma anksčiau minėtame LLKS Tarybos kreipimesi: „LLKS tikslas yra atstatyti laisvą, nepriklausomą, demokratinę Lietuvos Respubliką. Tam tikslui atsiekti LLKS svarbiausieji uždaviniai yra slopinti okupantų bei savo tautos išdavikų daromas tautos fizinio ir dvasinio naikinimo, krašto nuskurdinimo ir kolonizacijos pastangas, visais įmanomais būdais padėti skaudžios okupacijos kančias pernešančiai tautai ir organizuoti, parengti bei išsaugoti jos jėgas galutiniam išsilaisvinimo kovos žygiui.“

Laisvės kovos sąjūdžio centralizacija buvo sunkus smūgis priešui, kuriam, nežiūrint jo įdėtų didžiausių pastangų ir padarytų sąjūdžiui didelių nuostolių, jau net iki šių dienų nepavyko LLKS visiškai užslopinti. Si sunki, jau aštuonerius metus užtrukusi kova aiškiausiai įrodo LLKS gyvybingumą, kuris galimas tik turint stiprią atramą tautoje, tačiau, reikia pripažinti, ji per tokį ilgą laiką išsekino ir sąjūdžio jėgas, ypač intelektualines, kas žymiai sumažino galimybes vykdyti pasistatytus uždavinius, nes LLKS buvo priverstas pasinerti giliau į pagrindį, kad išsaugojus savo jėgas ir organizuotumą paskutiniam išsilaisvinimo kovos žygiui. Todėl kilo būtinas reikalas, kad į sąjūdžio darbą įsijungtų naujų intelektualinių pajėgų, tačiau didelė dalis mūsų inteligentijos tuo atžvilgiu laikosi pasyviai, net dalis bando neigti laisvės kovos būtinumą. Kuo jie tai motyvuoja? Vieni tvirtina, jog Lietuvos nepriklausomybės atstatymas yra galimas tik Vakarų demokratijai sutriuškinus komunizmą, todėl dabar vykstantis tautos pasipriešinimas, ypač ginkluotas yra nereikalingas, net žalingas, nes atneša tautai tik skaudžius nuostolius ir iššaukia didesnes priešų represijas, gi Vakarams nugalejus, Lietuva savaime atgaus laisvę, antri, pateisindami savo pasyvumą, ieško sąjūdyje klaidų ir juodų dėmių; tretį savo pasyvumą aiškina tuo, esą neaišku dėl kokios Lietuvos ateities sąjūdis kovoja, todėl šiandien vien tik kova dėl laisvės, kurios galutinė sėkmė priklausys tik nuo tarptautinių įvykių mums palankios raidos, nepateisinanti tolimesnį naujų tautos jėgų eikvojimą, kai ši kova jau iššaukė Vakarų opinijos palankumą ir užtikrinimą dėl laisvos ateities.

Žinoma, lietuvių tauta tegali atgauti savo nepriklausomybę tik laisvųjų tautų bendruomenei, vadovaujamai Vakarų demokratijos, sutriuškinus komunizmą. To niekas ir nemano neigti. Vienos mūsų tautos pastangos, nors ji ir visa pakiltų į ginkluotą išsilaisvinimo kovą, čia, aišku, lemiamo vaidmens nesuvaldys, bet ar tai turi sulaikyti mus nuo kovos dėl tautos bei asmens laisvės ir teisių, kurias mums išplėšė kruvinasis Maskvos imperializmas? Ar vergiškas nusilenkimas dvasioje prieš savo tironą nėra savęs pasmerkimas pražūčiai? Ar lietuvių tauta turi kokią ypatingą teisę, kuri nereikalauja iš jos jokių aukų bendroje žmonijos kovoje su šiuo siaubu? Kas, pagaliau, būtų ištikė žmoniją, jei komunistinio imperializmo pavergtos tautos būtų nesipriešinusios ir sutikusios su savo dalia?

Bent kiek giliau pažvelgus į žmonijos bei mūsų tautos praeitį ir nūdieną, išplaukia aiškūs atsakymai. Be kovos, be aukų nei viena tauta negavo laisvės ir ateityje, aišku, negaus. Ir Didžiojo Karo pabaigoje buvo susidariusios palankios aplinkybės atgauti pavergtom tautom (jų tarpe ir lietuvių) laisvę ir nepriklausomybę, tačiau ar gavome veltui? Ne, tik

žūtbutinė kova, tik geriausių tautos sūnų krauju išpirkom sau laisvę ir kiekvieną gimtosios žemės pėdą. Bet ar šis laimėjimas buvo tik kelių Nepriklausomybės kovų metų vaisius? Ne! Jis buvo jau priblandintas keliasdešimt metų trukusios lietuvių tautos sąmoningiausių sūnų ir dukterų (knygnešių, aušrininkų, varpininkų ir kt.) kovos ir jų sudėtų brangių aukų, siaučiant tamsiai ir žiauriai carinės Rusijos vergijai. Tik jų kova ir aukos pažadino tautą iš sustingimo ir nuvedė į Prisikėlimą. Bet carinės Rusijos vergija yra tik šešėlis nūdienės — komunistinės. Šiandien komunistai ne tik begėdiškai išplėšė mūsų tautai laisvę ir žiauriausiai sumindžiojo jos teises, naikina jos žmones, plėšia jos turtus ir griaua žemės ūkį, bet stengiasi įsibrauti ir į kiekvieno lietuvio vidų, išniokindami jo švenčiausius įsitikinimus ir paversti jį žemiausiu vergu, savo aklu įrankiu. Šiam tikslui pasiekti, neskaitant jau žiauriausio teroro ir ekonominio spaudimo, organizuoja sau talkon įvairiausias tautos padugnes, griebiasi įvairiausių melagingos propogandos priemonių ir kt., kad tik palaužus tautos dvasią, kad tik užslopinus laisvės ir šviesesnio gyvenimo troškulį. Todėl tik kova, nepalaužiama kova su pavergėjais ir tautos išdavikais ir jų skleidžiama pragaištinga dvasia gali išlaikyti tautą sveiką ir nepalūžusią išsilaisvinimo žygiui bei ateities laisvam gyvenimui, o taip pat įduoti į jos rankas svariausią argumentą atgauti visišką laisvę ir nepriklausomybę, laisvajam pasauliui sutriuškinus komunizmą. Žinoma, ši tautos vedama kova pareikalavo ir pareikalaus aukų, bet ar išvengėme jų pirmosios bolševikinės okupacijos metu, nors aktyvaus pasipriešinimo ir nebuvo? Tūkstančiai tautiečių buvo nukankinta ir nužudyta, dešimtys tūkstančių ištremta Sibirą — tai tik vienerių bolševikų veiklos metų balansas mūsų krašte. Be to, jei Maskvos imperializmo pavergtų tautų pasipriešinimas ir kova nebūtų atidengę tikrąjį komunizmo veidą, tai šiandien apie pavergtų tautų išsilaisvinimą ar išlaisvinimą nebūtų galima nė svajoti, nes ir likusios dar laisvos pasaulio tautos jau būtų užkrėstos šiuo raudonoju maru ir dalis net užvaldyta Kremliaus tironų. Tik pavergtų tautų kančios ir kraujas, prasiveržę pro geležinę uždangą, atidarė Vakarams akis, kurie, pamatę jau ir prie savo gerklės slenkančią kruviną bolševizmo ranką, dar laiku subruzdavo rengtis žūtbutinei kovai, kad tuo išgelbėjus visą žmoniją nuo baisaus pavojaus. Į šią kovą, aišku, turi įsijungti visos tautos, laisvos ir pavergtos, nes komunizmas — visos žmonijos mirtinas priešas, ir jo sutriuškinimui kiekviena tauta turi duoti kuo didžiausią įnašą.

„Kas nedirba, tas neklysta“, — tai gyvenimo nepalaužiama tiesa, kurią turėtų atsiminti ir sąjūdžio kritikai. Sąjūdis nesėdėjo susidėjęs rankas, bet dirbo ir kovojo, todėl, aišku pasitaikė ir klaidų, ir juodų dėmių, bet tepagalvoja kiekvienas kame jų priežastys ir kokiose sąlygose tai atsitiko. Teisingai sako sąjūdžio vadovybė anksčiau minėtame kreipimesi: „LLKS Taryba prašo gyventojus, giliau neištyrus visų sąlygų ir aplinkybių, perdaug lengvabūdiškai nesmerkti laisvės kovotojų už kai kur pasitaikančias ar tariamas klaidas, o stengtis patiems padėti, patarti, kad tokių klaidų būtų kiek galint daugiau išvengta. Kiekvienas, kas jaučiasi galįs ką nors geriau padaryti — teatinie ir tedarai, tauta bei sąjūdis liks jam už tai dėkingi. Bet tegul pagalvoja, ką daręs tas, kas savo viską neigiančia kritika teprisideda tik prie naikinimo to, kas yra perkama brangiausiomis tautos aukomis.“ Lietuviškojo pagrindžio, palikti savo daugumos vadų likimo valiai, nueitas kovos kelias pirmame jo vystymosi laikotarpyje aiškiausiai parodo priežastis, iššaukusias klaidas ir juodas dėmes, kurių neišvengta ir vėliau, kasdien sunkėjant kovai ir žuvus daug-

mai intelektualinių pajėgų, bet tai ne liaudies, nešančios visą kovos našta, kaltę, o mūsų inteligentijos, sergančios „išlikimo“ manija.

Zvilgtelėjus į LLKS tikslą, žinoma, ne vienam asmeniui kyla neaiškumų: žodžiu „demokratija“ šiandien dangstosi kruviniausias istorijoje režimas — komunistinis, juo dangstosi ir nepaprastai išsiplėtojęs JAV kapitalizmas, tad kokią demokratiją čia turi galvoj LLKS? Kaip bus sprendžiamos atstatytoj nepriklausomoj Lietuvoje išlikusios politinės, socialinės, ekonominės ir kultūrinės problemos? Tiesa, LLKS Taryba savo 1949 m. vasario mėn. 16 d. Deklaracijoje tais klausimais šiek tiek yra pasakiusi, tačiau labai miglotai — bendrais žodžiais, pav., „...20. Socialinių problemų racionalus išsprendimas ir krašto ūkinis atstatymas yra susijęs su žemės ūkio, miestų ir pramonės reforma, kuri vykdoma pačioje nepriklausomo gyvenimo pradžioje.“ Kodėl LLKS vadovybė taip pasielgė? LLKS, pasistatydamas vien tik visų sąmoningų tautiečių aukščiausią siekimą — laisvę ir nepriklausomybę — savo tikslu, siekė įtraukti vieningon kovon visus lietuvius, nežiūrint jų politinių, religinių ir kt. įsitikinimų skirtumų. Gi užsibrėžus vienokį ar kitokį iškilusių prieš tautą problemų išsprendimo kelią, be abejo, kaip parodė vokiečių okupacijos meto pagrindžio praktika, o taip pat į Vakarus pabėgusių tarpusavio rietenos, sukeltų skilimą, nesutarimų, kas būtų didžiausiu stabdžiu kovoje dėl laisvės. Todėl LLKS, ypač kaip karinės organizacijos, pasirinktas kelias buvo teisingas ir iš šio kelio neturi iškrypti. LLKS svarbiausias tikslas atstatyti nepriklausomą, demokratinę Lietuvą ir sudaryti tautai sąlygas laisvai apsispręsti, o jos ateities gyvenimo gaires turi nubrėžti tautos daugumos paramą turintieji ar jgausiantieji politiniai ir kt. sąjūdžiai. Žinoma, šiandien jau negali kilti abejonių dėl netolimo Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės atstatymo, tačiau pagrindžio kova dėl laisvės, kova prieš supuvusią komunizmo dvasią, besiskverbiančią į tautos kūną, ne tik negali būti nutraukta, bet, priešingai, turi būti dar labiau suintensyvinama, tik aišku, kaip teisingai pastebi dalis mūsų inteligentijos, ji turi būti dar praplėsta tautos įsisąmoninimo bei paruošimo ateities kovai dėl demokratinės, socialiai teisingos santvarkos sukūrimo ir socialinių bei kt. reformų įgyvendinimo uždaviniais. Mes neturime užmiršti tai, jog ir komunizmą sutriuškinus bus jėgų, norinčių primesti svetimą mūsų žmonėms, siekiantiems naujo laisvo gyvenimo, santvarką, primesti įvairius nutarimus, padarytus šiandien saujelės mūsų pabėgėlių, esančių Vakaruose ir siekiančių išsaugoti savo interesus be tautos, nešančios visą kovos našta, atsiklausimo. Mes neturime užmiršti tai, jog komunizmo nugalėjimu laisvės kova nesibaigs: ginkluotą kovą pakeis dvasinė. Tautų kultūriniame, ekonominiame lenktyniavime vystysis tolimesnė kova už laisvę ir nepriklausomumą, kurio sėkmingumą kaip tik galės garantuoti sukūrimas tinkamos santvarkos, išvengiančios praeities bei nūdienos klaidų ir jungiančios visą tautą į vieningą šeimą, siekiančią užtikrinti sau šviesesnį gyvenimą. Visa tai reikalauja, jog jau šiandien tauta būtų ruošiama kovai dėl naujos santvarkos sukūrimo, dėl teisės pačiai spręsti savo ateities likimą, o tai tolimesnis pagrindžio vystymosi etapas, kurio uždavinių vykdymas, kaip parodė patirtis, be ginkluoto pagrindžio bolševikinio teroro sąlygose yra neįmanomas. Todėl, kaip besivystytų pagrindis, kokie bekiltų nauji sąjūdžiai, visi turi remti LLKS ir kuo glaudžiausiai bendradarbiauti.

Kokios gaunasi išvados? Pirmą, lietuvių tautos ginkluotas bei pasypasipriešinimas komunizmui ir kova dėl laisvės yra būtini; antra, LLKS pasirinktas kelias, siekiant įtraukti visą tautą vieningon kovon dėl laisvės, yra teisingas; trečia, LLKS, kad tinkamai galėtų įvykdyti pa-

sistatytus uždavinius, šiuo metu reikalingas aktyvios intelektualinių pajėgų paramos; ketvirta, jau pribrendo laikas kilti naujam sąjūdžiui, kuris, glaudžiai bendradarbiaudamas su LLKS, siektų išaiškinti tautos daugumos siekius bei pažiūras būsimos santvarkos ir socialinių bei kt. reformų įgyvendinimo klausimais, ir, pavertęs tai savo programos punktais, organizuotų bei paruoštų tautą jų įgyvendinimui. Šios pastarosios išvados pasekoj ir buvo įkurta Vyčių Sąjunga (VS).

VS yra tautinė, visuomeninė, politinė-kultūrinė organizacija, kuri iki paskutinės nepriklausomybės kovos veikia slapta, vadovaudamasi tautiniu ir politiniu sąmoningumu, savitarpiniu pasitikėjimu ir griežčiausios drausmės principais, o atgavus laisvę — viešai, vadovaudamasi lietuviškumo, socialinio teisingumo, krikščioniškosios moralės, demokratijos ir drausmės principais. VS savo svarbiausiu tikslu laiko Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės iškovojimą ir išsaugojimą, tai pagrįsdama tik visos lietuvių tautos vieningomis pastangomis, tautiniu sąmoningumu, Tėvynės meile ir pasiaukojimu. Šios organizacijos pobūdis ir tikslas jau aiškiausiai parodo skirtumus tarp VS ir LLKS. Sąjūdis yra karinė visuomeninė organizacija, kurios tikslas — atstatyti laisvą, nepriklausomą, demokratinę Lietuvos Respubliką, gi pašalinus iš Lietuvos okupantus ir sudarius tautos pasitikėjimą turinčią Lietuvos Vyriausybę, jos veikla bus sustabdyta (pati sustabdys savo veiklą arba bus likviduota įstatymo nustatyta tvarka, kaip yra numatyta LLKS Įstatuose), o VS yra visuomeninė politinė-kultūrinė organizacija, kurios tikslas yra iškovoti ir išsaugoti laisvę bei nepriklausomybę, ypatingai išplečiant savo veiklą išsilaisvinus iš vergijos. Išsaugojimui bei užtikrinimui ilgalaiškės ir tvirtos krašto politinės-ekonominės egzistencijos VS siekia: pirma, vieningesnės, galingesnės, tautinės—demokratinės Lietuvos valstybės atstatymo su Vilniū sostine, Klaipėdos kraštu ir Rytprūsių dalimi; antra, socialinio teisingumo įgyvendinimo, pravedant žemės ūkio, pramonės ir miestų reformas; trečia, sudaryti sąlygas tautinei kultūrai ir švietimui, mokslui bei menui tarpti, tautos dvasiniam bei fiziniam atsparumui ugdyti. Visa tai yra smulkiau išdėstyta VS programoje (Laikinuose VS Įstatuose), todėl čia nenagrinėsiu (tai bus dar padaryta atskirais straipsniais spaudoje. Red.). Taigi VS uždaviniai apima bendrus visos tautos nūdienos ir ateities siekius, o LLKS — tik nūdienos. Kadangi VS arčiau susidurti ir santykiauti su LLKS, atstačius Lietuvos valstybę ir sudarius tautos pasitikėjimą turinčią vyriausybę, atrodo, neteks, todėl pažvelkime į jų santykius nūdienoj.

LLKS pagrindiniai uždaviniai: kiek galint gelbėti skaudžioje būklėje atsidūrusią tautą ir organizuoti, paruošti, bei galimai daugiau išsaugoti tautos jėgas aukščiausiam kovos tikslui — laisvos, nepriklausomos Lietuvos Respublikos atkūrimui,— yra taipogi ir VS uždaviniai, nes, aišku, tik iškovojus laisvę bei išsaugojus sveiką tautos dvasią tegalima siekti tolimesnio VS tikslo — užtikrinimo tautai šviesesnės, gražesnės ateities. Tiek LLKS, tiek VS aukščiausias šiandien siekimas yra iškovoti tautai laisvę ir nepriklausomybę, taigi bendri siekimai gimdo ir bendrą kovą, kurioje visos tautos jėgos turi būti suburtos vieningon vadovybėn. Todėl VS pripažįsta, jog LLKS Taryba okupacijos metu yra aukščiausias tautos politinis organas, vadovaujās politinei ir karinei tautos išsilaisvinimo kovai, ir vienu iš savo pagrindinių nūdienos uždavinių yra pasistačiusi visokeriopai remti LLKS jo vedamoje išsilaisvinimo kovoje su bolševikiniu okupantu bei savo tautos išdavikais. VS šiandien siekia kiek galint glaudesnio bendradarbiavimo su sąjūdžiu, kad savo suorganizuotom intelektualini-

nėm pajėgom galėtų suintensyvinti LLKS vedamą kovą, o taip pat savo ruožtu paruošti tautą demokratinės, socialiniai teisingos santvarkos sukūrimui bei socialinių, ekonominių, kultūrinių reformų įgyvendinimui, atstačius nepriklausomybę.

VYČIŲ Sąjungos nario a n k e t a

I. BENDROS ŽINIOS

1. Slaptavardis:
2. Gimimo metai:
3. Lytis:
4. Bendras išsilavinimas:
5. Karinis išsilavinimas, statusas
ir laipsnis (kariniuomenė) ir
ptl.):

II. VEIKLA POGRINDYJE VOKIEČIŲ OKUPACIJOS METU

1. Kada ir (kokią orga-
nizaciją įstojo:
2. Org. vnt. ir pareigos
(paskutinės):
3. Nuo kada išstakyrė ar
buvo išskirtas iš org.
(nurodant priežastį):

1970

III. VEIKLA POGRINDYJE ANTOŠIOS
BOLŠEVIKINĖS OKUPACIJOS METU
(na VS eilėje)

1. Kada ir į kokią organizaciją
įstojo:

2. Org. vė., slaptavardis ir
pareigos (paskulnės):

3. Nuo kada išstikyrė:
buvo išskirtas iš org.
(nurodyti priežastį):

4. Atfymėjimai (padėkos, apdovanojimai, pakėlimai į aukštes-
nius laipsnius):

Eil. D a t a	Kas atfymėjo	Atfymėjimo pobūdis	Už ką atfymėtas
Nr.			

5. Pastabos:

(data)

(parašas)

IV. VEIKLA VYČŲ SAJUNGOJE

1. Kada ir / koki org. va.
buvo priimtas vyčŲ knd.:

2. Kada buvo pasiekta
/ vyčŲ:

3. Išduoto nario liudijimo Nr.:

4. Persikėlimai / kitus org. va.:

El. Nr.	Data	Is kur	Į kur	Past.

5. Išrinkimai / org. va. vadovybės ir pareigos:

El. N.	Data	Org. va.	Pareigos	Past.

6. Atlymėjimai (padėkos, apdovanojimai ir garbės nario vardo suteikimas):

Ed. Nr.	Date	Kas atlymėjo	Atlymėjimo pobūdis	Už ką atlymėtas
-----	-----	-----	-----	-----

7. Baudos (drausmės ir Brolių – Seselių Tiesmo):

Ed. Nr.	Date	Kas nubaudė	Rūšis ir dydis	Už ką nubausintas	Past.
-----	-----	-----	-----	-----	-----

8. ĮVARIOS PASTABOS:

Tęstinančio pareigose pastabos:

Tęstinu:
(parašas ir parašas)

[illegible]

PHILIPPA

P A S I Ž A D Ē J I M A S

A5, ... [nodams V y č i y Sajungon
ir susgaizņus ar jox stekimale, aktivizdoje savo kovojaņšos
tautos ir kumusj dēl jox laisvės ir šyleiesmēs stekiles p a s i
t a d u i

Ikdienai ir sēdīnārai vykdyti Vyčių Sąjungos nario pareigas, visusėjus, neregistruoti nei savo gyvybės, skirdamas kovai dėl Lietuvos Laivės — Nepriklausomybės atstatymo bei Iškaltymo ir socialinei teisingai santvarkos sukūrimo:

Ivental Ilaikyli man peikātes parāptis ir visa, ka tik su-
zinotie epie Ilaivio tanos Ilaivis bei vīdus priekš, praejē
savo vadovybei.

.. Tekstina amžinas lauros prakeikimas ir panieks man, sulau-
žius ši pasibadinimą.

Tebēsa meno valis atipri šī pasākējuma garbīgošā izēdē.

VYČIŲ SĄJUNGA IR BAŽNYČIA

M. Raganius

Vyčių Sąjungos laikinųjų Įstatų 14 str. d pastraipoje sakoma, kad Vyčių Sąjunga „smerkia Bažnyčios kišimąsi į politinį tautos gyvenimą“. Ties šia vieta sustojus ne vienas lietuvis save klausia: — ar tik VS nėra grynai ateistinė grupė, tobulai rafinuotomis priemonėmis mėginanti savo įsitikinimus ir pažiūras pristatyti visai lietuvių tautai? Kyla taip pat klausimas, ar tai nėra nuosekliai apgalvotas ir iš anksto suplanuotas mėginimas išstumti iš mūsų tautos žmonių tikėjimą Dievu, išplėsti iš jų visa kas kilnu, kas šventa ir jokių įrodinėjimų nesugriauinama? Galbūt ši naujai įsikūrusi sąjunga mėgins Bažnyčią visiškai išmesti iš žmonių gyvenimo, o žmones padaryti besieliais, tik žmogaus pavidalą teturinčiais mėsos ir kraujo gabalais? Suprantama, šie klausimai yra nepaprastai svarbūs ir aktualūs, nes jie liečia pačią lietuvių dvasią, gilų tikėjimą, todėl jų išsprendimas būtinas ir neatidėliotinas, nes tai padės teisingai suprasti ir įvertinti Vyčių Sąjungos siekius bei uždavinius ir tuo pačiu bendradarbiauti juos įgyvendinant.

Pabūkime šiuo metu ne Vyčių Sąjungos skelbiamų idėjų bei teorijų apologetais, bet objektyviais stebėtojais, į visą šį dalyką žiūrinčiais vien tik iš gyvenimiškos ir praktinės pusės. Daugeliui žinoma, kad buvo žmonių, kurie mėgino tautą pastatyti Dievo vietoje ir, atvirkščiai, kurie norėjo matyti Dievą tautos vietoje. Bet kas iš to išėjo?.. Jų idėjos buvo sugriautos: ir vieni, ir kiti turėjo pripažinti, jog nei Dievo tautos vietoje, nei tautos Dievo vietoje pastatyti negalima. Išeina, jog Dievas ir Bažnyčia žemėje turi savo vietą, o tauta savo. Bet tai dar nereiškia, kad tautinis ir valstybinis gyvenimas bei reiškimasis turi griežtai atsiriboti nuo Dievo ir Bažnyčios. Tai klaidinga ir kritikos neišlaikanti pažiūra! Tik glaudžiai ir artimai bendraujant Bažnyčiai su tauta ir tautai su Bažnyčia galima atsiekti laipsnišką moralinės, kultūrinės ir ekonominės gerovės kilimą bei tolimesnį vystymąsi. Tai akivaizdžiai įrodo praeitų dienų patirtis: kur Bažnyčia ir valstybė veikė sutartinai, vadovaudamiesi sveiku protu ir rūpindamiesi žmonių gerove, ten gyvenimo lygis pakilo ir nuolat gerėjo ir, priešingai, kur Bažnyčia buvo visiškai išmesta iš valstybinio gyvenimo, kur jai nebuvo skiriama jokios reikšmės, ten tolydžio žmonių gyvenimo lygis smuko ir kai kur dar ir dabar tebesmunka. Bet, reikia pasakyti tiesą, analoginė padėtis gaunasi ir tada, jei Bažnyčia siekia kuriame nors krašte įvesti savąjį griežtai konfesiniuose rėmuose įspraustą režimą.

Mūsų tautos istorijoje Bažnyčios nuopelnai dideli ir jų nugincyti niekas negali mėginti, nes tai ir padaryti būtų neįmanoma. Reikia pažymėti, jog Bažnyčia buvo vienas reikšmingesniųjų faktorių auklėjant mūsų tautą patriotinėje dvasioje, varant platų darbą auklėjimo ir švietimo srityse, o taip pat Ji mums yra davusi šviesių mokslo vyrų, puikių poetų bei šiaip žymių mūsų tautai žmonių. Bet ir čia tas pats klausimas, tad kodėl norima pasmerkti Bažnyčią, jei Jai pripažįstama tiek daug nuopelnų, jei Ji niekad nebuvo mūsų valstybės griovėja, bet, priešingai, davė tiek puikių asmenybių iš savo narių tarpo, kovojusių už mūsų šalies laisvę ir nepriklausomybę, o vėliau dėl jos išlaikymo, ir kai kurie dar ir šiandien mums yra paskatinantys pavyzdžiai kovoje dėl lietuvių tautos ateities ir būvio.

Pirmiausia pažiūrėkime, ar Vyčių Sąjunga yra, kaip kai kas mėgina teigti, ateistinė, antireliginė organizacija. Į tai duoda atsakymą VS lai-

kinieji Įstatai, kur sakoma, jog „į VS priimami abiejų lyčių patikimi, sąmoningi ir veiklūs lietuviai, nenuskaltę savo tautai, nepaisant išsilavinimo, profesijos, religijos ir priklausomybės laisvės laikais buvusioms partijoms bei organizacijoms.“ Kaip matome, VS tuo atžvilgiu negalima pavadinti nei religine, nei prieš ją nusistačiusia organizacija, nes ji siekia apjungti grynai tautines-patriotines pajėgas, nežiūrint ar paskiri nariai bus tikintys ar ne, bet svarbu, kad jie visi lig vieno būtų sąmoningi ir kraštui atsidavę lietuviai, svarbu, kad jie visas savo jėgas, savo darbą ir kūrybą skirtų krašto atstatymui ir naujam kilimui. O kad Vyčių Sąjunga gali stoti ir netikintys asmenys, tai dar neduoda pagrindo manyti, juo labiau tvirtinti, jog VS tuo pačiu tampanti antireligine organizacija. Juk negalima dėl asmeninių įsitikinimų atstumti žmogų, kuris savo darbu gali atnešti nemaža naudos ir gero kraštui bei visai tautai. Seniai žinoma, kad ne vien tikintis ir religingas žmogus tegali būti tikru savo krašto patriotu, bet juo gali būti ir laisvų pažiūrų žmogus, todėl vien dėl asmeninių jo įsitikinimų negalima jo laikyti blogesniu ir nepriimti jo bendruomenėn, jei jis to nori ir nepatikėti jam atsakingo darbo, jei jis tam darbuvi yra visiškai tinkamas ir kiekvienu atveju save pateisins. Jei kas galvoja, kad taip vadinamą bedievių galima pasmerkti, apspjaudyti ir išmesti iš gyvenimo kaip nereikalingą nusidėvėjusį daiktą, tas yra atšiaurus fanatikas ir kur kas blogesnis už tą bedievių, kuris, galbūt, vis dėlto turi savyje daugiau humaniškumo ir taurios dvasios, negu tas, kuris laiko save tikinčiu, bet išdrįsta smerkti ir teisti kitą, nė kiek nepasiziūrėjęs į save ir savo darbus. Nemėginsime čia ginti ar smerkti vieno ar kito, bet būtina pažymėti, kad tautos ir valstybės reikalus liečiančiuose darbuose bei klausimuose gali kuo puikiausiai bendrauti ir tikintysis ir netikintysis, žinoma, jei jie bus žmonės pilna to žodžio prasme ir jei jie, siekdami bendro ir tauraus tikslo, nesieks savo asmeninių interesų patenkinimo, bet žiūrės krašto ir jo žmonių interesų bei reikalų.

Kaip jau minėta, Vyčių Sąjunga savo eilėse jungs ir tikinčiuosius, ir netikinčiuosius. Bet vieno bus griežtai reikalaujama iš visų VS narių: aukščiausio laipsnio tolerancijos vieni kitų atžvalgiu, t. y. niekas neturės teisės užgaulioti ar pajuokti kito asmens pažiūras bei įsitikinimus, arba savuosius mėginti primesti kitiems, nes šie dalykai niekada negali būti primetami jėga ar prievarta. Jėgos ir prievartos panaudojimas, siekiant tai atlikti, reikštų skaudų smūgį demokratiniams būsimos Lietuvos principams, o taip pat tai būtų ir žmogaus teisių bei laisvių pažeidimas, už kurių įgyvendinimą šiandien kovojama ir tiek daug aukų sudedama.

Žinant, kad didesnė lietuvių tautos dalis yra krikščionys ir religiją laiko neatskiriama savo dalimi ir kad prieš bet kokią mėginimą ateities gyvenimą pagrįsti ateistinėmis teorijomis bei tendencijomis ji ryžtingai pasipriešintų, nėra jokio tikslo ir reikalo tokią organizaciją kurti. Gi jeigu ir kurtųsi tokia antireliginė organizacija, nors ir skambiausiomis bei iškalbingiausiomis frazėmis besidangstanti, vis tiek ji neturėtų pritarimo bei pasekėjų ir jos egzistencija galop pasibaigtų visišku nepasisekimu.

Iš to, kas aukščiau pasakyta, matome, jog Vyčių Sąjunga nėra ateistinė, antireliginė organizacija, ir pastangos primesti jai vienokį ar kitokį kraštutinumą yra absurdiškos, be jokio pagrindo ir nevertos didesnio dėmesio.

Pereiname ir prie paties pagrindinio klausimo, būtent, už ką Vyčių Sąjunga smerkia Bažnyčios kišimąsi į politinį tautos gyvenimą ir kodėl ji tai daro? Esama nuomonių, jog VS smerkia Bažnyčią vien kaip dvasinę ir religinę instituciją, aklaui neapkęsdama Jos ir Jos atstovų — dva-

siškių. Galvokime blaiviai! Jei Vyčių Sąjunga tikrai neapkęstų Bažnyčios ir bendrai religijos, jei ji išstotų prieš išpažinimą Dievo, ar tada VS rašytų savo Įstatuose, kad „nedraudžia profesinių, kultūrinių ir religinių organizacijų, kurios neturi piktų tendencijų tautos bei valstybės atžvilgiu ir dirba bendrajai gerovei.“ Arba štai vėl, ar ji rašytų ir tai, kad „užtikrina sąlygas Bažnyčios ir religinio žmonių įsitikinimo vystymuisi“. Reikia manyti, jog VS tai Įstatuose įrašė ne dėl akių dūmimo, dėl savęs maskavimo ir pan., bet ji tai įrašė tam, jog yra tvirtai nusistačiusi gerbti kiekvieno asmens pažiūras bei įsitikinimus ir to, kas Įstatuose išdėstyta griežtai ir nenukrypstamai laikytis, suprasdama, kad bet kokių varžtų uždėjimas vienam ar grupei žmonių yra neleistas pažeidimas demokratijos ir visiems šventų jos dėsnių. Antra vertus, jei Vyčių Sąjunga, neturėdama tam jokio pagrindo, tikrai neapkęstų Bažnyčios, religijos ir visa, kas su ja susiję, kam ji tada save apgaudinėtų, kalbėdama apie kažkokias tai laisves, apie kažkokį tai bendradarbiavimą su Bažnyčia ir religinėmis organizacijomis. Neprotinga būtų manyti, kad Vyčių Sąjunga lengvais ir tuščiais pažadais nori užliūliuoti tautą ir ją apgauti. Vyčių Sąjunga, smerkdama visokias pigios rūšies idėjas ir teorijas, skelbiamas įvairiausių partijų, tuo apgaudinėjimų keliu, kuriuo visos partijos jau savo prigimtimi yra pasmerktos eiti, nemano žengti ir niekad juo nepasuks. O dėl užmetimo, kad Vyčių Sąjungos vadovai esą, atvirai tarient, proateistinių pažiūrų, galima pasakyti, jog tai nuo pradžios iki galo niekingas, piktos valios pagimdytas šmeižtas, nes, kiek tai žinoma, jie (Vyčių Sąjungos dabartiniai vadovai) yra tos pat krikščioniškosios—katalikiškos Bažnyčios šeimos nariai ir niekad prieš Ją neišstos ir niekad prieš Ją nekovos. Taigi, nuomonė, kad Vyčių Sąjunga smerkia Bažnyčios kišimąsi į politinį tautos gyvenimą tik grynai aklos neapykantos prieš Ją vedama, atpuola, kaip vienašališka ir neprotinga.

Ieškant priežasčių už ką ir kodėl VS smerkia aukščiau minėtą Bažnyčios kišimąsi, reikia būtinai grįžti praeitin ir pažvelgti į dar taip netolimus nepriklausomos Lietuvos gyvenimo metus, kada Bažnyčios vaidmuo tautos politiniame gyvenime buvo itin ryškus ir savo įtakingu svoriu daug ką kai kada nusverdavo. Visi dar prisimename, jog Bažnyčia, gal tikslingiau būtų pasakius: jos valios reiškėjai — dvasiškiai, ne tik palaike ir rėmė, bet taip pat aktyviai dalyvavo krikščionių-demokratų partijos kūrime bei jos veiklos vystyme. Didelė dalis kunigų, pasinėrę į partijos gyvenimą, labiau rūpindamiesi jos išlaikymu ir išpopuliarinimu bei pritraukimu į ją kuo daugiau narių ir šalininkų, visiškai nusišalino nuo pagrindinių savo pareigų ir tikrosios paskirties, iki neleistinumo apleidę dvasinį-auklėjamąjį darbą tikinčiųjų tarpe. To dar nepakako! Aktyvesnieji iš jų, nesiskaitydami su niekuo, savuosius įsitikinimus (partinius) bauginimais ir grasinimais mėgindavo primesti ir tikintiesiems, neatsižvelgdami, ar jie turi tam teisę, ar neturi, vadovaudamiesi vien tik asmeniškuoju „aš“ ir to „aš“ tariamu neklystamumu. O ar toks dvasiškių elgesys nešė Bažnyčiai naudą ar žalą, netenka nei aiškinti. Kas objektyviai ir nešališkai tuomet stebėjo gyvenimą, tas aiškiai matė, kad šitoks kunigų elgesys žalą ir tik žalą nešė Bažnyčiai ir tikėjimui. Žmonės, matydami, kad vienaip kalbama, o kitaip daroma, ėmė nuo Bažnyčios nutolti, pradėjo nusivilti dvasiškija, jos aukštomis pareigomis ir nebeskirti jai jokios ypatingesnės reikšmės gyvenime.

Naudodamiesi ne vien tik bažnyčių sakyklomis, bet taip pat turgavietėse bei šiaip aikštėse pastatytomis taip vadinamomis „bačkomis“, kuniagai sakė rinkimines kalbas, dėstė ir aiškino sau artimos partijos programą

ir ragino rinkėjus atiduoti savo balsus už „visų teisingiausią ir tobuliausią“ partiją — krikščionių—demokratų partiją. Nors dauguma žmonių matė, jog šioji partija yra su begalėmis trūkumų ir spragų, kaip ir kitos partijos, jog jai visos tautos reikalai ir rūpesčiai nepaprastai tolimi ir svetimi ir kad jos valdymas neneša kraštui naudos, bet, spaudžiami ir grasinami kunigų, nors prieš savo norą ir valią, nešė ir atidavė savo balsus už prievartą jiems brukamą partiją. Ir taip krikščionių—demokratų partija, kad ir neturėdama pilno Lietuvos žmonių pritarimo, dėka spaudimo iš šalies, pasiekdavo kai kurių laimėjimų rinkimuose. Žinoma, iki tai būdavo atsieкта, pasitaikydavo ir ne visai švarių dalykelių, kas iššaukdavo naują žmonių nepasitenkinimo bangą, o religijos ir Bažnyčios priešams įduodavo į rankas svarų ginklą. O kunigai, pasinėrę į siautulingą partinių rietenų srautą, nebežiūrėdami, kas tinka dvasiškijos luomui ir kas ne, ir toliau griovė Bažnyčios pamatus (ne be žalos ir pačiai tautai), aišku, kaltę už tai suversdami eiliniams tikintiesiems.

Šiuo klausimu būtų galima kalbėti gan daug, bet čia neturima tikslo iškelti visų blogybių aikštėn ir dienos šviesoje parodyti jas kaip didžiausią nusikaltimą. Čia tik norima bent keliomis ano Lietuvos gyvenimo nuotrupomis parodyti ir paklausti — ar tai, kas buvo daroma, buvo geras dalykas ar ne? Yra pagrindo teigti, kad kiekvienas, kas bent kiek blaiviau į šį dalyką pažiūrės, turės, be abejo, pripažinti, kad šitaip elgtis buvo neteisinga ir ypač dvasiškiams nederėjo. Kunigų blašymasis į kraštutinumus ir bereikalingas jėgų eikvojimas ne tik kad neatnešė Bažnyčiai naudos ir garbės, bet dar pakenkė Jos orumui ir prestižui. Žymiai daugiau naudos būtų buvę, jei kunigai būtų žiūrėję ne kelių žmonių užgaidų patenkinimo, bet kaip ir dera Kristaus mokslo skelbėjam, būtų rūpinęsi savo pareigų beprėkaištinio atlikimu, būtų žiūrėję visos tautos reikalų ir visomis jėgomis ir energija būtų padėję tautai išbristi iš klampynės ir įstoti į teisingą kelią. Deja, į tai nebuvo žiūrima.

Bet palikime praeitį ir pažiūrėkime į ateitį. Turint galvoje tai, kad mūsų žmonės, lietuviai, daugelyje klausimų ir reikalų pasikliauja dvasiškių nuomone (o ji anaipatol ne visada būna teisinga ir nešališka) bei sprendimu, neparodydami nei kiek savarankiškumo ir savistovaus apsisprendimo, analoginė praeičiai padėtis, nors ją didelė dalis lietuvių yra pasmerkę, gali gautis ir ateityje. O tai neprivalo pasikartoti, tam privalo būti iš anksto užkirstas kelias. Ir kad prie to iš naujo neprisigventume, privalu, kad dvasiškija nepanaudotų savo padėties spaudimui tikinčiųjų, verčiant juos priimti tai, kas paskiriems kunigams atrodo gera ar naudinga, verčiant sutikti su jų nuomone, prie jos taikstyti ir ją toleruoti kaip gerą dalyką. Taigi, tik iš to išplaukia ir tik šita prasme ir požiūriu yra smerkiamas Bažnyčios kišimasis į politinį tautos gyvenimą. Bet čia dar vienas neaiškusmas, kodėl gi sakoma, jog smerkiama Bažnyčia, o ne paskiri kunigai?

Ne paslaptis, jog šį tariamai nekaltą žaidimą aiškiausiai matė ir vietinė Bažnyčios vyresnybė, bet ji į tai žiūrėjo pro pirštus arba visiškai nenorėjo žiūrėti ir matyti, todėl ir jai tenka dalis kaltės. Bažnytinė vyresnybė privalėjo imtis atitinkamų priemonių šiems pernelyg savavališkai besielgiantiems kunigams sudrausti. Tai buvo jos pareiga. Ir jeigu ateityje vietinė Bažnyčios vyresnybė nesiims reikiamų žygių šia kryptimi, tai tuščia būtų laukti susiprantant pačius kunigus, jog jie visi lig vieno nuo to atsisakytų. Čia būtinas bažnytinės vyresnybės įsikišimas ir jeigu ji to nesiims, tai kaltinami bus ne paskiri dvasiškiai, bet Bažnyčia, nes Ji gali ir privalo susirūpinti tuo, kad dvasiškija nesiveltų į politinių int-

rigų tinklą, tuo nesąmoningai darydama žalą visam kraštui.

Būtų galima kaltinti Vyčių Sąjungą ir laikyti nepagrįstu smerkimą Bažnyčios dėl kišimosi į politinį tautos gyvenimą, jei ji prieš tai nepasmerktų partijų išvis. Bet, kaip žinoma, pirmoje eilėje VS „pasmerkia buvusias ir esamas grupines, partines bei kitokias nesantaikas ir susiskaldymui partijomis nepritaria“. VS smerkia visa, kas neneša kraštui ir žmonėms naudos, kas skaldo jų jėgas ir sudaro kliūtis atsiekti kuo didžiausią tautos vieningumą. Todėl VS, pasmerkdama visas partijas ir jų veiklą, negali sutikti su tuo, kad Bažnyčiai būtų suteikta išimtinė teisė kurios nors partijos veiklą palaikyti ir propaguoti.

Vyčių Sąjunga nesiekia, kad Bažnyčia būtų pasmerkta kaip dvasinė ir religinė institucija, kaip stiprus veiksnys žmonių moraliniam lygiui kelti, VS nesiekia Jos išstumti iš žmonių gyvenimo visumoje. Vyčių Sąjunga tik nenori, kad iš naujo kartotųsi praeities klaidos. Todėl ir šis Vyčių Sąjungos išstojimas prieš Bažnyčios kišimąsi į politinį tautos gyvenimą yra ne kova prieš Bažnyčią, prieš religiją ir Dievą, bet tai kova prieš neteisingų priemonių panaudojimą kieno nors valią ar įgeidžius siekiant primesti masėms, tai kova prieš veiksmus, kurių padariniai lietuviams per daug gerai žinomi ir nei vienas nenori, kad kas nors panašaus vyktų ir ateityje, o tuo pačiu tai yra kova prieš dvasiškijos daromą žalą Bažnyčiai ir tikėjimui. Šiuo išstojimu Vyčių Sąjunga niekad nepakenks Bažnyčiai, bet dar prisidės prie jos sustiprinimo, autoriteto iškėlimo.

Tačiau neapdairiai klysta tie, kurie mano, jog Vyčių Sąjunga, smerkdama Bažnyčios kišimąsi į politinį tautos gyvenimą ir išstodama prieš neteisėtus ir nepateisinamus paskirų dvasiškių veiksmus, tuo pačiu nepagrįstai siekia, jog dvasiškiams būtų atimta bet kokia teisė ir galimybė iš viso dalyvauti valstybiniame gyvenime. Neprotinga būtų to siekti, nes dvasiškis yra lygiai toks pats pilietis, kaip ir bet kuris kitas žmogus, todėl ir jų teisės bei laisvės privalo būti ir yra lygios. Tiek dvasiškis, tiek pasaulietis turi jausti pareigą rūpintis ir domėtis visų sričių šalies gyvenimu. Iš to seka ir tai, kad dvasiškis ne tik turi teisę, ne tik gali, bet dargi net privalo stebėti mūsų valstybės gyvenimą, į jį įsijungti ir visomis jėgomis bei sugebėjimu padėti pasiekti aukščiausią gerovės ir suklestėjimo laipsnį. Vyčių Sąjunga net pageidauja, kad dvasiškija neliktų nuošalėje nuo bendro tautos ir valstybės gyvenimo. Todėl nuogąstauti, kad Vyčių Sąjunga smerkimu Bažnyčios lygia greta sudaro užtvarą dvasiškiams pasireikšti visuomeninėje, kultūrinėje, politinėje ir t. t. veikloje, jog ji trukdysianti jų sveikos iniciatyvos pasireiškimui, netenka, nes VS sakydama, kad pripažįsta asmens įsitikinimų, sąžinės ir kūrybos laisvę, kuri neprieštarauja tautos bei valstybės gerovei, čia nepasako, jog išimtimi būsią dvasiškiai.

Belieka tik pridurti, kad nėra jokio pagrindo būkštavimams, jog Vyčių Sąjunga nori savo veikla užkirsti kelią Bažnyčiai jos kilniame ir daug pasiaukojimo reikalaujantiame darbe, jog ji norinti sumenkinti Bažnyčios vaidmenį ir reikšmę. Priešingai, Vyčių Sąjunga yra pasiruošusi visada bendradarbiauti su Bažnyčia ir religinėmis organizacijomis siekiant tikslų, kurių įgyvendinimo su nekantrumu laukia visa lietuvių tauta. Ir kas tik įžvalgiau pažiūrės į šį Vyčių Sąjungos išstojimą prieš minėtą Bažnyčios kišimąsi, tas tikrai turės sutikti, kad Vyčių Sąjungos užimtoji pozicija yra visapusiškai pagrįsta ir teisinga, ir ji išplaukia ne iš neapykantos Bažnyčiai, bet iš gilios analizės anų Lietuvos gyvenimo dienų, kuriose užtinkame tiek daug juodų dėmių. O jų ateityje neprivalo būti, arba turi būti galimai mažiau.

VYČIŲ KELIU

Nr. 2

VYČIŲ SĄJUNGOS ORGANAS

1952. XI. 10.

LAPKRIČIO 23-SIOS — MŪSŲ KARIUOMENES 31-ŲJŲ (KORI-
MŲ METINIŲ PROGA SVEIKINAME LAISVĖS KOVOTOJUS PARTI-
ZANUS, VEDANCIUS SUNKIĄ KOVĄ PRIEŠ MŪSŲ TĖVYNĖS PA-
VERGĖJUS, IR LĖKIME IS VĖRMĖS IR PASIRYŽIMO KOVOJE
DĖL LAISVOS BEI NEPRIKLAUSOMOS LIETUVOS ATSTATYMO IR
JOS ŠVIŠKESNĖS ATEITIES UŽTIKRINIMO.

VS CENTRO VALDYBA

M I Š K I N I S

Vyčių Sąjunga ir Jos Santykiai Su LLKS

Vyčių Sąjunga! Kas per nauja organizacija? Koks jos tikslas?
Iš kur kilo? Nejaugi įvyko skilimas Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdy-
je (LLKS)? Tai klausimai, kurie kils kiekvienam lietuviui, susidūrus
pirma kartą su tuo pavadinimu, o ypač atidžiai sekančiam lietuviško
jo pagrindžio vystymosi ir kovos eiga. Norint tiksliai ir aiškiai atsä-
kyti į šiuos klausimus, pirmiausia, turime nors trumpai pasekti po-
grindžio vystymąsi ir jo tikslus antrosios bolševikinės okupacijos
metu.

1944 m. vasarą vokiečių okupacijos metu nepaprastai išaugusi,
deja, dėl partinių rietenų ir įvairių intrigų nepajėgusi sudaryti vi-
ningą vyriausią vadovybę, pagrindį, vedusi pasyvią pasipriešinimą
prieš nacistinius okupantus ir organizavusi tautą įvairių organizacijų
rėmuose lemiamai išsilaisvinimo kovai, ištiko skaudus smūgis, nes
dauguma jo vadų-organizatorių, nesulaikomi priartėjus prie Lietuvos
amerikiečių atgaliniais ir viskuo apgrūpintais bolševikų lavinais, paspru-
ko į Vakarus. Tačiau jaudrinta tauta, nors ir palikusi be vadų, be
vieningos organizacijos, be vieningo veikimo plano, nepalūžo, bolše-
vikams antrą kartą okupavus kraštą, ir, tikėdamasi greito susikėlimo
tarp Vakarų demokratijos ir bolševikų, nugalėjus nacistinę Vokietiją,

pakilo į pasyvų ir ginkluotą pasipriešinimą. Tačiau kartos vilių greit nesipildė ir užsitęsusi kova su sužvejėjusiu okupantu pareikalavo didžiulių aukų. Jis ypač padidino neturėjimas vieningos organizacijos ir vadovybės. Šį kritišką laikotarpį geriausiai apibūdina LLKS Taryba savo kreipimėsi (1949 m. kovo mėn. 1 d.) į sąjūdžio dalyvius ir į visus krašto gyventojus: „Išsėvikiui išnaudojo tą padėtį. Stipriau pasireikškusios atskirus organizacinius vienetus dalybės dalimis, įvairiausiais būdais išprovokudami, naikino jų vadovybes. Atskirų organizacinių vienetų pastangos organizuoti, pasikelti įgyta patirtimi susidūrė su įvairiais sunkumais ir didžiausiais trukdymais iš priešų pusės. Trukdymų viršūnė buvo tai, kad priešas, pasinaudojamas plačiuose visuomenės sluokniuose pasitikėjimu turėjusiu Lietuvos jaunu (dr. J. A. Markuliu) ir jo bendrininkais paėmė į savo rankas centrinį laisvės kovos sąjūdžio vadovavimą BDFS Centro Komiteto vardu, kas ne tik sustabdė tikrojo susijungimo pastangas, bet labai didelę dalimi sugriovė ir tai, kas jau buvo padaryta. Grįžtamaisiais įsakymais, sąmoningai paruoštomis klaidinančiomis informacijomis tie judai sąjūdžio organizacinių vienetų vadovybėms davė beprasmiškos darbo, išsėvikiui klaidingus jų veiksmus, demoralizavo kai kuriuos sąjūdžio kovotojus bei dalyvius. Pigiais pažadais užmigdė naivusių sąjūdžių vadovaujančių asmenų budrumą, atitraukė juos iš sąjūdžio eilė ir, paėmė savo taršiamą globon, suklaidavo, į sąjūdžio eiles, o kartais net ir į vadovybes, įspraudė savo agentus, per kuriuos rėko sau reikalingas žinias ir pagal jas vykdė sąjūdžio laisvės kovotojų bei dalyvių naikinimą. Padarytoji nevaika sudarė puikiasias sąlygas piktos valios asmenų ir nesąmoningo elemento savivaliavimams. Beprasmiškai kentejo gyventojai, žuvo laisvės kovotojai, eikvojos tautos jėgos. Tautos laisvės kovos sąjūdžiui atėjo kritiškas momentas. Tačiau sveikosios laisvės kovos sąjūdžio jėgos tą krizę nugalėjo. Kupini skaudžios patirties sąjūdžio organizacijai vienetai vėl pasuko į sunkų, priešų didžiausiomis pastangomis trukdomą, sąvarankišką centrizacijos siekimo kelią.“

1949 m. vasario mėn. 16 d. po įtempto, didelių aukų pareikalavusio darbo tas siekimas buvo įgyvendintas, vienas krašto laisvės kovos sąjūdžio jėgas sujungus į vienąją visuomeninę karinę organizaciją — Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdį. LLKS (kurimu ir balgėsi pirmasis pagrindinis vystymosi laikotarpis.

Koks LLKS tikslas? Į šį klausimą aiškiausiai atsakoma anksčiau minėtame LLKS Tarybos kreipime: „LLKS tikslas yra atstatyti laisvą, nepriklausomą, demokratinę Lietuvos Respubliką. Tam tikslui ai-

siekti LLKS svarbiausieji uždaviniai yra slopinti okupantų bei savo tautos išdavikų daromas tautos laisvės bei dvasinio naikinimo, krašto nusikordino ir kolonizacijos pastangas, visais įmanomais būdais padėti skaudžios okupacijos kenčias patiršančiai tautai ir organizuoti, parengti bei išsaugoti jos jėgas galutiniam išsilaisvinimo kovos žygiui."

Laisvės kovos sąjūdžio centralizacija buvo sunkus smūgis priešininkams, kuriems, nežinant jo idėjų didžiausių pastangų ir padarytų sąjūdžio didelių nuostolių, jau net iki šių dienų nepavyko LLKS visiškai užslopinti. Ši sunki, jau aštuonerius metus užtrukusi kova aiškiai rodo LLKS gyvybingumą, kuris galimas tik turint stiprią atramą tautoje, tačiau, reikia pripažinti, ji per tokį ilgą laiką išsekimo ir sąjūdžio jėgas, ypač intelektualines, kas žymiai sumažino galimybes vykdyti pasistatytus uždavinius: nes LLKS buvo priverstas pasinerti giliau į pagrindą, kad išsaugojus savo jėgas ir organizuotumą paskutiniam išsilaisvinimo kovos žygiui. Todėl kilo būtinas reikalas, kad sąjūdžio darbą išjungtų nuo jo intelektualinių pajėgų, tačiau dėl to dalis mūsų inteligentijos tuo atžvilgiu laikosi pasyviai, net dalis bando neigti laisvės kovos būtinumą. Kuo jie tai motyvuoja? Vieni tvirtina, jog Lietuvos nepriklausomybės atstatymas yra galimas tik Vakarų demokratijai sutriuškinus komunizmą; todėl dabar vykstantis tautos pasipriešinimas, ypač ginkluotas, yra nereikalingas, net žalingas, nes atneša tautai tik skaudžius nuostolius ir išaukia didesnes priešo represijas, gi Vakarams negalėjus, Lietuva savaime atgaus laisvę; antri, pateisindami savo pasyvumą, ieško sąjūdyje klaidų ir juodų dėmių; treči savo pasyvumą aiškina tuo, esą neaišku dėl kokios Lietuvos ateities sąjūdis kovoja, todėl šiandien vien tik kova dėl laisvės, kurios galutinė sėkmė priklausys tik nuo tarptautinių įvykių mums palankios raidos, nepateisinti tolimesni naujų tautos jėgų elkyvojimą, kai ši kova jau išaukė Vakarų opijios palankumą ir užtikrinimą dėl laisvės ateities.

Žinoma, lietuvių tauta tegali atgauti savo nepriklausomybę tik laisvųjų tautų bendruomenė, vadovaujama Vakarų demokratijos, sutriuškinus komunizmą. To niekas ir nemano neigti. Vienos mūsų tautos pastangos, nors ji ir visa pakliū į ginkluotą išsilaisvinimo kovą, čia, aišku, lemiamo vaidmens nesusivaidins, bet ar tai turi sulaukyti mus nuo kovos dėl tautos bei asmens laisvės ir teisių, kurias mums išpūstė kruvinasis Maskvos imperializmas? Ar vergiškas nusilenkimas dvasioje prieš savo tironą nėra savęs pasmerkimas pražūčiai? Ar lietuvių tauta turi kokią ypatingą teisę, kuri nereikalauja iš jos

Joklū aukā bendroie žmoniis karaie su šiuo siaubu? Kas, pagaliu, būtų ištike žmoniā, jei komunistinio imperializmo pavergtos tautos būtų nepriešinusios ir sutikusios su savo dalia?

Bent kiek giliau pažvelgus į žmoniis bei mūsų tautos praeitį ir andieną, išplaukia aiškus atsakymas. Be kovos, be jėgų nei viena tauta negavo laisvės ir ateities, aišku, negaus. Je didžiojo Karo pabaigoje buvo susidariusios palankios aplinkybės atgauti pavergtoms tautoms (jų tarpe ir lietuvių) laisvę ir nepriklausomybę, tačiau ar gavome veltui? Ne, tik žaibiškie kovos, tik geriausių tautos sūnų krauju išpirkom sau laisvę ir kiekvienai gimtosios žemės pėdą. Bet ar šis laimėjimas buvo tik kelių Nepriklausomybės kovų mūsų valsiis? Ne! Jis buvo jau pribrandintis keliasdešimt metų trukusios lietuvių tautos sąmoningiausių sūnų ir dukrų (knygnešių, aušrininkių, varpluotėlių ir kt.) kovos ir jų sudėtų brangių aukų, slaužiant tamčiai ir žiauriai carinės Rusijos vergijai. Tik jų kova ir aukos pažadino tautą iš nuostabių ir nuvedė į Priakėlimą. Bet carinės Rusijos vergija yra tik šefelis nulenės — kramtyslė. Šandien komunistai ne tik kramtyslė išplėšė mūsų tautai išger — žiauriausiai sumindžiojo jos tūtes, naikina jos žmones, plėšia jos turtus ir griauia žemės ūkį, bet stengiasi išbrauti ir į kiekvieno lietuvių vidų, išniekindami jo švenčiausius jautiklaimius ir paverti jį žemiausiu vergu, savo akiu įrankiu. Šiam tikslui pasiekti, neskaityti jau žiauriausio teroro ir ekonominio spaudimo, organizuoja sau talkon įvaldžiausias tautos padugnes, griebliai įvaldžiausias malingiausias propagandos priemonių ir kt., kad tik palaužus tautos dvasią, kad tik užstiprus laisvės ir šviesesnio gyvenimo troškulį. Todėl tik kova, nepalauiama kova su pavergėjais bei tautos išdavikais ir jų slysdžiū pragaistinga dvasia gali išlaikyti tautą sveiką ir nepalauiusią išlaisvinimo žygiui bei ateities laisvam gyvenimui, o taip pat įduoti į jos rankas svariiausią argumentą užau ti visiška laisvę ir nepriklausomybę, laisvajam pasauliui sutriuškinus komunistizmą. Žinoma, ši tautos vedama kova pareikalavo ir pareikalaus aukų, bet ar išvengėme jų pirmosios bolševikinės okupacijos metu nors aktyvaus pasipriešinimo ir nebuvo? Tokstantčiai tautiečių buvo nukankinta ir nužudyta, dešimtyje tukstantėjų ištremta Sibiran — tai tik vienerių bolševikų veiklos metų balansas mūsų krašte. Be to, jei Maskvos Imperializmo pavergtų tautų pasipriešinimas ir kova nebūtų atidengę tikrąjį komunistinio veidą, tai šandien apie pavergtų tautų išsilaiviniimą ar išlaisviniimą nebūtų galima nė svajoti, nes ir likusios dar laisvos pasaulio tautos jau būtų užkrėstos šiuo raudonuoju maru ir dalis net užvaldyta Kremliaus tironų. Tik pavergtų tautų kancios

ir kraujas, prasiveržė pro geležinę uždaugą, atidare Vokietams akis. Kurie, pamatę jau ir prie savo gerkles slenkančią kruviną bolševizmo ranką, dar laiku subruzdė rengtis žūtutinės kovai, kad tuo išgelbėjus visą žmoniją nuo baisaus pavojaus. Į tą kovą, aišku, turi įsijungti visos tautos, laisvos ir pavergtos, nes komunistams — visos žmonišios mirtinas priešas, ir jo sutriuškinimui kiekviena tauta turi duoti kuo didžiausią jėgą.

„Kas nedirba, tas neklysta“, — tai gyvenimo nepataisoma tiesa, kurią turėtų atsiminti ir sąjūdiu keliaujanti Sąjūdis ne sėdėjo, ausidėjęs rankas, bet dirbo ir kovojo, todėl, aišku, pasitaikė ir klaidų, ir juodų dėmių, bet tepagalvoja kiekvienas žmogus jų priežastis ir kokiose sąlygose tai atsitiko. Tiesiogai sako sąjūdžio vadovybė anksčiau minėtam kreipimesi: „LLKS Taryba prašo gyventojus, giliau nusietylus visų sąlygų ir aplinkybių, per daug lengvabudiškai nesmerkti laisvės kovotojų už tai kur pasitaikančias ar tariamas klaidas, o atengtis padėms padėti, patarti, kad tokių klaidų būtų kiek galint daugiau išvengta. Kiekvienas, kas jaučiasi galintis ką nors geriau padaryti — to ateičiai ir tedarui, tauta bei sąjūdis liks jam už tai dėkingi. Bet tegul pagalvoja, ką daras tas, kas savo viską neigiančia kritika teprisidėda tik prie naikinimo to, kas yra perkama brangiausiomis tautos aukomis.“ Lietuviškojo pagrindžio, palikto savo daugumos vadų likimo valiai, nueltas kovos kelias pirmame jo vystymosi laikotarpyje aiškiausiai parodo priežastis, išsukusias klaidas ir juodas dėmes, kurių išvengta ir vėliau, kasdien sunkėjant kovai ir žvyns daugumai intelektualinių pajėgų. Bet tai ne liaudies, nešančios visą kovos našą, kaltė, o mūsų inteligentijos, sergančios „išlikimo“ manija.

Zvilgterėjus į LLKS tikslą, žinoma, ne vienam asmeniui kyla ne aiškumų: žodžių „demokratija“ šiandien dangstosi kruviniausias istorijoje režimas — komunistinis, juo dangstosi ir nepaprastai išsiplėtojęs JAV kapitalizmas, tad kokią demokratiją čia turi galvoti LLKS? Kaip bus sprendžiamos atstatytaj nepriklausomaj Lietuvoje iškilusios politinės, socialinės, ekonominės ir kultūrinės problemos? Tiesa, LLKS Taryba savo 1949 m. vasario mėn. 10 d. Deklaracijoje taip klausimais šiek tiek yra pasisakiusi, tačiau labai miglotai — bendros žodžiais, pav., „...20. Socialinių problemų racionalus išsprendimas ir krašto ūkinis atstatymas yra susijęs su žemės ūkiu, miestų ir pramonės reformatu, kuri vykdoma pačioje nepriklausomo gyvenimo pradžioje.“ Kodėl LLKS vadovybė taip pasielgė? LLKS, pasistatydamas vien tik visų sąmoningų tautiečių akcizuojamą siekinį — laisvę ir nepriklausomybę — savo tikslu, sukle įtraukti vieninteli kovon visus netavus,

nežlorint jų politinio, religinio ir kt. iššūkinimų skirtumą. (Iš užsibrėžus vienoki ar kitoki iškiliusį prieš tautą problemų išsprendimo kelią, be abejojimo, kaip parodė vakariečių okupacijos metu pagrindinio praktika, o taip pat ir Vakarų pabėgusių tarnusavio rietenos, sukeltą skilimą, nesutarimų, kas būtų didžiausiu stabdžiu kovoje dėl laisvės. Todėl LLKS, ypač kaip Perinės organizacijos, pasirinktas keltas buvo teisingas ir iš šio kelių neturi išsivystyti LLKS svarbiausias tikslas atstatyti nepriklausomą, demokratiškę Lietuvą ir sudaryti tautai sąlygas laisvai apsispręsti, o jos ateities gyvenimo gaires turi nubraižyti tautos dauginimosi parama turintieji ar jausančieji politiniai ir kt. sąjūdžiai. Žinoma, šiandien jau negali kilti abejonių dėl netolimo Lietuvos laisvės bei nepriklausomybės atstatymo, tačiau pagrindžio kova dėl laisvės, kova prieš supuvusį komunizmo dvadą, besiskverbiančią į tautos kūną, ne tik negali būti nutraukta, bet, priešingai, turi būti dar labiau sustiprinama, tik, aišku, kaip teisingai pastatytas dalis mūsų inteligentijos, ji turinti dar praplėsta tautos išamoniavimo bei paruošimo ateities kovai dėl demokratinės, socialiniai teisingos santvarkos sukūrimo ir socialinių bei kt. reformų įgyvendinimo uždaviniais. Mes neturime užmiršti, tai, jog ir komunizmas sutrukdė mus bus jėgų, norinčių primesti svetimą mūsų žmonėms, siekiančioms naujo laisvo gyvenimo, santvarką, primesti įvairius nutarimus, padarytus šiandien sąjūdės mūsų pabėgėlių, esančių Vakaruose ir siekiančių išsaugoti savo interesus be tautos, nekančios visą kovos našą, atsiklausimo. Mes neturime užmiršti tai, jog komunizmo nugalėjimu laisvės kova nesibaigė: ginkluotą kovą pakeis dvasinė. Tautų kultūriname, ekonominiame lenktyniavime vystysis tolimesnė kova už laisvę ir nepriklausomumą, kurio sėkmingumą kaip tik ir galės garantuoti tik sukūrimas tinkamos santvarkos, išvengiančios praisties bei nuodienos klaidų ir jungiančios visą tautą į vieningą šeimą, siekiančią užtikrinti sau šviesesnę gyvenimą. Visi tai reikalauja, jog jau šiandien tauta būtų ruošinama kovai dėl naujos santvarkos sukūrimo, dėl teisės pačiai spręsti savo ateities likimą, o tai tolimesnis pagrindžio vystymosi etapas, kurio uždavinių vykdymas, kaip parodė patirtis, be ginkluoto pagrindžio baškeviškio teroro sąlygose yra neįmanomas. Todėl, kaip beavystyti pagrindis, kokie bekliti nauji sąjūdžiai, visi turi remti LLKS ir kuo glaudžiausiai bendradarbiauti.

Kokios gaunasi išvados? Pirmą, lietuvių tautos ginkluotą bei pasyvią pasipriešinimą komunizmui ir kovą dėl laisvės yra būtina; antra, LLKS pasirinktas keltas, siekiant įtraukti visą tautą vieningai kovoti dėl laisvės, yra teisingas; trečia, LLKS, kad tinkamai galėtų

Ivykdyti pasiūlytus uždavinius, šiuo metu reikalingas aktyvios intelektualiųjų pajėgų paramos; keturieta, jau pribrendo laikas kiti naujam sąjūdžiui, kuris, glaudžiai bendradarbiaudamas su LLKS, siektų išaiškinti tautos daigumes siekinti bei pažinti businės santvarkos ir socialinių bei kt. reformų įgyvendinimo klausimais, ir, pavertęs tai savo programos punktais, organizuoti bei paruošti tautą jų įgyvendinimui. Šios pastarosios išvados pasėkioj ir buvo įkurta Vyčių Sąjunga (VS).

VS yra tautinė, visuomeninė, politinė - kultūrinė organizacija, kuri iki paskutinės nepriklausomybės kovos veikta slaptai, vadovaudamasi tautinio ir politinio sąmoningumu, savitarpio pasitikėjimu ir griežčiausios drausmės principais, o atgavus laisvę - viešai, vadovaudamasi lietuviškumo, socialinio teisingumo, krikščioniškosios moralės, demokratijos ir drausmės principais. VS savo svarbiausiu tikslu laikė Lietuvos laisvės bei nepriklausomybės iškovojimą ir išsaugojimą, tai pagrindama tik visos lietuvių tautos vieningomis pastangomis, tautinio sąmoningumu. Tėvynei meilė ir pasiūlymų. Šios organizacijos pobūdis ir tikslas jau aiškiausiai parodo skirtumus tarp VS ir LLKS. Sąjūdis yra karinė visuomeninė organizacija, kurios tikslas - atstatyti laisvą, nepriklausomą, demokratinę Lietuvos Respubliką, gi pašalinus iš Lietuvos okupantus ir sudarius tautos pasitikėjimą turinčią Lietuvos Vyriausybę, jos veikla bus sustabdyta (pati sustabdydys savo veiklą arba bus likviduota įstatymo nustatyta tvarka, kaip yra numatyta LLKS įstatuose), o VS yra visuomeninė politinė - kultūrinė organizacija, kurios tikslas yra iškovoti ir išsaugoti laisvę bei nepriklausomybę, ypač pagal išplėstą ir ant savo veiklą išsilaisvinus iš vergijos, išsugejimai bei užtikrinimui ilgalaikės ir tvirtos krašto politinės - ekonominės egzistencijos VS siekia: pirmą, vieningesnės, galingesnės, tautinės - demokratinės Lietuvos valstybės atstatymo su Vilniaus sostine, Klaipėdos kraštu ir Rytprasių dalimi; antrą, socialinio teisingumo įgyvendinimo, pravedant žemės ūkio, pramonės ir miestų reformas; trečią, sudaryti sąlygas tautinei kultūrai ir švietimui, mokslui bei meno topti, tautos dvasiniam bei fiziniui atsparumui ugdyti. Visa tai yra smulkiau išdėstyta VS programoje (Laikinose VS įstatuose, todėl čia nenagrinėsiu (tai bus dar padaryta atskirais straipsniais sąjūdoje, Red.). Taigi VS uždaviniai apima bendrus visos tautos, nuodienos ir ateities siekimus, o LLKS - tik nuodienos. Kadangi VS arčiau susidūrė ir susitvarkė su LLKS, atstaus Lietuvos valstybę ir sudarius tautos

K E I Č A N A S

Atsisveikinimas

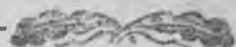
Silalio ašarom prāvirkio beržas,
Giegutė šaukė, šaukė jo virėdneį,
Kai viškeliu dulkėtu vežė
Laisvojos žemės tremtinį — lietuvį.

Tą rytą pievas ne rasą suvilgė...
Ne nuo rasų sudrėko palikti dirvonai.
Ir akmenys kietė... Ir visados laimingi
Per visą dieną verkė, verkė aprasoje...

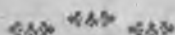

pasitikėjimą turinčią vyriausybę, atrodo, neteks, todėl pažvelkime į jų santykius būdienes.

LLKS pagrindiniai uždaviniai: kiek galint gelbėti skaudžioje bokštelė atsidūrusią tautą ir organizuoti, paruošti bei galimai daugiau išsaugoti tautos jėgas aukščiausiam tautos tikslui — laisvos, nepriklausomos, demokratinės Lietuvos Respublikos atkūrimui, — yra taipogi ir VS uždaviniai, ne, aišku, tik iškovojus laisvą bei išsaugojus šalį, ka tautos dvasią tegalima siekti tolimosio VS tikslo — užtikrinti tautai kviesesnę, gražesnę ateitį. Tiek LLKS, tiek VS aukščiausias būdiesiems tikslas yra iškovoti tautai laisvą ir nepriklausomybę, taigi bendrį tikslą siekiant glaudė bendrą kovą, kurioje viros tautos jėgos turi būti suburtos vieningai vadovybėn. Todėl VS pripažįsta, jog LLKS Taryba okupacijos metu yra aukščiausias tautos politinis organas, vadovaujantis politinei ir karinei tautos išlaisvinimo kovai, ir vie su savo pagrindinių būdienes uždavinių yra pasistatęsi visokeriopai remti LLKS jo vedamoje išlaisvinimo kovoje su bolševikiniu okupuotu bei savo tautos išdavikais. VS būdiesiems tikslas kiek galimai glaudesnio bendradarbiavimo su sąjūdžiu, kad savo suorganizuotom ir intelektualinėm pajėgom padėtų suintensyvinti LLKS vedamą kovą, o taip pat savo ruožtu paruošti tautą demokratinės, socialinės teisingos savivokos sukūrimui bei socialinių, ekonominių, kultūrinių reformų įgyvendinimui, atstatius nepriklausomybę.

Brolau !
Galvok,
Ir aš maštau.
Ar tu tikies dienas pabaigt su saule?
Ar tu manai, kad bus saldžiau užsusi
su šgamomis prie vyno,
negu kovos arenoje bežinančio pasaulio
su mirkstančiais draugais —
didvyrliais?

Z A I B Ą S

PRIE BAIKALO

Baikalas šniokšcia. Nenurimsia
Bangų južusi, šalta.
Ant kranto verkia lietuvaltė —
Jauna sesutė lėvežta.

„Tėvyne mano nemylėta,
Vai ilgą ilgą be tėvės!..
Sunku čia vargti ir kentėti
Ir lieti ašaras gailias..“

Jūs ilgau brolių aš, darželio,
Škambinių-vyturių dainų.
Čia liūdną žirdį skausmas gėlia,
Sunki svaja jaunų dienų.

O Lietuvoj jau liepos žydi
Ir kvėpia sienas lankose.
Į ten ir mano mintys skrenda
Ir laisvės trokštanti dvasia!”

Tėvyne mus pagimdė ta sąlyga, kad mes jos reikalams pašvęstume savo dvasias ir kūno didžiausias ir gražiausias jėgas.

Ciceronas

Atleisk tu, kurie mokės susiburti visi už vieną, vienas už visus.

Balzakas

M. RAGANIS

Vyčių Sąjunga ir Bažnyčia

Vyčių Sąjungos laikračių Įstatų 14 str. d pastraipoje sakoma, kad Vyčių Sąjunga „amerikieška Bažnyčios klaidmąsi (politinį) tautos gyvenimą“. Ties šia vieta sustojus ne vienas lietuvis save klausia:— ar tik VS nėra grynai ateistinė grupė, tobulai rafinuotomis priemonėmis mėginanti savo įsitikinimus bei pažiūras primesti visai lietuvių tautai? Kyla taip pat klausimas, ar tai nėra nuosekliai apgalvotas ir iš anksto suplanuotas mėginimas įstatyti iš mūsų tautos žmonių tikėjimą Dievu, išplėsti iš jų visa kas kilnu, kas šventa ir jokių įrodinėjimų nesugriauinama? Gal būt ši naujai įsikūrusi sąjunga mėgins Bažnyčią visiškai išmesti iš žmonių gyvenimą, o žmones padaryti bejėgius, tik žmogaus pavidalą teturinčiais mūsų ir kraujo gabalais? Su prantama, šie klausimai yra nepaprastai svarbūs ir aktualūs, nes jie liečia pačią lietuvių dvasią, jo gilią tikėjimą, todėl jų išsprendimas būtinas ir neatidėliotinas, nes tai padės teisingai suprasti ir įvertinti Vyčių Sąjungos siekius bei uždavinius ir tuo pačiu bendradarbiauti juos įgyvendinant.

Pabūkime šiuo metu ne Vyčių Sąjungos skelbiamų idėjų bei teorijų apologetais, bet objektyviais stebėtojais, į visą šį dalyką žiūrinčiais vien tik iš gyvenimiškos ir praktinės pusės. Daugeliui žinoma, kad buvo žmonių, kurie mėgino tautą pastatyti Dievo vietoje ir, atvirkščiai, kurie norėjo matyti Dievą tautos vietoje. Bet kas iš to išėjo?... Jų idėjos buvo sugriautos: ir vieni ir kiti turėjo pripažinti, jog nei Dievo tautos vietoje, nei tautos Dievo vietoje pastatyti negalima. Išėjo, jog Dievas ir Bažnyčia žemėje turi savo vietą, o tauta savo. Bet tai dar nereikia, kad tautai ir valstybei gyvenimas bei reikšmės turi griežtai atsiriboti nuo Dievo ir Bažnyčios. Tai klaidinga ir kritikos neišlaikanti pažiūra! Tik glaudžiai ir artimai bendraujant Bažnyčiai su tauta ir tautai su Bažnyčia galima atsiekti laipsnišką moralinę, kultūrinę ir ekonominę gerovės kilmą bei tolimesnį vystymąsi. Tai akivaizdžiai įrodo praėjusių dienų patirtis: kur Bažnyčia ir valstybė veikė sutartinai, vadovaudamiesi sveiku protu ir rūpinamiesi žmonių gerove, ten gyvenimo lygis pakilo ir nuolat gerėjo ir, priešingai, kur Bažnyčia buvo visiškai išmesta iš valstybinio gyvenimo, kur jai nebuvo skiriama jokios reikšmės, ten tolydžio žmonių gyvenimo lygis smuko ir kai kur dar ir dabar tebesmunka. Bet, reikia pasakyti tiesą, analogius padėius gaunasi ir tada, jei Bažnyčia siekia

kuriame nors krašte įvesti savąjį griežtai konfesiunose remiame įspauslą režimą.

Mūsų tautos istorijoje Bažnyčios nuopelnai dideli ir jų nuginėyti niekas negali mėginti, nes tai ir padaryti būtų neįmanoma. Keikia pažymėti, jog Bažnyčia buvo vienas reikšmingesniųjų faktorių kultūrant mūsų tautą patvirtinąje dvasioje, varant platų darbą auklėjimo ir švietimo srityse, o taip pat ji mums yra davusi žviesių mokslo vyrių, puikių taisyklių ir poesių bei šlaip žymių mūsų tautai žmonių. Bet ir čia tas pats klaidimas, tad todėl norima pasmerkti Bažnyčią, jei Jai pripažįstama tiek daug nuopelnų, jei ji niekad nebuvo mūsų valsiybės groveja, bet, priešingai, davė tiek puikių asmenybių iš savo narių tarpo, kovojusią už mūsų šalies laisvę ir nepriklausomybę, o vėliau dėl jos išaikino, ir kurie dar ir šiandien mums yra paskaitinantys pavyzdžiai kovoje dėl Lietuvos tautos ateities ir buvio.

Pirmąsila pažiurekime, ar Vyčių Sąjunga yra, kaip kai kas kad mėgina teigti, atelstinė, antireliginė organizacija. Ji tai duoda atsakymą VS laikinieji įstatai, kur sakoma, jog „[VS priimami] abiejų lyčių patikimi, sąmoningi ir veikūs lietuviai, nenusikaltę savo tautai, nepaisant išsilavinimo, profesijos, t e t t g i j o s“ ir priklausomybės laisvės laikais buvusios partijos bei organizacijos“. Kaip matome, VS tuo atžvilgiu negalima pavadinti nei religine, nei prieš ją nusistačiusia organizacija, nes ji siekia apjungti grynai tautines-patriotines pajėgas, neklarinat ar paskirti nartel bes tikintys ar ne, bet svarbu, kad jie visi lig vieno būtų sąmoningi ir kraštui atsidavę lietuviai, svarbu, kad jie visas savo jėgas, savo darbą ir kūrybą skirtų krašto atstatymui ir naujam kilimui. O kad Vyčių Sąjungon gali stoti ir ne tikintys asmenys, tai dar neduoda pagrindo manyti, tuo labiau tvirtinti, jog VS tuo pačiu tampa antireliginė organizacija. Juk negalima dėl asmeninių įsitikinimų atstumti žmogų, kuris savo darbą gali atnešti nemažą naudą ir gerą kraštui bei visai tautai. Seniai žinoma, kad ne vien tikintys ir religingas žmogus tegali būti tikru savo krašto patriotu, bet juo gali būti ir laisvų pažiūrų žmogus, todėl vien dėl asmeninių įsitikinimų negalima jo laikyti blogesniu ir neprilinti jo bendraamenei, jei jis to nori, ir nepatikėti jam atsakingo darbo, jei jis tam darbot yra visiškai tinkamas ir kiekvieno atveju savo patelisinis. Jei kas galvoja, kad taip vadinamą bedievi galima pasmerkti, apspaudyti ir išmesti iš gyvenimo kaip nereikalingą nusidėvėjusį daiktą, tas yra atslaurus fanatikas ir kur kas blogesnis už tą bedievi, kuris, gal būt, vis dėlto turi sąvęję daugiau humaniškumo ir laisvės dvasios, negu tas, kuris luko save tikintu, bet išdijsta smerkti ir

teisti kita, nė kiek nepasijūsdamas į savo ir savo darbus. Nemėginsime čia glūti ar smerkti vieną ar kitą, bet būtina pažymėti, kad tautos ir valstybės reikalus išsprendžiuose darbuose bei klausimuose gali kuo puikliausiai bendrauti ir tikintys ir netikintys. Žinoma, jei jie tik bus žmonės pilna to žodžio prasme ir jei jie, siekdami bendro ir tauraus tikslo, nesleiks savo asmeninių interesų patenkinimo, bet žiūrės krašto ir jo žmonių interesų bei reikalų.

Kaip jau minėta, Vyčių Sąjunga savo offšas jungs ir tikinčiuosius ir netikintuosius. Bet vieno bus griežtai reikalaujama iš visų VS narių, būtent: aukščiausio laipsnio tolerancijos vieni kitų atžvilgiu, t. y. niekas neturės teisės užgaulioti ar pajuokti kito asmens pažiūrą bei įsitikinimus, arba savuosius mėginti primesti kitiems, nes šie dalykai niekada negali būti primetami jėga ar prievarta. Jėgos ar prievartos panaudojimas, siekiant tai atlikti, reikėtų skaudų smagų demokratiniams būsimosios Lietuvos principams, o taip pat tai būtų ir žmogaus teisių bei laisvų pažeidimas, už kurių įgyvendinimą šlandien ko vojama ir tiek daug aukų sudodama.

Žinant, kad didesnę lietuvių tautos dalis yra krikščionys ir religija laiko neatsiekiama savo dalimi ir kad prieš bet kokį mėginimą atelsties gyvenimą pagrįsti atelstinėmis teorijomis bei tendencijomis ji ryžtingai pasipriešintų, nėra jokia tikslo ir reikalo tokia organizacija kurti. Gi jeigu ir kurtųsi tokia antireliginė organizacija, nors ir skambiausiomis bei iškalbingiausiomis frazėmis: besidangstanti, vis tiek ji neturėtų pritarimo bei pasekėjų ir jos egzistencija galop pasibaigtų visišku nepasisekimu.

Iš to, kas aukščiau pasakyta, matome, jog Vyčių Sąjunga nėra atelstinė, antireliginė organizacija, ir pastangos primesti jai vienoki ar kitoki kraštutinumą yra absurdiškos, be jokio pagrindo ir nevertos didesnio dėmesio.

Pereiname ir prie paties pagrindinio klausimo, būtent, už ką Vyčių Sąjunga smerkia Bažnyčios klisimasi į politinį tautos gyvenimą ir kodėl ji tai daro? Esama nuomonų, jog VS smerkia Bažnyčią vien kaip dvasinę ir religinę instituciją, aktal neapkeisdama jos ir jos atstovų — dvasiškių. Galvokime blaiviai! Jei Vyčių Sąjunga tikrai neapkestų Bažnyčios ir bendrai religijos, jei ji išstatų prieš išpažintą Dievą, ar tada VS rašytų savo įstatuose, kad „nedraudžia profesinių, kultūrinių ir religinių organizacijų, kurios neturi pikty tendencijų tautos bei valstybės atžvilgiu ir dirba bendrai gerovei“. Ar ba štai vėl, ar ji rašytų ir tai, kad „užtikrina sąlygas Bažnyčios ir religinio žmonių įsitikinimo vystymuisi“. Reikia manyti, jog

VS tai įstatuose įrašė ne dėl akių dūrimo, dėl savęs maskavimo ir pan., bet ji tai įrašė tam, jog yra tvirtai nusistatę gerbti kiekvieno asmens pažūrą bei istoriškumą ir to kas įstatuose išdėstyta griežtai ir nenukrypstamai laikytis, suprasdama, kad bet kokių varžtų uždėjimas vienam ar grupei žmonių yra neleistinas pažeidimas demokratijos ir visiemis būdais jos dėsnių. Antra vertus jei Vyčių Sąjunga, neturėdama tam jokio pagrindo, tikrai neapkęstų Bažnyčios, religijos ir visa kas su ja susiję, kam ji tada save apgaudinėti, kalbėdama apie kažkokias tai laisves, apie kažkokį tai bendradarbiavimą su Bažnyčia ir religinėmis organizacijomis. Neįprotinga būtų manyti, kad Vyčių Sąjunga lengvais ir tuščiais pažadais nori užliuotuoti tautą ir ją apgauti. Vyčių Sąjunga, smerkdama visokias pigios rušies idėjas ir teorijas, skelbiamas įvairiausių partijų, tuo apgaudinėjimų keliu, kuriuo visos partijos jau savo prigimtimi yra pasmerktos eiti, nemano žengti ir niekad juo nepasuks. O dėl užmetimo, kad Vyčių Sąjungos vadovai esą, atvirai tarlantai, proateistinių pažiūrų, galima pasakyti, jog tai nuo pradžios iki galo niekingas, piktos valios pagimdytas šmeižtas, nes, kiek tai žinoma, jie (Vyčių Sąjungos dabartiniai vadovai) yra tos pat krikščioniškosios-katalikiškosios Bažnyčios šelmos nariai ir niekada prieš ją neštos ir niekad prieš ją nekovos. Taigi, nuomonė, kad Vyčių Sąjunga smerkia Bažnyčios klisimąsi [politinį] tautos gyvenimą tik grynai aklos neapykantos prieš ją vedama, atpuola, kaip vienpašališka ir neprotinga.

Ieškant priežasčių už ką ir kodėl VS smerkia aukščiau minėtą Bažnyčios klisimąsi, reikia būtina grįžti praeitin ir pažvelgti į dar taip netolimus nepriklausomo Lietuvos gyvenimo metus, kada Bažnyčios valdmuo tautos politiniame gyvenime buvo itin ryškus ir savo įtakingu svoriu daug ką kal kada nusverdavo. Visi dar prisimename, jog Bažnyčia, gal tikslingiau būtų pasakyti: jos valios reiškejai — dvasiškiečiai, ne tik palaikė ir rėmė, bet taip pat aktyviai dalyvavo krikščionių-demokratų partijos kūrime bei jos veiklos vystyme. Didele dalis kunigų, pasinėrę į partijos gyvenimą, labiau ropindamiesi jos ištaikymu ir išpopuliarinimu bei pritraukimu į ją kuo daugiau narių ir šalininkų, visiškai nusisėlino nuo pagrindinių savo pareigų ir tikrosios paskirties, iki neleistinumo apleidę dvasinį-auklėjamąjį darbą tikintųjų tarpe. To dar nepakako! Aktyvesnieji iš jų, nesišauktydami su niekuo, savuosius įsitikinimus (partinius) bauginimais ir grasinimais mėgindavo primesti ir tikintiesiems, neatsižvelgdami, ar jie turi tam teisę, ar neturi, vadovaudamiesi vien tik asmeniškuoju „aš“ ir to „aš“ tariamu neklūstamumu. O ar toks dvasiškių elgesys nešė

Bažnyčiai nauda ar žala, visada net aiškinti. Kas objektyviai ir nešališkai tuomet etežėjo gyv. būn, tai aiškiai matė. Kad šioje kūrinyje elgesys žala ir tik žala nešė Bažnyčiai ir tikėjimui. Žmonės, matydami, kad vienaip kalbama, o kitais daroma, ėmė nuo Bažnyčios nutolti, pradėjo nusivilti dvasiškia, jo sukūtomis parelgomis ir nebeiskirti jai jokios ypatingesnės reikšmės gyvenime.

Naudodamiesi ne vien tik bažnyčių sąryklomis, bet taip pat tur gavietėse bei šlap aiškėse pasistatytomis taip vadinamomis „bažnyčiomis“, kunigai sakė rinkiminės kalbas, dėsė ir aiškino sen artimos partijos programa ir ragino rinkėjus atiduoti savo balsus už „visu tui singliausią ir tobuliausią“ partiją — krikščionių-demokratų partiją. Nors dauguma žmonių matė, jog šioji partija yra su begalėmis trūkumų ir apragu, kaip ir kitos partijos, jog jai visos tautos reikalai ir rūpesčiai nepaprastai tolimi ir svetimi ir kad jos valdymas nenėša kraštui naudos, bet, spaudžiami ir grasinami kunigu, nors prieš savo norą ir valią, nešė ir atidavė savo balsus už prievarta jiems brukamą partiją. Ir taip krikščionių-demokratų partija, kad ir neturėdama pilno Lietuvos žmonių pritarimo, dėka spaudimo iš šalies, pasiekdavo kai kurių laimėjimų rinkimuose. Žinoma, iki tai būdavo atsiekti, pasitaikydavo ir nevisai švarių dalykėlių kas išsukdavo naują žmonių nepasitenkinimo bangą, o religijos ir Bažnyčios priešams įduodavo į rankas svarų ginklą. O kunigai, pasidėję į slautalingą partinių rietenų sruautą, nebežinėdami kas tinka dvasiškijos luomui ir kas ne, ir toliau griovė Bažnyčios pamatus (ne be žalos ir pačiai tautai), aišku, kaltę už tai suversdami ciliniams tikintiesiems.

Šiuo klausimu būtų galima kalbėti gan daug, bet čia neturima tikslo iškelti visų tų blogybių aiškėn ir dienos šviesoje parodyti jas kaip didžiausią nusikaltimą. Čia tik norima bent keliomis ano Lietuvos gyvenimo nuotrupomis parodyti ir paklausti — ar tai, kas buvo daroma, buvo geras dalykas ar ne? Yra pagrindo teigti, kad kiekvienas, kuris bent kiek blaiviau į šį dalyką pažūrės, turės, be abejo, pilną pažinti, kad šitaip elgtis buvo neteisinga ir ypač dvasiškams nederė jo. Kunigų blaškymasis į kraštutinius ir bereikalingas jėgų cikvoji mas ne tik kad neatnešė Bažnyčiai naudos ar garbės, bet dar pakenkė jos orumui ir prestižui. Žymiai daugiau naudos būtų buvę, jei kunigai būtų žiūrėję ne kelių žmonių užgaidų patenkinime, bet, kaip ir dera Kristaus mokslo šlovėjams, būtų rūpinęsi savo tiesinginių pareigų bepriekaištinu atlikimu, būtų žiūrėję visos tautos reikalų ir visomis jėgomis ir energija būtų padėję tautai išbristi iš klampynės ir įstoti į teisingą kelią. Deja, jai tai nebuvo žiūrima.

Bet palikime praeitį ir pažiūrėkime į ateitį. Tvirtai galvoje turi, kad mūsų žmonės, lietuviai, daugelyje klausimų ir reikalų pasikliauja dvasiškių nuomone (o ji anaiptol ne visada būna teisinga ir neaiški) bei sprendimu, neparodydami nė kiek savarankiškumo ir savitovaus apsisprendimo, analogiškai praeitį padėtis, nors ją didelė dalis lietuvių yra pasmerkę, gali gautis ir ateityje. O tai neprivalo pasikartoti, tam privalo būti iš anksto užkirstas kelias. Ir kad prie to iš naujo neprisiųgyventume, privalu, kad dvasiškija nepanaudotų savo padėties spaudimui tikinčiųjų, verčiant juos priimti tai, kas paskiriamas kunigams atrodo gera ar naudinga, verčiant sutikti su jų nuomone, prie jos laikytis ir ją toleruoti kaip gerą dalyką. Taigi, tik iš to išplaukia ir tik šita prasme ir požioriu yra smerkiamas Bažnyčios kišimasis į politinį tautos gyvenimą. Bet čia dar vienas nesąsokimas, kodėl gi sakoma, jog smerkiama Bažnyčia, o ne paskirti kunigai?

Ne paslaptis, jog ši teriamai nekaltą žaidimą išsklausiai matė ir vietinė Bažnyčios vyresnybė, bet ji į tai žiūrėjo pro pirštus arba visiškai nenorėjo žiūrėti ir matyti, todėl ir jai tenka dalis kaltės. Bažnytinė vyresnybė privalėjo imtis atitinkamų priemonių šioms perdellyg savivališkai besielglantiems kunigams sudrausti. Tai buvo jos pareiga. Ir jeigu ateityje vietinė Bažnyčios vyresnybė nesiims reikiamų žygių šia kryptimi, tai išleis būtų laukti susirpant pačius kunigus, jog jie visi lig vieno nuo to atsisakytų. Čia būtinas bažnytinės vyresnybės įsikišimas ir jeigu ji to nesiims, tai kaltinami bus ne paskirti dvasiškiniai, bet Bažnyčia, nes ji gali ir privalo susirūpinti tuo, kad dvasiškija nesivoltų į politinių intrigų tinklą, tuo nesąmoningai ir neapgaltotai darydama žalą visam kraštui.

Būtų galima kaltinti Vyčių Sąjungą ir laikyti nepagrįstu smerkimą Bažnyčios dėl kišimosi į politinį tautos gyvenimą, jei ji prieš tai nepasmerktų partijų išvis. Bet, kaip žinoma, pirmoje eilėje VS „pasmerkia buvusias ir esamas grupines, partines bei kitokias nesantikas ir susiskaldymui partijomis nepritačias“. VS smerkia visa kas nenėša kraštui ir žmonėms naudos, kas skaido jų jėgas ir sudaro kliūtis atsiekui kuo didžiausią tautos vieningumą. Todėl VS, pasmerkdamas visas partijas ir jų veiklą, negali sutikti su tuo, kad Bažnyčia būtų sutelkta išimtinė teisė kurios nors partijos veiklą palaikyti ir ją propaguoti.

Vyčių Sąjunga nesiekia, kad Bažnyčia būtų pasmerkta kaip dvasinė ir religinė institucija, kaip stiprus veiksnys žmonių moraliniam lygini kelti. VS nesiekia jos ištumti iš žmonių gyvenimo visumai. Vyčių Sąjunga tik nenori, kad iš naujo kartotųsi praeities klaidos.

Todėl ir šis Vyčių Sąjungos išstojimas prieš Bažnyčios kišimąsi į politinį tautos gyvenimą yra ne kova prieš Bažnyčią, prieš religiją ir Dievą, bet tai kova prieš neteisingų priemonių panaudojimą, klėno nors valią ar įgaidžius siekiant primesti masėms, tai kova prieš veiksmus, kurių padariniai lietuviams per daug gerai žinomi ir nei vienas nenori, kad kas nors panašaus vyktų ir dabartyje, o tuo pačiu tai yra kova ir prieš dvasiškios daromą žala lietuviams ir tikėjimui. Šiuo išstojimu Vyčių Sąjunga niekad nepakenks Bažnyčiai, bet dar prisidės prie jos sustiprinimo, prie jos autoriteto tikėjimo.

Tačiau neapdairiai klysta tie, kurie mano, jog Vyčių Sąjunga, smerkdama Bažnyčios kišimąsi į politinį tautos gyvenimą ir išstodama prieš neteisėtus ir nepateisintus paskirų dvasiškų veiksmus tuo pačiu nepagrįstai slekia, jog dvasiškiam būti atimta bet kokia teisė ar galimybės iš viso dalyvaoti valstybiname gyvenime. Neprotanga būti to slekti, nes dvasiškis yra lygiai toks pat pilietis, kaip ir bet kuris kitas žmogus, todėl ir jį teisės bei laisvės privalo būti ir yra lygios. Tiek dvasiškis, tiek pasaulietis turi jausti pareigą rūpintis ir domėtis visų arčiau šalies gyvenimu. Iš to seka ir tai, kad dvasiškis ne tik turi teisę, ne tik gali, bet dargi net privalo stebėti mūsų valstybės gyvenimą, į jį įsijungti ir visomis jėgomis bei sugebėjimu padėti pasiekti aukščiausią gerovės ir suklestėjimo laipsnį. Vyčių Sąjunga net pageldata, kad dvasiškija nebūtų nuokaleje nuo bendro tautos ir valstybės gyvenimo. Todėl nuogąstauti, kad Vyčių Sąjunga smerkimu Bažnyčios lygia greta sudaro užtvaną dvasiškiam pasireikšti ti visuomeninėje, kultūrinėje, politinėje ir t.t. veikloje, jog ji trukdytanti jai sveikos iniciatyvos pasireikšimui, netenka, nes VS sakydama, kad pripažįsta asmens įsitikinimų, vokiečių ir kūrybos laisvę, kuri neprieštarauja tautos bei valstybės gerovei, čia nepasako, jog išimtimi bus ir dvasiškiai.

Belioka tik pridurti, kad nėra jokio pagrindo būkštavimams, jog Vyčių Sąjunga nori savo veikla užkirsti kelią Bažnyčiai jos kiltume ir daug pasiaukojimo reikalaujančiame darbe, jog ji norinti sumenkinti Bažnyčios vaidmenį ir reikšmę. Priešingai, Vyčių Sąjunga yra pasiruošusi visada bendradarbiauti su Bažnyčia ir religinėmis organizacijomis siekiant tikslų kurių įgyvendinimo su nekankumu laukia viso lietuvių tauta. Ir kas tik įsivaizduoja pažinęs į šį Vyčių Sąjungos išstojimą prieš minėtą Bažnyčios kišimąsi, tas tikrai turės sutikti, kad Vyčių Sąjungos užimtoji pozicija yra vispateisėkai pagrįsta ir teisinga, ir ji išplaukia ne iš neapykantos Bažnyčiai, bet iš gilios analizės mūsų Lietuvos gyvenimo dienų, kuriose užtikiname tiek daug juodų dėmių, o jų atieityje neprivalo būti, arba turi būti galima mažiau.

Beveik prieš aštuonerius metus, raudonajam marui antrą kartą užplūdus Lietuvą, mūsų tauta pakilo į pasyvų ir ginkluotą pasipriešinimą bolševizmui ir savo krašto išdavikams. Ji pakilo su šviesia viltimi, jog Vakarų pasaulis nebus toks žabalas ir, nuplėšęs kruvinojo bolševizmo kaukę, pradės kryžiaus žygį prieš šį žmonijos priešą, niekšingai mindžiojantį tautų bei žmonijos laisvę. Ji pakilo su tvirtu tikėjimu širdyje, jog tik jos kova ir aukos bus svarbiausias argumentas laisvei atgauti. Ir šioje nelygioje ir garbingoje, ir teisingoje kovoje tauta negailėjo aukų: tūkstančiai geriausių jos sūnų ir dukterų savo krauju nulaistė savo tėviškės žemę, tūkstančiai jų mirė kankinių mirtimi kalėjimo rūsiuose, dešimtys tūkstančių buvo sugrūsti į lagerius lėtai bado mirčiai, o šimtai tūkstančių buvo išplėšti iš gimtųjų sodybų ir ištremti į laukinį Sibirą. Kova tęsėsi ir kasdien sunkėjo, tačiau jos tikėjimo savo, kaip tautos ir žmogaus, teise ir laisve nepajėgė palaužti raudonųjų žmogėdų teroras, neužgesino jos vilčių ir praregėjimu Vakarų Pasaulio kelti šampano taurių draugiški toastai mūsų budeliui. O tos kovos prieky nepalauijamu ėjo ir eina partizanai. Ir šiandien, kada Vakarai, pažadinti Kremliaus tironijai besipriešinančių tautų kraujo upelio, prasiveržusio pro geležinę uždangą, ir pajutę prie savo gerklės slenkančią kruviną bolševizmo ranką, subruzdavo skubiai rengtis žūbtutinei kovai, mes — partizanai, matydami savo vilčių netolimą išsipildymą ir sudėtų laisvės kovoje aukų prasmingumą, dar labiau esame pasiryžę viską paaukoti savo tautos išsilaisvinimui, bet... ar tuo laisvė bus baigta?

Jau antri metai iš Vakarų kasdien skrieja į mus radijo bangomis ten esančių susibankrutavusių partijų bei k. t. vadų pabėgėlių /ne tremtinių/, kaip jie patys save vadina/, ir Vakarų propogandos įtikinėjimai, garantijos: „Mes jus išlaisvinsime!“, „Mes aukojamės ir kovojame dėl lietuvių tautos laisvės“, „Mes, mes... ir mes...“. O kur ištikimiausi lietuvių tautos sūnūs ir dukros laisvės kovotojai. Kodėl taip vengiama paminėti Lietuvos Laisvės Sąjūdį? Kodėl tylima apie milžinišką tautos įnašą laisvės kovoje? Kodėl, kodėl?

Prieš akis iškyla 1944 m. vasara. Pro banguojančius javų laukus ir pakelėse palinkusius rūpintojėlius, keliaklūpsčiaudama okupantams vokiečiams, skuba minia žmonių į Vakarus. Mes matome joje artėjančios raudonosios pabaisos išgąsdintas moteris ir vaikus, matome mūsų mokslo ir meno pažibas /tai iš dalies teisinga/, bet... matome ir tuos/, o jų nemaža/, kurie dar taip neseniai statėsi tautos vadovais, jos laisvės kovotojais ir iškilmingai prisiekinėjo, klykavo: „Mirsim, bet nevergausim!“, „Tas ne lietuvis, kuris Tėvynę bailiai, kaip kūdikis apleis!...“ Ir stovime mes — ūkininkai, darbininkai, moksleiviai, — sugniaužę kumščius, su giliu skausmu širdyje, o lūpos šnabžda: „Jie — mūsų vadai — organizatoriai — bėga... bėga, it žiurkės iš skendimui pasmerktos laivo... Paliekame vieni...“ Ir mūsų krūtineje įsiliepsnoja plieninis ryžtas: „Mes liekame! Teisiaučia audros, bet nepaliksime tave, tėvų žemele!“

Ir atūžė audra, atnešdama naują vergiją, tačiau tauta, palikusi be vadų, be vieningos organizacijos, be vieningo veikimo plano, nepalūžo, o gaivališkai pakilo į pasyvų ir ginkluotą pasipriešinimą. Kovų sukuriuose iš laisvės kovotojų eilių augo nauji organizatoriai — vadai, kurie ir kritiškiausiu momentu /Vakarų broliavimosi su bolševikais metu/ neleido nusvirtti laisvės kovos vėliavai ir, jausdami, kad visame krašte vykstanti kova turi tą patį tikslą, ir gerai suprasdami plačiai organizuoto veikimo

reikšmę, savo krauju, savo pasiaukojančiu darbu nutiesė kelius į vieningos organizacijos /LLKS/ bei vadovybės sukūrimą. Ne kas kitas, o tik kovų laukuose išaugę vadai savo auka bei pasišventusiu darbu vadovauja ir šiandien šiai sunkiai kovai, savo svarbiausiais uždaviniais pasistatę „kiek galint gelbėti skaudžioje būklėje atsidūrusią tautą ir organizuoti, paruošti, bei galimai daugiau išsaugoti tautos jėgas aukščiausiam kovos tikslui — laisvos ir nepriklausomos, demokratinės Lietuvos Respublikos atkūrimui“ /Iš LLKS kreipimosi į visus laisvės kovotojus/. Ir ši kovos vėliava — LLKS pasistatytieji uždaviniai — buvo stipriu veiksmu, subūrusiu po ja vieningon kovon prieš okupantą visus lietuvius, nežiūrint jų pažiūrų ir įsitikinimų skirtumų, palikusius savo gimtajame krašte ir pakilusius į pasipriešinimą.

LLKS, kaip karinės organizacijos, pasirinktas kelias suburti tautą vieningon kovon prieš bolševizmą yra teisingas, tačiau kaip šių dienų šviesoje išryškėjo, mūsų tautos vedama kova dėl laisvės bolševikinės vergijos jungo nusimetimu nepasibaigs, o tęsis ir toliau, tik, žinoma, įgaus kitą pobūdį ir formą. Sios tolimesnės kovos tikslas — tai apgynimas tautos teisės pačiai spręsti savo ateities likimą, pasirenkant naują santvarką bei valdžios aparato sąstatą ir užtikrinant sąlygas greitai demokratinėi — kultūrinei pažangai.

Tautos, palikusios ilgametį kritišką būklę, sugebėjimas susiorganizuoti, jos kraujo aukos, pasišventimas ir valingumas kovoje su bolševizmu — mirtinu visos žmonijos priešu — dėl tautos ir žmogaus teisių bei laisvės — tai argumentai, kurie rodo jos didžiulį įnašą bendroje žmonijos kovoje su bolševizmu ir subrendimą savistoviam gyvenimui, todėl bet koks ateityje pašalinių jėgų diktatas turi būti griežčiausiai atmestas. Nemažiau tautai yra nepriimtinas ir į Vakarus pabėgusių mūsų politinių partijų vadovų /partijų, piršusių tautai pražūtingą Hymanso planą — uniją su Lenkija, partija, kurios dar 1926 m. kuone įstūmė Lietuvą į bolševikų glėbį/ ir kitų vado pareikštas noras vadovauti išsilaisvinusiai tautai jos atkūrimo darbuose. Ne vien tik juoda partijų praeitis, bet ir nūdienos rietenos jų tarpe yra atestacija, kurios negali užtušuoti ir saldžiausi jų „čiulbėjimai“ per Vakarų radiją. Ir joks jų tylos suokaltis apie tautos kamieno didžiulį įnašą laisvės kovoje neturi išdildinti iš tautos atminties tų, kurie sunkiausiu metu nepaliko jos ir dėl jos teisių bei laisvės žuvo kovos lauke ar buvo nukankinti MGB tardymo rūsiuose, kenčia konclageriuose ar Sibiro ištrėmimo, kovoja ir dirba žiauriausio bolševikinio teroro sąlygose. Tauta turi pasirinkti ir, be abejo, ras iš likusių gyvų savo ištikimų sūnų ir dukrų tarpo, nešusių kartu jos sunkią dalį ir savo kovą, savo auka švietusių jai tamsioje vergijos naktyje, pakankamai sau tinkamų vadovų bei organizatorių atsikūrimo darbuose, kurie, aišku, pareikalaus nemažiau pasišventimo ir pasiaukojimo, kaip nūdienu. Tačiau visa tai reikalauja jau šiandien parengti tautą šiam kovos barui, ko LLKS nesiima ir dėl įvairių priežasčių negali imtis. Šiai kovai vesti ir tapo įkurta Vyčių Sąjunga.

Broliai ir sesės partizanai! Bet kokios rezistencijos organizacijos ugdymas ir veiklos plėtimas bolševikinės okupacijos sąlygose be ginkluoto pogrindinio veikimo yra visiškai neįmanomas, todėl, tikėdamiesi rasti jūsu tarpe pritarimą ir paramą mūsų siekimams bei pasistatytiems uždaviniams, kviečiame jus įsijungti ir į Vyčių Sąjungos eiles, kuri tarp kitų savo pasistatytų uždavinių vienu iš pagrindinių laiko teikimą visokeriopos paramos LLKS jo kovoje su bolševikais. Vyčių Sąjungos įsikūrimas ir partizanų įsijungimas į ją nėra LLKS skilimas ar skaldymas, bet tik

VYČIŲ SAJUNGOS CENTRO
VALDYBA

133

ATSIMINIMAI, LIUDIJIMAI, SVARSTYMAI

ZEMAICIŲ APYGARDOS KARO RINKTINĖS PARTIZANAI

Jadvyga MALŪKAITĖ-PETKEVIČIENĖ

1944 m. spalio 10 d. Mosėdžio valsčių okupavo sovietų armija. Vyrai, anksčiau priklausę Plechavičiaus būriams, tuojau pasitraukė į miškus. Kai okupantai paskelbė mobilizaciją, jų gretos pagausėjo. Pas mus, prie Skuodo, laikėsi Liepojos frontas. Per visą žiemą iš jo veždavo kareivius pailsėti. Kariuomenės visur buvo pilna, ir vyrams slapstytis buvo labai sunku. Tuos, kurie ėjo dirbti prie geležinkelio, prie stotyse esančių sandėlių, į kariuomenę neimdavo. Frontui nutolus Liepojos link, tokių darbų liko mažiau, tad miško vyrų gretos dar pasipildė.

Vyrai daugiausia laikėsi miškuose. Kasėsi bunkerius juose ar gretimai esančių sodybų pastatuose. 1944 m. gruody, Kūčių išvakarėse, žuvo 22 metų mūsų artimo kaimyno sūnus bunkeryje Griaumedžio miške. Jį nušovė ten pat besislapstantis buvęs komjaunuolis, apylinkės seniūnas Pranas Budrikis. Po to jis iš bunkerio išėjo ir dirbo prie geležinkelio darbų.

Juožą Kupą sužeistą vežė į Salantų ligoninę, bet labai nukraujavęs, operacijos nebeišlaikė.

1945 metų pavasarį Liepojos frontas gerokai nutolo, kariuomenės sumažėjo. Vyrai rinkosi į didesnius būrius. Gegužės mėnesį pasibaigė karas. Buvo likviduotas Liepojos frontas. Vokiečių kareiviai belaisviai per Mosėdžio miestelį buvo varomi Kretingos link. Jų būriuose buvo ir lietuvių. Jie stengdavosi pabėgti ir likti Lietuvos miškuose. Tokie du pabėgėliai lietuviai ir vokiečiai pasiekė mūsų apylinkes. Mes, mokiniai, eidavome prie vieškelio jų pasitikti, kuo galėdami jiems padėdavome, nors pagirdydavome.

Vienas kareivėlis paprašė manęs, kad jį paslėpčiau. Aš nuomojau kambarį name, kurio krosnyje buvo šeiminių sūnaus Mykolo Jotkaus slėptuvė, todėl jį, kareivėlį, paslėpti atsisakiau. Po poros savičių parvažiavau namo į Daukšių kaimą — ir su būriu vyrų mus aplankė tas pats kareivėlis, kurio nesutikau paslėpti: jo tikslas buvo pasiektas.

Paskelbus amnestiją, suaugę didelių šeimų vyrai legalizavosi, o jaunimas ryžosi vėčiau žūti, negu vergauti priešui.

1945 metų vasarą Žalgirių—Sekų miškas buvo pilnas vyrų. Po kaimus žmonės važiuodavo rinkti jiems maisto, o merginos jį ruošdavo. Buvo liepos mėnuo. Sekų—Žalgirio miške būrio vadas buvo Kliauga (ar Jauga). Vokiečių okupacijos metais jis dirbo Skuodo valsčiaus kooperatyve pardavėju. Atsiradęs šiame būryje, ėmė jam vadovauti.

Prasidėjo miško valymas, įvyko išdavystė. Ūkininkų sodybos, kuriose laikėsi partizanai, buvo apsuptos, o kai kurios ir sudegintos, ūkininkas Leonas Jablonskis išvestas iš namų ir netoli sodybos sušaudytas. Jablonskienė su vaikučiais neteko vyro ir sodybos. Viskas virto pelenais. Sudegino ir Juozo Zubės, ir eigulio Prano Riepšo sodybas. Riepšai prisiglaudė pas gerus kaimynus. Cekistai, atvykę areštuoti Riepšą su devyniolikmečiu sūnumi, apsupo ne tą sodybą, tad vyrams pasisekė pabėgti. Riepšas su žmona, sūnumi ir 16 metų dukiule pasitraukė į mišką.

Kliauga siūlė būriui pasiduoti, nes iš tokios apsupties gyviems nepasiseks išbėgti. Jo paklausė Pr. Meškys, Aleksas Einikis, jo brolis, Pr. Daniela, Sopaga. Visus juos suguldė ant griovio krašto ir iš dviejų eilės galų vieną po kito nušovė.

Galbūt tai buvo spektaklis žmonėms apgauti. Vadas Kliauga varomas į pirtį pabėgo. Šito žmogaus niekas iš pažįstamų nesutiko jokiame lageryje nei miške.

Kiti vyrai iš apsupties išsiveržė. Keliavę apie 10 km mišku, sugulė pailsėti. Kareivėlis iš vokiečių kariuomenės Jurgis Naujokas atsigulė toliau nuo būrio ir užmigo. Vyrai, pasijutę apsupti, pabėgo ir jo negalėjo pakelti, nes rusai ėjo iš jo pusės. Jį rado kitą dieną durtuvais subadytą. Palaidojo slapta Grušlaukės miestelio kapinėse. Taip ir liko šito kareivėlio, kilusio nuo Skaudvilės ar Tauragės, likimas, artimiesiems nežinomas.

Po kelių dienų žuvo dar vienas partizanas Kazys Karalius. Jį apsupo Šekų kaimo pamiškėje pas pusbroį, kur gyveno ir jo motina. Nepasidavė jis gyvas, atsisaukė iki paskutinio šovinio. Numetė jį prie tvarto ant mėšlyno. Motina jo neprisipažino. Mes su drauge jį apiplovėme, nuvalėme. Vyrai įdėjo į karstą ir, nuvežę į Daukšių kapines, palaidojo.

1945 m. spalio 3 d. toje pačioje pamiškėje žuvo ir Pranas Butkus, kurio jau laidoti nebedavė, bet išvežė į Mosėdį ir numetė miestelio gale. Jis palaidotas upės pakrantėje, kur dabar pastatyti kultūros namai.

1945 m. žiemą, 1946 ir 1947 metais Žalgirių—Šekų miške įsikūrė ir gyveno:

Zigmo Apulskio būrys:

1. Zigmas Apulskis (1916?—1947.II)
2. Pranas Riepšas-Šarūnas (1900—1947.VI)
3. Uršulė Riepšienė (1903—1947.VI areštuota)
4. Antanas Skersis (1922—1947.II)
5. Leonas Skersis-Klevas (1926—1946.VI)
6. Antanas Soblinskas-Mažis (1926—1947.VI areštuotas)
7. Valis Apulskis (1930—1947.X)
8. Kostas Tubinas (1916?—1946 areštuotas)
9. Juozas Tubinas (1925—1947.III)
10. Leonas Raudavičius (1908—1947.VI)
11. Pranas Riepšas (1926—1946.XII)
12. Povilas Bružas-Rikardis (1930—1947.VI)
13. Stasys Bružas-Pikulis (1928—1947.VI)
14. Pranas Butkus (1914—1945.X)

Po Žalgirių miškų valymo 1945 metais vyrai mažais būreliais laikėsi pas žmones. Pas mus gyveno Zigmas Apulskis ir Liudas Skersis. Lapkričio mėnesį su rinktinės vadu jie išėjo į miškus. Skersis buvo tarnavęs vokiečių kariuomenėje, o vėliau iš ten pabėgęs slapstėsi. Turėdamas patyrimo, sudarė būrį Palšių miškuose. Kiek prisimenu, ten laikėsi šie vyrai:

1. Vadas Liudas Skersis-Paliomskis (1923—1947.03.18)
2. Adomas Skersis-Ažuolas (1918—1947.I)
3. Feliksas Skersis-Bačkelė (1925—1947.III.18)
4. Markaitis-Kareivėlis (1925—?)
5. Palys Galdikas-Dūmas (1921—1949.II.28 areštuotas)
6. Jonas Riauka-Studentas (1922—1947.III.18)
7. Adolfas Liebus (1918—1947.III.18)
8. Haris — Vokiečių kareivis (1922?—1947.III.18)
9. Aleksas Petrošius-Beržas (1926—1951)

10. Juozas Kaštaunas-Sernas (1914—1947.III.18)
11. Feliksas Mickus-Erelis (1924—1947)
12. Juozas Mickus-Vėžys (1919—1947.III.18)
13. Liudas Vavras (1921—1950)
14. Bronislavas Vavras-Bitelė (1928—1950)
15. Jonas Vavras (1924—1950)
16. Antanas Siudeikis (1918—?)

A. Siudeikis nušovė Adomą Skersį ir pasitraukė iš miško — legalizavosi. Girdėjau, kad jis jau miręs. Iki mirties gyveno Klaipėdoje.

1945—1946—1947 metų žiemomis Peldinės miškuose gyveno mažiekiškio Prano Žalimo būrys. Jų ryšininkas buvo Jonas Gričius, gyvenęs prie pat miško, ir jauna mergaitė Magdutė Barbaite.

1. Pranas Žalimas-Juodbėrėlis, vadas, g. 1922
2. Vincas Šmitas-Povas, g. 1923
3. Vacys Stonkus-Uosis, g. 1926
4. Jonas Stonkus, g. 1922
5. Vacys Ramonauskas, g. 1920
6. Bronius Ramonauskas, g. 1918
7. Leonas Kinčius, g. 1926
8. Pranas Staponkus-Pjūklas, g. 1922
9. Juozas Adomauskas-Aidas, g. 1922
10. Juozas Bierontas-Lokys, g. 1918
11. Jurgis Kaupas-Perkūnas, g. 1928
12. Ignas Kaupas-Zaibas, g. 1925
13. Petras Taučius-Vilkas, g. 1918
14. Antanas Bertasius-Saulius, g. 1926
15. Vacys Mickus-Tankas (1927—1947.III)
16. Jonas Eidiejus-Sakalas (1923—1952)
17. Valius Paulauskas-Margis (1926—1951)
18. Pranas Sodžius, g. 1928
19. Magdutė Sodžiūtė, g. 1930
20. Leonas Čepas-Mikė, g. 1922
21. Liudas Kervys — provokatorius, ?
22. Jurgis Stanius-Povas, g. 1926

Jurgis Stanius ir Liudas Kervys buvo čekistų suimti, o vėliau, suvaidinus pabėgimą, kaip provokatoriai paleisti pas partizanus. Stanius čekistams nedirbo, o Kervys „pasižymėjo“ provokacijomis. 1947 m. sausio 17 d. buvo išduotas būrys, kuriame Kervys ir Stanius reikėsi kaip veiklūs partizanai. Vyrai, kurie bėgo kartu su Kerviu, išliko. Čekistai savo bendradarbio dar negalėjo sunaikinti, nes ne visi būriai dar buvo išduoti. Tada žuvo tik du vyrai: Jonas Stonkus ir Leonas Kinčius, kurie palaidoti Mosėdžio akmenų muziejaus teritorijoje.

Gili žiema. Vyrai išsikėlė į Latvijos miškus. Su jais išėjo ir provokatorius Kervys. Tris savaites vyrai kirto įšalusią žemę, kol pasidarė bunkerius. Gyveno beveik pusbadžiu. Užbaigę darbus, išėjo į kaimus ieškoti maisto. Kervys suvaidino išsinarinusį koją ir buvo nugabentas pas žmoną. Daugiau jo miške niekas nematė, o vyrai greit buvo apsupti. Ten buvo smarkios kautynės. Krito du vyrai: Jurgis Kaupas-Perkūnas ir Petras Taučius-Vilkas. Jie buvo numesti centrinėje Skuodo aikštėje. Buvo sužeistas Vacys Stonkus-Uosis. Peršauta koja jis nuėjo į balas ir ten išsilaukė iki vakaro. Smarkiai nukraujavo, sušalo, bet gerų žmonių buvo gydomas. Gydėsi keliose vietose ir besveikstas šeimininko buvo išduotas, bet išsigelbėjo, o išdaviką Venckauską vyrai likvidavo.

1947 m. vasario mėnesį Kervys išdavė Liudo Skersio-Paliomskio būrį Palšių miške. Tada nežuvo niekas. Vidury žiemos sunku rasti saugią vietą. Sustoję vyrai viduryje kaimo, tuščios sodybos tvartuose. Išgyveno tik nepilną mėnesį: 1947 m. kovo 18 d. Kervio akis ir čia juos surado. Tada Liudo Vičiaus tvartai Daukšių kaime buvo apsupti keliais kariuomenės žiedais. Kareiviai buvo baltai apsirengę, vijosi slidėmis. Vyrai traukdami atsišaudė iki paskutinio šovinio. Žuvo 9 vyrai, ir tik keletas iš apsupties laimingai išbėgo. Žuvo: Vadas Liudas Skersis-Paliomskis, Feliksas Skersis-Bačkelė, Juozas Kaštaunas-Šernas, Vokietis Hana-Fricas, Jonas Riauka-Studentas, Vacys Ramonauskas, Adolfas Liebus-Lokys, Juozas Mickus-Vėžys, Juozas Bierontas.

Praną Riepšą jie nušovė dėl didesnio skaičiaus. Jį laidoti atidavė tėvams, o kiti buvo numesti ant gatvės, o vėliau užkasti dabartinėje Akmenų muziejaus teritorijoje. Juozas Bierontas sužeistas nusišovė Juozo Kupės priekambaryje.

Gyvi išliko Vacys Mickus-Tankas, Bronius Ramonauskas ir Aleksandras Petrošius-Beržas. 1947 m. birželio 17 d. per mano sesers vestuves mane ir mano tėvuką Antaną Malūką suėmė. Pagal išdaviko Kervio-Kadugio parodymus sunku buvo nuteisti, tad trylika mėnesių iškankinę, tėvuką nuteisė Maskvos trijulė. Kad ir kaip būtų keista, tardytojas mane paleido, mat buvo pašlijusi mano sveikata, net nuo egzaminų buvau atleista. Namuose negyvenau,ėjau pas gimines. Norėjau baigti gimnaziją. Pradėjau mokytis, bet neilgam. Gavau žinią, kad turiu kuo skubiausiai slėptis.

1947 metų vasarą netoli Lenkimų, Večių kaime, pas Gadliauskienežuvo būrio vadas Pranas Žalimas. Tų pačių metų kovo mėnesį žuvo kitas vadas Zigmas Apulskis. Rinktinės vadas Kiekštas-Drulis, vėliau Kanapis žuvo 1946 metais. Jo vieton stėjo Kazys Kontrimas-Montė, Tėvas.

1947 m. spalio 13 d., mokydamsi paskutinėje Mosėdžio gimnazijos klasėje, turėjau kuo greičiau išvykti toliau nuo namų. Gimnaziją baigiau su dviem pasais. Gyvenau Panevėžyje. Pagaliau buvau išduota, bet sėkmingai pabėgau. Teko trauktis arčiau miško. 1949 m. gruodžio 7 d. vėl pabėgau. Tada areštavo mano vyrą Vacį Stonkų, kuris buvo pas mane atvažiavęs iš miško į Panevėžį svetimais dokumentais. Jį išdavė Antanas Budrikis ir Vacys Laureckis.

Antanas Budrikis — buvęs Mosėdžio valsčiaus viršaitis. Užėjus rusams, jis užsiverbavo dirbti KGB ir gyveno Šilutėje. Kaip buvęs mūsų draugas, atvažiudavo į kaimą pas tėvus ir ten susitikdavo su partizanais. 1948 metais pas jį iš Sibiro parvažiavo čekistų užverbuotas jo giminaitis Vacys Laureckis, visai dar vaikas, šešiolikmetis. Jie išdavė Vacį Stonkų ir Augustiną Baužį, kai buvo apsigyvenę Šilutėje. Vyrai sėkmingai ištrūko. Baužys pasiliko Klaipėdoje, o Stonkus su mano mama, kuri tuo metu buvo nuvežusi vyrams maisto, atvažiavo į Panevėžį. Vacys buvo nuteistas. Aš nuo 1949 m. gruodžio 2 d. iki 1950 m. gruodžio 5 d. priklausiau Eidiejaus būriui.

1947 metų vasarą žuvusio vado Apulskio būriui ėmė vadovauti Pranas Riepšas. Jis įsitaisė stovyklą Peldinės miške. Ryšininku dirbo tas pats Jonas Gričius, kurį Kervys buvo išdavęs. Magdotę Barkutę areštavo, o Joną Gričių užverbavo dirbti saugumui.

Nesuprantu ir šiandien, kokiam tikslui jis išsikvietė mane ir įdavė pistoletą. Kitą dieną Mosėdžio miestelyje turėjau jį perduoti nurodytam asmeniui. Paketėlis, knygos formos, per šv. Mišias išbuvo mano rankose, o porą kartų perėjus per miestelį, buvo atiduotas. Į būrį turėjo po egza-

minų ateiti abiturientas Antanas Eglinskas. Gricius man pasakė, kad reikia palaukti. Pagailėjo vyruko tas čekistų draugas.

Po keleto dienų būrys buvo apsuptas. Laukė jie apsupę visą savaitę, nes į būrį turėjo grįžti trys vyrai: Vacys Stonkus, Palys Galdikas ir Jurgis Stanius. Vyrai parėjo, bet išaušus netoli miško sustojo vienoje sodyboje. Auštant prasidėjo baisioji kova. Tada žuvo vadas Riepšas. Krito jis prie žmonos kojų. Ši nepasimetė, bet už vyro lavono atsišaudė. Kareiviai užšoko jai ant galvos ir sudaužytą išvežė į Mosėdį, užsodinę ant vyro ir žuvusių draugų lavonų.

Žuvo tada ir du broliai Stasys ir Povilas Bružai, Leonas Skersis-Klevas. Iš apsupties prieš kelias dienas buvo iš būrio išėjęs Leonas Raudavičius, bet, grįžtant į būrį, jis buvo sušaudytas.

Iš apsupties pasisėkė prasiveržti sveikam Edvardui Šmitui, kuris po 20 metų lagerio dabar gyvena Šiauliuose.

1947 metų vasarą čekistai ėmė verbuoti žmones bendradarbiauti. Taip ryšininkas Gricius ir tapo jų auka. Nužudęs keturis vyrus čekistų rankomis, pats buvo nuteistas mirti.

Buvo užverbuota ir daugiau, bet jie tiek skriaudos nepadarė.

1947 metų vasarą žuvus Pranui Riepšui ir daugeliui vyrų, būrys pasiildė naujais žmonėmis, bet vis dėlto gretos retėjo. Būriui ėmė vadovauti Leonas Čepas-Mikė (1949 m. areštuotas). Jo būryje buvo:

Pranas, Sodžius, 1949.I žuvo

Magdutė Sodžiūtė, 1949 areštuota

Vacys Stonkus-Uosis, 1949.12.05 areštuotas

Jurgis Lenkauskas, 1948 rudenį žuvo

Vacys Mickus-Tankas, 1948 per Velykas žuvo

Bronius Ramonauskas, 1948 Žemytės km. žuvo

Edvardas Šmita, 1948 legalizavosi

Pukinskas, 1947.10 pas Lenkauską žuvo

Palys Galdikas, 1949.02.28 areštuotas

Petras Liutkus, 1948 pavasarį Večių km. pas Budreckį pamestas Lenkimų bažnytkaimyje

Valis Apulskis, 1948.10 pas Lenkauską žuvo

Kazys Daržinskas, 1948.10 pas Lenkauską žuvo

1949 metai. Būriui vadovavo Jonas Eidiejus-Sakalas 1923—1952.I

Būrio sudėtis:

Juozas Šmita (1930—1932? — 1951—1952?)

Liudas Petrikis (1930—1951.XI)

Pranas Petrauskas (1932—1952.I)

Valius Ciunka (1930—1952.II.19)

Juozas Stasius (1924—1950—1951?)

Verutė Stasienė (1926—1950—1951?)

Julius Adomauskas (1926—1950—1951?)

Alfonsas Dargis (1922—?)

Vacys Paulauskas (1930—1951.XI?)

Valius Paulauskas (1926—1951.XI)

Vacys Stočkus (1928—1953)

Steponas Stanius (1926—1952)

Jadvyga Malūkaitė, 1928—1950, legalizavosi. Išstremta į Sibirą.

1950 metais po legalizacijos, kankinimų buvau labai nusilpusi. Pailsėjusi vėl išnykau jiems iš akiračio. Suradus pažįstamą mokslo draugę, kurios vyras buvo švietimo skyriaus vedėjas, 1950 m. rudenį pradėjau mokytojauti Kretingos apskr. Darbėnų valsčiaus Vaineikių kaime. Vaineikių miškuose veikė rinktinės vado Kazio Kontrimo-Montės būrys.

Mano buvęs būrys laikėsi apie Skudą ir prie Latvijos miškų. Tada turėjau daug darbo. Miškais teko keliauti naktimis su vienu būriu į susitikimą su kitu. Susitikdavome įvairiose vietose. Čia išsilaikiau metus.

ZVILGSNIS Į GENOCIDĄ IŠ VISUOTINĖS PERSPEKTYVOS

Romas VASTOKAS

Tema yra labai plati, paini, turinti emocinių pasekmių, ir ją pilnai išdėstyti paskaitos rėmuose neįmanoma. Tačiau čia galima padaryti kelių pastabų, kurios gal paryškintų dabartinį tariamą karo nusikaltėlių paieškų proceso supratimą.

Visų pirma mano apibūdinimas genocido šiame kontekste būtų toks: tai masinės žudynės (dalies arba iš viso) tautinių, etninių, rasinių, religinių ar politinių grupių. Į genocidą kaip į visa kita pasaulyje, galime žvelgti iš dviejų perspektyvų — iš individualios arba iš lyginamosios perspektyvos, iš ypatingo arba ir bendro taško. Galime žiūrėti į genocidą iš aukos ir tos aukos bendruomenės pusės ir jausti jo ypatingumą, arba žiūrėti į jį kaip į universalų ir pasikartojantį įvykį žmonijos istorijoje. Nors abi pažiūros gali būti ir yra išreikšiamos, tačiau pasekmės, priimant vieną arba kitą, kyla gan skirtingos.

Iš vienos pusės, kartais argumentuojama, kad jau vien tik genocidų palyginimas yra įžaidimas paliestosios grupės ir kad kiekvienas iš jų turi būti suprantamas, iš esmės jo padėties išeinant. Iš kitos pusės, jau vien faktas, kad genocidas nėra izoliuotas reiškiny, veda prie palyginamosios pažiūros — ne tik tam, kad geriau suprastume genocido priežasties struktūrą, bet ir gal užkirstume jam kelią. Šitoks priėjimas mums leidžia geriau suprasti ir auką, ir aukų bendruomenės reikalavimus bei ieškojimus. Platesnės pažiūros nauda

ypač iškyla dabartiniame karo nusikaltėlių paieškos kontekste, nes nesklandumai tarp grupių sumažėtų, ir siauras viešosios nuomonės supratimas pasikeistų, jei prie problemų būtų prieinama iš bendro, palyginamojo taško.

Atsiminkime, kad mūsų šimtmetyje yra buvę vienuolika masinių žudynių — genocidų, kurie pareikalavo 50 milijonų nekaltų gyvybių — ne tik Europoje, bet ir Afrikoje bei Azijoje. Sunku todėl atsikratyti išvados, kad genocidas, kaip ir karai yra iki šiol neišvengtas ligūstas žmonijos reiškinys — vyko, vyksta ir gali ateityje vėl įvykti. Taip pat svarbu pabrėžti tai, kad jeigu žiūrėsime į genocidą palyginamai, kaip, pavyzdžiui, kaip padarė sociologas Leo Kuper savo knygoje „Genocidas ir jo politinis panaudojimas 20-tame amžiuje“, tai rasime, kad visų masinių žudynių struktūra yra panaši. Žinoma, kiekvienas atvejis yra ypatingas tuo, kad turi savo specifinį kultūrinį ir istorinį kontekstą, bet tas genocido procesas, kuriuo aukos yra išrenkamos, atskiriamos ir gale sunaikinamos, visur panašus.

Kai kurie stebėtojai, kaip George Watson, argumentuoja, kad panaši naikinimo ideologija charakteringa Stalinui, Hitleriui ir jų pasekėjams ir kad tos ideologijos įgyvendinimas sutapatina Ukrainos bado terorą, nacių koncentracijos stovyklas, Sibiro gulagą ir net Khmer Rouge žiaurumus Kambodijoje. Yra duomenų, pavyzdžiui, kad Hitlerio koncentracijos

stovyklos buvo planuojamos pagal vergų stovyklas Sibire ir kad dujų naudojimas aukoms žudyti pirmą kartą buvo išbandytas Vorkutoje 1938 metais. Atrodo, kad Hitleris žinojo ir apie pirmąjį šio šimtmečio genocidą — ir prieš puldamas Lenkiją ir skatindamas savo karininkus žiaurumui, paklausė: „Kas šiandien bekalba apie armėnų išnaikinimą?“

Tačiau yra ir kita pažiūra, kuri sako, kad jeigu mes palyginsime žydų holokostą su bet koku kitu genocidu, tai mes jo svarbą mažinsime vardan klaidingo universalizmo. Pavyzdžiui, Henryk Grynberg, rašydamas „Comentary“ žurnale 1982 metais, sako: „Jeigu paneigsime, kad įvykiai Lenkijoje, Ukrainoje ir Lietuvoje tarp 1941—45 metų buvo ypatingi įvykiai žiaurumo istorijoje, tai pripažinsime, kad tai yra lyg normali žmonijos išraiška ir yra priimama ir net prileidžiama žmonijos padėtis. Tie, kurie universalina holokostą, nepadidina, bet sumažina jo reikšmę“. Šita pažiūra yra pagrįsta ir kyla iš to fakto, kad nacių išnaikinimo ideologija reikalavo galutinio ir pilnutinio žydų išnaikinimo.

Mano pastabų tikslas nėra Grynbergo perspektyvą neigti, ypač kad pasaulinio genocido studijos (iš palyginamojo taško) nėra arti neprilygsta išsamumu ir pilnumu nacių žudynių istorijoms. Svarbu tik panagrinėti, kodėl ta perspektyva yra pasiekusi tokio pranašumo vakariečių galvose, ir kokios plaukia iš to išvados. Kadangi kitos masinės žudynės šiame kontekste teranda tik antraeilės reikšmės, naudinga paklausti, kodėl holokostas tapo standartu, kuriuo visi kiti panašūs žiaurumai yra matuojami.

Visų pirma turime pabrėžti, kad nacių koncentracijos ir mirties stovyklų dokumentacija (raštinė ir vaizdinė) yra labai plati ir visiems prieinama. Per pastaruosius 40 metų padaryta daugybė studijų, kurios į nacių žudynes žvelgia ne tik iš istorinio, bet ir iš literatūrinio, filminio,

filosofinio ir net teologinio taško. Visa tai paliko neišdildomą įspūdį vakariečių vaizduotėje ir holokostas pasidarė daugiau negu istorinis įvykis — jis kartu tapo ir simboliu gilaus ir nesuprantamo blogio. Kaip toks, jis pašalino iš akiračio kitas žudynes, tiek pat žiaurias, bet mažiau žinomas, kitas ir toliau įvykusias, ypač padarytas Sovietų Sąjungos rėmuose, kur jos neigiamos, nuslėptos ar nutylėtos. Vakarų pasaulis pradėjo susipažinti ir pilniau suprasti Sovietų genocidą tik 1973 metais, kada pasirodė Aleksandro Solženycino „Gulago salynas“, tačiau Sovietų žudynės didesnio atgarsio Vakarų sąmonėje nepaliko.

Antras paaiškinimas holokosto pranašumui yra randamas daugiau žmogaus psichologijoje. Galime tai pavadinti atrinktiniu pasipiktinimu (selektive outrage). Mes visada pasirenkame kelti viešumon arba ginti reikalus, kurie liečia mūsų pačių arba mūsų visuomenės praeitį ir dabartį. Leiskite man duoti pavyzdį iš Kanados imigracijos istorijos. Tarp 1933 ir 1940 metų žydams imigracija į Kanadą buvo ypač sunki ir todėl dabar daugelis kanadiečių išperka tautinę kaltę ir gėdą, tapatindamiesi su holokosto aukom. Jie bando atitaisyti to imigracijos pareigūno pasisakymą kadaise, kad „vienas žydas imigrantas yra vienu per daug.“ Taip pat kai neseniai buvo Kanadoje rodomas filmas apie nepasisėkusias pastangas žydus iš Europos gelbėti, viešojo spaudoje pasirodė laiškai, kurių tema apskritai buvo šitokia: „Man gėda būti kanadiečiu, kadangi mes tai leidome įvykti“. Svarbu taip pat atsiminti, kad tas atrinktinis pasipiktinimas nereikalauja iš publikos daug įsipareigojimo arba rizikos. Lengva yra piktintis nacizmo ideologija ir Hitlerio žiaurumais, nes tam niekas sveiku protu nesipriešina. Daug sunkiau kelti viešumon Sovietų režimo žiaurumus, nes viešojo opinija ar to nenori girdėti, arba net nori paneigti.

Trečia holokosto tapimo ypatingu priežastis yra tai, kad jis, ypač Amerikos žydų perspektyvoje, yra peržengęs istorinio įvykio rėmus ir yra pasidaręs žydų identifikacijos su savo bendruomene laidu. Kaip toks holokostas nusako grupės tęstinumo priežastį ir iš jo atminimo plaukia grupės tęstinumo principas. Žymus žydų mokslininkas Jacob Neusner savo knygoje „Strangers at home: The Holocaust, Zionism and American Judaism“ rašo, kad „Amerikos žydams holokostas yra etninis identitetas grupei žmonių, kuri nei kultūriškai, nei socialiniu atžvilgiu neišsiskiria ir yra pasidavusi asimiliacijai“. Holokostas žydus charakterizuoja, atskiria juos nuo kitų ir kartu kitus įpareigoja. Todėl žydai ir pabrėžia holokosto ypatingumą (the uniqueness of the Holocaust).

Ketvirta, jei pažiūrėsime į holokostą iš viešosios spaudos ar televizijos taško, tai čia rasime, kad ir tas žodis, ir jo sąvoka teikia pilnai išdirbtą simbolių sistemą, kuri visada iššaukia patikimą atsiliepimą klausytojų ar skaitytojų sąmonėje. Kas tą procesą palengvina dar toliau, tai suvienijimas bendros karo nusikaltėlių sąvokos su nacių ideologija ir jų žmogžudystėmis.

Taigi, iš bendros perspektyvos į šį tašką žiūrint, išeina didelė ironija, nes dabar mes grįžome prie tos pat pozicijos, kurią Sovietų Sąjungos pareigūnai gynė ir piršo 1948 metais Genocido konvencijos debatuose — būtent, kad visi karo nusikaltėliai, pagal definiciją, yra nacių karo nusikaltėliai. Sovietų delegacija, ruošiant Jungtinių Tautų Genocido konvencijos tekstą, stipriai argumentavo, kad genocidas yra tiesiogiai susijęs su fašizmu-nacizmu ir kad tautos, kurių santvarka yra pagrįstos komunizmo ideologija ir principais, iš esmės negali genocido išvystyti. Tokia yra ir dabar sovietinė pažiūra: Antrojo pasaulinio karo rėmuose visi karo nusikaltėliai, visas genocidas — nacių sąskaiton. Tie, kurie kaltina

Sovietų Sąjungą panašiais nusikaltimais ir žiaurumais, išvadinami hitlerininkais, propagandistais, reakcionieriais.

Sio sutapatinimo karo nusikaltėlių sąvokos su nacių ideologija ir žiaurumais naudą Sovietai pilnai supranta ir visur, kur tik gali, išnaudoja, vis primindami vakariečiams, kad ir jie kadaise yra buvę aliantai. Kai Allan Ryan, buvęs OSI direktorius, susitiko Maskvoje 1980 metais su Vyriausiu Sovietų prokuroru Roman Rudenko, pastarasis jam pasakė: „Siame svarbiame darbe, hitlerininkų ieškojime: mes dar ir dabar esame sąjungininkai“. Taip pat rašo ir Vladimiras Molchianovas savo knygoje apie nacių gaudymą Kanadoje ir Amerikoje, išleistoje 1981 metais: „Čia mes ir dabar sąjungininkai“. Visiškai taip pat pasakė ir Ottavoje Sovietų ambasados atstovas Aleksandr Podakin, kalbėdamas neseniai apie karo nusikaltėlius Kanadoje: „Siame reikale mes dar esame sąjungininkai“. Taigi, nieko nuostabaus, jeigu šitoks Sovietų propagandiškas kartojimas randa atgarsio Vakarų viešojoje spaudoje. Pavyzdžiui, Washington Post 1985 m. balandžio 25 d. Walter Reich, rašydamas apie Amerikos nacių deportacijas, argumentuoja, kad vienintelis „geros valios“ rezervuaras tarp sovietų ir amerikiečių yra bendros kovos prieš nacius atminimas. Tą gerą valią galime pagerinti, jis sako, deportuojant nacių, kolaborantus. O ta gera valia reikalinga ir panaudotina taikos derybose. Taigi, viena pasekmė, statant nacių genocidą aukščiau už visus kitus, kad tai padeda Sovietų Sąjungai užmaskuoti savo masines žudynes.

Antra pasekmė yra ta, kad holokostas yra tapęs mastu, kuriuo matuojami kiti genocidai, kitos masinės žudynės. Šią tezę yra ryškiausiai iškėlęs autorius William Shawcross knygoje apie Kambodijos genocidą — The Quality of Mercy: Cambodia's Holocaust and the Modern Conscience (1984). Jis rašo, kad nėra nieko

nuostabaus, kad Europos žydų žudynės tapo pagrindiniu mastu, kuriuo dabar matuojami tragiški įvykiai. Iš dalies tai yra natūralu ir turime pagirti pavienes ar bendras pastangas užkirsti katastrofai kelią. Bet kai kurios pasekmės yra apgailestautinos. Yra pavojus, kad tik tada, kada įvykiai gali būti palyginami, teisingai ar neteisingai su holokostu, tik tada jie pasiekia mūsų sąmonėje baisingas proporcijas“. Autorius mini įvykius Biafroje ir Kambodijoje, kur buvo naudojami nacių žudynių simboliai, siekiant paveikti vakariečių sąžinę. Shawcross duoda įdomų pavyzdį, kaip vienas iš žymiausių Khmer Rouge kalėjimų (Tuol Sleng) tapo pavadinamas „Azijos Auschwitzu“. Tą kalėjimą turistams perdirbdami 1983 metais, pareigūnai, su Rytų Vokietijos pagalba, padarė jį panašesnį į Buchenvaldo koncentracijos stovyklą, kad geriau sutaptų su nacių „originalu“. Shawcross prideda, kad nors tas kalėjimas buvo daug panašesnis į Stalino kalėjimus (o ir Khmer Rouge buvo žiaurus komunistų režimas), niekas to kalėjimo niekada nepavadino „Azijos Lubianka“.

Dar viena tendencija, kurią galime priskirti, bent iš dalies, prie iškeltos nacių genocido sąvokos, tai atrinktinis paieškojimas dabartinėse karo nusikaltėlių paieškose. Apie šią padėtį visi gerai žinome. Tačiau galime čia pridurti, kad Kanadoje, nors nusikaltėlių komisijos mandatas buvo selektyvus (būtent, ar yra nacių Kanadoje ir ką su jais daryti), tačiau komisijos rekomendacijos — ir dabar valdžios padaryti įstatymų pakeitimai liečia visus karo nusikaltėlius, ne tik nacius. Vis vien įdomu pažymėti, kad Kanadoje buvo ne tik selektyvus mandatas, bet ir selektyvūs argumentai karo nusikaltėlių paieškų debatuose. Pavyzdžiui, buvo paleistas šūkis šiuo metu: „Bent vienas nasis Kanadoje yra vienu per daug“. Tas šūkis niekada neskambėjo: „Bent vienas karo nusikaltėlis, gyvenęs Kanadoje, yra vienu per daug“. Dar

kitas pavyzdys. Vienas žymus Kanados juristas, analizuodamas Sovietų Sąjungos disidentų Anatolijaus Ščaranskio bylą 1978 metais, priėjo šios išvados: „Sovietinė teisinė sistema, atrodo, dar vis veikia pagrindu „duokit mums žmogų ir mes rasime nusikaltimą“. Tačiau apklausinėjimo metu tas pats juristas tapo dideliu rėmėju Sovietų liudijamosios medžiagos naudojimui. Tą pačią galvosena rodo ir šis pavyzdys — kada Vakarų sąjungininkai susijungė su sovietais prieš vokiečius, jie sekė principu: mano priešo priešas yra mano draugas. Stalinas tapo „Good old Joe“. Tačiau kada baltijiečiai arba ukrainiečiai tą patį principą panaudojo, stodami į kovą prieš Raudonąją armiją, jie tapo kolaborantais ir dabartinių nusikaltėlių paieškų taikiniu.

Užbaigiant, tektų padaryti kelias išvadas:

Pirma, žiūrint į genocidą iš bendro pasaulinio taško, galime rasti šioje pažiūroje potencialą suvienyti genocido aukas ir jų bendruomenes — nes jos visos yra patyrusios tragišką likimą. Ši bendrinė perspektyva ne tik nemažina vieno ar kito genocido reikšmės, bet padaro juos visus žmogiškesnius ir suprantamus;

Antra, bet kokios formos genocido rikiavimas ar ypatingumo ieškojimas turi kaip pasekmę bendruomenių skaldymą, ypač tada, kada nėra visapusės nusikaltėlių paieškos. Tokia procedūra atima kai kuriom aukom bendražmogiškumą, nes sugestijuoja nelygų skausmo ir mirties pergyvenimą;

Trečia išvada yra ta, kad panaudojimas nacių genocido, kaip masto visom kitom masinėm žudynėm matuoti, yra davęs Sovietų režimui nepaprastą progą ne tik užmaskuoti savąjį genocidą, bet pasiekti daugelį kitų politinių ir teritorinių tikslų. Tuo atžvilgiu baltai ir ukrainiečiai tampa antrą kartą Sovietų klastos aukos.

/ Perspausdinta: Draugas. (Mokslas, menas, literatūra). // 1988 m. birželio 11 d. Nr. 114 (23)./

ATMINTIS

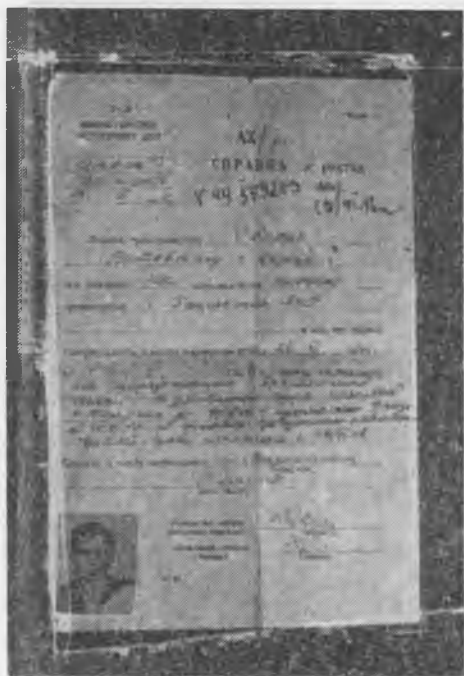
1992 m. gegužės mėnesio 10 d. Kauno Vytauto Didžiojo bažnyčioje ir Vilniaus Arkikatedroje buvo aukojamos šv. Mišios už a. a. Vytautą Svilą, mirusį 1992 m. balandžio 10 d. Darmstadto klinikoje.

Vytautas Svilas

Vytauto Svilo gyvenimas — ilgas ir prasmingas kovotojo už laisvą Lietuvą kelias. Vytautas Svilas gimė 1925 m. birželio 27 d. Panevėžyje. 1940 m., sovietams aneksavus Lietuvą, jis, būdamas penkiolikos metų, įsijungia į pagrindinę moksleivių organizaciją ir platina atsišaukimus, agituojančius prieš sovietinę santvarką. 1940 m. spalio mėn. 29 d. grupė likviduojama, o tarp septynių suimtų moksleivių yra ir Vytautas Svilas. Jį kalina NKVD rūsijoje ir Kauno kalėjime, o ypatingas susirinkimas už akių nuteisia penkeriems metams. Tėvą, Kazį Svilą, Policijos Departamento direktorių, suėmė dar 1940 m. liepos 11 d. ir Maskvos Butyrkų kalėjime sušaudė 1943 m. rugpjūčio 9 d. Motina su seserimi repatriavo į Vokietiją. Sovietai, vykdydami sutartis

su hitlerine Vokietija, išleidžia į laisvę ir Vytautą. Į Lietuvą jis grįžta 1943 m. ir įsijungia į Lietuvos Aktyvistų Fronto gretas. Paskiriamas LF pagrindžio laikraščio „Į laisvę“ vyr. ekspeditoriumi. Ekspedicijos būstinėje Kaune (Radastų g. 15) suimamas, bet kratos metu pavyksta pabėgti. Toliau kovoja Lietuvos Laisvės Armijos gretose Raseinių apskrityje. Artinantis frontui LF vardu V. Svilas su aštuonių kovotojų grupe išvyksta į Vokietiją apmokymams. 1944 m. gruodžio 18 d. kartu su trimis bendražygiais parašytu nuleidžiamas netoli Lekėčių, kad padėtų organizuoti partizaninę kovą Lietuvoje. Persikėlęs per Nemuną, grįžta pas savo vadą Petrą Paulaitį. Veikia Raseinių ir Tauragės apskrityse. 1945 m. birželio 22 d. suimamas prie Eržvil-

V. Svilo lagerio pažyma

ko. Šiaulių apygardos karinis tribunolas Silutėje nuteisia 15 metų katorgos ir 5 metams trėmimo. Bausmę atlieka Vorkutoje. Į Lietuvą grįžta 1957 m. Atsisako sovietų pilietybės ir 1956 m. išvyksta į Vakarų Vokietiją. Nuo 1968 iki 1991 m. mokytojauja Vasario 16-osios gimnazijoje, aktyviai dalyvauja politinėje ir visuomeninėje veikloje. Kelis kartus su turistais lankėsi Lietuvoje. 1970 m., trečiąkart atvykęs, pradėtas persekioti (buvo tardomas, mėginamas užverbuoti), po to čekistų būrio nulydėtas į Brestą, ištremtas per sieną. Sovietinėje Lietuvos spaudoje pasirodė jį ir jo draugus puolantys straipsniai — „Balfo emisaras“, „Ątsargiai, BAL-F'as!“ Jam buvo uždrausta įvažiuoti į Lietuvą.

Vytautas Svilas buvo renkamas į Vokietijos Lietuvių bendruomenės garbės teismą ir valdybą. Du kartus atstovavo Vokietijos Lietuvių bendruomenę Pasaulio LB Seime Toronte — V Seime 1978 m. ir VII Seime 1988 m. 1989 m. SSSR centrinės televizijos sukurtame filme apie Sąjūdį Vytautas Svilas buvo pavadintas užsienio žvalgybos diversantu. V. Svilas buvo nufilmuotas su savo mokiniais VLIK'o surengtoje demonstracijoje, kuri įvyko 1986 m. lapkričio 4 d. Vienoje, ten vykusios Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferencijos metu. Demonstracijoje dalyvavo apie 500 pabaltijiečių. Demonstrantai nešė vėliavas ir plakatus su įrašais, reikalaujančiais Lietuvai laisvės, nurodančiais tautų apsisprendimo ir žmogaus teisių pažeidimus Lietuvoje. Todėl suprantamas CT žurnalistų įtūžis.

Su Vytauto bekompromisine pozicija Sąjūdžio komunistų atžvilgiu asmeniškai susipažino ir „perestrojkos“ šaukliai — J. Paleckis, Č. Kudaba ir K. Motieka Gotlando saloje (Švedija) 1989 m.

Už nuopelnus Lietuvai Politinių kalinių ir tremtinių sąjunga 1991 m. apdovanojo Vytautą Svilą Vyčio kryžiaus ženklu.

Sunki ir nepagydoma liga pastojo kelią Vytauto Svilo svajonei dar kartą atvykti jau į Nepriklausomą Lietuvą. Taip Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdis neteko nenuilstamo kovotojo, visų trijų pasipriešinimų dalyvio Vytauto Svilo. Jis palaidotas Vokietijoje, Hiutenfelde, Vasario 16-osios gimnazijos kapinėse.

Antanas KLIUNKA

„KĖSTUČIO“ KARINĖ ORGANIZACIJA

„Kėstučio“ organizacija buvo įkurta 1942 m. gegužės mėnesį Kaune. (1) Jos įkvėpėjas ir kūrėjas — teisininkas J. Vilutis (vėliau pasitraukęs į Vakarus.)

Organizacija buvo kuriama kaip LAFo karinis sektorius, t. y. aktyvioji dalis. (2) Nors ir buvo įkurtas „Kėstučio“ organizacijos politinis centras, tačiau VLIKe šią organizaciją atstovavo LAFas.

Šalia jau minėto politinio centro veikė karinis štabas, kuris sudarinėjo ir ruošė karinius būrius. Štabui buvo pavaldūs apskričių štabai, o šiems — valsčių štabai.

Vokiečių okupacijos metais į organizaciją buvo verbuojami nauji nariai, kaupiamos jėgos prieš numatomą sovietų okupaciją. Jau 1945 m. kėstutėnų būriai aktyviai įsijungė į ginkluotą rezistenciją.

1943—44 m. „Kėstučio“ organizacijos vadovai ėmėsi iniciatyvos vienyti panašias karines organizacijas — LLA, „Karo Taryba“, „Laisvės kovotojas“ ir kt. Vienas iš šio darbo iniciatorių buvo plk. J. Vitkus. (3) Būtent, jo nurodymu 1944 m. buvo vedamos derybos dėl organizacijų sujungimo tarp „Kėstučio“ organizacijos (atst. Juška) ir LLA (atst. J. Kubilius). Deja, derybos rezultatų nedavė. Galbūt tai lėmė, kad galima kalbėti ne apie organizacijų, o tik atskirų asmenų įsijungimą į aktyviąją pokario rezistenciją.

1943 m. buvo išleistas „Kėstučio“ organizacijos statutas. Jame smulkiai išdėstyta organizacijos struktūra, tikslai, veiklos strategija ir taktika. Panašius statutus turėjo ir kitos vokiečių okupacijos laikotarpiu susikūrusios karinės organizacijos.

Matyt, šiuos dokumentus reikėtų nagrinėti reguliariosios kariuomenės ir aktyviosios rezistencijos panašių dokumentų kontekste.

1. LE. // Boston, 1957. T. XI. L. 416.

2. VVOA. F. 3377. A. 55. B. 114. L. 121.

3. Ten pat. L. 122.

KĘSTUTĖNŲ BROLIJOS STATUTAS

1943

1. Bendrybės

Brolijos veikimas derinamas su kitų Lietuvos Nepriklausomybės siekiančių organizacijų veikimu.

2. Tikslas

Brolijos tikslas — kova dėl visiškos Lietuvos Nepriklausomybės. Todėl:

a. Platinama lietuviška slaptoji spauda. Ji gaunama per brolijos vadovybę ir platinama kiekvieno būrelio atskirai.

b. Įsigijami ginklai. Jie naudojami tik prasidėjus ginkluotai kovai dėl Nepriklausomybės ar vykdant gautus uždavinius.

c. Aukos — renkamos grupių atskirai ir perduodamos per ryšininką brolijos vadovybei. Jos naudojamos ginklų įsigijimui ar slaptosios spaudos rėnimui.

3. **Brolijos daliniai** — vadinami grupėmis. Jai vadovauja grupės vadas. Narių skaičius grupėj neapibrėžtas.

4. Vadovybė

a. Brolijos vadovybę sudaro keli asmenys ir ryšininkas. Vyriausieji asmenys niekam nežinomi. Įsakymus grupių vadams perduoda ryšininkas.

b. Ryšininkas — palaiko nuolatinį kontaktą tarp brolijos vadovybės ir grupių vadų.

c. Grupės vadas vadovauja grupei ir yra atsakingas už jos veikimą. Jo įsakymai grupės nariams yra privalomi.

5. Nariai

Jais gali būti kiekvienas lietuvis. Narių pareiga vykdyti savo vadų įsakymus, mokėti nario mokestį. Nariai vadinami kęstutėnais.

6. Priesaika

Visi nariai privalo prisiekti. Prisiekiant grupės vadui dalyvauja: ryšininkas, liudininkas ir prisiekiantysis. Prisiekiant grupės nariui dalyvauja: ryšininkas, grupės vadas ir prisiekiantysis.

7. Išdas

Jį sudaro nario mokestis — 5 RM. mėnesiui ir aukos. Jos naudojamos brolijos vadovybės nuožiūra ginklų įsigijimui ar slaptosios spaudos rėnimui.

8. Baigiamieji nuostatai

a. Išdavimas, priesaikos laužymas ar įsakymų nevykdymas baudžiamas mirtimi.

b. Kęstutėnai turi teisę priklausyti kitoms slaptoms lietuviškomis organizacijoms.

c. Visa kęstutėnas laiko griežčiausioje paslapy.

1943 m.

KĘSTUTISŲ
BROLIJOS
STATUTAS

1943

1. Bendrybės

Brolijos veikimas derinamas su kitų Lietuvos Nepriklausomybės siekiančių organizacijų veikimu.

2. Tikslas

Brolijos tikslas-kova dėl visos Lietuvos Nepriklausomybės. Todėl

a. Platinama lietuviška slaptoji spauda. Ji gaunama per brolijos vadovybę ir platinama kiekvieno būrelio atskirai.

b. Įsigyjami ginklai. Jie naudojami tik prasidėjus ginkluotai kovai dėl Nepriklausomybės ar vykdamas gautus uždavinius.

c. Aukos-renkamos grupių atskirai ir perduodamos per ryšininką brolijos vadovybei. Jos naudojamos ginklų įsigijimui ar slaptosios spaudos režimui.

3. Brolijos daliniai-vadinami grupėmis. Jai vadovauja grupės vadas. Narių skaičius grupėj neaprežtas.

4. Vadovybė

a. Brolijos vadovybę sudaro keli asmenys ir ryšininkas. Vyriausieji asmenys niekam nežinomi. Įsakymus grupių vadams perduoda ryšininkas.

b. Ryšininkas-palaiko nuolatinį kontaktą tarp brolijos vadovybės ir grupių vadų.

c. Grupės vadas vadovauja gru-

pei ir yra atsakingas už jos veikimą. Jo įsakymai grupės nariams yra privalomi.

5. Nariai

Jais gali būti kiekvienas lietuvis. Narių pareiga vykdyti savo vadų įsakymus, mokėti nario mokestį. Nariai vadinami Kęstutėnais.

6. Priesaika

Visi nariai privalo prisiekti. Prisiekiant grupės vadui dalyvauja: ryšininkas, liudininkas ir prisiekiantysis. Prisiekiant grupės nariui dalyvauja ryšininkas, grupės vadas ir prisiekiantysis.

7. Įžodas

Jį sudaro nario mokestis-5RM, mėnesiai ir aukos. Jis naudojamas brolijos vadovybės nužiūra ginklų įsigijimui ar slaptojo spaudos remimui.

8. Baigiamieji nuostatai

a. Išdavikas, priesaikos laužimas ar įsakymų nevykdymas baudžiamas mirtimi.

b. Kęstutėnai turi teisę priklausyti kitoms slaptooms lietuviškoms organizacijoms.

c. Visa Kęstutėnais laiko griežčiausioje paslapy.

1943

POLITIŠKAI-KARINĖS ORGANIZACIJOS „KĖSTUTIS“ LAIKINASIS STATUTAS

Bendrieji nuostatai

1. „Kėstutis“ yra politiškai karinė organizacija, esanti Lietuvių Fronto integralinė dalis, turinti savo specifinį statutą ir drauge vadovaujantis bendrųjų nuostatų atžvilgiu LF statutu ir programa.

2. „Kėstučio“ tikslas:

- a) atstatyti Nepriklausomą Lietuvą jos etnografinėse ribose,
- b) išlaikyti Lietuvoje tvarką, ramybę ir vieningumą,
- c) kovoti su komunistine ir kitų žalinga lietuvių tautai veikla,
- d) didinti karinį lietuvių tautos pajėgumą, ugdyti valstybiškumą, stiprinti tautinį lietuvių susipratimą, laisvės pamėgimą, tautinės savigarbos jausmą.

SUDĖTIS

3. „Kėstučio“ organizacija tiesiogiai priklauso LF Vadui.

4. „Kėstutis“ yra organizuotas trejetukų sistema.

5. „Kėstutis“ turi Vyriausiąjį Stabą, Miestų, Apskričių, Apylinkių Stabus ir Kautynių Vienetus. Miestų Stabai yra tolygūs Apskričių Stabams. Sie visi „Kėstučio“ sudėties organai yra hierarchiškoje priklausomybėje.

6. Vyriausias Stabas turi penkis skyrius: 1) ginklavimosi, 2) kautynių vienetų organizavimo, 3) žvalgybos, 4) Karo operacijų ir 5) drausmės Sprendimų Vykdyto. Stabui vadovauja Stabo Viršininkas, skyriams — Skyrių Viršininkai.

7. Miestų, Apskričių, Apylinkių Stabai turi keturis skyrius: 1) Ginklavimosi, 2) Kautynių Vienetų Organizavimo, 3) Žvalgybos, 4) Karo operacijų.

8. Skyriai skirstosi į poskyrius pagal savo specifinę veikimo funkciją.

9. Miestų, Apskričių, Apylinkių Stabai savo žinioje turi Kautynių Vienetus, tinkamai organizuotus ir gerai apginkluotus.

10. Kautynių Vienete žmonių skaičius nenustatomas, tai nustatyti palieka vietos Stabui. Kautynių Vienetas organizuotas kariniais pagrindais. Jam vadovauja Kautynių Vieneto Vadas, kurį skiria vietos Stabo Viršininkas.

11. Stabai rūpinasi ginklų įsigijimu, jų apsaugojimu, tinkamu apginklavimu Kautynių Vienetų, veda žvalgybą ir per Kautynių Vienetus vykdo karo operacijas.

12. Kautynių Vienetai vykdo jiems pavestas karines ir kitas, daugiausia su jėga susijusias operacijas.

13. Kautynių Vienetas, netekęs ryšio su savo Stabu, vykdo savistoviai toliau jam pavestus uždavinius statuto nuostatų ribose ir stengiasi vėl su Stabu susirišti.

14. Kautynių Vienetai gali turėti atskirus savo pavadinimus (Pav. „Zaibas“, „Perkūnas“, „Audra“ ir kt.).

NARIAI

15. „Kėstučio“ organizacijos nariais gali būti lietuviai vyrai, turį ne mažiau 18 metų, be padėties, užsiėmimo, tikybos (tačiau tik į Dievą) skirtumų, siekią Lietuvių Tautos ir Lietuvos Valstybės gerovės, einą su šūkiu už Nepriklausomą Lietuvą ir atatiną LF statuto nuostatomis.

16. Negali būti „Kėstučio“ organizacijos nariais tie asmenys, kurie yra nusižengę pagal LF statutą ir buvę arba yra susidėję su Lietuvos

priešais, kliudė praeityje ir dabar kliudo lietuvių tautos vienijimo darbą.

17. Nariai yra tikrieji ir kandidatai.

18. Tikrieji nariai yra prisiekę. Kandidatai dar nedavę priesaikos ir neįvesti į organizacijos veikimą.

19. Narys kandidatas yra tikrojo nario verbuotojo žinioje, jo prižiūrimas ir stebimas.

20. Gerai ištyręs kandidatą tikruoju nariu priima tikrasis narys-verbutojas.

21. Verbutojais įpareigojami būti visi tikrieji nariai.

22. Kandidato priėmimas tikruoju nariu atliekamas dalyvaujant verbutojui, t. y. tam, kuris sužvejojo, ir vienam iš tikrųjų narių, perskaitant statutą ir jį prisiekdinant. Po to verbutojas priskiria jį prie kurio kautynių ar kito vieneto ir duoda jam asmens numerį.

23. Priesaikos tekstas: „Aš prisiekiu Visagalinčio Dievo Aki-vaizdoje uoliai dirbti Nepriklausomos Lietuvos Atstatymo darbą, nesibijodamas pralieti kraują, griežtai vykdyti „Kęstučio“ vadovybės įsakymus, didžiausioje paslapyje laikyti veikimą. Man yra žinoma, kad už šios priesaikos sulaužymą gresia mirtis.“

24. „Kęstučio“ organizacijos nariai yra drausmingi:

a) savo vadovybės įsakymus vykdo be prieštaravimų, pilnai, greitai ir tiksliai,

b) už atsisakymą vykdyti vadovybės įsakymą, paslapčių išdavimą, susidėjimą su priešais, už piktnaudojimą savo padėties ir kitus veiksmus, kenkiančius Nepriklausomos Lietuvos Atstatymo Darbui gresia mirtis.

25. „Kęstučio“ organizacijos nariai turi asmens numerius. Kiekvienas verbutojas, priimdamas kandidatą tikruoju nariu, duoda jam numerį, prie savojo numerio pridėdamas vienetą ir pakeldamas vienu laipsniu aukščiau, sakysim: x numeris yra 3, jis, priimdamas kandidatą tikruoju nariu, prideda prie savo pagrindo 3 vienetą ir gauna 4. Prie laipsnio 2 pridėjęs vienetą gauna 3, tad naujojo nario numeris bus 4³, o sekantieji bus 4⁴, 4⁵ ir t. t.

26. Štabai susižymi numerius be pavardžių ir prisiunčia vyriausiajam Štabui.

27. Nariai patys išstoti iš organizacijos negali. Jie pasiliks nariais tol, kol nebus iškovota Lietuvai Nepriklausomybė.

28. Iškovojus Lietuvos Nepriklausomybę, kiekvienas narys prisistato LF vadovybei ir duoda savo nuveiktų darbų ataskaitą. Tolimesnis jo pasilikimas nariu priklauso nuo savistovaus apsisprendimo ir LF vadovybės.

MIRTIES SPRENDIMAS

29. Mirties sprendimą išneša Mirties Komisija, LF Vadui pritarus ir įvykdo atitinkamas Kautynių Vienetas. Jei LF Vadas nepritaria mirties sprendimui, tai sprendimu nusmerktam asmeniui įvykdoma mažesnė bausmė, kurią skiria Mirties Komisija.

30. Mirties Komisiją sudaro: Vyriausiojo Štabo viršininkas su Štabo skyrių viršininkais.

UZBAIGIAMASIS NUOSTATAS

31. Šis statutas neplatintas, laikomas didelėje paslapyje. Jį turi tik Štabai ir Kautynių Vienetų Vada. Nariai supažindindami su statutu kandidatus priimant tikraisiais nariais, kuriems statutas perskaitomas.

LF „Kęstučio“ vadovybė
Parengė Dalia KUODYTĖ

Iš J. Cepulio asmeninio archyvo. Dėkojame jam!

DATE _____ TIME _____

- [illegible]

- [illegible]

作者地址：上海

- [illegible]

Daugelį Sovietų Sąjungos represinių struktūrų Lietuvoje veiksmų paaikškina dokumentai, saugomi VRM Informacinio centro archyve. Šie dokumentai pokario metais nebuvo istorinėje apyvartoje ir tenkino žinybų interesus. Tik pastaruoju metu praverptos archyvų durys leidžia susipažinti su SSSR represinių struktūrų atsiradimu, veikla Lietuvoje.

Dokumente „Apie Kalėjų saugojimo sustiprinimą“ galima pastebėti VRM komisaro Guzevičiaus rūpinimąsi ne tik kalėjimais, bet ir operatyviniu darbu suimtųjų kamerose. Šis pasiruošimas buvo sąlygotas artėjančio LKP suvažiavimo, siekiant užtikrinti deputatų saugumą ir laukiant vasario 16-osios „kuri anksčiau, iki Tarybų valdžios Lietuvoje, pasižymėjo išskirtinai antitarybinėmis demonstracijomis ir reakciniais-patriotiniais pasireiškimais“. Skaitant dokumentą „Apie LSSR NKVD skyrių ir poskyrių organizavimą...“, pastebime, kad nors ir buvo skubama įkurti miestų ir apskričių NKVD viršininkus (net pamirštant paminėti vardus), tačiau vis tik išliko kosmetinė orientacija į

nacionalinius kadrus. Pokario metu šio liberalaus žaidimo nebuvo — „nacionalinių kadrų“ paslaugų nereikėjo — žodį tarė jėga ir ginklas.

1941 m. įsakyme Nr. 0032/0018, kurį pasirašė LTSR Valstybės saugumo liaudies komisaras Gladkov ir LTSR Vidaus reikalų liaudies komisaras Guzevičius, VRLK Vidaus kalėjimai buvo perduoti į LTSR VSLK dispoziciją. Visa tai buvo skirta birželio mėnesio represijoms ir rūpinantis operatyviniu tardomuoju darbu Valstybės Saugumo komisariate ir jo vietiniuose organuose.

Nepertraukiamą kontaktą su Maskva turėjo užtikrinti aukšto dažnumo ryšių stoties perdavimas VRLK naudojimui. Įsakymą „Apie valstybinės ryšių stoties „VČ“ perdavimą VRLK žinion“ savo parašais patvirtino LTSR Valstybės saugumo liaudies komisaras Gladkov ir LTSR Vidaus reikalų liaudies komisaras Guzevičius. Šis faktas dar kartą patvirtina, kad tikslas buvo bendras.

Dokumentai skelbiami pirmą kartą.

Parengė Vidas GRIGORAITIS

Nr. 1

Visiškai slaptai

Lietuvos SSR Vidaus Reikalų Liaudies Komisaro

1941 m.

ĮSAKYMAS

Turinys: Apie LSSR NKVD miestų—apskričių skyrių ir poskyrių organizavimą ir LSSR NKVD miestų—apskričių skyrių ir poskyrių viršininkų skyrimą.

Nr. 0023

1941 m. kovo 19 d.

Kauno m.

Sutinkamai su 1941 m. vasario 13 d. SSSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsaku, su Lietuvos SSR Aukščiausiosios Tarybos 1941 m. kovo 8 d. įsaku ir sutinkamai Sąjungos Vidaus Reikalų Liaudies Komisariato įsakymais apie Lietuvos SSR Vidaus Reikalų Liaudies Komisariato padalinimo į du Komisariatus,—

Įsakau:

Organizuoti Lietuvos SSR miestuose—apskirtyse NKVD miestų ir apskričių skyrius ir poskyrius.

Paskirti:

Vilniaus miesto NKVD valdybos viršininku — Drg. Vildžiūnas Jonas

Vilniaus miesto NKVD vald. viršininko pavaduotoju — Drg. Zelenski

Kauno miesto NKVD skyriaus viršininku — Drg. Gudžiūnas

Kauno miesto NKVD skyr. viršininko pavaduotoju — Drg. Balčiūnas

Kretingos apskrities NKVD skyriaus viršininku — Drg. Stankevičius

Kretingos apskrities NKVD skyriaus viršininko pavaduotoju — Drg.

Grigaitis P.

Tauragės apskrities NKVD skyriaus viršininku — Drg. Liepa

Tauragės apskrities NKVD skyriaus viršininko pavaduotoju — Drg.

Gregeris Gustavas

Raseinių apskrities NKVD skyriaus viršininku — Drg. Janulevičius

Raseinių apskrities NKVD skyriaus viršininko pavaduotoju — Drg. Leonavičius

Siaulių apskrities NKVD skyriaus viršininku — Drg. Vicas

Siaulių apskrities NKVD skyriaus viršininko pavaduotoju — Drg. Valiuriūnas Jonas

Panevėžio apskrities NKVD skyriaus viršininku — Drg. Blažys

Panevėžio apskrities NKVD skyriaus viršininko pavaduotoju — Drg. Večerka

Ukmergės apskrities NKVD skyriaus viršininku — Drg. Klupšas

Ukmergės apskrities NKVD skyriaus viršininko pavaduotoju — Drg. Žilaitis

Utenos apskrities NKVD skyriaus viršininku — Drg. Daugėla

Utenos apskrities NKVD skyriaus viršininko pavaduotoju — Drg. Urbonas

Trakų apskrities NKVD skyriaus viršininku — Drg. Stendelis

Trakų apskrities NKVD skyriaus viršininko pavaduotoju — Drg. Keršys Petras

Kėdainių apskrities NKVD skyriaus viršininku — Drg. Dopkus

Kėdainių apskrities NKVD skyriaus viršininko pavaduotoju — Drg. Krikščiūnas

Vilkaviškio apskrities NKVD skyriaus viršininku — Drg. Bortkevičius Jonas

Vilkaviškio apskrities NKVD skyriaus viršininko pavaduotoju — Drg. Pultinavičius

Marijampolės apskrities NKVD skyriaus viršininku — Drg. Steponaitis

Marijampolės apskrities NKVD skyriaus viršininko pavaduotoju — Drg. Medelis

Alytaus apskrities NKVD skyriaus viršininku — Drg. Skobas

Alytaus apskrities NKVD skyriaus viršininko pavaduotoju — Drg. Šikailovas

Sakių apskrities NKVD skyriaus viršininku — Drg. Beliaskas Vladas

Seinų apskrities NKVD skyriaus viršininku — Drg. Zabackas

Seinų apskrities NKVD skyriaus viršininko pavaduotoju — Drg. Borkis Viktoras

Telšių apskrities NKVD skyriaus viršininku — Drg. Taurinskas

Telšių apskrities NKVD skyriaus viršininko pavaduotoju — Drg. Mikonis Antanas

Mažeikių apskrities NKVD skyriaus viršininku — Drg. Balsys

Zarasų apskrities NKVD skyriaus viršininku — Drg. Gužauskas

Svenčionėlių apskrities NKVD skyriaus viršininku — Drg. Blinovas

Biržų apskrities NKVD skyriaus viršininku — Drg. Jurgaitis

Biržų apskrities NKVD skyriaus viršininko pavaduotoju — Drg. Puna-kevičius

Rokiškio apskrities NKVD skyriaus viršininku — Drg. Ramanauskas

Rokiškio apskrities NKVD skyriaus viršininko pavaduotoju — Drg. Balina Julius.

Lietuvos SSR Vidaus Reikalų Liaudies Komisaras
Valstybės saugumo vyr. majoras /Guzevičius/

Tikra: Taurinskas /parašas/

/Vertimas iš rusų kalbos/

Lietuvos SSR Vidaus Reikalų Liaudies Komisarų

Į S A K Y M A S

Turinys: Apie kalėjimų apsaugos sustiprinimą.

1941 m. vasario 4 d.

Kauno m.

Ryšium su š. m. vasario 5 d. įvyksiančiu Lietuvos SSR Komunistų /bolševikų/ partijos suvažiavimu, kuriame dalyvaus visi vadovaujantys centrinių organų ir apskričių darbuotojai, o apie tai žino kontrrevoliuciniai elementai ir galimas jų aktyvumo pasireiškimas — ypač periferijoje.

Be to dabar vyksta vokiečių repatriacija ir artėja vasario 16-oji, kuri anksčiau, iki Tarybų valdžios atkūrimo Lietuvoje, pasižymėjo antitarybinėmis demonstracijomis ir reakciniais—patriotiniais veiksmais.

Visa tai, esant nelikviduotoms mums priešiškausioms klaidoms Lietuvos respublikoje, būtina mobilizuoti visą mūsų organų asmeninę sudėtį, sustiprinti budrumą, dešimteriopai energingiau kovoti su kontrrevoliucija ir sustabdyti jos poveikį. Remdamasis aukščiau išvardintu,

Į S A K A U:

1. Nuo š. m. vasario 9 d. sustiprinti kalėjimų apsaugą, pervedant visą asmeninę sudėtį į dviejų pamainų budėjimą.

2. Nuo š. m. vasario 15 iki 17 d. visą asmeninę sudėtį laikyti karinėje parengtyje tuo pačiu sustiprinant postus.

3. Išvežant vokiečius iš apskričių, apskričių skyrių viršininkai laiku informuoja kalėjimų viršininkus ir visą asmeninę kalėjimų sudėtį laiko karinėje parengtyje.

4. Sustiprintos kalėjimų apsaugos dienomis, vadovaujant kalėjimų operatyviniams darbuotojams (kur jų nėra, vadovauja apskričių, skyrių operatyviniai darbuotojai), atlikti kruopščias kratas kamerose ir patikrinti kalėjimo inventoriaus — grotų, durų ir lubų tvirtumą, kur tai nepatenkinama — sutvarkyti.

5. Lietuvos TSR NKVD apskričių skyrių viršininkams bei jų pavaduotojams (ten, kur yra kalėjimai), asmeniškai patikrinti kamerų agentūrą, ten, kur kamerose nėra vidaus agentų, kartu su kalėjimų viršininkais parinkti kandidatūras iš suimtųjų ir užverbuoti jų tiek, kad vienai bendrajai kamerai tektų du agentai.

6. Lietuvos TSR NKVD kalėjimų skyriaus viršininkui drg. Borodinskui. Patikrinti šio įsakymo vykdymą, suteikti praktinę paramą kalėjimų viršininkams, komandiruojant į vietas operatyvinius darbuotojus, o apie kalėjimų būklę ir atliktą darbą pranešti man.

LTSR Vidaus Reikalų Liaudies Komisaras
Valstybinio saugumo vyr. majoras /Guzevičius/

Tikra: /parašas/
sekretoriato kodifikatorius Maslobojev.
(Vertimas iš rusų k.)

**LIETUVOS TSR VALSTYBĖS SAUGUMO LIAUDIES KOMISARO
IR
LIETUVOS TSR VIDAUS REIKALŲ LIAUDIES KOMISARO
ĮSAKYMAS**

Nr. 0014/0026

Turinys: Apie valstybinės ryšių stoties „VC“ perdavimą
VRLK žinion.

Nr. 0014/0026

1941 m. kovo mėn. 29 d.

Kaunas

Einant 1941 m. kovo mėn. 29 d. Liaudies Komisarų — VRLK drg. Berijos ir VSLK drg. Merkulovo nurodymais Nr. 5315, valstybinė ryšių „VC“ stotis perduodama VRLK žinion, o VC — grupė priklauso tiesiog Vidaus Reikalų Liaudies Komisarui.

ĮSAKOME:

1. Laikinei einančiam LTSR VSLK 4-ojo Skyriaus Viršininko pareigas — Valstybės Saugumo Kapitonui drg. ŠPAKOVUI perduoti Valstybinę Kauno ryšių stotį „VC“ su visu technišku įrengimu, agentūra, patalpomis — iš 4-ojo skyriaus VRLK žinion.

2. Ryšių „VC“ vyr. technikui drg. Kovaliui priimti valstybinę ryšių „VC“ stotį einant šio įsakymo 1-uoju punktu.

3. Einant įsakymo 1-uoju punktu VRLK žinion taip pat perduodamas VSLK 4-ojo skyriaus patalpos /kambariai 82—83/, kuriuose randasi „VC“.

4. Įsakyme numatyti „VC“ etatai ir „VC“ asmenų sąstatą perduoti VRLK:

1. Vyr. techniką — Koval M. P.
2. Techniką — Štepunin A.
3. Techniką — Zeimanovič M.
4. Operigaliojinį — vakansija
5. Techniką — vakansija
6. Techniką — vakansija.

5. Vilniuje ir Šiauliuose „VC“ ryšių grupes su visu technišku įrengimu, agentūra, medžiaga, patalpomis ir asmenų sąstatu perduoti VRLK žinion: Vilniuje — VRLK Viršininkui drg. VILDŽIŪNUI, Šiauliuose — VRLK Viršininkui — drg. VICUI.

6. Valstybinės „VC“ stoties Kaune ir „VC“ grupių Vilniuje ir Šiauliuose priėmimą ir perdavimą užbaigti iki 1941.III.30 d. ir surašyti priėmimo—perdavimo aktus. Vilnius ir Šiauliai aktus persiunčia LTSR VSLK 4-ajam Skyriui.

7. Laikinei einančiam LTSR VSLK 4-ojo Skyriaus Viršininko pareigas — Valstybės Saugumo Kapitonui drg. ŠPAKOVUI, VSLK Vilniaus Miesto Valdybos Viršininko pavaduotojui — Valstybės Saugumo Majorui — drg. BIKOVUI ir VSLK Šiaulių apskrities Skyriaus Viršininkui —

drg. MACEVICIUI — iki š. m. balandžio 1 d. teikti „VČ“ ryšių grupėms autotransportą, sandėlius ir t. t. senais pagrindais.

8. Ateityje „VČ“ ryšių grupės aprūpins autotransportu, sandėliais ir visu kitu, kas būtina, VRLK ATS bendrais pagrindais su VRLK operatyviniais objektais.

9. Einant TSRS VRLK instrukcija „VČ“ stoties darbo tvarka nesi-keičia.

Iš VRLK „VČ“ aparato perdavinėti operatyvines telegramas leisti taip pat asmeniškai sekantiems draugams:

1. Valstybės Saugumo Liaudies Komisarų Pavaduotojams
2. KŽS Viršininkui — drg. Černonebovui
3. SPS Viršininkui — drg. Todesui
4. 4-ojo Skyriaus Viršininkui — drg. Špakovui.

LTSR Valstybės Saugumo Liaudies Komisarų
Valstybės saugumo vyr. majoras /Gladkov/

LTSR Vidaus Reikalų Liaudies Komisarų
Valstybės saugumo vyr. majoras /Guzevičius/

Nr. 4.

Visiškai slapta

LTSR VIDAUS REIKALŲ LIAUDIES KOMISARŲ IR LTSR VALSTYBĖS SAUGUMO LIAUDIES KOMISARŲ

1941 m.

ĮSAKYMAS

Nr. 0032/0018

Turinys: Apie VRLK Vidaus kalėjimą ir kalėjimų kamerų perdavimą iš VRLK LTSR VSLK žinion.

Nr. 0032/0018

1941 m. balandžio mėn. 10 d.

Ryšium su Vidaus Reikalų Liaudies Komisarų padalinimu ir parūpinimu operatyvinio-tardomojo darbo Valstybės Saugumo Liaudies Komisarui ir jo vietiniams organams

ĮSAKOME:

1. Perduoti iš LTSR VRLK Kalėjimo skyriaus žinios į LTSR VSLK 2-rą skyrių
 - a/ Vidaus kalėjimą Kaune
 - b/ Vidaus kalėjimą Vilniuj

c/ Vidaus kalėjimų kameras šiuose apskrįčių skyriuose:

1. Kretingos
2. Vilkaviškio
3. Biržų
4. Alytaus
5. Šakių
6. Mažeikių
7. Lazdijų.

Priėmimui—perdavimui priguli:

a/ kalėjimų korpusai ir visi kiti pagalbiniai kalėjimui priklausą pastatai,

b/ asmenų etatai pagal sąrašus,

c/ kalinių kontingentas laikomas kalėjime ar vidaus kalėjimo kameroj faktinų būsenų,

d/ įrengimai, inventorių, apsiginklavimas, visų rūšių turimos atsargos ir visos transporto šakos,

e/ esantieji balanse pinigai ir brangenybės, taipogi perduodamo kalinių kontingento asmens daiktai, atiduoti saugojimui po kvitu,

f/ kalinių asmens bylos, apskaita, operatyvinis ir bendras reikalų vedimas.

Aktus sustatyti 6-se egzemplioriuose, kurių vienas pasilieka Vidaus kalėjime, antras perduodamas VRLK kalėjimo skyrių, trečias į VSLK — 2-rą skyrių ir po vieną aktą išsiųsti Maskvon TSRS VRLK Kalėjimų Valdybon ir TSR VSLK — 2-rą skyrių.

Finansinį ir ūkio aptarnavimą uždėti LTSR VSLK AFUS Viršininkui.

IV. Vidaus Kalėjimo Viršininkams ir 2-ojo skyriaus Viršininkui Vals-tybės Saugumo vyr. leitenantui drg. Piadiševui kalinių režimui palaikyti ir kalėjimo apsaugai iki atskiro parėdymo vadovautis TSRS VRLK įsa-kymais: Nr. 00859, 1939 m. birželio mėn. 28 d. ir 0411, 1939 m. gruodžio mėn. 14 d.

V. Vidaus Kalėjimų ir kalėjimų kamerų perdavimui-priėmimui sudaryti komisiją sąstate:

1. LTSR VRLK Kalėjimų skyriaus viršininko pavad. Valstybės Sau-gumo kapitono Drg. Čečeva.

2. LTSR VSLK 2-ro skyriaus viršininko, Valstybės Saugumo vyr. leitenanto Drg. Piadyševo.

3. LTSR VSLK AUFUS Viršininko Drg. Karpio.

4. Vidaus Kalėjimų viršininkus, arba Vidaus kalėjimų kamerų vyr. prižiūrėtojus /paskutiniai įeina komisijon kiekvienas prie priėmimo—perdavimo savo kalėjime/.

Nurodytai komisijai įvykdyti Vidaus kalėjimų priėmimą—perdavimą Kaune ir Vilniuje, organizuoti ir jiems vadovaujant įvykdyti priėmimą—perdavimą kalėjimo kamerų Kretingoje, Vilkaviškyje, Biržuose, Alytuje, Šakiuose, Mažeikiuose, Lazdijuose.

Vidaus kalėjimų kamerų priėmimas vietose įvykdomas komisija sąs-tate:

Kalėjimo skyriaus atstovo vyr. prižiūrėtojo,

VSLK apskrities skyriaus, dalies viršininko ir AUFs atstovo.

VI. VRLK Kalėjimo skyriaus viršininko pavaduotojui, Valstybės Saugumo kapitonui drg. Cečevui ir VSLK — 2-ro skyriaus Viršininkui Valstyb. Saugumo vyr. leitenantui drg. Piadyševui š. m. balandžio 18 d. pranešti specialiu raportu apie šio įsakymo išpildymo rezultatus.

LTSR Vidaus reikalų Liaudies Komisaras
Valstybės Saugumo vyr. majoras /GUZEVIČIUS/
LTSR Valstybės Saugumo liaudies komisaras
Valstybės Saugumo vyr. majoras /GLADKOV/

/Dokumentų Nr. 3 ir Nr. 4 originalo kalba netaisyta./

Iš represijų Lietuvoje tyrimo centro mokslinių tyrimų medžiagos

GENOCIDAS MVD—MGB tardymo metodai

A. Anušauskas

Straipsnyje „Genocidas. MVD—MGB tardymo metodai“ nagrinėjama kaip NKVD—NKGB—MVD—MGB sistemoje 1944—1953 m. buvo naudojami kankinimai. Kaip žinia, šio laikotarpio prisiminimuose yra šiek tiek nuorodų apie enkavedistų kankinimus ir kankinimų priemones. Šiame straipsnyje remiamasi tik archyvine medžiaga. Represinio aparato struktūrų dokumentai kartu su liudytojų parodymais kaip tik ir sudaro tą įrodymų bazę, kuria remiantis būtų galima minėtų struktūrų tuometinius darbuotojus teisme kaltinti nusikaltimais žmogiškumui ir genocidu.

Sovietinio prievartos aparato tardymo metodų arsenale be provokacijų, šantažo, buvo ir suimtųjų kankinimas. Pirmos okupacijos metu Lietuvoje pirmą kartą sužinota apie NKVD—NKGB organų vykdomus tardomųjų kankinimus. 1942 m. Raudonojo teroro parodoje pirmą kartą buvo eksponuojami enkavedistų naudoti kankinimo įrankiai¹. O kiek 1940—1941 m. NKVD—NKGB vidaus kalėjimuose buvo nukankinta kalinių iki šiol ne visiškai žinoma. Prof. A. Damušio teigimu, vien 88-iose Lietuvos valsčiuose rasta apie 1430 prieš pat karo pradžią ar karui prasidėjus nukankintų asmenų² (kartu su nužudytais Pravieniškėse, Rainiuose, Panevėžyje, Zarasuose, Petrašiūnuose ir kt.). K. Bielinis savo knygoje „Teroro ir vergijos imperija Sovietų Rusija“ vienas pirmųjų akcentavo sovietinio prievartos aparato veiklos metodą — kankinimus. Taip pat sudarė nedidelį politinių kalinių sąrašą, kuriuos 1940—1941 m. kankino enkavedistai. Įvardinti ir pirmieji kankintojai — Panevėžio NKVD skyriaus viršininkas Mic-

kūnas, čekistai Vilimas, Martavičius, Morozovas³. Bet didžiausius mastus suimtųjų kankinimai įgavo 1944—1953 metais. Ir todėl šiame straipsnyje pamėginsiu apžvelgti būtent šią sovietinio prievartos aparato veiklos pusę.

SSRS saugumo organai buvo pakankamai gerai organizuota sistema ir joje nieko nebuvo daroma be oficialaus leidimo. Tai galima pasakyti ir apie kankinimų naudojimą. Jų panaudojimas buvo įslaptintas ir apie tai neturėjo likti jokių dokumentų. Bet retkarčiais į karo tribunolą pakliūdavo tie saugumiečiai, kurie be leidimo taikė kankinimus arba kaip jie vadino — „fizinio poveikio priemonės“. Tokių bylų medžiaga ir padeda atskleisti kokios iš tikrųjų buvo taikomos „fizinio poveikio priemonės“.

1944 m. spalio—1945 m. kovo mėn. buvo suregistruotas 91 milicijos (NKVD) darbuotojų nusikaltimas, tarp jų — 10 nužudymų. Dažnai aukos žūdavo nuo kankinimų. Štai 1945 m. Ukmergės NKVD viršininkas kap. Zacharovas įsakė nueiti į šaukiamąjį punktą, atrinkti kelis įtartinus asmenis ir atvesti. Atvestus 7 jaunuolius uždarė į KPZ (Kamera Predvaritel'no go zakliučeni ja — Išankstinio kalinimo kamera). Po to Zacharovas įsakė vieną atvesti. Atvedė P. Dobužinską. NKVD valdybos viršininkas pradėjo jį tardyti, reikalaudamas prisipažinti priklausius ginkluotam būriui. Neišgavęs jokio prisipažinimo, pradėjo kankinti: peiliu pjaustė nugarą ir krūtinę. Kai nusibodo — nušovė ir įsakė lavoną išmesti į griovį. Panašiai pasielgė ir Raseinių NKVD valdybos viršininkas vyr. leit. Lis-kovas, kuris įsakė pribai gti milicininko J. Kairio be priežasties sužeistą Dulskį. Po šito sudarė fiktyvų mirties aktą ir nušautą Dulskį užkasė ties NKVD pastatu⁴.

Tik vienas kitas aukščiau minėtas atvejis tuo metu išplaukdavo į paviršių, dauguma kankinimo atvejų ir žudynių turėjo likti amžina paslaptimi. Juk niekam neišaiškinsi, kuo skyrėsi „sankcionuoti“ ir „nesankcionuoti“ kankinimai. Štai 1946 m. gegužės 23 d. karinis tribunolas neteisė mirties bausme Joniškio MVD operatyvinį įgaliotinį I. Sulajevą ir jo padėjėją P. Isajevą. Nubausti ne už tai, kad 1946 m. kovo 13 d. jie tris valandas gumine lazda mušė tardomąjį Kuliavą, kuris sekančią dieną numirė. Ir ne už tai, kad P. Isajevas išrengęs tardomąją Gelažiūtę, paguldė ją, įsakė vertėjui atsistoti ant jos rankų, o pats mušė gumine lazda⁵. MVD darbuotojai nubausti už tai, kad naudojo nesankcionuotus kankinimus. Tuo pat metu į tą patį karinį tribunolą patekdavo tūkstančiai MVD—MGB organų sukurtų bylų ir griežtų nuosprendžių negailėta. Iš 1067 žmonių, kuriuos 1946 m. sausio—kovo mėn. karinis tribunolas kaltino pagal Sovietų Rusijos Baudžiamojo kodekso 58 str. 1 dalį: sušaudyti 48, nubausti katorga (25 metams) — 210, daugiau kaip 10 metų kalėjimo — 2 ir 686 žm. — 10 metų⁶. Bet ne visi perėję prievartos ratą patekdavo į okupacinių organų teismus.

PROVOKACIJOS IR ŽUDYNĖS

Priešingai negu kankinimai, provokacijomis buvo naudojamosi ir ne-siimant jokių tardymo veiksmų. Tokių veiksmų pasekmė dažnai būdavo nekaltų žmonių žudynės. Štai Saldutiškio MVD operatyvinis įgaliotinis Z. Isaikinas su savo viršininku S. Sorokinu 1945 m. prie Jakimovičiaus namo numetė šautuvą. Paskui namo šeimnininką suėmė ir sušaudė. Kupiškio MVD viršininkas S. Sapko veikė paprasčiau. 1945 m. rugpjūčio mėn. jo vadovaujamą grupę Lukminiškių km. apšaudė partizanai. Pasitraukus partizanams, S. Sapko įėjo į Rasiulio namą. Čia rado 49 metų A. Rasiu-

lienę ir septyniasdešimtmetę Kalkienę. Nieko neklausęs, moteris čia pat sušaudė, o namą sudegino. Sulaikytus Garbriną ir Gabrinaitę stribams įsakė taip pat sušaudyti. Stribas Paltrukas įsakė pasmerktiems bėgti ir ėmė šaudyti. Gabrinui pavyko pabėgti, o jo sužeistą seserį S. Sapko įsakė mesti į degantį rūšį⁷. Panašiai kaip S. Sapko pasielgė ir kur kas mažesnis viršininkas — Alytaus milicininkas O. Jezelis. Sulaikęs O. Dagį milicininkas įsakė stribams jį nušauti. Taip ir buvo pasielgta⁸.

Dar daugiau žudynių vykdavo antipartizaninių akcijų metu. Tuomet bet kurį nušautą žmogų buvo galima įrašyti į nukautų partizanų sąrašą. Ypač daug žudynių įvykdyta prievartinės mobilizacijos metu 1944—1945 m., kuomet be didesnių provokacijų buvo šaudomi beginkliai besislaptę ar jau mobilizuoti vyrai. Dauguma, kuriuos 1944 m. įrašė į nukautų partizanų sąrašą (o tokių oficialioje NKVD statistikoje suskaičiuota ne mažiau 2000⁹), buvo paprasčiausiai sušaudyti. Pasibaigus prievartinei mobilizacijai nebuvo atsisakyta tokių metodų. Vien 1945 m. gegužės 28—29 d. Kauno apskrityje NKVD kariuomenės kariškiai be jokio pagrindo sušaudė 9 žmones: B. Cinkų (Čekiškės v-jė), A. Urboną (Čekiškės v-jė), J. Ananką (sušaudė dėl batų ties Čekiškės m.), A. Petrauską (sušaudytas ties Prienų km.) ir kt. Kaip pažymėjo Kauno m. LKP(b) komiteto sekretorius F. Bieliauskas savo pranešime LKP(b) CK sekretoriui K. Preikšniui: „yra ir dar panašių faktų /.../ Atrodo nurodyti žmonių sušaudymai operatyviniuose pranešimuose nurodyti kaip partizanų sušaudymai“¹⁰.

NKVD darbuotojų nusikaltimų buvo gerokai daugiau. Vien oficialiuose dokumentuose teigiama, jog 1945 m. liepos—rugsėjo mėn. „amoralūs pasireiškimai ir drausmės laužymas“ palietė 8,2 % visų NKVD darbuotojų, o 1946 m. sausio—kovo mėn. — 5,6 %¹¹. Vietiniuose NKVD skyriuose, kuriuose buvo įvykdoma daugiausiai nusikaltimų, „amoralių pasireiškimų“ (girtuokliavimo atvejų) buvo dar daugiau. Pavyzdžiui, 1945 m. pabaigoje Trakų apskrities NKVD skyriuje 15 % darbuotojų įvykdė įvairius pažeidimus, o Biržų apskrityje — 18,2 %¹². Taip atrodė sovietiniai saugumo organai iš vidaus — girtuokliaujantys ir nebaudžiamai savivaliaujantys. Nepaisant daugybės nusikaltimų, kova su antisovietiniu pasipriešinimu nelikdavo okupacinės valdžios nepastebėta. 1946 m. balandžio 19 d. MVD ministras J. Bartašiūnas prašė A. Sniečkaus skirti „pasizymėjusiems kovoje su banditizmu“ MVD darbuotojams, stribams ir aktyvistams — 500 medalių „Za otvagu“ („Už drąsą“), 500 medalių „Za bojevyje zaslugi“ („Už kovinius nuopelnus“), 300 laikrodžių, 200 avalynės porų ir 200 drabužių komplektų¹³.

SANKCIONUOTI KANKINIMAI NUSIKALTIMAI

Kaip jau minėjau, „fizinio poveikio priemonės“ MVD ir MGB buvo leidžiama naudoti. Tereikėjo gauti atitinkamų ministerijų vadovų leidimus. Tai buvo ministrų ir jų pavaduotojų prerogatyva. Kas gi naudojosi šiais leidimais?

1944—1946 m. kovo 15 d. tokia instancija buvo NKVD kovos su banditizmu skyrius. Iki 1946 m. kovo 15 d. NKVD kovos su banditizmu skyriaus viršininkui papulkininkui B. Burykinui reikėjo prašyti ministro arba jo pavaduotojo leidimų taikyti kankinimus arba kaip vadino enkavedistai — „aktyvaus tardymo priemones“. Padėtis pasikeitė po NKVD reorganizavimo į Vidaus reikalų ministeriją (MVD). 1946 m. kovo 15 d. SSSR NKVD įsakymu Nr. 00216 reorganizuotas į valdybą. Valdyba suvienijo

Lietuvos SSR MVD tardymo ir kovos su banditizmu skyriai (tapo atitinkamai — 2-u (tardymo) skyriumi ir 1-u skyriumi) MVD valdybos kovai su banditizmu viršininkas tuo pat metu tapo ir ministro pavaduotoju, kuris turėjo teisę sankcionuoti „fizinio poveikio priemonių“ taikymą. Šias pareigas užėmė generolas majoras P. M. Kapralovas. Jo pavaduotojais nuo 1946 m. balandžio 1 d. paskirtas pulk. J. F. Sincinas (buvęs Raseinių MVD skyriaus viršininku) ir papulk. B. G. Burylinas (buvęs NKVD kovos su banditizmu skyriaus viršininku). Tiems ginkluoto pasipriešinimo dalyviams, kurie pakliūdavo į šios valdybos tardytojų rankas, tekdavo susidurti su I skyriaus viršininku papulk. V. S. Vasiljevu, jo pavaduotojais — M. S. Smirnovu ir V. R. Glazunovu-Eismontu (visi trys buvo ir NKVD kovos su banditizmu skyriaus viršininko pavaduotojais), II skyriaus viršininko pavaduotoju A. A. Guliajevu ir kt. enkavedistais¹⁴. Bet tai, kas vyko už NKVD—MVD—MGB vidaus kalėjimų sienų ir dabar mažai žinoma. Tik viena aišku — iki pat lietuvių ginkluoto pasipriešinimo pabaigos nebuvo atsisakyta kankinimų. Tai buvo vienas pagrindinių tardymo metodų. Net ir gerokai nusilpus pasipriešinimo judėjimui, 1950 m. 15 MGB darbuotojų pateko į karinį tribunolą „už iškreiptus tardymo metodus“. Ir net šie skaičiai neatspindėjo tikro šių metodų naudojimo masto. Be to antipartizanines akcijas vykdžiusi okupacinė kariuomenė kasmet įvykdydavo šimtus nusikaltimų. 1949 m. MVD—MGB kariuomenė, pasienio kariuomenė, geležinkelių ir svarbių objektų apsaugos kariuomenė įvykdė 579 nusikaltimus, o 1950 m. — 305¹⁵. Oficialioje statistikoje atspindėjo tik tie nusikaltimai, kurių jau nebebuvo įmanoma nutylėti (likdavo per daug liudininkų ir pan.). Bet ir šie skaičiai daug ką pasako. Štai sumažėjus karinių antipartizaninių operacijų mastams, per 1950 m. antrą pusmetį Babincevo vadovaujama 4-a MGB divizija 6 kartus, o pulk. Mazanašvili vadovaujama 2-a MGB divizija 3 kartus sužeidė arba nužudė vietos gyventojus. Dažniausiai tai buvo nesusipratimai su vietos sribais ir milicininkais¹⁶. Tuo tarpu nušauti partizanų ryšininkai ir rėmėjai toliau buvo įrašomi į žuvusių ginkluoto pasipriešinimo dalyvių gretas.

Okupantų baudžiamasis aparatas darbavosi nepaisydamas jokių „normų“ ir tarp suimtųjų už kontrrevoliucinius nusikaltimus atsidurdavo daug žmonių, kurie nedalyvavo antisovietinio pogrindžio darbe. Jei saugumo aparatui, kuriame dirbo daug mažaraščių žmonių, nepavykdavo sukurti jokios bylos, tai suimtieji, geriausiu atveju iškalėję po kelis mėnesius ir iškentę visus pasityčiojimus, išvysdavo laisvę. Kokį absurdo laipsnį turėjo pasiekti prievartos aparato darbas, kad net prirėkdavo paleisti atrodytų pasmerktas aukas. O savo aukas MVD—MGB stropiai saugojo. Jei nuo 1945 m. rugsėjo mėn. iki 1947 m. rugsėjo mėn. iš MGB vidaus kalėjimų pabėgo apie 100 suimtųjų, tai MGB kalėjimų skyriaus viršininko pareigas užėmus S. I. Zinovjevui (1947 m. spalio 2—1950 m. rugpjūčio 19 d.) ir per pustrėčių metų iš naujo įrengus 14 vidaus kalėjimų, kalinių pabėgimo atvejų nebeužfiksuota¹⁷. Ir tuo pat metu teko MGB—MVD savo noru paleisti kai kuriuos žmones, kuriuos kaltino pagal 58-ą straipsnį. 1945—1953 m. balandžio mėn. iš kalėjimų išėjo 2893 tokie ekskaliniai¹⁸ (jiems bylos nutrauktos).

MVD kariuomenės karinis prokuroras S. Grimovičius formaliai prižiūrėjo, o iš tikrųjų rašė vien kaltinamuosius aktus „specialaus teisingumo“ byloms („tėvynės išdavimo, šnipinėjimo, teroristinių aktų ir diversijų vykdymo“). Išliko šiuo atžvilgiu įdomi statistika (žr. lentelę Nr. 1).

Lentelė Nr. 1¹⁹

	1948 m.	%	1949 m.	%	1950 m.	%
Baigta bylų	5413	—	4441	—	3346	—
Nutraukta bylų	259	4,7	79	1,8	50	1,5
Grąžinta teismo	—	18,7	—	8,1	—	5,5
Išteisinta teismo	50	4	5	0,3	3	0,1

Kaip minėjau, NKVD (MVD) ir NKGB (MGB) darbuotojai itin plačiai naudojo kankinimus tardymų metu. Svarbiausia — išgauti informaciją, pagal kurią būtų galima įdiegti agentūrą, vykdyti karines operacijas arba apkaltinti dar daugiau „liaudies priešų“. Jeigu kankinant nepasisekdavo išgauti tokios informacijos arba buvo išgaunami niekam tikę melagingi parodymai, kariniai prokurorai pasidomėdavo tais nevykėliais MVD—MGB darbuotojais.

Nors dauguma „specialaus teisingumo“ bylų neapsieidavo be tardomųjų mušimų ir kankinimų, vis dėlto, kaip matosi iš anksčiau pateiktos lentelės, 1948 m. nepavyko pabaigti net ketvirtadalio bylų (1949 m. — 10,2%, 1950 m. — 7,1%). Nei LKP(b) CK, nei MVD—MGB vadovybė negalėjo būti patenkinta tokia padėtimi. 1948—1950 m. aktyviai tebeveikė antisovietinio pasipriešinimo organizacijos, o MVD—MGB darbuotojai buvo priversti iš naujo „spausti“ tuos pačius tardomuosius. Bet taip buvo sutvarkyta totalitarinio režimo prievartos aparato veikla, kad į kalėjimus pakliūdavo tūkstančiai žmonių vien už neatsargiai ištartus žodžius, o buvo tardomi kaip patys didžiausi pasipriešinimo organizatoriai. MVD kariuomenės karinis prokuroras S. Grimovičius 1951 m. kovo 8 d. buvo priverstas pažymėti, kad „visa eilė „prisipažįstančių“ parodymų /.../ gauta naudojant fizinio poveikio priemones.

Tauragės MGB tardymo skyriaus viršininkas maj. Teriochin, tardytojas kap. Bežko, vertėjas — Morozovas /.../ ne kartą mušė suimtus už priklausymą kontrrevoliucinei nacionalistinei organizacijai „Raketa“. Tuos suimtuosius, kurie neprisipažindavo, po 7—12 parų laikydavo karceryje. Fizinio poveikio priemonės naudotos Liubčenko, Barono ir kt. atžvilgiu. Neteisėtai suimta 12 piliečių: Verbickas, Petkus ir kt. /.../

Marijampolės MGB vadovaujantys darbuotojai sistemingai ir grubiai pažeidinėjo socialistinį teisėtumą. Viršininko pavaduotojas kap. Plevako naudojo fizinio poveikio priemones Gavėnaitėi, kuri po tardymo nusižudė /.../ MGB viršininko pavaduotojas Antonovas mušė Sartatavičių, septyniolikmetę Jakelevičiūtę, Runkevičienę. Operatyvinis įgaliotinis Jermakovas priverstė Jakelevičiūtę nuogai nusirengti, stovėti „ramiai“ ir mušė laidu. Tas pats daryta ir Sinkevičiūtės atžvilgiu...“²⁰.

Kas iš to, kad MGB Ypatingoji inspekcija (tikrinusi skundus) patikrino minėtus atvejus ir saugumiečiams pradėtos baudžiamosios bylos. Dažnai juos nubausdavo tik kelis metus kalėti, nors jų nusikaltimai buvo kur kas didesni. Tai tebuvo MVD—MGB darbuotojų „natūrali atranka“. Jei sulaikyti antisovietinio pagrindžio dalyviai kankinami duodavo parodymus, tai tų parodymų užtekdavo ne tik juos pačius nuteisti, bet ir kitiems apkaltinti. T. y. šiuo atveju prisipažįstantys parodymai atstodavo bet kuriuos kitus įkalčius ir kankinimus, naudojusią MVD—MGB darbuotojų laukę paaukštinimai tarnyboje arba apdovanojimai. O jeigu karinis tribunolas nuspręsdavo, jog MVD—MGB nepakankamai padirbėjo ir „prisipažinimai“ nepakankami, bylos vėl keliaudavo MVD—MGB tardytojams.

Tik nedidelė dalis tokių kaltinamųjų išvengdavo pakartotinių tardymų ir buvo išlaisvinama „neįrodžius kaltinimo arba nesant nusikaltimo sudėties“²¹. Kaip jau minėjau, 1945–1953 m. išvengė pakartotinių kaltinimų pagal BK 58 str. ir išėjo iš kalėjimų 2893 žmonės (žr. lentelę Nr. 2).

Lentelė Nr. 2²²

Metai	Išlaisvinta žmonių
1945	302
1946	867
1947	1151
1948	259
1949	78
1950	50
1951	33
1952	86
1953.I–IV	67
Iš viso	2893*

* Ši statistika ne visai tiksli. Karinio prokuroro S. Grįmovičiaus 1952 m. balandžio mėn. pranešime pažymėta, kad MGB nutraukė 37 žm. suimtų už kontrrevoliucinius nusikaltimus bylas ir 8 žmonės paleisti „dėl operatyvinių sumetimų“ (užverbavus agentais). Žr.: Ten pat. F. 1771. Ap. 133. B. 24. L. 21.

Įdomu tai, kad minėtoje statistikoje visiškai neatsispindi 1944 metai, o 1945 metais, kuomet suimtųjų skaičius buvo vienas didžiausių — išlaisvinta kelis kartus mažiau žmonių negu 1947 m. Akivaizdu, kad 1944–1945 m. vykusio karo sąlygos buvo labai palankios slėpti okupacinio valdžios aparato nusikaltimams. O 1946–1953 m. didėjantys arba mažėjančios išlaisvintų žmonių skaičiai rodė, kaip kito MVD—MGB darbo pobūdis ir karinės prokuratūros reikalavimai. MVD—MGB pradėjo dar plačiau naudotis agentūros paslaugomis, o karinė prokuratūra mažiau toleravo ir „tuščius“ prisipažinimus (neturėjusius operatyvinės reikšmės) ir apkaltintų pagal 58-ą straipsnį išlaisvinimą „neįrodžius kaltinimo“. 1953 m. karinis prokuroras S. Grįmovičius visa tai aiškino kiek kitaip: „klaidingų suėmimų 1948 m. sumažėjo dėl CK rimto įspėjimo VRM—MGB organams“²² (1947 m. balandžio 7 d. LKP(b) CK nutarimas), o 1952 m. padidėjo „dėl VRM sričių valdybų reikalavimų susilpnėjimo ir 1953 m. sausio—vasario mėn. į Lietuvą atvykusios SSSR MGB brigados neteisingų suėmimų praktikos“²³. Šis formalus paaiškinimas išsišifruoja paprastai: 1947 m. LKP(b) CK labai jaudino neslūgstančio antisovietinio pasipriešinimo fone VRM—MGB organų užimtumas bylomis, kurių užbaigimas nepadėdavo silpninti ginkluotą pogrindį.

Be kankinimų, kurie buvo įteisinti įvairiomis instrukcijomis, MGB—MVD darbuotojai kasmet įvykdėdavo tūkstančius kitų nusikaltimų. Oficialioje statistikoje žmogžudystės, valdžios viršijimas, valstybinių paslapčių išdavimas, plėšikavimas, banditizmas, nesankcionuoti kankinimai buvo vadinami „socialistinio teisėtumo pažeidimais“. Kadangi daugiausiai tokių veiksmų buvo atliekama tardymų arba karinių operacijų metu, žemiau pateikiu oficialią statistiką (žr. lentelę Nr. 3 ir Nr. 4).

Lentelė Nr. 3²⁴

Žinios apie nuteistus už įvairius nusikaltimus MVD,
MGB ir milicijos darbuotojus

	1945— 1952 m.	MGB	MVD	Milicijos
Nuteistų sk.	1348	339	168	841
Tame tarpe už socialistinio teisėtumo pažeidimus	768	238	103	427
Iš jų:				
Už žmogžudystes	78	15	12	51
Už banditizmą	48	4	5	39
Už vagystes, plėšikavimus	47	8	—	39
Už išprievartavimus	3	2	—	1
Už valdžios viršijimą, piktnaudžiavimus	423	155	70	198
Už valdžios viršijimą vedant tardymą	63	29	6	28
Už chuliganizmą	47	9	4	34
Už kyšininkavimą	55	14	6	35
Už valstybinių paslapčių išdavimą	4	2	—	

Lentelė Nr. 4²⁵

	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	Iš viso
Nuteistų MGB, MVD, milicijos darbuotojų skaičius	154	278	309	214	179	105	63	45	1348
Tame tarpe už socialistinio teisėtumo pažeidimus	106	146	194	122	84	57	31	28	768

Nepaisant to, kad 1945—1953 m. iš kalėjimų paleisti 2893 „prisipažinę“ kaliniai, už valdžios viršijimą vedant tardymą nuteisti tik 35 MVD—MGB darbuotojai. Tame tarpe 33 nuteisti 1945 metais ir 2 — 1950 metais²⁶. Vadinasi, 1946—1949 m. nebuvo nubaustų už „valdžios viršijimą tardant“. Žudikų su MVD uniformomis kasmet buvo nuteisiama po 1—5 (tik 1945—1949 m.), o su MGB uniforma — po 1—4 (tik 1947, 1949—1952 m.). Nubausti tik 27 uniformuoti žudikai²⁷. Bet faktai apie kankinimų panaudojimą tardant, apie fiktyvių mirties liudijimų (nukankintiems) išrašymą rodo, kad prievartos organų sistema patikimai saugojo absoliučią daugumą genocido organizatorių ir vykdytojų. Taip, keliasdešimt žudikų ir kankintojų, kurie nesusidorojo su jiems patikėtu „darbu“, atsidūrė už grotų. Bet tai visiškai nereikia, jog MVD—MGB sistemoje tebuvo 62 žmogžudžiai ir kankintojai. Prievartos sistema buvo taip ištobulinta, kad uniformuotiems kankintojams tereikėjo pasinaudoti sistemos teikiamais privačiais.

Dar vienu mažiau žinomu MGB—MVD veiklos metodu buvo provokacijos. Apie MGB sudarytų provokacinių būrių veikimą yra užsiminęs J. Lukša, bet archyvinuose dokumentuose tai mažai atsispindi. Kur kas daugiau informacijos apie provokacijų naudojimą sudarant „specialaus

teisingumo“ bylas. Akivaizdus pavyzdys — Jono Žebelio tardymas 1951 m.

Siekiant gauti J. Žebelio parodymus apie paramą partizanams, Tauragės MGB skyrius inscenizavo „partizanų užpuolimą“ pervežant suimtą iš Tauragės į Klaipėdą. Kai 1951 m. gegužės 3 d. suimtą J. Žebelį po keturių tardymo dienų vežė į Klaipėdą, pasigirdo susišaudymas ir suimtas buvo „išvaduotas“. Vaduotojai — persirengęs civiliniais rūbais Tauragės MGB skyriaus viršininko pavaduotojas vyr. leit. Ekdemanas ir MGB vertėjas Ružis. J. Žebelis pamatė, kad visi kareiviai ir vairuotojas gulėjo „nukauti“. Persirengę saugumiečiai jam užrišo akis ir nusivežė į bunkerį. Čia provokatoriai J. Žebelį mušė ir kaltino susidėjus su MGB. Kai įrėmė pistoletą ir paklausė apie paramą partizanams, J. Žebelis prisipažino, kad padėjo sužeistam partizanui. Kitą dieną užrištomis akimis „išvaduotasis“ išvedamas iš miško. Pakeliui užklupo MGB ir tariamai nušovė lydėjusį provokatorių. Ir vėl J. Žebelis atsidūrė Tauragėje. Į MGB rankas pakliuvo „nušauto partizano“ užrašai apie J. Žebelio pagalbą partizanams. Tai ir buvo įdėta į bylą kaip įrodymas²⁸.

Beveik tuo pat metu Tauragės MGB skyrius suėmė dar 8 žmones. Juos ilgiau kaip metus tardė ir mušė guminėmis lazdomis. Štai Žebelienei mušė tris dienas ir naktis. Trys MGB-istai ją laikė, o ketvirtas tol mušė gumine lazda, kol privertė duoti melagingus parodymus. Sumuštas J. Čaponis pasakė, kad 1951 m. gegužės 1 d. demonstracijos metu Tauragėje susprogdino tribūną, bet iš šitų žodžių MGB tardytojai ėmė juoktis²⁹. Jie geriau žinojo, kokie turi būti prisipažinimai. Ir nors Vilniaus srities MGB kariuomenės karinis tribunolas 1952 m. spalio mėn. iš minėtų 9-ių suimtųjų nuteisė tik du (Petrošių ir Leščinskaitę), likusieji išlaisvinti tik 1952 m. gruodžio mėn.

Kitokio pobūdžio provokaciją 1951 m. gegužės 25 d. įvykdė Panevėžio raj. MGB skyriaus viršininkas papulkininkis Loginovas ir operatyvinis įgaliotinis maj. Romanovas. Jų įsakymu, kratos metu Tamošiūno namuose F. Rulis paliko padirbtą antisovietinio turinio laišką, antisovietinį laikraštį ir karikatūrą. Tokios provokacijos ir falsifikacijos pagalba papulk. K. Loginovas, maj. N. Romanovas ir leit. A. Malychas be didelio vargo sufabrikavo bylą³⁰. Apie kankinimų ir provokacijų naudojimą tardymo metu kuo puikliausiai buvo žinoma LKP(b) CK ir karinėje prokuratūroje. Tik suėmus L. Beriją, 1953 m. vasarą A. Sniečkus pasidomėjo kai kuriomis kankinimų panaudojimo smulkmenomis. 1953 m. rugpjūčio 8 d. MVD pasienio kariuomenės karinis prokuroras justicijos pulkininkas S. Grimovičius pateikė A. Sniečkui reikalingą informaciją:

„Kaip žinoma LKP(b) CK, buvusioje SSSR Valstybės saugumo ministerijoje buvo specialūs nurodymai, kurių pagrindu, kai kuriais atvejais, tardant suimtus už valstybinius nusikaltimus, buvo leidžiama naudoti fizinio poveikio priemonės.

Šių nurodymų pagrindu, buvęs VSM ministras, generolas majoras Kondakovas ir jo pavaduotojas pulk. Počkajus tardymo darbuotojams duodavo leidimus naudoti suimtųjų atžvilgiu „aktyvaus tardymo priemonės“.

Dabar nustatyti šie suimtųjų mušimo atvejai.

1. 1953 m. vasario—kovo mėn. VRM suimti antisovietinės nacionalistinės organizacijos nariai I. K. Jankauskas, M. P. Martinaitis, E. I. Pašakinskas, I. I. Prapuolenis, P. I. Kiela.

Jankauskas, Martinaitis, Pašakinskas ir Kiela kaltais prisipažino, be to pirmi du demaskavo antisovietinės nacionalistinės organizacijos dalyvį Prapuolėnį. Pastarasis neigė savo dalyvavimą.

Vietoje to, kad jį demaskuotų kitų parodymais, buvęs MVD tardymo dalies viršininkas pulk. Čelnokovas kreipėsi su raportu į buvusį VRM ministrą gen. maj. Kondakovą leidimo naudoti Prapuoleniui fizinio poveikio priemones. Ir leidimas buvo gautas.

Šias priemones Prapuoleniui naudojo pulk. Čelnokovas ir jam pavaldūs MVD darbuotojai.

/.../ 2. 1953 m. vasario—kovo mėn. MVD atskleidė antisovietinę nacionalistinę organizaciją „LLKS“ /.../, kurią 1951 m. vasarą sukūrė Urbanavičius ir Skeiveris, pagal nacionalistinio ginkluoto būrio vado Puodžiūno „Garso“ užduotį.

/.../ Be Urbanavičiaus suimta dar 15 organizacijos narių /.../ Urbanavičius visiškai demaskuotas /.../ Bet buvęs MVD tardymo dalies viršininkas papulk. Marakuševas kreipėsi į gen. maj. Kondakovą sankcijos naudoti fizinio poveikio priemones Urbanavičiaus atžvilgiu /.../

3. 1953 m. vasario mėn. Panevėžyje suimti penki „Aušros tėvūnijos“ nariai. Su pulk. Počkajaus leidimu papulk. Marakuševas ir jo pavaldiniai naudojo fizinio poveikio priemones*.

4. 1953 m. sausio mėn. Šiaulių MGB gavo duomenų, kad Kelmės gyventojas V. I. Cesnauskaitė susijusi su „Kęstučio“ apygardos štabu ir numaćius pereiti į nelegalią padėtį. Sausio 22 d. sulaikyta ir prisipažinus dėl ryšių (su pagrindžiu — A. A.), neišdavė banditų slapstymosi vietos.

Kondakovas buvusiam Šiaulių MVD skyriaus viršininkui Jarockiui ir jo pavaduotojui pulk. Pachomyčevui leido naudoti fizinio poveikio priemones. Jų naudojimas /.../ reikiamų rezultatų nedavė...³¹

Kankintojų aukos apie kankinimus papasakojo dar daugiau. Savo pareiškime K. Diržys parašė, kad kankintojams pasakęs: „...jeigu jūs norite, aš viską pasirašysiu, o jei jūs mane ir toliau mušite, tai aš pasakysiu, kad į organizaciją „Aušros tėvūnija“ užverbavau visus Panevėžio miesto gyventojus...“³². Ir vis vien K. Diržį kankino ne tik Panevėžyje, bet ir Vilniuje. Jį mušė kumščiais, plakė rimbų, spardė kojomis. Kai K. Diržiui atsirado drąsos pasiskųsti prokurorui, jį dar stipriau sumušė. Toje pat byloje kaltintas J. Cibulskis nurodė, kad „du kartus mušė Panevėžio MVD miesto skyriuje ir tris kartus Vilniuje, MVD pastate. Panevėžyje jį mušė kap. Pozdorovkinas ir papulkininkis /.../ Panevėžyje mušė guminiu rimbų, o Vilniuje papulkininkis mušė gumine lazda“³³.

Kokios buvo kankinimo priemonės karinių prokurorų nejaudino. Iš S. Grimovičiaus rašto aiškiai matosi, kad priekaištaujama ne dėl kankinimų, o dėl bereikalingo jų naudojimo.

1954 m. sukurto Valstybės Saugumo Komiteto (KGB) tardymo arsenale nebeliko sankcionuotų fizinių kankinimų, bet išliko visi kiti provokacijomis, grasinimais ir šantažu paremti tardymo metodai. Prievartos sistema tebefunkcionavo.

Išvados:

1. MVD ir MGB darbuotojai 1944—1953 m. plačiai naudojo kankinimus tardydami kaltinamus vadinamaisiais „valstybiniais nusikaltimais“, t. y. už pasipriešinimą okupacinei valdžiai.

2. Kankinimų naudojimas buvo reglamentuotas specialių SSSR MVD—MGB instrukcijų.

3. Tarp kankinimo priemonių vyravo mušimas rankomis ir kojomis, rimbais ir guminėmis lazdomis.

* Kankinti K. Diržys, J. Cibulskis, Z. Sekštelė, J. Diržienė.

Nors kitų kankinimo priemonių panaudojimas dokumentuose mažai atsispindi, bet buvo įmanomas bet kokių kitų priemonių naudojimas.

4. Kankinimais ar be kankinimų išgautų prisipažinimų apie dalyvavimą pasipriešinime okupaciniam režimui, pakakdavo įrodyti suimtojo tariamai kaltei ir apkaltinti pagal Rusijos SFSR Baudžiamooj kodekso 58-ą straipsnį.

5. NKVD—MVD ir NKGB—MGB pagrindinių tardymo metodų — kankinimų ir provokacijų taikymas neretai pasibaigdavo tardomųjų smurtine mirtimi.

6. Tardydami suimtuosius kankinimus naudojo NKVD—MVD Kovos su banditizmu skyriaus (valdybos), MGB tardymo skyriaus, vietinių MVD—MGB skyrių darbuotojai (pradedant viršininku ir baigiant operatyviniu įgaliotiniu), MVD (vėliau MGB) Vidaus kariuomenės dalinių ir pasienio kariuomenės dalinių kariškiai (tardydami mūšio lauke į nelaisvę paimtus partizanus). Vykdydami savo viršininkų įsakymus arba savo iniciatyva milicininkai, MVD—MGB skyrių vertėjai ir sribai („liaudies gynėjai“) taip pat dalyvavo kankinimuose ir žudynėse.

7. Kankinimų naudojimas — nusikaltimas žmogiškumui, todėl anksčiau minėtų įstaigų darbuotojai, kurie prisidėjo prie šių nusikaltimų, turėtų būti persekiojami Lietuvos Respublikos įstatymų numatyta tvarka.

SALTINIAI IR LITERATŪRA

1. Raudonojo teroro paroda. K., 1942. P. 1.
2. Damušis A. Lietuvos gyventojų aukos ir nuostoliai Antrojo pasaulinio karo ir pokario (1940—1959) metais. K., 1991. P. 24.
3. Bielinis K. Teroro ir vergijos imperija Sovietų Rusija. New Yorkas. 1963. P. 95.
4. Lietuvos Valstybinis Visuomenės Organizacijų archyvas (toliau — LVVOA). F. 1771. Ap. 8. B. 183. L. 118.
5. Ten pat. Ap. 9. B. 269. L. 49.
6. Ten pat. L. 4.
7. Ten pat.
8. Ten pat. L. 49.
9. Grunskis E. Pokario rezistencija ir jos slopintojai // Krašto apsauga. 1992. Liepos 30.
10. LVVOA. F. 1771. Ap. 8. B. 177. L. 51, 52.
11. Ten pat. Ap. 9. B. 264. L. 117.
12. Ten pat.
13. Ten pat. L. 99.
14. Ten pat. L. 131.
15. Ten pat. Ap. 108. B. 21. L. 270.
16. Ten pat.
17. Ten pat. B. 2. L. 209, 242.
18. Ten pat. Ap. 133. B. 50. L. 222.
19. Ten pat. Ap. 108. B. 2. L. 192.
20. Ten pat. L. 194.
21. 1953 m. gegužės 30 d. Karo prokuroro S. Grimovičiaus raštas LKP(b) CK Administracinio sk. vedėjui Bylinskiui // Ten pat. Ap. 133. B. 50. L. 222.
22. Ten pat.
23. Ten pat.
24. Žinios apie 1945—1952 m. nuteistus už įvairius nusikaltimus MVD, MGB ir Milicijos darbuotojus // Ten pat. L. 224.
25. Ten pat. L. 225.
26. Ten pat. L. 227.
27. Ten pat.
28. Ten pat. B. 53. L. 49, 52.
29. Ten pat. L. 49, 54.
30. 1952 m. vasario 29 d. spec. pranešimas // Ten pat. B. 24. L. 16.
31. 1953 m. rugpjūčio 8 d. MVD pasienio kariuomenės karinio prokuroro S. Grimovičiaus raštas A. Sniečkui // Ten pat. B. 50. L. 185, 186.
32. S. Grimovičiaus raštas A. Sniečkui // Ten pat. B. 50. L. 185, 186.
33. Ten pat. L. 178.
34. Ten pat.

Viktoras Ašmenskas. 1927 m.

JONAS NOREIKA

J. Noreika gimė 1910 m. Pakruojo valsčiuje, Sukonių kaime. 1929 m. baigė Šiaulių gimnaziją ir įstojo į Karo mokyklą. 1931 m., baigęs mokyklą, paskiriamas į 7 DLK Butageidžio pulką. 1933 m. pasitraukė į atsargą ir įstojo į Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakultetą, kurį baigė 1938 m. 1935 m. grįžo į kariuomenę, DLK Algirdo 2 pulką. 1936 m. jam suteiktas leitenanto laipsnis. 1937 m. J. Noreika perkeliamas į Karo mokyklą, tų pačių metų pabaigoje pervedamas Kauno teismo pirmininko žinion.

1936 m. per Kalėdas J. Noreika vedė Antaniną Karpavičiūtę, o 1938 m. paskiriamas Kariuomenės teismo

LIETUVIŲ TAUTINĖ TARYBA IR JOS VEIKĖJAI

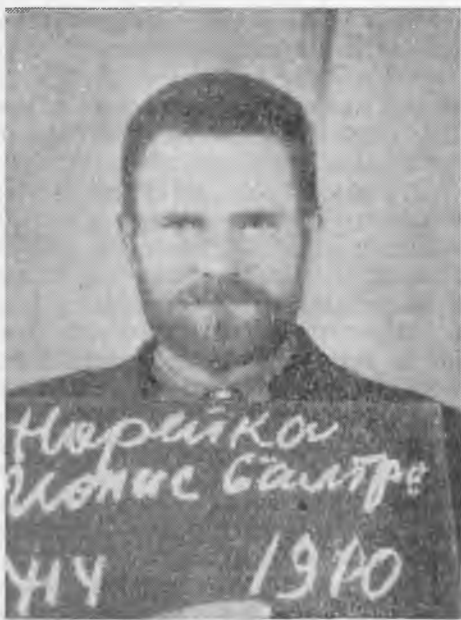
Viktoras AŠMENSKAS

1945 metų pabaigoje—1946 pradžioje Jonas Noreika, Stasys Gorodeckis ir Ona Lukauskaitė-Poškienė ėmė kurti pagrindinę organizaciją. Sulaukę atskirų grupuočių pritarimo, susipažinę su esama pagrindžio padėtimi, jie nutarė ieškoti būdų, kaip sujungti veikiančias pagrindines ir partizanines gruputes į vieną organizaciją, kuriai vadovautų bendra vadovybė. Kilo mintis įkurti Lietuvių Tautinę Tarybą (LTT), o prie jos — Lietuvos Ginkluotųjų Pajėgų Vyriausiąją Vadovybę (LGPVV).

Pamėginsiu kiek plačiau papasakoti apie šios organizacijos kūrėjus, jų veiklą.

sekretoriaus padėjėju. 1939 m. gimė dukra Dalia. Tais pačiais metais jam suteiktas kapitono laipsnis. Už rašinius „Karyje“: „Išpirkta kaltė“, „Trys velniai“, „Laimė“, jam paskirta kariuomenės vado premija. 1940.10.28 Vyr. likvidavimo komisijos įsakymu Nr. 24 paleidžiamas į atsargą.

J. Noreikos karinėje atestacijos byloje pažymėta, kad jis sumanus, taktiškas ir valstybės reikalus suprantantis karininkas, tinkantis aukštesnėms pareigoms. 1941 m., prasidėjus karui, jis įsitraukė į antinacinę veiklą Telšiuose, vėliau buvo paskirtas Šiaulių apskrities viršininku, pogrindyje vadovavo Lietuvių Frontui. 1943 m. vasario 23 d. buvo gestapo areštuotas ir kovo pradžioje su grupe Lietuvos inteligentų išvežtas į Vo-

J. Noreika

kietiją, Štuthofio lagerį. 1945 m., Raudonajai armijai užėmus lagerį, J. Noreika susirgo. Po ligos jį paėmė į armiją, paskyrė į 1261 atsargos pulką, o jį likvidavus — į 7032. Lapkričio mėnesį J. Noreika grįžo į Vilnių, kur nuo 1945.12.10 pradėjo dirbti Mokslų Akademijoje juriskonsultu.

Apsigyvenęs pas profesorių Jurgutį, J. Noreika susitikinėjo su buvusiais Štuthofio kaliniais, dalijosi su jais mintimis apie politinę padėtį. Poetė šiaulietė Ona Lukauskaitė-Poškienė supažindino jį su Stasiu Gorodeckiu — Grožinės literatūros leidyklos direktoriaus pavaduotoju. 1946 m. jie nutarė sukurti centrą, kuris vadovautų Lietuvos pogrindžiui.

Dar sausio pradžioje J. Noreika, tarpininkaujant Laukaičiui—Šerkšnui ir ryšininkui, Marcinkonių vidurinės mokyklos mokytojui Valentukevičiui, sušaukė pirmąjį jaunimo pasitarimą ir įkūrė aktyvią grupę, kuri turėjo vykdyti LTT įsakymus. Tos grupės Vilniaus vadovu buvo paskirtas Laukaitis—Šerkšnas, Tigras, o jį suėmus, pareigas turėjo perimti Alfonsas Janulevičius—Alfonsas. Per Valentuke-

vičių J. Noreika numatė susitikti su džukų partizanų vadu plk. ltn. J. Vitkumi—Kazimieraičiu, tačiau sausio mėn., suėmus Valentukevičių, o vasario mėn. ir Laukaitį, šio plano teko atsisakyti. Kovo mėn. per Alfonsą ir Eleną J. Noreika susitiko su Telšių apskrities pogrindžio vadovu maj. Jonu Semaška ir jį LGPVV įsakymu paskyrė Šiaulių apygardos vadu.

Vasario mėnesį ir kovo mėnesio pabaigoje J. Noreika kartu su S. Gorodeckiu jo bute susitiko su Kauno apygardos organizacijos vadovu Viktoru Ašmensku—Skaisčiu (autoriumi—red. past.), kuriam buvo nurodyta organizuoti Kauno apygardos štabą. Be to, V. Ašmenskui buvo pavesta pagrobti lėktuvą ir su poetu K. Jakubėnu nuskristi į Švediją—pervežti atsišaukimus į laisvąsias pasaulio tautas, raginančius ne tik moraliai, bet ir politiškai paremti lietuvių kovą už savo valstybės atkūrimą demokratiniais pagrindais.

Vilniuje J. Noreikos iniciatyva buvo įkurta jaunimo „mirtininkų“ grupė ypatingos reikšmės uždaviniams atlikti (pvz.: reikalui esant, užimti radijo ar elektros stotį). Tokias grupes numatyta organizuoti visose apygardose. Jos imtų veikti prasidėjus masiniams vežimams, gelbėdamos kitus savo mirties kaina. Kad būtų patogiau vadovauti ginkluotosioms pajėgoms, nutarta respubliką padalinti į keturias karines apygardas su savo štabais. Jų štabai įpareigojami kurti karines komendantūras apskrityse, rajonuose ir didesniuose miestuose; jos turėtų ruošti visuotinei mobilizacijai.

Visi tikėjosi, kad būsimojo karo pradžia—čia pat, ypač po Čerčilio kalbos, pasakytos vasario 3 d. Fultone (JAV), todėl skubiai buvo ruošiami atskirų karinių apygardų (Kauno, Vilniaus, Šiaulių, Panevėžio) ryšiai. LTT planavo, kilus konfliktui, pasipriešinti okupantams, svarstė, kas gi vadovaus naujai Lietuvos vyriausybei. Buvo tariamasi su žinomais mokslininkais, visuomenės

veikėjais: dr. L. Bistru, prof. K. Šal-kauskio, prof. V. Jurgučiu, prof. B. Sruoga, vyr. dėstytoju P. Juodeliu. Ateities Lietuva — demokratinė res-publika, kurioje bus dvi partijos — kairiųjų ir dešiniųjų. Dešiniųjų par-tijos programą turėjo paruošti J. No-reika, konsultuojamas prof. K. Šal-kauskio, o kairiųjų — S. Gorodeckis, konsultuojamas P. Juodelio. Į vyriau-sybę privalėtų įeiti abiejų partijų atstovai. Padalijus respubliką į 4 apy-gardas ir sudarius apygardų, apskri-čių štabus, galima operatyviai vado-vauti ginkluotosioms pajėgoms iš vie-no centro. Centrai turėtų vadovauti prityrę politikai ir aukšto rango ka-riškiečiai.

LTT tebuvo priedanga, kuri veikė tautos vardu ir už kurios visada slė-pėsi specialistai. Neatsitiktinai į KGB rankas per mūsų organizaciją nepa-teko nė vienas žinomas politikas ir visuomenės veikėjas. Tačiau nepa-kankama konspiracija padarė savo. Įkliuvus pirmiesiems ryšininkams, iš-kilo pavojus ir centrui, kuris nepa-kankamai įvertino KGB galimybes.

J. Noreika pats parengė šiuos or-ganizacijos dokumentus (toliau — ci-tatos iš bylos, kalba netaisyta):

„1. Direktyva Nr. 5 — išleista 1946 m. sausio mėn. Tai instrukcinio pobūdžio direktyva, kurioje nurodyti bendri ginkluoto pogrindžio judėjimo uždaviniai, požiūris į TSRS AT rin-kimus. Perspėjama vengti aktyvių veiksmų rinkimų metu — naujų rizi-kingų ir priešlaikinių pogrindžio nuostolių.

2. Dėl Lietuvos Tautinės Tarybos nutarimo dalyvaujant tarybinės san-tvarkos administraciniame ir politi-niame darbe, kuris pasirodė 1946 m. sausio mėn. Nutarime siūloma vi-siems lietuviams, kurie aktyviai da-lyvauja pravedant politinius ir kitus tarybų valdžios uždavinius, tučtuojau mesti savo darbą ir nutraukti bet kokius ryšius su bolševikais. Minėtą nutarimą numatyta paskelbti visoje Lietuvoje.

Išrašas iš LTT nutarimo skiriant

Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vyriau-siuoju vadu generolą Vėtrą ir LTT generaliniu sekretoriumi Radžiūną. Šis dokumentas išleistas 1946 m. va-sario pradžioje ir išsiuntinėtąs vi-soms karinėms grupuotėms.

3. Įsakymas Nr. 1 su gen. Vėtros parašu, išleistas 1946 m. vasario pradžioje. Įsakyme pažymėta, kad jis pradėjo eiti pareigas kaip pogrindžio Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vyriau-siosios vadovybės vadas ir skirtas ka-rinėms grupuotėms — partizanams.

4. Įsakymas Nr. 2, išleistas vasa-rio mėn., kuriame nurodoma dėl or-ganizacijos ir karinių dalinių (parti-zanų) apmokymo.

5. Įsakymas Nr. 3, išleistas kovo mėn. pradžioje taip pat su generolo Vėtros parašu. Šiame įsakyme nuro-dyta Lietuvos ginkluotųjų pajėgų schema. Pagal šią schemą Lietuva padalijama į 4 karines apygardas: Vilniaus, Kauno, Šiaulių, Panevėžio. Be to, šiame įsakyme buvo nurodyta organizuoti miestų ir apskričių, vals-čių karines komendantūras ir karines grupuotes. Įsakyme buvo ypatingai pabrėžtos karinių formuočių ir vado-vybės teisės ir pareigos karinio su-kilimo Lietuvoje atveju.

6. Generolo Vėtros įsakymas Nr. 4, išleistas kovo mėn. pabaigoje. Šiame įsakyme nurodoma sustiprinti parti-zanų štabų saugumą ir tuo reikalu imtis atitinkamų priemonių. Nurodo-ma griežtai laikytis slaptumo instruk-cijos.

7. Slaptumo instrukcija, išleista kaip įsakymo Nr. 4 priedas. Instruk-cijoje nurodoma, kad kiekvienas par-tizanų kovotojas yra perspėjamas turėti savo slapyvardę, pagal kurią jis turi būti minimas įsakymuose, sąrašuose ir pakeliant pareigose; o taip pat šioje instrukcijoje nurodomi įvairūs konspiracijos metodai vyk-dant antitarybinę veiklą.

8. Direktyva Nr. 6 su gen. Vėtros parašu išėjo vasario mėn. pradžioje. Nurodoma atskirų formuočių ryšio tvarka su štabais ir atskiomis gru-puotėmis, ji buvo grynai organizaci-

nio charakterio, reguliaraus ryšio palaikymo su partizanų formuotėmis.

9. Direktyva Nr. 7, išleista gen. Vėtros antroje vasario mėn. pusėje. Direktyvoje nurodoma, kokių partizanams imtis priemonių tuo atveju, jei tarybinės valdžios organai pradėtų žmonių trėmimą į tolimus Tarybų Sąjungos rajonus. Trėmimo atveju direktyva nurodo ginkluotai pasipriešinti. Šiam tikslui partizanai turėtų sukurti „mirtininkų“ grupuotes iš 3—5 žmonių, parenkant asmenis, tinkamus reikiamam momentui kovoje su tarybine valdžia. Šių grupių šūkis būtų — savo gyvybės kaina gelbėti kitus.

10. Vasario mėn. vidaus ir tarptautinė apžvalga. Sioje apžvalgoje antitarybinio tonu iškraipoma vidaus ir tarptautinė padėtis, apšmeižiant bolševikų partiją ir tarybų valdžią bei jos vadovus. Apžvalgoje kviečiama suaktyvinti antitarybinę kovą Lietuvoje.

11. Kovo mėn. vidaus ir tarptautinė apžvalga. Sioje apžvalgoje antitarybinio tonu išdėstyti rinkimų į TSRS Aukščiausiąją Tarybą reikalai. Buvo paleistas antitarybinis šmeižtas prieš rinkimų sistemą Tarybų Sąjungoje. Supažindinta, kad LTT per emigrantines organizacijas išplatino užsienyje savo „Atsišaukimą į pasaulio tautas“, šmeižiantį padėtį Lietuvoje.

12. Lietuvos Tautinės Tarybos atsišaukimas į pasaulio tautas. Šis atsišaukimas buvo paruoštas vasario mėn. su Lietuvos Tautinės Tarybos parašu ir numatytas pasiųsti į užsienį. Šiame atsišaukime iškraipoma Anglijos—Tarybų Sąjungos santykių tikroji padėtis.

13. Kreipimasis, skirtas ginkluotam sukilimui Lietuvoje. Šis dokumentas parašytas gen. Vėtros asmeniškai ir su LTT dar nebuvo suderintas ir dėl to neatspausdintas. Minimą atsišaukimą parašė kovo 12 d. ir atidavė O. Poškienei susipažinti.“

„Įsakymai, direktyvos, kreipimasis į Pasaulio tautas buvo paruošti

mano, bet S. Gorodeckio ir O. Poškiėnės buvo koreguoti ir pataisyti. Politinę apžvalgą ruošė S. Gorodeckis, tačiau taip pat buvo pakoreguota. Visus dokumentus rašomąją mašinėlę dauginė O. Poškiėnė.“ (Iš J. Noreikos parodymų.)

1946.05.02 savo parodymuose J. Noreika atskleidė uždavinius, kuriuos sau kėlė Lietuvos Tautinė Taryba:

„1. Sujungti visas veikiančias antitarybines organizacijas ir ginkluotas formuotes tarybų valdžios nuvertimui.

2. Paruošti sąlygas, kilui karui, spręsti kylančius uždavinius sudarant naują vyriausybę.

3. Karui prasidėjus, ginkluoto sukilimo išplėtimas Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje ir visuose aplinkiniuose kraštuose.

4. Įžvelgti masinių stichinių pasipriešinimų prasmę.

5. Sukurti Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vyriausiąją vadovybę.

6. Numatyti būsimos vyriausybės sudėtį.

7. Kilus karui ir traukiantis rusų kariuomenei atgal, stengtis jų pasitraukimą nukreipti pietinės Lietuvos kryptimi, neleidžiant pietų kaimynams įžengti į Lietuvos teritoriją.“

Kaltinimo nutarime rašoma:

„Jonas Noreika — vienas aktyviausių LTT vadovų, jis užmezgė ryšius ir davė direktyvinius nurodymus pagrindžio antitarybinėms organizacijoms ir karinių junginių formuotėms (protokole — banditinėms grupuotėms) apie kovos su tarybų valdžia formas ir metodus. Alfonsas Janulevičius suformavo 20—25 žmonių junginį, kuris turėjo vykdyti ypatingas užduotis, vadovaudamasis anksčiau minimu 128 str.

Nutarta: patraukti kaltinamąjį Joną Noreiką baudžiamojon atsakomybėn pagal BK str. 58-1a ir 58-11, su sprendimu supažindinant kaltinamąjį ir nuorašą persiunčiant prokurorui. Nutarimą tvirtino plk. lt. Ražauskas — KGB tardymo skyriaus viršininkas.“

„Masinį žmonių vezimą į Rusiją aš traktavau lietuvių tautos naikinimo politika ir nuo to momento perėjau į priešingą lagerį,“ — sako J. Noreika savo parodymuose.

„Aš esu Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vyriausiosios vadovybės organizatorius“.

„Grįžęs į Lietuvą po demobilizacijos, aš norėjau sujungti visas pagrindinio ginkluotas formuotes į vieną vyriausią vadovybę.“ (1946.03.17 apklausos protokolas).

„Aš parašiau direktyvas Nr. 5, 6, 7.“ (1946.03.18 apklausos protokolas).

Jonas Noreika prisiėmė visą atsakomybę sau, kad palengvintų kaltinimus kitiems.

1946 m. kovo 16 d., 9 val. Onos Poškienės bute Giedraičių g. 10—1 buvo suimti: Ona Poškienė, Jonas Noreika, Stasys Gorodeckis. Kartu pateko ir visa inkriminuojanti medžiaga (direktyvos, įsakymai, atsišaukimai). Kitą dieną suimamas Kazys Boruta, po trijų dienų — Petras Juodelis, o Stasio Gorodeckio bute pasaloje — Viktoras Ašmenskas.

Kaltinamajame akte pažymėta, kad „Jonas Noreika nuo 1946 m. sausio stojo į aktyvią antitarybinę veiklą ir, susitaręs su Ona Poškienė ir Stasiu Gorodeckiu, Vilniuje įkūrė antitarybinę organizaciją Lietuvos Tautinę Tarybą, kurios uždavinys — vadovauti Lietuvos pagrindžiui ir jo ginkluotosioms pajėgoms (bandoms), siekiant nuversti veikiančią LTSR struktūrą. Pasivadinęs Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vyriausios vadovybės Tautinės Tarybos vadovu, aktyviai dalyvaujant Stasiui Gorodeckiui ir Onai Poškienėi, 1946 m. paruošė ir išplatino eilę direktyvų, įsakymų, kviečiančių burtis į tautinį pagrindį ir jungtis į aktyvią veiklą prieš tarybų valdžią. Siekdamas platinti antitarybinę propagandą užsienyje, Jonas Noreika išleido antitarybinį melagingą-provokacinį atsišaukimą ir kreipimąsi į Pasaulio tautas, kviesdamas įsikišti į TSRS vidaus reika-

lus. Jonas Noreika ruošėsi išsiųsti šį kreipimąsi į užsienį, tam organizavo studento Varanecko pabėgimą, kad šis užmegztų ryšį su Lietuvos nacionalistais užsienyje.“

Apklausa tęsėsi iki lapkričio mėnesio. Teismas vyko 1946 metų lapkričio 20—22 dienomis KGB rūmuose. Po Karo tribunolo sprendimo — nuteisti Joną Noreiką ir Serkšną mirties bausme — čia pat salėje abiem buvo uždėti antrankiai ir jie išvesti į atskiras kameras. Po kiek laiko J. Noreiką ir Serkšną pervežė į Lukiškių kalėjimą. Abu mirtininkai stovėjo kieme su grandinėmis ant rankų.

Tada S. Gorodeckis prakošė pro dantis: „Aš norėjau stovėti jų vietoje.“

Kartą su Tadu Masiuliu, pasakė prižiūrėtoji, kad esame nuteisti po 5 metus, gavom darbo kieme — permesti anglis į rūšį. Žinojom, kad šalia yra mirtininkų kameros. Viltis — pamatyti vieną iš jų. Nutaikęs progą, palikęs anglis kasti Tadiui, paėjau keletą metrų ir šūktelėjau: „Jonai, atsiliepk!“ Jonas Noreika pasirodė, įsikabinęs į rūšio langelio grotas. Jis man trumpai papasakojo, kas vyksta pasaulyje, — mat virš jo „gyveno“ nepilnamečiai, kurie be apribojimų gaudavo siuntinius, laikraščius; o tada jau jie „oro paštu“ siunčia jam laikraščius arba laiškučius, rašymo priemones. Mes pasiūlėm jam parašyti kasacinį skundą — tas pratęstų gyvenimą, o gal per tą laiką bus panaikinta mirties bausmė. Jonas kategoriškai atsisakė.

Mes visi buvom padavę kasacijos skundus, dėl to galėjom tris mėnesius likti čia. Vasario antroj pusėj gavom pranešimą, kad Maskvoje Karo tribunolas tuos skundus atmetė, ir Vilniaus garnizono karo lauko teismo nuosprendis lieka galioti. Nuteistuosius pervežus į Rasų lagerį, „kūmas“, išsišaukęs S. Gorodeckį, pranešė: „Jūsų bendrabylis Jonas Noreika, pervežant iš vienos vietos į kitą, mėgino bėgti ir buvo nušautas“. Ejo kalbos, kad J. Noreiką kartu su maj.

J. Semaška pakorė Telšiuose. Kreipėmės į telšiškį, bet atsako negavom.

1992.03.17 „Draugo“ laikraštyje išspausdintas Pilypo Naručio straipsnis „Aš noriu mirti vasario šešioliktąją“, kuriame rašoma apie Joną Noreiką: „...taip egzekucija (mirties bausmė) buvo įvykdyta Rygos kalėjime 1946 m. vasario 16 d.“ Tai netikslu. Neseniai KGB archyve rastas J. Noreikos nuosprendis su priedais: „Mirties bausmė įvykdyta 1947 m. vasario 26 d.“ Tačiau kur ji įvykdyta ir kur yra palaikai — iki šiol nežinoma.

Taip baigė paskutines savo gyvenimo dienas kapitonas J. Noreika, įvykdęs savo priesaiką Dievui ir tautai — kovoti už Lietuvos laisvę ir jos nepriklausomybę iki gyvenimo galo.

J. Noreikos žmona Antanina ir duktė Dalia Kučėnienė gyvena Cikaugoje. Prieš porą metų teko aplankyti jas ir pasikalbėti. Tada sužinojau, kad Jonas Noreika buvo liudininku majoro Jono Semaškos, Šiaulių apygardos ir Zemaičių legiono vado, atviraime teisme Šiauliuose. Teismo posėdyje J. Noreika apkaltino tarybų valdžią nekaltų žmonių žudymu, genocido politika.

STASYS GORODECKIS

Gimė 1915 m. Archangelske. Jo tėvai, prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, buvo evakuoti į Rusijos šiaurę, Archangelską, kur tėvas dirbo miškininku. Ten ir gimė Stasys.

1921 metais visa šeima grįžo į Lietuvą, apsigyveno Kaune. Tėvas dirbo Žemės ūkio ministerijoje, Miškų ūkio valdyboje inspektoriumi. Sūnus Stasys mokėsi Kauno „Aušros“ berniukų gimnazijoje. 1930 m. įstojo į Aukštesniosios technikos mokyklos statybos skyrių, baigė keturis kursus. Aktyviai dalyvavo inž. Petro Vileišio skautų vyčių būrelyje.

S. Gorodeckis paruošė memorandumą dėl tarnavimo Lietuvos kariuomenėje. 1937 m. kariuomenės teismas tame įžiūrėjo nusikalstamą veiklą, ir

S. Gorodeckis

jis buvo nuteistas 3 metus kalėti. 1940—1941 m. mokytojavo vidurinėje mokykloje, 1941—44 m. dirbo plentų valdyboje meistru ir kartu iki 1945 m. mokėsi Vilniaus universitete, kur baigė keturis Filologijos fakulteto kursus.

Pasitraukus vokiečiams, 1944 m. rudenį S. Gorodeckis įsidarbino Kaune, naujai organizuojamame miškų ūkio komisariate. Čia, Miškų pramonės valdyboje, dirbo valdytojo pavaduotoju, vėliau, valdybą performavus į Miškų pramonės ministeriją, — tresto vyr. inžinieriumi. 1944 m. pabaigoje areštuojamas tėvas (po kelių mėnesių paleidžiamas). Nuo to laiko pradeda ryškėti Stasio priešiškumas tarybų valdžiai. Tai pastebėjo bendradarbis Giedris — ministerijos dispečeris. Jis pasiūlė Stasiui įsitraukti į kovą prieš tarybų valdžią. Giedris jam papasakojo apie „Lietuvos pasipriešinimo judėjimą“ — LPJ. Deja, komisariate prasidėjus areštams, suimamas ir Giedris.

Jau 1945 m., S. Gorodeckis buvo įsitikinęs, kad tarybų valdžia nieko gero neduos Lietuvai. O Maskva vis

siuntė savo „specialistus“ padėti Lietuvai. Miškų ūkio komisaras — rusas Ponomariovas, du jo pavaduotojai — taip pat rusai. Tik vienas pavaduotojas buvo lietuvis — Kvedaras. Trestų valdytojai, profsąjungos lyderiai — rusai. Miško paruošoms paspartinti iš armijos buvo atsiųstos kelios auto-transporto priemonių kolonos („studebekeriai“). Jos iš Lietuvos vežė mišką į Rusiją. Net Panemunės šilą išretino. Miškų kirtimo metinis planas 5 kartus viršijo natūralų medienos prieauglį.

Daugeliui tų, kurie laukė „išvaduotojų“, atsivėrė akys. Kaip gelbėti tautą, sustabdyti liejamą kraują, išsaugoti savo kultūrą, istorinį palikimą? Atėjo laikas nuspręsti — ar eiti kartu su atėjūnais, jiems lankstyti, diplomatiškai apsimesti nesuprantančiu gyvenimo ir laviruoti tarp dviejų pasaulių, ar nedvejojant pareikšti: „Aš einu su tauta“.

1945 m. liepos mėnesį S. Gorodeckis persikėlė į Vilnių ir pradėjo dirbti Grožinės literatūros leidykloje direktoriaus pavaduotoju, aktyviai dalyvavo jaunųjų literatų susirinkimuose. Rašytojų klube susipažino su Ona Lukauskaite-Poškiene, kuri, nusivylusi bolševikais, taip pat ieškojo gyvenimo prasmės. Ji supažindino S. Gorodeckį su Jonu Noreika, kuris, grįžęs iš Stuthofio lagerio, dirbo Mokslių Akademijoje juriskonsultu. Su J. Noreika užsimezgė artimi ryšiai. 1946 m. sausio mėn. kartu su O. Poškiene jie nutarė kurti pagrindžio centrą. Gaudami iš manęs, Laukaičio ir Tamulio smulkesnių žinių apie Suvalkiją, Dzūkų kraštą, Tauragės apskritį, Žemaičių legioną, jie ir suorganizavo LTT.

Vasario mėnesį įvykusiame trečiame pasitarime nutarta išleisti direktyvą Nr. 5 — instrukcinio turinio — ir atskirai — politinę apžvalgą (ruošė S. Gorodeckis—Radžiūnas). Iš tikrųjų tai pirmoji, o ne penktoji direktyva. Taip buvo padaryta KGB suklaidinti.

1946 m. vasario mėn. S. Gorodec-

kis pristatė mane kapitonui J. Noreikai jo bute Vivulskio g. 31. Pasikalbėjimo metu J. Noreika patvirtino man, kad Vilniuje įkurtas centras, kurio tikslas — sujungti visas respublikoje veikiančias politines ir ginkluotas gruputes, kad šios būtų pavaldžios Lietuvių Tautinei Tarybai. Centras ruošė instrukcijas, direktyvas, įsakymus, politines apžvalgas, kurios pagal savo paskirtį buvo pasirašomos arba LTT sekretoriaus Radžiūno, arba gen. Vėtros. Direktyvas spausdino O. Poškienė ir per ryšininkus platino partizanų grupėms.

Kaip jau minėta, LTT užmezgė ryšius su žinomais politiniais veikėjais, su kuriais aptarinėjo būsimos valdžios struktūras ir partinę veiklą. Tartasi su profesoriais V. Jurgučiu, B. Sruoga, K. Šalkauskiu, J. Dagiu, J. Baldžiumi, vyr. dėstytoju P. Juodeliu, plk. lttn. P. Masiuliu, advokatu P. Kiškiu, Etnografijos instituto direktoriumi P. Bugailiškiu. Šie būsimosios LTT nariai iš aktyvios veiklos buvo pašalinti, o visą atsakomybę už centro kūrimą prisiėmė J. Noreika, S. Gorodeckis ir O. Poškienė.

Politiniais klausimais Stasys Gorodeckis tardavosi su VVU vyr. dėstytoju Petru Juodeliu, jis taip pat palaikė artimus ryšius su B. Sruoga. Nepavykus pasiūsti į Vakarus studento Varanecko (prof. Sruoga rekomendavo siųsti per Lenkiją, tuo rūpinosi J. Noreika), Stasys tikėjo, kad tą ryšį bus galima užmegzti per mane. Aš buvau pasiūlęs Stasiui pagrobti lėktuvą PO-2 ir juo rizikuoti skristi bent iki Bornholmo salos.

Iš pradžių Noreika, nenorėdamas įpainioti manęs, tardytojui sakė, kad tai buvo pavesta Gorodeckiiui. Tačiau Stasys buvo priverstas pasakyti, kad tai turėjo atlikti V. Ašmenskas — jis buvo paruošęs ir skrydžio detales. Skrydžio šturmanu buvo numatyta paskirti poetą Jakubėną, kuris pirmame rašytojų sąjungos suvažiavime viešai pasakė: „Tarybų valdžia neleidžia laisvai reikšti savo minčių“. 1946 m. susirinkime Kaune jis pa-

reiškė: „Tarybų valdžios ir lietuvių tautos susitaikymas galimas tik tada, jei Tarybų Sąjunga amnestuos visus tuos, kurie buvo nuteisti ir išvežti iš Lietuvos.“

1946 m. balandžio mėn. 4 d. S. Gorodeckis buvo supažindintas su kaltinamuoju aktu, kur paminėta, kad jis kaltinamas pagal 58-1a, 58-2, 58-11 straipsnius ir, žinoma, prisipažinęs esąs kaltas, kad:

„...kartu su J. Noreika ir O. Poškienė sukūrė pagrindžio organizaciją LTT, kurios tikslas — sujungti visą Lietuvos pagrindžio veiklą,

— kartu su teisiamaisiais J. Noreika ir O. Poškienė aptarė kovos metodus prieš tarybų valdžią,

— paruošė ir išplatino politines apžvalgas, direktyvas Nr. 5, 6, 7, įsakymus Nr. 1, 2, 3, 4, instrukcijas, atsisaukimą į pasaulio tautas,

— planavo pasiųsti į užsienį V. Ašmenską su dar vienu žmogumi (poetu Jakubėnu),

— susisiekė su Telšių karinių grupuočių vadu maj. J. Semaška, pavedė V. Ašmenskui suorganizuoti Kauno apygardą ir per jį užmezgė ryšį su Klaipėdos krašto ryšininku V. Tamuliu,

— galvojo su interventų pagalba nuversti tarybų valdžią,

— asmeniškai užverbavo V. Ašmenską, P. Juodelį, Vilniaus bibliotekos vedėją Umbrasą Kazį (jam davė išversti į prancūzų kalbą atsisaukimą į pasaulio tautas), įtraukdamas juos į antitarybinę veiklą.“

Vėliau, 1946.08.20, tardymo skyriaus viršininkas 58-2 straipsnį iš kaltinamosios medžiagos išbraukė.

S. Gorodeckis, J. Noreikos, O. Poškienės suėmimas, matyt, buvo iš anksto apgalvotas, jie buvo sekami. Kai S. Gorodeckis ėjo pas Poškienę rašomąja mašinėle nešinas, jo jau laukė jos bute Giedraičių gatvėje. Tuo metu O. Poškienė ir J. Noreika jau buvo suimti.

S. Gorodeckį suėmė 1946.03.16 (nors tardytojui buvo pareiškęs, kad tai įvyko kovo 15 d.); suėmimo orde-

ris Nr. 217 išrašytas kovo 19 d., o pirmasis apklausos protokolas parašytas kovo 17 d. Apklausa pradėta 20 val. 30 min., o baigta kitą dieną 17 val.

Tardymo pradžioje S. Gorodeckis mėgino nusišėpti mano dalyvavimą ir išgalvojo versiją, kad susitikinėdavo su Kauno apygardos štabo organizacinio skyriaus viršininku kažkokiu Klimu, bet vėliau, matyt, prispirtas įkalčių, prisipažino, jog melavo: tai buvęs ne Klimas, bet aš — Viktoras Ašmenskas. Žinodamas, kad suimant O. Poškienę buvo rasti įkalčiai, S. Gorodeckis prisipažino, kad jis — vienas iš LTT organizatorių, ruošęs pagrindžio spaudai politines apžvalgas, pasirašinėjęs kaip LTT sekretorius Radžiūnas, buvo susitikęs su Telšių apskrities ir Žemaičių legiono vadu majoru J. Semaška. Norėdamas nusišėpti tikruosius ir būsimojus LTT vadovus, jis stengėsi prisiimti visą atsakomybę. Kadangi J. Noreika nieko nepasakė apie mano ryšius su miškiniais, tardytojų puolimus teko atlaikyti S. Gorodeckiui.

1946 m. lapkričio 20—22 d. Vilniaus KGB rūmuose Vilniaus garnizono karo tribunolas nuteisė Stasį Gorodeckį 10 metų laisvės atėmimo ir 5 metus tremties. Po teismo, kaip ir visi kiti, jis buvo išvežtas į Lukiškių kalėjimą, kur prabuvo iki 1947 m. kovo mėn. Po to jį perkėlė į Rusų lagerį, iš kur kasdien važiuodavo į „Elfos“ statybą — buvo paskirtas lagerio aikštelės darbų vykdytoju; ten iš viso dirbo apie 150—200 kalinių.

1947 m. S. Gorodeckis etapu buvo išsiųstas į Uchtą. Čia bekradamas rąstus iš vagonų, jis sunkiai susižeidė. Ilgą laiką gydėsi ligoninėje. Vėliau buvo pripažintas invalidu. Išbuvęs lageriuose numatytą bausmę, S. Gorodeckis išsiųstas į tremtį. 1956 m. TSRS vyriausybės įsakymu buvo paleistas ir grįžo į Lietuvą. Vilniuje savųjų neberado: tėvai su broliu ir Stasio sūnumi, bijodami išvežimo, buvo emigravę į Lenkiją.

S. Gorodeckis pradėjo dirbti Gri-

giškių popieriaus kombinate kapitalinės statybos skyriuje. Vėliau dėstė statybos specialistų ruošimo kursuose. Dabar Stasys pensininkas. Aktyviai dalyvauja kultūrinėje veikloje — bendrauja su skautų brolija, Vilnios, tremtinių ir politinių kalinių draugijomis.

ONA LUKAUSKAITĖ-POŠKIENĖ

Ona Lukauskaitė-Poškienė gimė 1906.06 Šiauliuose. Tėvas buvo advokatas, motina — dantų gydytoja. 1902 m. tėvą už socialistinės literatūros platinimą caro valdžia ištremė į Sibirą, o motina turėjo išvažiuoti į Saratovą. Iš tremties tėvas nelegaliai grįžo namo. Motina tais pačiais 1905 metais grįžo į Šiaulius. 1905 m. tėvas priklausė „trudovikų“ (darbininkų), o nuo 1917 m. — eserų partijai. Motina mirė 1919 m., tėvas — 1925 m.

Ona su tėvais gyveno iki 1922 m. Baigusi Šiaulių gimnaziją, išvažiavo studijuoti į Berlyną, ten privačiai mokėsi biologijos, dirbo socialdemokratų bendrabutyje. Po metų išvyko į Vieną ir lankė Vienos universitetą. Grįžusi į Lietuvą, įstojo į Kauno universitetą. 1925 m. O. Lukauskaitė išteikėjo už vyr. ltn. Vaclovo Poškaus. Teko trejiems metams mokslą universitete nutraukti. 1927 m. vyrą areštavo už dalyvavimą sukilime ir atleido iš kariuomenės. 1930 m. jie išsiskyrė. Baigusi Kauno universitetą, O. Poškienė porą metų mokytojavo Joniškio gimnazijoje, susirgo, po to beveik metus dirbo bibliotekos vedėja Radviliškyje, iki 1945 metų rudens — Šiauliuose.

Nuo 1926 metų O. Poškienė įsijungia į antismetoninį judėjimą, turi draugų tarp eserų. Nuo 1930 m. užsiima literatūriniu darbu, rašo eilėraščius, 1940 m. mėgino įstoti į Tarybinių rašytojų sąjungą, bet jos nepriėmė. O. Poškienė parašė valdžios atstovams ir partiniams darbuotojams keletą laiškų, protestuodama prieš religinės literatūros ir kitokių Lietuvoje išleistų knygų naikinimą. 1945 m. ji atsisakė dalyvauti

O. Lukauskaitė-Poškienė

spalio revoliucijos metinių šventime.

Dar būdama moksleivė, Ona Lukauskaitė 1921—22 m. priklausė nelegaliai komjaunimo organizacijai Šiauliuose. Mokydamasi privačiai Berlyne, dirbo lietuvių socialistų studentų organizacijoje. Studijuodama Kaune, dalyvavo socialdemokratų organizacijoje. 1943 m., kai sūnus Erdvilas iš Kauno technikos mokyklos parsivežė pagrindinį laikraštį „Laisvės kovotojas“, jos pažiūros ėmė keistis.

Savo parodymuose ji pasakoja:

„Pasikalbėjus su savo pažįstamu Julium-Algirdu Greimu (jis pasitraukė kartu su vokiečiais į Vakarus), supratau, kad jis yra vienas iš „L. K.“ leidejų. Greimas supažindino mane su Jurgiu Liliejėvu, kuris keletą dienų slėpėsi pas mane, o paskui persikėlė pas p. Vilutį. Artėjant frontui, jie abu įsijungė į vokiečių kariuomenės eiles.

1945 m. grįžau iš dr. Domo Jaisaičio (mano sesers vyro) ūkio į Šiaulių miestą, susitikau su laikraš-

čio „Raudonoji žvaigždė“ redaktoriu mi Petru Navicku, su kuriuo buvau susipažinus 1941–42 m. pas dr. Jasaitį. Iš jo sužinojau, kad jis palaikė ryšį su Lietuvos Laisvės Armija ir rašė antitarybinius lapelius. Sužinojau, kad ten dirba ir mano pažįstamas Stasys Saulis (Šiaulių dramos teatro režisierius). Aš prie tos veiklos neprisidėjau. Navickui perėjus į nelegalią padėtį, iki arešto (1945.07.16), jis kurį laiką slapstėsi pas mane, ir aš, sekdamas paskui jį, persikėliau į Vilnių.“

Taigi, O. Poškienė žinojo, kad veikia lietuvių pogrindis, kuris buria laisvės kovotojus. Patriotizmą paskatino jos draugo Navicko įkalinimas. Per advokatą Zaleckį O. Poškienė sužinojo, kad Navickas — KGB kalėjime. Ji pardavė dalį savo daiktų ir pasiuntė jam siuntinį. Navickas perdavė jai laiškėlį, kad jį kaltina priklausius LLA Stabui, ir prašė jo laukti.

Gruodžio mėnesį Vilniuje Mokslų Akademijoje O. Poškienė susitinka kapitoną J. Noreiką, su kuriuo buvo pažįstama jau 1941–43 m., kai jis buvo Šiaulių apskrities viršininkas. Jie greitai rado bendrą kalbą, nes jos pažiūros po Navicko teismo labai pasikeitė.

Dar lapkričio mėnesį literatų klube O. Poškienė susipažino su S. Gorodeckiu: „Susidariau įspūdį, kad S. Gorodeckis nusiteikęs antitarybiškai ir turi žinių apie pogrindžio veiklą. Ji papasakojo apie pokalbį Noreikai. Noreika, žinodamas, kad pastarasis turi ryšių su leidyba, paprašė O. Poškienę gauti popieriaus. Ji paprašė S. Gorodeckio popieriaus, aiškindama, kad jo trūksta vertimams perrašinėti. Gorodeckis nujautė, kam bus naudojamas tas popierius. O. Poškienei teko suvesti J. Noreiką su S. Gorodeckiu — susitikimas įvyko Mokslų Akademijoje, J. Noreikos darbo kabinete.

Kitas susitikimas buvo O. Poškienės bute. Užsimezgė gyvas dalykinis pokalbis. J. Noreika užeidavo kas sa-

vaitę, o S. Gorodeckis — 2–3 kartus per savaitę. O. Poškienės butas tapo naujai kuriamo centro, vėliau LLT štabo, būstine. Prasidėjo konkretus darbas: politinių apžvalgų ruošimas, instrukcijų, direktyvų leidimas, dauginimas.

O. Poškienė buvo techninė darbuotoja, o J. Noreika — nenuilstantis idėjų centras. Jis perdavė O. Poškienei 20 matricių rotatoriui. Vasario mėnesį S. Gorodeckis, grįžęs iš Šiaulių papasakojo, kad Žemaitijoje yra stiprių karinių grupuočių ir perspėjo, jog atvyks jų ryšininkai.

Atsišaukimo į pasaulio tautas tekstą teko pakoreguoti, po to jis buvo priimtas. Atsirado keblumų dėl vertimo į anglų ir prancūzų kalbas: kas išvers ir kaip persiusti į JAV pasiuntinybę? Šį uždavinį įvykdyti pasiėmė S. Gorodeckis. Dėl vertimo jis kreipėsi į MA bibliotekos bendradarbę Vaitekauskienę, kuri savo ruožtu turėjo kreiptis į vieną Vilniaus gimnazijos mokytoją, savo vaikystės draugą E. Laucevičių, kuris prieš karą dirbo Lietuvos pasiuntinybėje Anglijoje ir gerai mokėjo anglų kalbą. Jo sesuo 1941 m. buvo represuota.

Kovo 15 d. mano bute susitiko iš Telšių atvykęs J. Semaška—Liepa, tuo metu pasivadinęs Pieška, su J. Noreikos ryšininke Elyte (Elena Kakareikaite — Istorijos-filologijos fakulteto studentė), kuri per Zigmą (Laukaitį—Serkšną) turėjo užmegzti ryšius su J. Noreika.

Susitikti su S. Gorodeckiu aš pasiūliau kovo 16 d. 12 val., bet 9 val. mane areštavo. Liepą su J. Noreika tragedijos išvakarėse suvedė pati Elena. Aš buvau išspausdinęs lapelį „Klausykite, klausykite“, kuris buvo skirtas tam atvejui, jei kiltų konfliktas tarp Rytų ir Vakarų ir prasidėtų visuotinis tautos sukilimas prieš okupantus. Iš viso buvo išspausdinta 11 įvairių dokumentų.

O. Poškienė gana artimai bendravo su rašytoju Kaziu Boruta, kuris dirbo Mokslų Akademijos literatūros muziejuje. Su juo ji susipažino

1931—32 m., grįžusi iš studijų užsienyje. K. Boruta jaunystėje priklausė socialistinio jaunimo — „aušrininkų“ — organizacijai, artimai esams. 1933 m. Smetonos valdžios už antivalstybinę veiklą jis buvo nuteistas 4 metams kalėjimo. K. Boruta buvo žinomas kaip kairysis. Juodu su O. Poškienė save laikė tarybinės valdžios „pakeleiviais“. Pamačius tarybinę tikrovę, abiejų pažiūros pasikeitė. K. Boruta dažnai užeidavo pas O. Poškienę, o kartą aplankė ją vėly vakarą gerokai išgėręs. O. Poškienė jam perskaitė atsišaukimą ir paprašė pareikšti savo nuomonę. K. Boruta pasakė, kad jame turi būti daugiau faktų, tačiau atsišaukimą paredaguoti atsisakė. Ir tik šio paliudijimo užteko, kad K. Boruta būtų apkaltintas ir nuteistas 5 metams laisvės atėmimo. Buvo kalbama, kad O. Poškienė galėjo nusišėpti šį mažą epizodą, bet demonstratyviai jo nepaneigė, norėdama pakelti tautinį K. Borutos prestižą.

Atsišaukime į pasaulio tautas buvo kviečiama ginklų padėti atstatyti Lietuvos nepriklausomybę. Savo parodymuose (1946.08.20) O. Poškienė prisipažino: „Aš norėjau parodyti K. Borutai, kad užsiimu antitarybine veikla. Be to, mane paveikė asmeniškai draugystė... S. Gorodeckis žinojo apie mudviejų draugystę ir tikino, kad Boruta mūsų nepaves.“

Vėliau šį atsišaukimą O. Poškienė parodė rašytojų klubo vadovei Valerijai Valsiūnienei, tačiau Valerija jai patarė „paslėpti šį daikčiuką ir niekam nerodyti“. Žmonės bijojo provokacijų.

Studentas Varaneckas turėjo važiuoti į Vokietiją per Lenkiją. Noreika jį įpareigojo susitikti su Lietuvos karininkijos vadovais ir susitarti dėl jų atstovo atvykimo į Lietuvą. Atrodo, minėtas studentas į Vokietiją nepateko.

Kalbant apie galimą karą tarp Rytų ir Vakarų, prieita vieningos nuomonės, jog reikia pasiruošti mobilizacijai. Pavasarinio šaukimo vyrai

turėtų būti nukreipti į formuojamas apskrįčių, rajonų komendantūras, o ginklais apsirūpintų patys. Kaip pavyzdį J. Noreika nurodė 1941 m. visuotinį tautos sukilimą. Pirmasis uždavinys — užimti Vilniaus radijo stotį. Poškieinė buvo pasižadėjusi susisiekti su buvusiu radijo stoties direktoriumi Kaziu Inčiūra. Pastarasis pasakė, kad galima naudotis ir už miesto esančia radijo stotimi, tai padaryti galėjo radiotechnikos specialistai. Užimti radijostotį užmiestyje yra mažiau pavojinga. Šios stoties užėmimu, kaip sakė jam O. Poškienė, yra sprendžiamas tautos likimas. Per ją buvo numatyta kviesti tautą į visuotinį karinį sukilimą prieš okupantus ir tarybų valdžią. Apie tai, kad O. Poškienė veikia LTT vardu, K. Inčiūra nežinojo, tačiau jis galėjo suprasti, jog reikalas svarbus.

Kalbėdami apie būsimos vyriausybės vadovus, mes tik pasiūlydavome ir aptardavome kandidatūras. Jie buvo mūsų sekimo akiratyje. Taip buvo ir su dr. Leonu Bistru, su kuriuo O. Poškienė susipažino pas savo svainį dr. Jasaitį prieš 10 metų.

1946.04.06 Onos Poškienės kaltinamojoje išvadoje parašyta:

„— buvo LTT narė, kartu su J. Noreika ir S. Gorodeckiu 1946 m. sausio-vasario mėn. organizavo LTT, dalyvavo redaguojant antitarybinius dokumentus;

— savo iniciatyva savo bute daugino minėtus rašinius (spausdindavo rašomąja mašinėle), antitarybinę literatūrą;

— vasario mėn. suredagavo Atsišaukimą į pasaulio tautas;

— ruošė ryšininkus užsieniui;

— rinko davinius apie radijo stotį.

Nutarta, vadovaujantis BK 128, 129 str., patraukti Oną Lukauskaitę-Poškieinę b. atsakomybėn, kaltinant ją pagal 58-1a ir 58-11 str.“

Ona Poškienė prisipažino kalta, pabrėždama, kad jos antitarybiniai įsitikinimai ir antitarybinė veikla pasireiškė jau 1940 m.

O. Poškienės bute buvo surengta daugiau kaip 10 pasitarimų. Faktiškai ji dirbo techninį darbą: perrašinėjo dokumentus /8 egz./ Išspausdintą medžiagą paimdavo J. Noreika arba S. Gorodeckis. Tik kovo 15 d. J. Noreikos nurodymu medžiagą perdavė jo ryšininkei E. Kakareikaitei ir Telšių apygardos vadui J. Semaškai—Liepai, Pikiui. Iš Gorodeckio ji sužinojusi, kad yra ryšys su Kaunu, tačiau neaišku, su kuo. Kalbėta, jog Kaunas turįs spaustuve. Apie Vilniuje veikiančius „mirtininkus“ ji nieko nežinojusi (o jeigu ir žinojo, tai sugebėjo patylėti.)

Su. O. Poškienė susipažinau tik teismo metu (pavardę girdėjau iš S. Gorodeckio). Jos laikysena teismo metu leido manyti, kad tai tvirta moteriškė. Būdamas Potmos lageryuose, sužinojau, kad ji irgi yra netoli. Per draugus perdavėme vienas kitam linkėjimus. Grįžęs iš tremties, 1957 m. pavasarį aplankiau ją Šiauliuose. Atrodė neblogai, vertėsi pamokomis namuose. Vėliau buvo įtraukta į Helsinkio grupę.

PETRAS JUODELIS

Petras Juodelis gimė 1909.07.01 Trakų apskrities Aukštadvario valsčiuje. Tėvas buvo vaistininkas. Suimtas 1946.03.29, nutarimas areštuoti — kovo 23 d., orderis areštui — kovo 27 d., pirmoji apklausa — balandžio 1 d.

P. Juodelis 1919—1927 m. mokėsi gimnazijoje. 1927—1933 m. Kauno Vytauto Didžiojo universitete studijavo slavistiką. 1931—1940 m. mokytojavo Vilkaviškio, Panevėžio, Vilniaus gimnazijose. 1940—1941 m. buvo Švietimo liaudies komisariato Mėno valdybos viršininkas. 1942 m. baigė Vilniaus valstybinį universitetą. Vokiečių okupacijos metais dirbo Vilniaus dailės muziejuje, 1944—1946 m. — direktoriaus pavaduotojas ir dėstė VVU. Būdamas studentu aplankė Vokietiją, Prancūziją, Italiją. 1943 m. buvo vokiečių gestapo areštuotas.

P. Juodelis

P. Juodelis buvo priverstas prisipažinti, kad bendradarbiavo su Lietuvos Tautine Taryba, bet neprisipažino, kad yra jos narys. Apie tokią organizaciją jis sakė sužinojęs tik vasario mėnesio antroje pusėje iš Stasio Gorodeckio ir Jono Noreikos. Su S. Gorodeckiu susipažinęs dar 1945 m., kai Stasys gavo straipsnio apie kun. Strazdelį rankraštį. „Po to“, pasakė jis, „aš pradėjau dažniau susitikinėti su Stasiu ir pagaliau susibičiuliavau. Nuomonių skirtumų tarp mūsų nebuvo. Apie S. Gorodeckį susidariau gerą nuomonę.“

Juodu diskutuodavo įvairiomis temomis: „Rusijos revoliucijos išsivystymas“, „Lietuvių tautos vystymasis istoriniu keliu“, „Santykiai su Lenkija“ (šią temą P. Juodelis iš tikrųjų buvo gerai išstudijavęs), „Tarptautinė padėtis“. Apibendrindamas P. Juodelis teigė, kad Rytų ir Vakarų karas yra neišvengiamas, jo pradžioje Rytai gali pasiekti vienokią ar kitokią pergalę, bet vėliau procesas pakryps kapitalistinių šalių naudai. Lietuvos tautos kelias — tai savaran-

kiška Lietuva, demokratinė respublika (laisva prekyba, žemės nuosavybė; smulkūs žemvaldžiai turėtų jungtis į kooperatyvus), kuri susikurs, išvijos bolševikus. Su Lenkija reikalai pablogės dėl skirtingų pažiūrų į Vilnių, todėl iš anksto būtina sukurti ginkluotas pajėgas, kurių branduolį sudarytų partizanai. Šios pajėgos turėtų stabilizuoti padėtį, rusų kariuomenei pasitraukus iš Lietuvos.

Šios P. Juodelio pareikštos išvados pagrįstos ir vertos dėmesio. Ne be reikalo S. Gorodeckis ketino siūlyti jį kairiųjų partijos patarėju. Iš tardymo medžiagos matyti, kad P. Juodelis duodavo LTT teorinius ir politinius patarimus. Jonas Noreika, parašęs atsišaukimą į pasaulio tautas, taip pat klausė jo nuomonės.

Teisindamasis tardytojui, P. Juodelis teigė, kad:

— jo susitikimai su S. G. neturėjo susirinkiminio charakterio,

— tai buvę tik pasikeitimai nuomonėmis ir kad jis nebuvo LTT nariu. Taip pat jis S. G. pareiškęs, kad į jokią valdžią neis, kad jo nelaikytų pagrindžio organizacijos nariu ar kandidatu ir kad jis nežinąs, kas sudaro Lietuvos Tautinę Tarybą.

Tokie aiškinimai mažai padėjo — tardytojas laikėsi savo nuomonės. Vėliau, pateikiant kaltinamąjį aktą, P. Juodelis prisipažino žinojęs apie antitarybinę veiklą ir dalyvavęs joje, prisidėjęs prie būsimos Lietuvos „buržuazinės“ vyriausybės organizavimo tarybų valdžios nuvertimo atveju. Kartu jis manęs, kad atsišaukimo į pasaulio tautas įvertinimas nėra dalyvavimas antitarybinėje veikloje. „Kodėl aš negaliu išsakyti savo nuomonės,— pareiškė tardytojui P. Juodelis,— kad karas neišvengiamas ir kad Tarybų Sąjunga pralaimės? Tai yra mano nuomonė, o ne veikla Lietuvos Tautinėje Taryboje.“

Gegužės 29 d. apklausos protokole KGB tardytojas užsipuolė P. Juodelį, kad šis smulkiau neaiškinęs, kodėl 1943 m. jį buvo areštavęs vokiečių gestapas. Išaiškėjo P. Juodelio

antifašistinė veikla: jis rinko lėšas ir produktus rusų karo belaisvių šeimoms. Taip pat jis padėjo savo pažįstamam Kauno Statybos tresto direktoriui Juozui Mozeliui. Vokiečių gestapas domėjėsis, ką P. Juodelis veikė tarybiniais metais, ir prašė nurodyti žmones, kurie galėtų paliudyti, kad tada jis nieko blogo prieš vokiečius nedirbo. Nepaisant visų išsisukinėjimų Mozelio byloje, buvo areštuotas profesorius J. Jurginis, advokatas J. Žeruolis. Gestapo kalėjime P. Juodelis susirgo. Jį paleido su sąlyga, kad pasveikęs negrįš prie veiklos.

Žinoma, tokie P. Juodelio paaiškinimai nepalengvino jo likimo. Ir gestapas, ir KGB spėdė pinkles, naudodami tam bet kokiais priemonėmis, net šantažą. Pvz.: gestapas paprašė P. Juodelio parašyti V. Krėvės-Mickevičiaus charakteristiką; jis nurodė pačius geriausius rašytojo kūrinius. KGB išvada — tai įrodymas, kad P. Juodelis... dirbo vokiečiams.

Nors J. Noreika irgi sakė, kad P. Juodelis tik patardavo sprendžiant teorinius klausimus, kaltinamajame akte, kurį tvirtino kvotų skyriaus viršininkas papulkininkis Rozauskas, P. Juodelis buvo apkaltintas dalyvavimu antitarybinėje organizacijoje ir nuteistas pagal 58-1a ir 58-11 straipsnius 10 metų laisvės atėmimo ir 5 metams trėmimo.

Po teismo mudu KGB kalėjimo kameroje arčiau susipažinome. Tarp mūsų nebuvo J. Noreikos ir Z. Serkšno, kurie sėdėjo mirtininkų kameroje, ir Onos Poškienės — ji buvo, žinoma, moterų kameroje. Kitą naktį mudu su daiktais išvedė į lauką, susodino į „juodą varną“ (už atitvertos sienos buvo Noreika su Serkšnu) ir išvežė į Lukiškių kalėjimą.

Kurį laiką buvome vienoje kameroje. Norėdami laimėti laiko, visi padavėme kasacijos skundus. Jie buvo atmesti.

Vėliau, jau grįžęs iš tremties, 1958 m. gegužės 26 d. P. Juodelis padavė skundą TSRS prokuratūrai

dėl neteisėto nuteisimo, motyvuodamas, kad buvo tardomas naudojant smurtą. 1958 m. rugpjūčio 11 d. skundas buvo atmestas.

Lietuvoje P. Juodelis dirbo Vilniaus Dailės muziejuje, 1961–69 m. buvo tapybos ir skulptūros skyriaus vedėjas. P. Juodelis — vienas knygos „Paveikslų galerija“ autorių, parengė albumą „Lietuvos tapyba XVI–XIX a.“, katalogą „Lietuvos dailė 1907–1940 m.“ ir kitus leidinius, parašė straipsnių apie dailininkus, dailės istoriją. Petras Juodelis mirė 1975 m., palikęs žmoną ir dvi dukteris.

ZIGMAS ŠERKŠNAS

Zigmas Šerkšnas—Laukaitis, Zigmas, Tigras, Algimantas — gimė 1924 m. Lazdijų apskrities Veisiejų valsčiaus Bertašiūnų kaime mažžemio ūkininko šeimoje. Nepartinis. 1940 m. Kaune baigė gimnaziją, 1942 m. — VDU Humanitarinių mokslų fakultete — du kursus. 1942–1944 m. mokytojavo Bertašiūnų pradžios mokykloje. Prasidėjus karui, Z. Šerkšnas įstojo į karinę grupuotę, kuriai vadovavo karininkas Malinauskas, buvęs Veisiejų policijos viršininkas. Šerkšno grupė (apie 40 žmonių) saugojo įstaigas, sandėlius, patruliuavo. Liepos pradžioje jį paskyrė valsčiaus sekretoriumi. Tose pareigose dirbo iki 1941 m. pabaigos. Mokytojavo Lazdijų apskrities Bartelių kaime.

Zigmas Šerkšnas areštuotas 1946. 02.08. Arešto metu buvo prisiregistravęs Dieveniškių valsčiaus Maciūnų kaime. Iš jo paimta radijo aparatūra, laikinas pažymėjimas Nr. 56 Zigmo Laukaičio pavarde ir karinis bilietas Nr. 2756. Jo sesuo Julija buvo suminta 1946.05.

1945 m. gegužės mėn. Z. Šerkšnas pasitraukė į mišką, Dainavos apygardą, Dzūkų grupę. Į pagrindį jį užverbavo Gediminas Čeponis—Bijūnas. Dzūkų grupėje išbuvo iki 1945 m. spalio mėn., turėjo slapyvardį Tigras. Bijūno grupėje buvo 10—

Z. Šerkšnas

12 žmonių. Už 12–15 km. veikė Siaubo ir dar dvi grupės, kurioms vadovavo Jurgėnas ir Barzdelė. Jos visos sudarė Marcinkonių batalioną.

Šerkšnas per pirmo kurso studentes Rožę Bakanauskaitę iš Mergėnų kaimo (ji leido pasinaudoti jos butu, organizuojant jaunimo grupes), Michaliną Čaplinskaitę iš Sulėnų km., Aldoną Miškinytę, moksleivę Kraujalytę, kuri dirbo „Spindulio“ spaustuviėje (jos brolis dirbo pas Vitkų), Petrą Averką iš Musteikių kaimo, dirbantį „Tiesos“ redakcijoje, Eleną ir Ireną Kakareikaite iš Dieveniškių km., Viktoriją ir Eleną Šileikaite palaikė ryšius su Panevėžio partizanais. Malvina Plokštytė, gyvenusi su Šerkšno seserimi Julija, Marija Kraujalytė, Algirdas Černeckas, gyvenantis kartu su Janulevičium, padėjo rinkti medikamentus, popierių, šriftus, parinkdavo butus susirinkimams.

1945 m. gruodžio mėn. per savo bičiulį Tadą Masiulį Šerkšnas susipažino su J. Noreika, kuris ieškojo žmonių, galinčių suvesti su pulk. lttn. J. Vitkumi. Z. Šerkšnas tuo metu

jau buvo nutraukęs tiesioginį ryšį, todėl buvo sutarta susitikti su ryšininku — Marcinkonių vidurinės mokyklos mokytoju Valentukevičiumi 1946 metų sausio 5—6 dienomis. Sausio 7 d. Vilniaus gimnazijoje pavyko suorganizuoti pirmąjį susitikimą, kuriame dalyvavo J. Noreika, Z. Šerkšnas, K. Valentukevičius — Dzūkų rinktinės atstovas, su kuriuo Z. Šerkšnas buvo pažįstamas nuo 1939—1941 m., kada jie mokėsi Lazdijuose, studentas Alfonsas Janulevičius. K. Valentukevičius paliko 10 egz. Dzūkų grupės partizanų atsišaukimų. Jie buvo perduoti Alfonsui ir Irenai padauginti ir išplatinti Vilniuje.

Siame pasitarime J. Noreika perskaitė pranešimą apie tarptautinę padėtį, neišvengiamą TSRS ir kapitalistinių šalių karą ir būtinumą išplėsti antitarybinę veiklą, įtraukti į ją daugiau jaunimo. Ruošiantis sukilimui, būtina iš anksto sudaryti aktyvias greito veikimo grupes. Tiesiogiai joms vadovauti apsiėmė pats J. Noreika. Jis pavedė Alfonsui sudaryti Vilniuje „mirtininkų“ grupę. Į šias grupes patarė įtraukti studentus, moksleivius ir kitus fiziškai tvirtus asmenis, kurie galėtų kovoti su tarybų valdžia bet kokiomis sąlygomis.

Alfonsas Janulevičius, kilęs iš Lazdijų apskrities Varnėnų kaimo, 5 km. nuo Šerkšno tėviškės — Bertašiūnų kaimo, buvo pastarojo senas pažįstamas. Apie Alfonsą Zigmąs sužinojo per savo seserį Juliją ir, nuėjęs į VVU, susirado jį. 1945 m. pabaigoje Z. Šerkšnas (jį tada vadino Laukaičiu) su Alksniu ir Alfonsu suorganizavo medikamentų ir popieriaus partizanams.

1946 m. sausio 27 d. Irena Kakareikaitė, atvažiavusi į Dieveniškės, pranešė Laukaičiui, kad areštuotas Valentukevičius, kaip vėliau paaiškėjo, jį suėmė grįžtant iš Vilniaus vasario 8 d. Marcinkonyse (apie tai papasakojo Bakanauskaitė). Kai Laukaitis pranešė šią žinią Noreikai, šis paprašė surasti kitą ryšininką ir liepė sugriežtinti konspiraciją.

Laukaitis Vilniuje per savaitę (01.30—02.07) sudarė keturių žmonių — „mirtininkų“ grupę. Į ją įėjo Feliksas Svirnelis, 24 m., Vilniaus gimnazijos mokytojas, kilęs iš Marcinkonių valsčiaus; Aleksas Petrauskas, 20 metų, kilęs nuo Veisiejų; Jonas Antančikas, 22 m., kilęs iš Marcinkonių valsčiaus Kapiniškių kaimo (jie visi trys buvo Vilniaus vakarinio technikum moksleiviai) ir Gediminas Paplauskas, 23 m., VU studentas, kilęs iš Lazdijų apskrities Bertašiūnų kaimo. Ši grupė buvo susirinkusi Kakareikaitės draugių bute — Treniotos g. 3. Pasitarime, be šių vyrų, dalyvavo Laukaitis ir Janulevičius. Grupės vadovu paskirtas Alfonsas Janulevičius. Pasirinkti slapyvardžiai: Šerkšnas—Algimantas, Janulevičius—Lapinas, Svirnelis—Lopelis, Antančikas—Ančiukas, Paplauskas—Katinas.

Susitikus Laukaičiui ir Noreikai ryšininkės Elenos Kakareikaitės bute Gedimino g. 35, J. Noreika perdavė instrukcijas, kaip reikės elgtis per rinkimus, patarė susilaikyti nuo aktyvių veiksmų. Svirnelis pažadėjo atstatyti ryšį su Vitkumi, kartu perduoti dzūkų partizanams popierių, gautą iš Kakareikaitės vasario 5 d., ir per Alfonsą vasario 4 d. gautus 4 kg. tipografinio šrifto.

Surengus pirmąjį savarankišką grupės susirinkimą, iš Petrausko Laukaitis sužinojo, kad iš Telšių apygardos atvažiavusios ryšininkės Genė Dargytė ir Stasiukaitienė — iš jų sužinota apie Jono Semaškos grupuotes Zemaitijoje. Paaiškėjo, kad ir ten trūksta popieriaus, medikamentų. Ryšininkėms Laukaitis papasakojo apie Vilniuje suformuotą centrą, vadovaujamą Jono Noreikos. Iš ryšininkės E. Kakareikaitės (ji turėjo ryšius su Valkininkų partizanais) sužinota, kad jos draugė Verutė Šileikaitė palaiko ryšius su Panevėžio partizanais. Elenutė buvo įpareigota užmegzti ryšį su Vitkaus žmonėmis, o Verutė — su Panevėžio partizanais. Kartu Laukaitis perdavė joms ir savo paruoštą

direktyvų konspektą bei žinias apie tarptautinę padėtį.

Dar tada, kai Šerkšnas buvo Dzūkų grupės partizanų, Vitkui kilo sumanymas mobilizuoti vyrus iš Marcinkonių valsčiaus. Vien šiame rajone atsirado daugiau kaip 100 jaunuolių, atlikusių karinę tarnybą.

Serkšno—Laukaičio byloje yra pridėtas Kęstučio Valentukevičiaus 1946 m. sausio 28 d. apklausos protokolas. Ši apklausa tęsėsi net 16 valandų.

K. Valentukevičius prisipažino, kad jis 1945.08—10 Kazimieraičio pavedimu platino antitarybinio turinio atsišaukimus tarp gyventojų, 1945 m. rugsėjo mėn. pabaigoje, vykdydamas Šerkšno uždavinį, susitiko su Kazimieraičiu, Daktaru, Jūrininku ir dar dviem nepažįstamais vyrais. Daktaras perdavė laikraščio „Laisvės varpas“ 4 egz. ir pasiūlė, kad nekiltų įtarimas, greit grįžti į miestelį. „Aš juos išplatinau. Sužinojau, kad Marcinkonių klebonas Pakalka, nuvažiavęs į Vilnių vaistų, netikėtai sutiko Z. Šerkšną (kad jo slapyvardė Tigras, sužinojau iš Daktaro). Dabar jis Laukaičio pavarde dirba Dieveniškų mokykloje. Su Šerkšnu Vilniuje susitikau dar keletą kartų. Nuo 1944 m. rudens iki 1945 m. liepos dirbo Marcinkonių mokyklos mokytoju.“ 1945 m. rugpjūčio mėn. Valentukevičius sutiko Šerkšną, tada jis ir pasisakė, kad dirba mokytoju, gyvena vienas, maitinasi pas valstiečius. Toliau, atsakydamas į kapitono Baranovo klausimus, papasakojo, kad Šerkšnas pakeitė pavardę į Žukausko pavardę, nes kurį laiką buvęs pas Alytaus grupės partizanus ir nenorėjo, kad būtų iššifruotas.

Paskutinį kartą, Daktaro pavedimu, Valentukevičius turėjo Vilniuje gauti popieriaus, juostą rašomajai mašinėlei, tipografinį šriftą, matricą rotatoriui. „Šį uždavinį perdavė Jūrininkas, kai 1945 m. gruodžio mėn. apsilankiau štabo bunkeryje, kuris buvo prie Skroblio upelio kranto, 300 m. nuo sutartos vietos Kapeniš-

kių kaimo link. Užėjęs į bunkerį, radau „Laisvės varpą“, kurį skaitydamas kai ką pasižymėjau bloknote, kurį paėmė areštuojuojant. Bunkeryje buvo jo nuolatiniai gyventojai: Platūkis—Kurkulas iš Pavolgio kaimo ir Mileckas—Naras iš Alytaus. Su mimu Platūkiu man teko susitikti KGB rūsiuose, 36 kameroje. Jis kalbėjo apie J. Vitkų kaip eruditą, mylėjusį vaikus. Užklydus pas kaimiečius, jis imdavo ant kelių mažus vaikučius ir žaisdavo su jais. Bunkeryje neleisdavo, kad jam būtų skirtas didesnis maisto kąsnis. Papasakojo, kad kai juos apsupo NKVD kariai, Vitkus miške uogavo. Užpuolus, mėgino atsišaudyti ir buvo sunkiai sužeistas. Daktaras buvo užsidaręs bunkeryje ir jo nerado. „Aš“, pasakojo Platūkis, „mėginau prasiveržti pro kareivių eiles, bet užėjau ant slapukų ir gyvas patekau į jų nasrus.“ „Bunkeryje“, pasakojo Valentukevičius, „kabojo 5—6 šautuvai, tarp jų ir voikiškas dešimtukas, automatas, keletas granatų, pistoletas, radijo imtuvas, rašomoji mašinėlė, krosnelė“.

Kai kam gali pasirodyti keista, kad Valentukevičius tiek šnekėjo. Reikia žinoti, kokias priemones naudoja KGB savo tikslui pasiekti ir kokių turi įkalčių, kurie gali būti protokole ir nenurodyti. KGB tikslui pasiekti sudarydavo spec. grupę, kuri sekdamo, rinkdamo žinias, infiltruodavo savo žmones, smulkiai paruošdavo operaciją ir žaibo greitumu įvykdavo ją.

Laukaitis—Šerkšnas akistatoje su J. Noreika 1946.07.15 prisipažino, kad 1945.12 susipažino su juo per studentą Tadą Masiulį ir kad juodu po to stoji į bendrą kovą prieš tarybų valdžią.

1946 m. 11.20—22 d. Vilniaus garnizono karo tribunolas Z. Šerkšną—Laukaitį nuteisė aukščiausią — mirties — bausme sušaudant. Paskelbus nuosprendį, rūmų komendantas teismo posėdžių salėje uždėjo jam grandines, o kitą dieną išvežė į Lučiškes, mirtinkavų kamerą. Kasacijos

skundas, kurį svarstė Maskvoje TSRS karo tribunolas, buvo atmestas. 1947 m. vasario 27 d. Z. Šerkšnui mirties nuosprendis buvo įvykdytas.

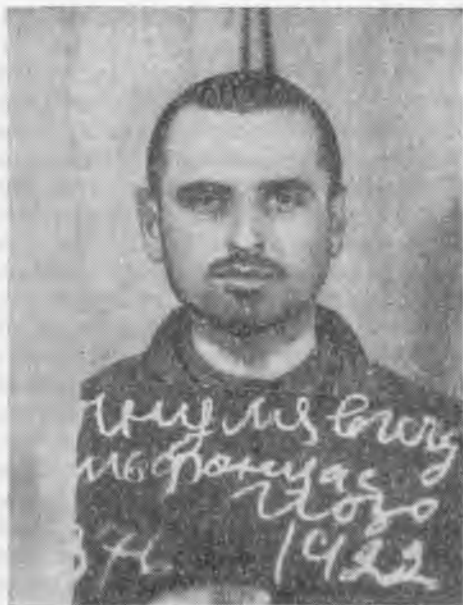
ALFONSAS JANULEVIČIUS

Alfonsas Janulevičius—Alfonsas, Lapinas — gimė 1922 m. Varnėnų km. (Leipalingio valsč. Lazdijų apskr.), valstiečio šeimoje. Tėvai turėjo 10 ha žemės. Prieš suėmimą gyveno Vilniuje, Vilniaus g. 31—11. 1943 m. baigė Lazdijų gimnaziją, 1945 m. įstojo į VVU Miškų fakulteto pirmą kursą. Prieš tai dirbo Alytuje taupomosios kasos vedėju. 1945 m. už vengimą eiti į kariuomenę NKVD organų buvo sulaikytas.

Prokuroro sankcija ir orderis suminti (Nr. 211) išduoti 1946 m. kovo 22 d. Matyt, jį areštavo jau kovo 21 d., nes tada buvo surengta pirmoji apklausa. Į pagrindį jį įtraukė mokslo draugas, su kuriuo mokėsi Leipalingio gimnazijoje 1939—41 m., Zigmas Šerkšnas. Surado jį universitete ir, kaip savo parodymuose pasakė Zigmas, paprašė organizuoti popieriaus ir šriftų, reikalingų pagrindžio spaudai, tiekimą. Dar iki pirmojo nelegalaus jaunimo grupės susirinkimo Alfonsui pavyko visa tai gauti per Vilniaus technikumą mokinių Feliksą Žakevičių, kuris dirbo „Spindulio“ spaustuveje; šis, aišku, nežinojo, kuriam tikslui tas popierius reikalingas.

„Pirmame „Jaunimo grupės“ susirinkime dalyvavo: Šerkšnas—Laukaitis, Kęstutis Valentukevičius, kuris atstovavo Alytaus apskr. pagrindį, Jonas Noreika — susirinkimo organizatorius — ir aš, Alfonsas, skiriamas Noreikos ryšininku. Konspiracijos sumetimais kiekvienas narys privalėjo pasirinkti sau slapyvardį. Buvo manoma sukurti daugiau tokių grupių. Vyriausias vadovas galėjo susitikti tik su grupės vadovu ir tik per Alfonsą.“

„Šerkšnas kvietė į organizaciją įtraukti kiek galint daugiau žmonių, kurie galėtų gauti partizanams popie-

A. Janulevičius

rius, medikamentų, paremtų materialiai. Buvo kalbėta, kaip sustiprinti kovą prieš tarybinę santvarką ir kaip būsimo karo atveju pasiruošti ginkluotam sukilimui, ypač pirmomis karo dienomis.“

Antrajame jaunimo grupės susirinkime, kuris įvyko Treniotos g. 13, dalyvavo Alfonsas—Lapinas, Svirnelis—Lopelis, Antanas Petrauskas ir Laukaitis—Šerkšnas. Šerkšnas, apibūdinęs politinę padėtį, siūlė sukurti stiprią organizaciją, kuri suburtų jaunimą nelegalios antitarybinės literatūros leidimui ir medikamentų rinkimui.

Ypatingos „mirtininkų“ grupės vadovu skiriamas Alfonsas. Antrajame posėdyje dalyvavo A. Janulevičius—Lapinas, Svirnelis—Lopelis, Paplauskas—Katinas, Antončikas—Ančiukas, A. Petrauskas, Z. Šerkšnas—Algimantas. Kiekvienam iš šių dalyvių buvo pavesta suorganizuoti grupes po 4—5 žmones. Janulevičius iki šio posėdžio užverbavo Černeckį ir numatė užverbuoti J. Ramanauską, J. Paplauską, F. Žakevičių ir A. Sačkelinavičių.

1946 m. kovo pradžioje J. Noreika liepė Alfonsui pasiruošti sukilimo metu užimti radijo stotį ir parinkti tam žmones. Noreika šiame susitikime paminėjo, kad „mirtininkų“ grupė privalės klausyti įsakymų — vykdyti teroristinius aktus, trukdys trėmimus į Rusiją.

Pirmąją apklausą vedė KGB pirmininko pavaduotojas papulkininkis Martavičius ir 2-ojo rango tardymo skyriaus viršininko pavaduotojas majoras Makovas. Iš to jau galima spręsti apie kaltinamosios medžiagos svarbą.

Po trečio grupės susitikimo paaiškėjo, kad Vilniuje į jaunimo grupes įtraukta apie 20 žmonių. Z. Serkšnas supažindino Alfonsą su J. Noreikos ryšininke Elena Kakareikaite. Iš jos jis gaudavo visas centro direktyvas, įsakymus. J. Noreika pakartotinai pareikalavo išžvalgyti radijo stotį ir paruošti jos užėmimo planą. Jis supažindino A. Janulevičių su Atsišaukimo į pasaulio tautas turiniu, paminėjo, kad įkurta Lietuvių Tautinė Taryba, siekianti sujungti visas pagrindžio organizacijas į vieningą valdymo sistemą, ir apibūdino praktinius veiksmus prasidėjus karui ir visuotinio sukilimo metu.

Kaip minėta, kai kurias direktyvas Alfonsui perdavė Elena Kakareikaite. Ji ir jos pusseserė Irena kartu su kitomis dviem merginomis susirinkimų metu būdavo gretimame kambaryje ir turėjo, esant reikalui, pridengti susirinkimą — pakviesti jo dalyvius už bendro stalo ir vaizduoti vakarienę.

Trečiajame pasitarime — susirinkime buvo apsvastyta gen. Vėtros įsakymas ir direktyva Nr. 7, supažindinta su Atsišaukimo į pasaulio tautas turiniu. Z. Serkšnas jau nedalyvavo susirinkime, nes vasario 8-ąją buvo suimtas. Atsakingu už numatytų uždavinių vykdymą paskirtas A. Janulevičius. Radijo stoties žvalgybą ir jos užėmimo projektą paruošti pavesta jam.

1946 m. balandžio 8 d. A. Janu-

levičiui pateikiamas kaltinimas, kad jis nuo 1945 m. gruodžio mėnesio yra pagrindžio organizacijos, kurios tikslas — nuversti tarybų valdžią, dalyvis, kartu ir J. Noreikos patikėtinis, verbavęs žmones į „mirtininkų“ būrius. Už tai, kad jis 1946 m. dalyvavo trijuose nelegaliuose jaunimo grupių susirinkimuose, nutarta, vadovaujantis BK 128 ir 129 str., pagal 58-1a ir 58-11 straipsnius patraukti Alfonsą Janulevičių baudžiamojon atsakomybėn.

1946.04.08 apklausos, kurią vedė KGB tardytojas vyr. lt. Galycin ir dalyvavo vertėjas Venskaitis, protokole A. Janulevičius prisipažino, kad 1945 m. įstojo į nelegalią pagrindžio organizaciją, kad jam patikėtas ryšys tarp atskirų jaunimo grupių ir Noreikos, kad jo iniciatyva užverbuotas Cerneckis, o į „mirtininkų“ grupę įtraukti Svirnelis—Lopelis, Juozas Paulauskas, Antončikas—Ančiukas, Antanas Petrauskas, kad jis dalyvavo nelegaliuose susirinkimuose, o trečią susirinkimą organizavo ir pravedė pats, pranešdamas savo grupei gavęs uždavinį, karui prasidėjus, užimti radijo stotį.

1946 m. balandžio 13 d. apklausoje tardytojas nukrypo į visai, mūsų nuomone, nereikšmingus klausimus: kiek kartų Alfonsas važiuojo į Lazdijus pas tėvus, kur, atvažiavęs traukiniu iki Druskininkų, apsistodavo, kas jam Lazdijuose pratęsė komandiruoję. Alfonsas sakė, kad dar gruodžio mėnesį, važiuodamas į Lazdijus su VVU komandiruoje per Druskininkus ir pasibaigus jos terminui, sausio 1 d. pratęsė į Lazdijuose, LKKS komitete — kaip grįžtančiam į mokslus. 1946 m. sausio—vasario mėnesiais jis važinėjo į tėviškę atsivežti maisto produktų ir apsistodavo Druskininkuose pas vietos mokytojus, nes reikėdavo 7—8 valandas laukti autobuso. Su mokytojais nei politinėmis, nei organizacinėmis temomis niekada nekalbėjęs. Kartą Julija Serkšnaitė buvo prašiusi perduoti tėvui laišką ir popirusų, bet, neradęs

tėvo, jis palikęs ir laišką, ir papirosus.

Kovo 14 d., vos kelias dienas prieš centro tragediją, tardymo metu, pasakojo A. Janulevičius, į universitetą atėjo A. Petrauskas, „mirtininkų“ grupės narys, ir pranešė, kad iš Telšių atvažiavęs žmogus nori susisiekti su organizacijos vadovu. Paaiškėjo, kad tai pats Žemaičių legiono vadas majoras J. Semaška. Jo grupėje buvo Petrausko brolis. Pirmiausia, jis norėjo susitikti su Zigmū-2 (Stasiu Gorodeckiu), kuris vasario mėnesį buvo atvažiavęs į Telšius. Susitikimą numatė kitą dieną.

Su Gorodeckiu susitikti nepavyko, matyt, jis buvo išvažiavęs, tad, suderinus per Kakareikaite, nutarta surengti susitikimą kovo 16 d.

„Mudu su Semaška sutartu laiku nuėjom pas Eleną Kakareikaite ir iš ten trise nuėjom pas Noreiką. Susitikus su Semaška, pastarasis perdavė Janulevičiui paketą dokumentų, susijusių su Telšių apygardos karinių grupuočių veikla, aš tuos dokumentus padaviau Elenai, kad ji juos perduotų Noreikai. Kartu su Semaška, kaip vėliau sužinojom, buvo Semaškos ryšininkė Dargytė. Susitikus su Noreika, Semaška papasakojo Noreikai apie Žemaičių legiono sukūrimą, jo struktūrą, veikimo geografiją, t. p. gavo per Poškienę visą paskutinę medžiagą — direktivas, įsakymus, atsišaukimą į pasaulio tautas, ir papasakojo Noreikai apie Lietuvos Tautinės Tarybos atsišaukimo turinį į lietuvių tautą. Semaškai išvažiavus, — sako Alfonsas, — aš daugiau su juo nesusitikau, nes kovo 21 d. buvau areštuotas.

Palaiškant ryšį tarp atskirų jaunimo grupių, buvo bendras slaptažodis — „Gedimino pilis“, atsakymas — „Mūsų pasididžiavimas“.

Alfonsas Janulevičius, sausio 11 d. areštavus Valentukevičių ir vasario 8 d. Šerkšną—Laukaitį (apie Zigmą suėmimą jam pranešė seserys Julija ir Aldona), pavedė savo grupės nariui Feliksui Svirneliui susisiekti su Alytaus partizanų vyrais ir paprašyti,

kad jie atsiųstų savo žmogų į Vilnių užmegzti ryšių su LTT centru, bet šis nesuspėjo įvykdyti uždavinio.

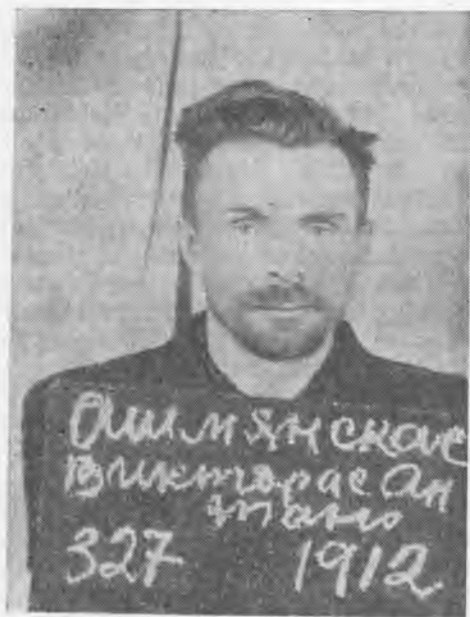
Alfonsas prisiminė, kad anksčiau Valentukevičius buvo jam pasakojęs, kaip Dzūkų grupės partizanai buvo užėmę Merkinės miestelį. Kovo mėnesį A. Janulevičius mėgino užverbuoti savo fakulteto studentą Janušauską, bet jis pasisakė esąs pogrindinės organizacijos LLA narys ir pasiūlė Alfonsui susitikti su jais, bet šito nepavyko įgyvendinti.

Balandžio 12 d. apklausoje Alfonsas prisipažino davęs uždavinį Feliksui Žakevičiui, kuris dirbo „Spindulio“ spaustuvėje, pavogti tipografinio šrifto. Žakevičius atnešė 300 gr. šrifto, kuris vasario mėnesį per ten pat dirbančią Miškinytę buvo perduotas Šerkšniui. Antrą kartą šriftą ir rėmą gavęs iš Felikso jo bute Bernardinų g. 8—3; su Černeckiu tą „turtą“ juodu nunešė Miškinytei, kad ši perduotų Šerkšniui. „Mirtininkai“, A. Janulevičiaus teigimu, kol kas ginklų neturėjo, juos, atėjus momentui, turėjo įsigyti patys pagal savo sugebėjimus bet kokiais keliais. Druskininkuose būdamas ar važiuodamas pro šalį, Alfonsas apsistodavo pas mokytojus Vasiliauską ar Jurkonytę.

Alfonsas Janulevičius, kaip ir kiti LTT grupės nariai, 1946 m. lapkričio 20—22 d. Vilniaus garnizono Karo tribunolo buvo nuteistas pagal 58-1a ir 58-11 straipsnius 10 metų laisvės atėmimo ir 5 metams tremties. Atlikus bausmę, 1955.06.01 ištremtas į Kosošoberinsko sritį, iš ten 1956.05.18 paleistas į laisvę.

VIKTORAS AŠMENSKAS

Aš, Viktoras Ašmenskas, gimiau 1912.02.19 Šakių apskrityje Jankų valsčiaus Viliūšių kaime. Tėvai — Antanas Ašmenskas ir motina Ona Bilskytė—Ašmenskienė — valstiečiai. 1914 m. tėvas pirko Skirių kaime 48,7 ha žemės ir ten persikėlė su visa šeima. 1918 m. mirė motina ir tėvas vedė Klementiną Bartkutę. 1925 m. mirė tėvas. Pamotė išteklėjo už Jono Blaz-

V. Ašmenskas

gaičio; 1948 m. abu buvo ištremti į Sibirą ir tenai mirė.

1924 m. baigęs Jankų pradžios mokyklą, įstojau į Sakių „Žiburio“ gimnazijos pirmą klasę, o kitais metais perėjau į Kauno Tėvų Jėzuitų gimnazijos antrą klasę. 1927 m., pablogėjęs gyvenimo sąlygoms, mokslą teko nutraukti ir porą metų dirbti ūkyje. 1929 m., išlaikęs konkursinius egzaminus, įstojau į Aukštesniąją technikos mokyklą, kurią baigiau 1934 m. 1942 m. apgyniau gamybos praktikos darbus, ir man buvo suteiktas statybos inžinieriaus vardas. 1934.11.01—1937 m. dirbau Valstybės kontrolės, Krašto apsaugos departamente karo technikos, statybos, aviacijos, ginklavimosi srityse (1935.05.08—1936.03 atlikau karinę praktiką inžineriniame bataljone, vėliau Ginklavimo valdyboje, Artilerijos gamykloje). 1937.04—1944.07 dirbau Trakų apskrities žemės ūkio statybos vedėju, 1944.07—1946.03.17 — Miškų pramonės komisariato kapitalinės statybos skyriaus vyr. inžinieriumi.

1946.03.19 buvau suimtas, KGB tardytas ir 1946.11.20—22 pagal BK

58-1a ir 58-11 straipsnius Vilniaus garnizono karo tribunolo nuosprendžiu nuteistas 10 metų laisvės atėmimo ir 5 metus tremties. 1947.01.08 TSRS Karo tribunolas kasacijos skundą atmetė ir nuosprendį patvirtino. Nuo 1946.03.19 iki 1946.11.23 išbuvau Vilniaus KGB rūmuose, 36 kameroje, 1946.11.23—1947 m. kovo mėn. dirbau Rusų lageryje, „Elfos“ fabriko statyboje, vėliau, iki 1948 m. vasaros — Klaipėdos lagerio Faneros fabriko statybose.

1948.07 su didžiąja grupe iš Vilniaus buvome išvežti į Mordovijos ATSR, garsiuosius Potmos lagerius (Nr. 6, 7, 10, 14). 1956.02.26 iš lagerio buvau paleistas ir ištremtas į Krasnojarsko kraštą, kur nuo 1955 m. balandžio tris mėnesius dirbau Ude-reisko raj. Listveženoje geologinėje tyrinėjimo ekspedicijoje darbininku, o nuo liepos — Razdolinske, Šiaurės Angaros kalnų pramonės valdyboje, darbų vykdytoju. 1956.06.13 trėmimas buvo panaikintas.

1957.02 viduryje grįžau pas savo šeimą į Vilnių, tačiau ten gyventi man neleido. Prisiregistravau Naujoje Vilnioje (tuo metu ji buvo atskiras rajonas) ir nuo 1957.04.17 pradėjau dribti Statybos ministerijos sistemoje; Statybos valdyboje Nr. 16 darbų vykdytoju, vyr. darbų vykdytoju, vyr. inžinieriumi, nuo 1963 m. Gelžbetoninių gaminių gamykloje — vyr. technologu, vyr. inžinieriumi, vyr. inžinieriaus pavaduotoju. 1959.10.06 LTSR Aukščiausiasis teismas teistumą panaikino, o Lietuvos Respublikos Aukščiausiasis teismas visiškai reabilitavo ir sugrąžino visas teises.

Aš dar jaunystėje pamėgau aviaciją, 1930 m. įstojau į Lietuvos Aeroklubą, 1931—32 m. kartu su aviacijos entuziastais įkūrėme Aukštesniosios technikos mokyklos aviacijos būrelį, statėme pirmąjį lietuviškos konstrukcijos Broniaus Oškinio sklandytuvą T-1 (BRO-1). 1932 m. skraidėme Petrašiūnų smėlynuose, o 1933 m. tuoj po tragiškai žuvusių tautos didvyrių

S. Dariaus ir S. Girėno laidotuvių, pasikrovę į laivą tris sklandytuvus ir statybinių medžiagų, išplaukėme su grupe pirmųjų sklandytojų į Nidą (plaukėme: aviacijos majoras lt. Heidrikis, B. Oškinis, A. ir J. Pakniai, V. Butkevičius, J. Dovydaitis, J. Steikūnas, M. Aronzonas, vėliau atplaukė baidare A. Gysas ir Denisenko).

Nidoje statėme angarus ir kartu skraidėme. 1933 m. rugpjūčio mėn. buvo atidaryta Nidos sklandymo mokykla. 1934 m. vasarą ją baigiau. Gavęs Lietuvos Aeroklubo stipendiją, baigiau IV civilinių lakūnų laidą ir įgijau tarptautines lakūno piloto teises. 1937 m. išvažiavau į Prahą, Masariko vardo sklandymo mokyklą stažuotis.

1936 m. su Butkevičium Palangoje atlikome pirmuosius mūsų parašiutininkų šuolius (pirmą šuolį tais metais atliko ir lakūnė Antanina Liorientaitė, dabar gyvenanti Čikagoje). 1937 m., švenčiant Lietuvos Aeroklubo dešimtmetį, teko vadovauti pirmam grupiniam parašiutininkų sportininkų šuoliui. 1938 m. dalyvavau Pirmojoje pasaulio lietuvių spartakiadoje, o 1939 m. rugpjūčio mėn. — pirmosiose Baltijos šalių sportinėse pirmenybėse: gyniau Lietuvos garbę perskridimo varžybose Talinas—Ryga—Palanga—Kaunas. Skrisdamas lėktuvu „Bücker Jungmann“ (šturmanas — Z. Rimša, dabar gyvenantis Kanadoje), maršrutą perskridau be baudos taškų. Taip pat be baudos taškų atskrido tik aviacijos kpt. K. Rimas (gyvena Čikagoje). Lietuva šiose pirmenybėse iškovojo I vietą.

1939 m. stažavausi mano aviacijoje. Teko skraidyti su ANBO-III, ANBO-VI ir naikintuvu D-VII. Prasidėjus karui, buvau mobilizuotas ir paskirtas į 3-ąją eskadrilę Šiauliuose, čia skraidžiau su lengvuju bombonešiu AANSALDO-A-120.

Areštas nutraukė mano aviacinę veiklą, ir tik 1960 m. Šilutės Aeroklubo viršininkas Pociūnų aerodrome su JAK-12 mane antrą kartą pakrikšti-

jo. Vėliau V. Pakarskas vėl leido palaikyti lėktuvo ir sklandytuvo vairalazdę, ir vėl atgimė jaunystės svajonės. Nors praeitis ir trukdė, tačiau 1969 m. mane išrinko aukštojo piloto tažo federacijos pirmininku, 1973 m. parašutų sporto federacijos pirmininku, 1976 m. Lietuvos aviacijos sporto federacijos atsakinguoju sekretoriumi, o 1990 m. — Lietuvos Aeroklubo generaliniu sekretoriumi. Sulaukęs savo 80-čio, išėjau į pensiją. 1992.04.29 kartu su naujuoju LAK generaliniu sekretoriumi Antanu Unišausku dalyvavau Paryžiuje Tarptautinės aeronautikos federacijos tarybos posėdyje, kuriame Lietuvos Aeroklubo atstata savo narystės FAI teises.

1945 m. patekau į KGB pinkles, teko rinktis — eiti su tauta ar tarnauti priešui. Kitaip ir negalėjo būti — pasirinkau rizikingą, bet garbingą kelią. Užmezgiau ryšius su pogrindžio vyrais, tariausiu su S. Gorodeckiu, J. Noreika. Tikėjausi, kad pavojaus metu pasisėks Dievo Apvaizdos dėka rasti teisingą sprendimą.

Pažinojau plk. J. Vitkų dar iš vokiečių okupacijos pogrindžio, buvau pažįstamas su Smolsku, vyr. lt. Abramavičium. Semaškos pavardė buvo žinoma nuo 1936 m. Man buvo pavesta išaiškinti gen. Vitkausko pažiūras į partizaninę veiklą (dirbau kartu su jo svainiu Miškų pramonės komisariate). Turėjau pamėginti susitikti su pulk. lt. Listopadskiu (1940—41 m. jis buvo Trakų pulko vadas). 1945 m. vasarą sužinojau apie vieną Tauro apygardos rinktinę (jos vadas buvo vyr. lt. Abramavičius), kuri veikė Jankų, Višakio Rūdos, Būdos apylinkėse.

Grįždamas iš Klaipėdos, Tauragėje sutikau seną pažįstamą inž. Tumą (kunigo Tumo auklėtinį), kuris dirbo kelių ruožo viršininku. Aš jam pasiūliau kartu važiuoti į Kauną. Pakeliui užsukome pas jo žmoną, kuri tuo metu gyveno kaime. Pasirodė, kad žmonos brolis, dvarininkas —

mano klasės draugas Albertas Mokus. Paklausiau, ar jis turi ryšį su partizanais, ar gali prireikus susisiekti su vyrais, galinčiais padėti trumpam užimti lėktuvų tūpimo aikštelę netoli Eržvilko. Taip gimė pabėgimo į Svediją planas, kurio nei S. Gorodeckiui, nei J. Noreikai nebuvau smulkiau išdėstęs. Apie Vitkaus pasitraukimą į pogrindį sužinojau iš Varėnos miškų ūkio darbuotojų, kurie buvo patekę į pasalą; tik geros konspiracijos dėka buvo laiku perspėtas Vitkus — jis pro langą išdūmė į mišką ir ten pasiliko.

Sužinojęs iš klaipėdiškių apie Tamulio areštą, sunerimau — supratau, kad gali būti nemalonumų. Tą pačią dieną, kai manęs nebuvo namie, KGB „angelas sargas“ paliko pas žmoną raštelį, kad užeičiau pasikalbėti. Nujausdamas kažką negero, perspėjęs artimą bičiulį — savo pavaduotoją, nuėjau. Pamačiau niūrų kpt. Moravjovo veidą. Manęs jis paklausė: „Kada paskutinį kartą buvai Klaipėdoje, su kuo susitikai ir ką kalbėjai organizaciniais klausimais?“ Iš paskutiniųjų stengiausi laikytis ramiai. Mano laimei, kažkas paskambino telefonu. „...Girdžiu, gerai, aš tuojau ateinu...“ Ir, eidamas pro duris, pasakė: „Rytoj ryte pranešimas turi būti pas mane!“

Galvotrūkčiais išbėgau iš kabineto. Žmonai pasakiau pasiimti kas svarbiausia ir su dukra ateiti prie Lapėno namų (ten buvo mūsų komisariatas). Greitai radau iš komisariato važiuojantį į Vilnių sunkvežimį, ir per pusvalandį išsiunčiau šeimą pas žmonos seserį, prieš tai namuose sudeginęs visa, kas mane galėjo kompromituoti. Žmonai tik pasakiau, kad taip reikia. Užbėgęs į kabinetą, parašiau (savo nelaimei) laišką komisaro pavaduotojui, kad manęs neieškotų... Po to nuėjau pas žmonos draugę, kuri buvo perspėta apie mano bėdas, ir pasijutau atsidūręs pavojuje. Prieš dieną buvo atvažiuavusios iš kaimo mano seserys, kurios kvietė važiuoti kartu, ten, miškuose

aš rasiąs daugiau savo pažįstamų.

Svarsčiau, ar patraukti į tėviškę ir ieškoti prieglobsčio miškuose (ten buvo paslėptas mano automatas ir granatos), ar važiuoti perspėti vilniškius, kad Tamulis suimtas. Buvau įsitikinęs, kad, suėmus svarbesnį ryšininką, dalis žinių gali nutekėti. Suspėjau perspėti pulk. J. Vitkaus sūnų, kuris mokėsi Aukštesniojoje technikos mokykloje (išsikviečiau jį per pulk. lt. inžinierių Gavelį, direktorių, ir pasakiau, kad jis mano bute neieškotų manęs). Permiegojęs porą naktų ne savo namuose, prie Ažuolyno palaukęs atsitiktinio sunkvežimio, išokau į jį ir pavakariop pasiekiau Vilnių. Kartu mašinos kėbule sėdėjo mano pažįstami Kraucevičius ir Jonas Deksnys (tada aš nežinojau, kad jis atvažiavęs iš „anapus“).

Vilniuje užėjau pas žmonos tetą ir jau sutemus pasakiau, kad turiu išeiti aplankyti savo sergančio draugo, bet nakvoti grįšiu. Jie, kaip nujausdami, atkalbinėjo mane: neik, sako, dabar tokie neramūs laikai. Bet aš nepaklausiau. Apie 20 val. nuėjau pro Aušros vartus į Labdarių g. esantį namą. Iš gatvės pusės nieko įtartino nepastebėjau ir įėjau į kiemą. Žvilgtėjęs pro langą (tai buvo I aukšte) man pasirodė keista, kodėl nedega elektra, o tik žvakė. Sutarto pavojaus ženkle neradęs, pagalvojau: jei Stasys Gorodeckis areštuotas, kas padės pavojaus ženklą? Bet greit suvokiau, kad apie tai galėjo būti perspėta motina. Įėjęs į prieškambarį, paspaudžiau skambutį. Durys neįtikėtinai greit atsidarė, ir kareiviškos rankos griebė už krūtų. Sakydami „Zachadi, bled“, įtraukė mane į vidų. Greit prišoko keletas kareivių, kurie, paviršutiniškai apieškoję ir patikrinę dokumentus, atlyžo. Bet vyresnysis, civilis, paėmęs dokumentus, įsidėjo į savo kišenę ir dingo tarpduryje. Aš supratau, kad tai MGB pareigūnas. S. Gorodeckio motina, eidama pro šalį, patylomis ištarė: „Stasys suimtas“.

Bute buvo penki kareiviai ir civilis, neseniai grįžęs iš kariuomenės. Kareiviai jam netrukdė išeiti atnešti degtinės, todėl, jausdamas, kad liepto galas netoli, daviau jam pinigų gėrimams, vis dar laukdamas kažkokio stebuklo. Jam dar padaviau savo lakūno licenziją, kad perduotų žmonai, bet jis tiek nusigando, kad, suplėšęs dokumentą, nuleido į kanalizaciją. Taip aš atsisveikinau su aviaciniais dokumentais.

Po kelių suvaikščių kareiviai įkaito, kai kurie pradėjo „ožiuoti“, tad, pasinaudojęs proga, nuėjau į tualetą ir iš ten „strapaliodamas“ėjau lauko durų link. Tarytum netičia paėmiau už durų rankenos, norėdamas jas atidaryti, tačiau stovįs prie durų blāvus kareivis pastūmė mane. Supratęs, kad mano sumanymas nepasisėkė, atsiguliau ant grindų greta kitų žmonių ir užsnūdau.

Pajutau smarkų kojos spyrį į šoną ir išgirdau: „Vstavaj!“ Užsimečiau kailinį palatą. Kareivių lydimas, išėjau į kiemą prie stovinčios mašinos — džipo. Kartu atvedė studentę, kuri buvo užėjusi į butą. Mašina pajudėjo. Buvo apie 24 val.

Džipas sustojo prie MGB vartų, jie prasivėrė ir mes įriedėjome į kiemą. Du sargybiniai, pastvėrę mane už pažastų, koridoriais nutempė į komisaro generolo Jefimovo kabinetą. Greta generolo stovėjo du papulkininkiai, tardymo skyriaus viršininkas, kitas, rodos, Martavičius. Generolas iš pradžių gana mandagiai kreipėsi į mane, pakviesdamas nusivilkti palatą ir atsisėsti. Buvo atlikti bendri formalumai, nustatyta tapatybė.

Pirmas klausimas: „Kodėl pabėgai iš Kauno?“ Matyt, norėjo suimti mane tą pačią dieną kaip ir Noreiką, Gorodeckį. Pareiškiau, kad nenorėjau dirbti KGB naudai, todėl, sužinojęs, jog suimtas Tamulis, skubėjau apie tai pranešti Gorodeckiui. Pradėjo klausinėti mane, ką žinau apie pagrindį, kur yra organizacijos

centras, kas jam vadovauja. Aš tegalėjau pasakyti tik vieną Gorodeckio pavardę — pas jį buvau atvažiavęs. Tačiau generolo tai nepatenkino, jis išsitraukė iš savo stalčiaus „bananą“, nusivilko švarką ir, priėjęs prie manęs arčiau, pasakė: „Pauostyk, kuo kvepia,— tai ne mūsų, bet jūsų, fašistų, išrasta priemonė“. Nelaukdamas atsakymo, jis smogė kryžmai per galvą, pečius. Akyse blykstelėjo žaibai, bet kažkodėl dar negriuvau, matyt, veikė degtinė.

Matydamas, kad geruoju nieko neišeis, Jefimovas liepė gulti ant kėdės ir tada prasidėjo „bananų“ lietus. Paprašiau vandens — davė, ir vėl pasaka iš pradžios. Aš prašiau užduoti konkretų klausimą, o jis: „Pasakok viską iš eilės“. Prašiau Dievo, kad greičiau užmuštų, netikėjau, kad žmogus gali tiek iškentėti. Tarpais atrodė, kad aš gyvas patekau į pragarą. Papasakojau kai ką iš pasikalbėjimų su Gorodeckiu, o jam vis maža. Galų gale neiškentęs sušukau: „Kas geriau žino — jūs ar aš?“ Paminėjau epizodus iš pasikalbėjimo su Brazaičiu, Smolensku, bet jam maža... ir vėl daina iš pradžios: „Kaip vadinasi organizacija ir kas jai vadovauja?“

Aš buvau priverstas prisipažinti, o Tamulis — dar anksčiau, negu Gorodeckis. Mano pavardę ir slapyvardį jie jau žinojo (tai matyti iš apklausų protokolų). Kai aš paminėjau Noreikos pavardę, generolas sušvokštė: „Nu i durak ty!“ Mušamas tenorėjau tik vieno — kad greičiau pasibaigtų kančios ir kad Dievas suteiktų kantrybės.

„Pasikalbėjimas“ tęsėsi iki pusės šešių ryto... Iššaukti du sargybiniai mane nunešė į Rozausko kabinetą. Pradėjo švisti. Jo kabineto langai išėjo į Lukiškių aikštės pusę. Rozauskas pradėjo dainelę iš pradžios: „Kas vadovavo Kauno apygardai? Kur yra Vitkus?“ Išsiėmęs iš spintos „bananą“, ėmė mane plakti pagal seniai ištobulintą scenarijų. Tačiau tai, palyginus su generolo smūgiais, bu-

vo tik masažas. Rozauskui jau nepasakiau nei vieno nereikalingo žodžio. Nusibodo, matyt, ir jam terliotis su manimi. Išlaikęs valandą, vėl perdavė sargybiniams. Sie mane nujojo pas pareigūną, kuris pats iškratė, smulkiai apžiūrėjo kiekvieną siūlelę, nulupo aulinių batų pasagėles, paėmė pinigus, paskolų lakštus, kurių net neįrašė į apžiūros aktą. Po to sargai nutempė į 36 kamerą. Aš jau nespėjau kojų kilnoti — jie bėgdami vilko mane.

Kameros draugai jau buvo sukilę, galėjo būti apie 7—8 val. Įvedus mane, durys užsitrenkė. Kad galėčiau stovėti, išsižergiau ir atsiremiau į sieną. Rodos, kad pasisveikinau. Pirmas prie manęs priėjo Tauro apygardos vadas, aviacijos kapitonas Leonas Taunys ir sako: „Sveikas, Viktorai!“ Nors jis buvo mano sportinės eskadrilės vadas, neatpažinau, ir paklausiau: „Iš kur pats būsi?“ Tik iš balso pažinau Leoną. Mudu iš džiaugsmo ašarodami apsikabinom: štai kur galima sutikti draugus! Po to priėjo Paparčių klebonas kun. Valadka. Mudu buvome pažįstami tik iš pavardžių. Valadka, dabar klebonaujantis Bežionyse, tais laikais turėjo reikalų su Žaliuoju Velniu.

Kameroje dar buvo poetas Paulius Drevinis, Lietuvos diplomatas Petras Klimas, prekybininkas iš Rokiškio Nekrošius, dvarininkas iš Lieplaukės Smilgevičius, jaunas poetas iš Rokiškio Jonas Mikšys, partizanas nuo Anykščių Gudeliauskas. Vėliau į mūsų kamerą pateko MGB lt. Šilius nuo Telšių (jie su MGB lt. Brazaičiu nužudė MGB majorą Petkevičių ir pagrobė KGB talkininkų sąrašus); kiek žinau, jis buvo sušaudytas. Trumpam buvo patekęs Lietuvos konsulas Charbine Jatulis. Gretimoje kameroje sėdėjo Tauro apygardos štabo viršininkas lt. Bacevičius, inžinierinio bataljono būrio vadas lt. Lukša, trumpai pabuvo Kazimieraičio rinktinės štabo bunkerio karys Platūkis. Už antros kameros sėdėjo Vokietijos karo atašė Lietuvai gen. maj. Justas.

„Pirmąją pagalbą“ man suteikė kun. Valadka: nusmaukęs kelnes, dėjo šaltus kompresus ant uodegos, o aš negalėjau nei atsisėsti, nei atsigulti. Taunys, pamatęs pajuodavusį ir ištinusį užpakalį, nusikeikė ir pasakė: „Na ką šitie svoločiai gali padaryti su žmogumi!“ Paskui, apsėdęs mane ratu, kad nepamatyty sargybinis, liepė nors pasirėmus ant kelių ir rankų pasnausti, nes, įspėjo, kad naktį vėl šauks tardyti.

Nutarimas areštui plk. Martavičiaus patvirtintas 1946.03.21, orderis suimti Nr. 216 išduotas kovo 22 d., o faktiškai mane išvežė į KGB kovo 19 d. Nutarime sakoma, kad V. Ašmenskas yra aktyvus nacionalistinės organizacijos dalyvis, vadovavęs ir vykdęs Kauno apygardos pogrindžio centro užduotis; nutarta jį areštuoti, įkalinti ir atlikti kratą.

Po pirmųjų tardymų kitas naktis į tardymą sargybiniai vėl, paėmę už pažastų, lėkė kaip vėjas koridoriais. Šįkart pristatė kvotų skyriaus viršininko pavaduotojui pulk. Kozlovui. Matyt, jam buvo papasakota apie vakarykštį tardymą. Vėliau sužinojau, kad šiame tardyme dalyvavo steno-grafistė. Aš, žinoma, kartočiau vakarykščius parodymus: kad S. Gorodeckis mane įtraukė į antitarybinę veiklą, kad sutikau kurti Kauno apygardoje (Kaune, Šakiuose, Vilkaviškyje, Marijampolėje, Lazdijuose, Alytuje) pogrindžio organizacijas bei karines gruputes ir jas sujungti į vieną centrą ir kad turėjau slapyvardį Skaistis. Išaiškėjo ryšys su Brazaičiu—Šepečiu (suimtas vasario mėn.), su S. Gorodeckiu ir J. Noreika (suimti kovo 15 ar 16 d.), su Tamuliu (suimtas vasario mėn.); jiems buvo žinoma, kad V. Smolenskasis — mano patikėtinis, kad turėjau pagrobti Eržvilko aerouoste lėktuvą. Tai pasakojo ir kiti suimtieji.

Kai mane stipriai sumušė, reikalaudami pasakyti, kas buvo numatytas Kauno apygardos štabo viršininku, pasakiau: „Jei jūs ir toliau mane taip mušite, aš būsiu priverstas sa-

kyti fiktyvias ar nekaltų žmonių pavardes“. Ir paminėjau B. Gylio pavardę, žinodamas, kad jis pasitraukęs į Vakarus, grįžo ir gyvena pakeitęs pavardę. Baigiant bylą, pagalvojau, kad B. Gylys, nors ir gyvendamas svetima pavarde, gali būti išryškintas ir nekaltai nukentėti, ir šį savo parodymą atšaukiau. Tik po 25 metų, grįžęs iš Sibiro į Lietuvą, susitikau B. Gylį (jis tebegyveno svetima pavarde) ir papasakojau jam šį epizodą. Jis nusijuokė: neseniai buvo iškviestas į KGB ir paklausas, ar nepažinojęs B. Gylio, nežinąs, kur jis gyvena dabar.“ Aš supratau, kuo tai kvepia, ir sakau: „Pažįstu gerai, o jis gyvena čia pat.“ Bet Lietuvoje jau pradėjo atšilti orai, ir mes taikiai išsiskyrėme“.

Kitose apklausose buvo ryškinamos atskirų veiksmų, įvykių organizacinės detalės, tikslinama Tautinės Tarybos sudėtis. Aš nieko jiems negalėjau pasakyti, nes nežinojau pavardžių. Žinojau tik direktyvų ir įsakymų, instrukcijų turinius (originalus jie paėmė areštų metu). Žinojau, kad LTT sekretorius — tai S. Gorodeckis—Radžiūnas, o LGPVV vad. J. Noreika — gen. Vėtra. Iš išleistos apžvalgos buvo žinoma, kad Rytų ir Vakarų karas neišvengiamas, todėl būtina sujungti visas pagrindines jėgas bendriems veiksmams. Kai kuriose ginkluotose grupuotėse atsirado savavaliautojų, kurie, prisidengę miškiniių vardu, ėmė plėšikauti. Todėl buvo reikalinga disciplina, kad be centro nebūtų imtasi represijų prieš atskirus gyventojus, asmenis. Tokių štabų būtų sukurta ne tik apygardose, bet ir apskrityse, valsčiuose.

Buvo manoma, kad, prasidėjus karui, reikia ruošti visuotiniam tautos sukilimui, iš anksto sukurti diversantų grupes; galutinis tikslas — nuversti tarybų valdžią. Gautas direktyvas, instrukcijas ir kitus centro dokumentus perduodavau per Smolenską, Brazaitį karinėms grupuotėms. Kreipimesi LTT ir VLGPPV

vardu į lietuvių tautą pabrėžta, kad visi tie, kurie dirba tarybinės valstybės labui, atsipeikėtų, o dirbantys baudžiamuosiuose organuose ir padedantys slopinti lietuviybę, iki 1946 m. balandžio 8 d. mestų savo praigaištingą veiklą.

KGB tardymo skyriaus viršininkas pulk. Kozlovas, 1946.04.06 peržiūrėjęs tardymo medžiagą ir turėdamas omeny, kad V. Ašmenskas, nusistatęs prieš Tarybų Lietuvos valstybinę tvarką ir įstojęs į nacionalistinę pagrindžio organizaciją, pasivadinusią Lietuvių Tautine Taryba ir turinčią Lietuvos Ginkluotųjų pajėgų Vyriausiąją Vadovybę, jų įsakymu ėmė organizuoti Kaune apygardos LGPVV štabą, verbuoti į minimą antivalstybinę organizaciją narius ir jungti visas nacionalistines pagrindžio organizacijas bei karines grupuotes apskrityse Kauno apygardoje ir kitur, kad ginkluotu būdu su Anglijos, JAV pagalba atstatytų Lietuvoje buržuazinę tvarką, nutarė: vadovaujantis RTFSR BK 128 ir 129 straipsniais, patraukti V. Ašmenską atsakomybėn pagal 58-1a ir 58-11 straipsnius ir su tuo supažindinti kaltinamąjį, jam pasirašant. Pasirašė tardymo skyriaus viršininkas pulk. Kozlovas.

Tuoju buvau su nutarimu supažindintas ir, žinoma, paprašytas pasirašyti, kad prisipažįstu kaltas pagal visus kaltinimus. Tardytojas klausė, kokiais keliais LTT manė susisiekti su Anglija ir kodėl su Anglija. S. Gorodeckio nuomone, LTT atstovas turėtų vykti į Lenkiją ir ten susitikti su giminingomis organizacijomis ir tik po to su jų (t. y. lenkų) pagalba užmegzti ryšius su Anglija, nes Lenkija, be kita ko, turi savą Anderso armiją; jų organizacijos Anglijoje susitiktų su mūsų tautiniais komitetais. Tad į užsienį pirmiausiai reikia persiųsti Atsišaukimą į pasaulio tautas.

J. Noreikos prašymu, parūpinau 100 lapų rotacinio popieriaus. Tardytojui paaiškinau, kad jį radau savo

PETRAS MASIULIS

P. Masiulis

namo palėpėje, nes name vokiečių okupacijos metais buvo apsistojusios vokiečių policijos tarnybos. Patikėjo. S. Gorodeckis prašė, kad aš, būdamas Klaipėdoje, susitikčiau su Viešvilės lentpjūvės (karo metu sudegė) direktoriumi Tamuliu. Tai buvo didžiausia lentpjūvė Lietuvoje. Susitikę Klaipėdoje, abu aptarėme, kaip galima būtų pagrobti lėktuvą iš Eržvilko aerodromo, be to, papasakojau gandą, kad anglai išmetę desantą. Susitarėme ir dėl ryšininko kandidatūros (Izidorius Bergas iš Tauragės).

Stasys prašė pamėginti sujungti pagrindį Klaipėdos kraštą. Tai įvykdyti nespėjau. Mano antrininku Stasys galėjo laikyti V. Smolenską, kuris dirbo Kauno Jaunimo teatre. Aš su Vaclovu buvau pažįstamas nuo 1934 m. Gyvenau viename name su jo seserimi Onute, o Vacys dažnai ją aplankydamas. Smolenskas buvo aktyvus šaulys, dirbo karo ligoninėje, palaikė ryšius su Lazdijų krašto partizanais. 1946 m. ne kartą buvome susitikę ir dalijęsi nuomonėmis apie įvykius. Susitarėm dėl bendradarbiavimo pagrindyje. Jis pasirinko slapyvardį Trakas. Prisipažino galįs spausdinti nelegalios literatūros lapelius. Aš jam perdaviau direktyvas ir įsakymus. Kadangi ir Smolenskas, ir Tamulis buvo susiję su kitais asmenimis, juos iš mūsų bylos išbraukė. Iš Vaclovo padėjėjo girdėjau, kad jis Šiaurėje pasikorė. Mano bylos pradžioje buvo paminėta Kavaliausko pavardė, bet aš parodymus atšaukiau ir Kavaliauską paleido į laisvę. Vėliau jis buvo išvežtas. Grįžęs dirbo Lietuvos valst. archyve.

Mano byloje minimas Brazaitis—Sepetys. Su juo susipažinau būdamas tėviškėje prieš pat pasitraukiant vokiečiams, jis buvo sustojęs pas mus. 1946 m. Sepetys mane susirado Kaune. Jis papasakojo apie tėviškos partizanų veiklą. Iš jo sužinojau apie Abramavičiaus žuvimą. Jam papasakojau apie Vilniuje sukurtą centrą. Dar prieš savo areštą sužinojau, kad jis suimtas.

Pulkininkas leitenantas Petras Masiulis gimė 1894.09.24 Panevėžio apskrities Seduvos valsčiaus Prastavonių kaime. 1914 m. jis baigė Šiaulių gimnazijos 4 klases ir įstojo į Peterburgo Elektrotechnikos institutą, kur 1916.01.31 antro kurso studentas buvo mobilizuotas į Rusijos kariuomenę ir paskirtas Tifliso karo mokyklą. 1916 m. spalio 11 d., baigus sutrumpintą penkių mėnesių kursą, jam suteiktas praporščiko laipsnis, 1917.05.01 pakeltas podporučiku, 1917.09.12 baigė pagreintą radijo telegrafijos kursą. 1918.01.28 paskirtas 4-osios bazės radijo stoties viršininko pavaduotoju.

1918.05.31 paleistas iš kariuomenės, P. Masiulis vadovavo grupei karių, grįžtančių į Lietuvą. Įstojo į Rygos aukštesniąją technikos mokyklą, kur mokėsi tik vieną semestrą. 1919.02.24 buvo mobilizuotas į Lietuvos armiją, dalyvavo kovose su bermontininkais. 1919—23 m. paskirtas centrinės Lietuvos radijo stoties

viršininku Kaune. 1920.04.21 jam suteiktas vyr. ltn. laipsnis, 1920.04.21 pakeltas kapitonu. 1923 m. Berlyne stažavosi firmos „Telefunken“ dirbtuvėse. 1923—27 m. vadovavo radijo kuopai prie Elektrotechnikos bataliono. 1925.05.15 pakeltas majoru.

1927—30 metais P. Masiulis mokėsi aukštuosiuose karininkų kursuose prie Lietuvos kariuomenės Generalinio štabo. 1931.04.15 baigė. V. D. karininkų kursų technikos skyriaus III laidą. 1931.12.22 pakeltas pulkininku leitenantu. 1932.01.07 perkeltas į Karo technikos tiekimo skyrių ir paskirtas priėmimo komisijos pirmininku. 1939.40 m. jis — techninio aprūpinimo skyriaus prie Generalinio štabo viršininkas, kurį laiką ėjo karo technikos tiekimo skyriaus viršininko pareigas.

1940—41 m., likvidavus Lietuvos kariuomenę, panaikinus technikos tiekimo skyrių ir reorganizavus 29 Lietuvos šaulių korpusą, P. Masiulis dirbo technikos tiekimo viršininku prie korpuso štabo. 1928.05.15 apdovanotas Lietuvos Nepriklausomybės 10-čio medaliu. 1930.09.04 už ypatingus nuopelnus apdovanotas 5-ojo laipsnio Vytauto Didžiojo ordinu.

Kaip radijo specialistas ir technikos turto komisijos pirmininkas, P. Masiulis 1930—31 m. buvo tris kartus komandiruotas į Vokietiją, kartą — į Šveicariją, 1932—36 m. — šešis kartus į Angliją, keturis kartus — į Svediją, 1937 m. — į Čekoslovakiją. Tais pačiais metais lankėsi Vokietijoje, Prancūzijoje, Anglijoje, Švedijoje. Komandiruočių tikslas — parinkti geriausią techniką, kuri būtų tinkamiausia mūsų sąlygoms, bei pirkti nupirktą techniką: Anglijoje — tanketes ir radijo stotis, Čekoslovakijoje — tankus, Vokietijoje — telefon kabelius.

Petro Masiulio pareigos 29-ajame šaulių korpuse — aprūpinti autotransportą benzinu ir tepalais, laiku remontuoti šarvuotas mašinas. Jam buvo pavaldūs divizijų, pulkų technikos aprūpinimo viršininkai. Dėl de-

talių trūkumo automašinos nebuvo remontuojamos ir todėl, prasidėjus karui, pritrūko transporto. Korpuso pavaduotojas generolas majoras Razanovas, kuris buvo įsakęs pasiruošti evakuacijai, pats nepasirodė.

Įdomi detalė: birželio 23 d. tas pats Razanovas įsakė parūpinti korpusui šaudmenų kovoms prie Paluknio. P. Masiulis su garnizono adjutantų sulaikė 20-ties automašinų koloną, kuri turėjo atvažiuoti į štabą ir gauti nurodymą paimti šaudmenis. Nurodymą perdavė per ūkio dalies karį, tačiau automašinos išlakstė.

Antrasis pasaulinis karas Vilniuje užklupo netikėtai. P. Masiulis buvo paliktas kontroliuoti šaulių korpuso apsaugą. Pagrindinės korpuso pajėgos buvo išsiųstos į Pabradės ir Valkininkų karo poligonus. P. Masiulis nemanė trauktis kartu su rusų kariuomene. Pasirodžius vokiečių kariuomenei, birželio 24 d. P. Masiulį paėmė į nelaisvę, bet greitai paleido. S. Žakevičiaus kvietimu jis įsitraukė į Vilniaus komiteto veiklą ir čia dirbo iki liepos 30 d.

1941 m. rugpjūčio 1 d. P. Masiulis buvo paskirtas Vilniaus Statybos tresto direktoriaus pavaduotoju, o nuo rugsėjo 1 d. — direktoriumi. 1943 m. vokiečiai areštavo Lietuvos inteligentijos atstovus, tarp jų pateko ir pulk. ltn. P. Masiulis. Etapais vežami per Kauną, Tilžę, jie pateko į Štuthofio lagerį, kur išbuvo iki 1945 m. sausio 26 d. Raudonajai armijai veržiantis gilyn į Vokietiją, vokiečiai mėgino kalinius evakuoti į Vokietiją, bet nespėjo.

Pomeranijoje P. Masiulis pabėgo iš varomos rikiuotės ir pateko rusams, kurie jį pasiuntė į Gardiną — filtracijos lagerį, po to pasiuntė į demobilizacijos diviziją Baškirijos ATSR, kur, išbuvęs nuo 1945.06.22 iki 1945.11.15, jį demobilizavo, jis grįžo į Vilnių, Liejyklos g. 9—6 pas savo šeimą. Vilniuje P. Masiulį aplankė buvęs Štuthofio kalinys J. No-reika, kuris spėjo įsidarbinti Mokslų Akademijoje juriskonsultu.

1946.07.26 generolas Jefimovas patvirtino nutarimą suimti P. Masiulį (orderis areštui 07.29, Nr. 379), kaip įvykdžiusį nusikaltimus pagal BK 58-1a ir 58-11 straipsnius. P. Masiulis buvo kaltinamas, kad 1946 m. pradžioje, J. Noreika, būdamas pas jį svečiuose, perdavęs jam siuntinį — keletą spausdintų instrukcijų, kurias šis turėjo perduoti Panevėžio apskrities partizanams. Kaltinimai gindžiami tuo, jog „sūnus Tadas patvirtino faktą, kad instrukcijos pasirašytos štabo ir tas instrukcijas skaitė brolis Jurgis“. P. Masiulis pabrėžė, kad tokio fakto nebuvo, ir sūnaus parodymus atmetė.

Tada tardytojas pateikė J. Noreikos parodymus: „P. Masiuliui aš įteikiau direktyvą Nr. 7 ir įsakymus Nr. 1, 2, išleistus LTT ir pasirašytus gen. Vėtros.“ P. Masiulis ir paneigė J. Noreikos parodymus, pabrėždamas: „Aš jokių lapelių negavau“ (1946.07.25 apklausos protokolas). Kaip anksčiau pažymėjau, orderis P. Masiulio areštui buvo išduotas liepos 26 d. Vadinasi, jį suėmė anksčiau — atrodo, liepos 22 d., t. y. kai buvo padaryta asmeninė krata ir surengta pirmoji apklausa. Visur klasta ir apgaulė — dokumentai tai patvirtina.

P. Masiulį kaltino, kad jis nepasitraukė, o pasiliko tarnauti vokiečiams. Savo parodymuose rugpjūčio 7 d. suimtas išsiskini, kad dėl detalių mašinoms stokos autotransporto trūko. Siek tiek geresnė padėtis buvo su lengvaisiais automobiliais. P. Masiulis aiškino: „Gen. Gerulaičio pavedimu turėjau kontroliuoti štabo korpusų apsaugą, o mano pavaduotojas Grincevičius dingo.“

1946.08.18 MGB, peržiūrėjusi P. Masiulio kaltinamąją medžiagą, nustatė, kad P. Masiulis, būdamas 29-ojo lietuvių šaulių pulko techninio tiekimo viršininku ir nelegalios organizacijos — Lietuvių Aktyvistų Fronto — dalyvis, 1941 m. birželio 21 d. perėjo į vokiečių pusę, tapo aktyviu Vilniaus aktyvistų komiteto dalyviu, vėliau dirbo Vilniaus Statybos tresto

direktoriumi. Po karo vėl įstojo į nelegalią politinę organizaciją ir vykdė jos uždavinius. Nutarė: patraukti P. Masiulį baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 58-1b, 58-3, 58-11 straipsnius.

Pateikus šį kaltinimą, P. Masiulis gynėsi. Jis pareiškė: „Aš niekada nedalyvavau vokiečių karinėje organizacijoje, buvau tik belaisvis. Vokiečiai paleido mane namo, o p. Žakevičius pasiūlė dirbti Vilniaus komitete atstovu kariniams reikalams, vėliau dirbau Vilniaus Statybos treste. Dalyvavimą nelegalioje organizacijoje aš kategoriškai neigiu“. „Aš nebuvau LAF-o narys, nes tokio nebuvo, aš dirbau Vilniaus komitete, kuris palaikė tvarką mieste, aprūpindavo maisto produktais, jo tikslas — padėti gyventojams.“

P. Masiulis sakė susitikdavęs su J. Noreika, kaip ir su kitais Stuthofio kaliniais. Prisimindami praeitį, jie patikslindavę kai kurias detales, o jokių dokumentų iš Noreikos negavęs — jų nebuvo. Tardytojas Lavrentjevas rugpjūčio 19 d. apklausoje vėl užpuolė P. Masiulį: „Jūs meluojate! Jūsų žmona Marcelė tvirtina, kad jūs gavote iš J. Noreikos direktyvas!“ Vis dėlto tardytojai nusileido: kaltinimą pagal 58-3 str. nutarė išbraukti.

P. Masiulis ir toliau, nepaisydamas sūnaus ir žmonos parodymų jo nenaudai, gynėsi. Tik akistatoje su žmona buvo priverstas prisipažinti, kad gavo iš J. Noreikos antitarybinių dokumentų perdavimui į Panevėžio apskritį. Kodėl anksčiau parodymuose ir akistatoje su Noreika ir sūnumi Tadu prieštaravo? Aiškino, kad tai darė gelbėdamas šeimą: nenorėjo įtraukti jų į antitarybinę veiklą. Tačiau jis pareiškė tų dokumentų neskaitęs, jų turinys jam nežinomas; pasitaręs su žmona, dokumentus sudeginęs. Apie tai pasakė sūnui Tadiui, sūnaus Jurgio tuo metu nebuvo namuose. Noreika prašė nuvežti į kaimą todėl, kad žinojo, jog jis važiuojas ten atsivežti maisto produktų.

P. Masiulis iš tikrųjų buvo nu-

važiuojo į kaimą, išbuvo ten penkias dienas, susitiko su kaimynais. Ir kaip tokiais atvejais būdavo, visus juos ištrėmė į Sibirą. Už ką? Už tai, kad kalbėjosi su P. Masiuliu, nes šis vis dėlto buvo nuteistas kartu su kitais 10 m. laisvės atėmimo ir 5 m. tremties.

Po Lukiškių kalėjimo man teko kartu su juo, jo sūnumi Tadu ir S. Gorodeckiu pabūti Rasų lageryje ir dirbti „Elfos“ gamyklos statybose. P. Masiulis buvo mano brigados padėjėjas. Šis gero, ramaus charakterio vyras pasakodavo, kaip kaliniai dirbdavo Vokietijoje. Čia P. Masiulis rašydavo atliktų darbų pažymą, neapsieidamas be prirašymų (aš tik aprašydavau atliktus darbus, nurodydavau jų apimtį, o P. Masiulis savo nuožiūra apimtį dar padidindavo, kad kaliniai gautų geresnės duonos kąsnį). Kartą inžinierius Levinas, „Elfos“ gamyklos civilinės aikštelės viršininkas, tai pastebėjęs, man ir P. Masiuliui „atskaitė pamokslą“. Vėliau su P. Masiuliu susitikau lageriuose, kur, be jo, buvo net keturi Lietuvos kariuomenės pulkininkai: Jasulaitis, Sidzikauskas, Sakmanas. P. Masiulis dirbo medžio džiovyklos laboratorijoje, kur vyriausias technologas buvo žinomas inžinierius Juozas Čepaitis.

1957 m., grįžęs į Lietuvą, aplankiau sergantį P. Masiulį Kaune. Kančiamas vėžio, jis leido paskutines savo gyvenimo dienas.

Zemės kauburėlis Kaune, Panevėžės kapinėse, primins praeiviui: čia ilsisi pulk. lttn. P. Masiulis, paaukojęs jaunystę už tėvynės laisvę.

TADAS MASIULIS

Tadas Masiulis gimė 1924 m. sausio 17 d. 1934–40 m. mokėsi Kaune, M. Pečkauskaitės gimnazijoje, 1940–41 m. — Vilniaus gimnazijoje. 1941–43 m. Vilniaus universitete studijavo fiziką. Nuo 1943.03 iki 1944 m. dirbo gaisrininkų komandoje. 1944 metų pabaigoje įstojo į VVU III kursą, tuo

T. Masiulis

pat metu dirbo Fizikos-matematikos fakultete laborantu.

Tėvai turėjo 23 ha ūkį Šeduvos rajone. Tėvas — Lietuvos kariuomenės pulkininkas leitenantas, motina — namų šeimininkė, brolis Jurgis — radiotechnikas.

Tadas Masiulis 1946.05.31 buvo suimtas, įkalintas KGB kalėjime Vilniuje. 1946.11.20–22 nuteistas pagal 58-1a ir 58-11 straipsnius 8 metams laisvės atėmimo. 1946.06.13 nutarime areštuoti (tvirtino gen. Jefimovas) nurodyta, kad „Tadas Masiulis yra priešiško tarybinei santvarkai nusistatymo, bendravo su Kazimieraičio partizanų grupės dalyviu Z. Šerkšnu, kuris pavedė jam platinti antitarybinės Kazimieraičio partizanų grupės išleistus lapelius. Tadas Masiulis su pažindino Z. Šerkšną su J. Noreika, kurio iniciatyva Vilniuje sukurtas „centras — Lietuvių Tautinė Taryba. J. Noreika teikė T. Masiuliui direktyvas, kad jis persiųstų jas Panevėžio apskrities partizanams.“

Ta pačia data byloje yra ir nutarimas parinkti kardomąją priemonę

bei išduotas orderis areštui (Nr. 241). Apklausos protokolas rašytas suėmimo dieną — gegužės 31-ąją, orderis areštui išrašytas birželio 13 d.

T. Masiulis tardytojui aiškino, kad arešto priežastis jam nežinoma, nes jokioje antitarybinėje veikloje nedalyvavęs. Į tardytojo klausimą, ar pažinojęs Z. Serkšnį, atsakė, kad pažįsta, nes iki 1940 m. kartu mokėsi Kauno gimnazijoje, o po to jo nematęs iki 1945 m. gruodžio mėn. Serkšnas, sužinojęs, kad Tadas dirba VDU fizikos laboratorijoje, pats jį suradęs. Serkšnas sakė, kad po karo ilgą laiką slapstėsi ir, gavęs fiktyvius dokumentus Zigmo Laukaitio vardu, įsidarbino Dieveniškų kaime. Pas Masiulius Serkšnas buvo užėjęs du kartus. Pirmą kartą į jų butą buvo atėjęs su Valentukaičiu, jie pasikalbėję. T. Masiulis supažindino Serkšnį su J. Noreika, pristatydamas kaip Laukaitį. Tėvas su J. Noreika buvo artimai pažįstami, nes kartu sėdėjo Stuthofo lageryje.

Vėliau savo parodymuose T. Masiulis paminėjo, kad J. Noreika domėjosi, ar kas nors nepažįsta žmonių, kurie palaikė ir palaiko ryšius su partizanais. Aš tada pagalvojau, sako Masiulis, kad Zigmas Serkšnas galėtų būti reikalingas Jonui Noreikai: buvęs kurį laiką pas partizanus, pažįsta jų veiklą. Praėjus 3—4 dienoms po pirmojo mūsų susitikimo, — pasakė Tadas, — su Serkšnu nuėjome į Mokslų Akademiją, aš jį pristačiau Noreikai ir išėjau iš kabineto. Prieš man įeinant į Noreikos kabinetą, Serkšnas padavė „Laisvės varpą“, leidžiamą Dzūkų partizanų.

Toliau T. Masiulis pasakoja: „Kitą kartą Laukaitis pas mus paliko dokumentus (tėvo nebuvo namuose) Panevėžio partizanams, kuriuos neva skaitė brolis Jurgis, ir pasakė, kad jie pasirašyti kažkokio štabo. Motina tuos dokumentus sudegino.“ Į tardytojo klausimą, kodėl tėvas turėjo perduoti Panevėžiui, Masiulis atsakė, kad Noreika iš tėvo pasakojimų žinojo, jog tėvas ruošiasi važiuoti į ūkį

Panevėžio apskr. parsivežti maisto produktų ir tikėjosi, kad atliks uždavinį. Tėvas nėra kalbėjęs apie ryšius su partizanais Panevėžio apskrity.

Pateikiant kaltinimą, Tadas Masiulis turėjo prisipažinti, kad Laukaitis jam pasisakė buvęs Kazimieraičio partizanų eilėse, vėliau pasidaręs fiktyvius dokumentus Laukaitio vardu ir legalizavęsis. Antrame susitikime Laukaitis perdavė „Laisvės varpą“, kurį spausdino Kazimieraičio partizanai.

„Kartą J. Noreika sūnaus paklausė, ar žino ką nors tėvas apie partizanus. Tėvas nutylėjo, o aš įsiterpęs pasakiau, kad žinau tokį žmogų (turėjau minty Laukaitį). Mes neklasėme Noreikos, kam jam reikalingas tas žmogus.

1946 m. kovo mėn. pas mus buvo užėjęs J. Noreika ir paliko dokumentus, kuriuos reikėjo perduoti Panevėžio partizanams. Minėtus dokumentus-instrukcijas neva skaitė brolis Jurgis, ir po to motina sudegino. Tada aš supratau, kad Noreika dirba pogrindyje. Noreikai nesakiau, kad turiu ryšį su partizanais Panevėžio apskr.

Aš maniau, kad nors Laukaitis šiuo metu ir nepartizanavo, bet jis galėjo rasti būdų užmegzti ryšį. Vėliau Serkšnas prisipažino, kad pirmą kartą (1945.12.05) atėjo kartu su Valentukevičiumi, kuris su T. Masiuliu buvo pažįstamas nuo 1940 m., kai mokėsi vidurinėje mokykloje. 1945 m. netikėtai T. Masiulį sutiko knygyne Gedimino prospekte ir sužinojo, kad jis dirba Marcinkonyse mokytoju.“

1946.07.05 Serkšnas patvirtino tardytojui, kad praėjusių metų gruodyje susitiko T. Masiulio bute. Radęs motiną, su ja kalbėjo. Po dviejų savaičių antrame susitikime Serkšnas papasakojo T. Masiuliui, kad jis yra buvęs miške, pakeitęs pavardę ir kad dzūkų partizanai leidžia laikraštį „Laisvės varpas“. Jo brolis Jurgis buvo kitame kambaryje ir pokalbio negirdėjo. Trečią kartą — gruodžio gale — T. Masiulis pasakė, kad su

Serkšnu nori susitikti J. Noreika. Po 3—4 dienų Šerkšnas atėjo pas Masiulį ir kartu nuėjo pas J. Noreiką, pristatydamas jį kaip žmogų, kurį jis norėjo matyti.

1946 m. sausio pradžioje buvo dar kartą atėjęs su Kęstučiu Valentukevičiumi.

Vėliau Šerkšnas buvo nuėjęs su Petrausku — areštuotu už antitarybinę veiklą. Ir Šerkšnas, ir Noreika, norėdami lengvinti kaltinimus, sakė, kad T. Masiulis nesiekė įsitraukti į pogrindį.

Apklausa 1946.07.10. Petras Averka neprisipažino esąs pažįstamas su T. Masiuliu. Tardytojas atkakliai klausia: „Kur vaikščiojote kartu su Šerkšnu?“ Averka nurodo merginą — Rožę Bakanauskaitę, gyv. Gedimino gatvėje. Tai tardytojo nepatenkino. Averka pridūrė, kad jie buvo dar kažkur užėję — į pastatą Liejyklos gatvėje, jo numerio neatsimena. „Kaip atrodo žmogus, kuris įsileido?“ „Žymių neatsimenu, susitikimas buvo trumpas“, — atsako Averka. Tardytojo paklaustas, ar pažįsta Petrauską, Averka atsako susipažinęs neseniai, jo pavardę sužinojęs tik kai sutiko kalėjime.

Prie Tado Masiulio bylos pridėti Šerkšno—Laukaičio parodymai, kur jis aiškinasi tardytojui, kad Masiulio politiniai įsitikinimai jam nežinomi (o juk jie buvo artimi klasės draugai). Šerkšnas smulkiau nepasakojęs apie dzūkų partizanų veiklą, nesakęs ir slapyvardžio, taip pat nepasidalijęs susitikimo su Noreika įspūdžiais. Kategoriskai neigė T. Masiulio bendradarbiavimą su „mirtininkų“ grupe. Visa tai turėjo palengvinti kaltinimus T. Masiuliui, tačiau teismo nuosprendis buvo griežtas: 8 metai laisvės atėmimo ir 4 metai tremties.

Po karo tribunolo teismo visi kartu buvome pervežti į Lukiškių kalėjimą. Ten išbuvome, kol atėjo TSRS Karo tribunolo patvirtintas nuosprendis. Etapu buvome perkelti į lagerį Rasose. Žinojome, kad atvažiavo komisija, kuri verbuoja statybininkus.

T. Masiuliui pasiūliau per pusvalandį „įsigyti“ armuotojo specialybę. Greitai supažindinau jį su betono armatūra ir gelžbetonio pagrindais bei technologija. Ar galima per tokį trumpą laiką suspėti paruošti? Bet Tadas — IV kurso fizikas — paklaustas komisijos, kokias funkcijas atlieka armatūra, nemiksėdamas atsakė: atlieka tempiamų jėgų funkcijas — ir buvo paskirtas armuotoju į „Elfos“ statybas. Iš Rusų Tadas perkeliamas į Palemono plytinę, o 1948 m. su politiniais „nusikaltėliais“ išvežamas į Mordoviją — lagerin. Ten mes patekome trise — aš, Tadas ir jo tėvas pulkininkas Masiulis.

JULIJA LOZORAITYTĖ- VAICEKAUSKIENĖ

Gimė 1897 m. Tėvas — Motiejus Lozoraitis, advokatas, mirė 1907 m., motina — 1945 m. J. Lozoraitytė 1915—1918 m. gyveno Voroneže, ten baigė gimnaziją, 1918 m. mokėsi Maskvoje, Pedagoginiuose Tichomirovo kursuose, 1920 m. ištėkėjo už Jurgio Vaicekausko, kuris dirbo „Pieno centre“ agronomu. 1930 m. baigė Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakultetą. 1919—1922 m. dirbo sekretore Finansų ministerijoje, taupomosių kasose; 1920—1923 m. sekretore Žemės ūkio valdyboje, 1930 m. vienuolika mėnesių dirbo Apygardos teisme, civiliniame skyriuje. Po vyro mirties, nuo 1933 m. dirba „Vyriausybės žinių“ redakcijoje, 1934—35 m. — „Vyriausybės žinių“ antrosios dalies redaktorė-korespondentė; 1935—1940 m. — Užsienio reikalų ministerijos konsulinio skyriaus sekretorė. Nuo 1940 m. iki arešto — kovo 20 dienos — Mokslų Akademijos vyr. laborantė.

Nutarimas suimti J. Vaicekauskienę ir orderis Nr. 266 areštui pasirašyti kovo 31 d. Pirmoje apklausoje kovo mėn. 28 d. Julija dalyvavimą antitarybinėje veikloje neigė. Prisipažino, kad kovo 10 d. pas ją atėjo Ona Poškienė, dirbanti Mokslų Akademijoje nuo praėjusių metų lapkričio

J. Vaicekauskienė

mėn., ir paprašė išversti į prancūzų kalbą slapta atsišaukimą. Po to Poškienė jai parodė „Lietuvių tautos atsišaukimo į viso pasaulio tautas“ tekstą prancūzų kalba ir paprašė pakoreguoti jį. Perskaičiusi teksto pavadinimą, Julija pareiškė, kad vertimas į prancūzų kalbą blogas, pati ji vertimą pataisyti atsisakė ir pasiūlė versti į anglų kalbą. Tokį vertimą galėtų atlikti jos pažįstamas, dėstantis anglų kalbą Vilniaus pedagoginiame institute, buvęs Lietuvos pasiuntinys Anglijoje darbuotojas E. Laucevičius, kurį ji žinojo esantį patriotu ir politiku: raudonajai armijai okupavus Lietuvą, jis pareiškė — „Viskas yra laikinas dalykas. Karui pasibaigus ir pasirašius taikos sutartį, Lietuva vėl atgaus Nepriklausomybę“. Julija nežinojo, ar tą atsišaukimą Laucevičius išvertė.

Tardytojui paklausus apie Poškienę, atsakė, kad ji nežinojusi, jog Poškienė užsiima antitarybine veikla, bet iš minėto atsišaukimo galima spėti jos ryšį su nacionalistine antitarybine veikla. „Kodėl Poškienė pa-

sirinko mane? Manim pasitikėjo, matyt, todėl, kad manė, jog aš nepatenkinta tarybine valdžia, o susidarė jai toks įspūdis, kai pasakiau Laucevičiaus žodžius: „Taikos konferencijoje nugalėtojai spręs mūsų likimą buržuazinės demokratinės Lietuvos naudai“.

Vaicekauskienei Laucevičius buvo pažįstamas nuo 1938 m., kai kartu dirbo Užsienio reikalų ministerijoje. Tuo laiku Edmundas buvo protokolinio skyriaus sekretoriumi, vėliau buvo pasiųstas į Londoną, Lietuvos pasiuntinybę. Juo galima pasitikėti, o ir anglų kalbą moka geriau negu kas kitas. Žodį „pasitikėti“ reikia suprasti taip: Laucevičius nepatenkintas tarybine valdžia ir nepraranda vilties sulaukti Lietuvos laisvės, yra Poškienės vienmintis. Čia aiškiai matyti, kad paskutinį sakinį rezgė pats tardytojas.

Julija tardytojui pabrėžė, kad apie atsišaukimą bei jo turinį ji niekam nesakė ir niekam nepranešė, o tai jau lengvinanti aplinkybė. Prieš išeidama Poškienė atsišaukimą pasiėmė. Paašikėjo, kad Laucevičius su O. Poškienė pažįstamas nuo Šiaulių gimnazijos laikų.

1946 m. balandžio 11 d. tardytojas Salovovas, peržiūrėjęs Julijos Vaicekauskienės bylą Nr. 7246 ir turėdamas galvoje, kad ji puikiai supranta, jog yra antitarybiškai nusiteikusi, žino visus aktyvius nacionalistinio pogrindžio kontrrevoliucinės organizacijos narius, buvo rekomenduota versti antitarybinį atsišaukimą, skirtą užsieniui, į prancūzų, o vėliau į anglų kalbą, pasiūlė pažįstamą patikimą vertėją, apkaltino Vaicekauskienę pagal Baudž. kodekso 17-58-1a ir 58-11 straipsnius. Nutarimą patvirtino Rozauskas — KGB kvotų skyriaus viršininkas.

To pakako, kad Julija Vaicekauskienė būtų Vilniaus garnizono karo tribunolo teisiama kaip politinė nusikaltėlė. Ir vis dėlto tribunolas, kaltinamajai išsėdėjus aštuonis mėnesius, nuteisė ją 4 metams lygtinai.

Po teismo proceso Vaicekauskienę paleido. 1947.01.09 TSRS Karo tribunolas Vilniaus garnizono nutarimą paliko galioti.

1989 m. TSRS prokuratūra kreipėsi į Karo kolegijos Vyr. Teismą, prašydama nutraukti bylą prieš Vaicekauskienę ir K. Borutą. TSRS Aukščiausiojo teismo Karo kolegija 1947.01.08 peržiūrėję K. Borutos ir Julijos Vaicekauskienės bylą, nutarė ją sustabdyti, neradę nusikaltimo.

KAZYS BORUTA

K. Boruta

Kazys Boruta gimė 1908 m. sausio 6 d. Kūlokų kaime (Liudvinavo valsč., Marijampolės apskr.). Tėvai turėjo 50 ha ūkį. Tėvas Kazys mirė 1945 m., motina Marija Borutienė, žmona Jadvyga Ciurlionytė, duktė Eglė, g. 1933 m., gyvena Olandų g. 5—1, brolis Petras Boruta — Kūlokų kaime.

K. Boruta 1924 m. baigė Marijampolės mokytojų seminariją ir įstojo į Kauno universiteto Humanitarnių mokslų fakultetą. Baigęs du kursus (tarybinėje enciklopedijoje rašo,

kad 1925 m. iš universiteto pašalintas už protestą prieš mirties bausmės įstatymą ir, bijodamas arešto, 1927 m. išvažiavo į Rygą), 1926 m. išvažiavo studijuoti į Vieną, kur 1930 m. baigė visą kursą, po to — į Berlyną, kur gilino žinias bibliotekose. Grįžęs į Lietuvą, iki 1945 m. vertėsi rašymu — literatūra.

Boruta savo parodymuose 1946 m. sako, kad buržuaziniais laikais buvo represuotas kelis kartus: pirmą — 1925 m. už vadovavimą mitingui, surengtam studentų socialistų „aušrininkų“ (jį areštavo kartu su kitais 7 studentais; išbuvo kalėjime mėnesį). Antrą kartą — 1927 m. Telšiuose — buvo įtartas dalyvavęs sąmokslu prieš Smetonos valdžią, po mėnesio, pasiūlius išvažiuoti iš Lietuvos, išvyko į Vieną. Trečią kartą — 1933 m. — Boruta buvo areštuotas už antifašistinius eilėraščius ir išbuvo kalėjime iki 1938 metų. Šį kartą jis buvo kaltinamas dalyvavimu eserų partijoje ir tuo, kad 1929 m. jų laikraštyje buvo išspausdintos antifašistinės eilės.

1933 m. K. Boruta sėdėjo Kauno, vėliau Marijampolės kalėjime kartu su Todesu (žinomu KGB vadovu), Marijampolėje — su eserų Jonu Lukoševičiumi (tarybiniais laikais jis dirbo Valstybinėje plano komisijoje). Kalėjime K. Boruta su bolševikais nesusidėjo, nors nesantaikos irgi nebuvo. Kaziui priekaištauta, kad bolševikai jį kalėjime boikotavę, tai, pasak K. Borutos, netiesa. Partijoms jis nepriklausė, 1924—30 m. dalyvavo studentų socialistų „aušrininkų“ organizacijoje, turėjo pažinčių su įvairių partijų žmonėmis. Save laikė socialistu eserų.

Kazys Boruta 1931 m. prisidėjo steigiant žurnalą „Trečias Frontas“, 1932 m. redagavo literatūros almanachą „Darbas“, 1940 m. — žurnalą „Dienovidis“. Eilėraščius pradėjo rašyti dar 1923 m. 1927 m. išspausdintas eilėraščių rinkinys „Kryžiai Lietuva“, 1934 m. — „Duona kasdieninė“, 1938 m. pasirodė romanas

„Mediniai stebuklai“, o 1945 m. — „Baltaragio malūnas“. Be to, išvertė kitų kūrinių.

1940 m., įsteigus Mokslų Akademiją, K. Boruta dirba jos sekretorium, 1941—1944 m. — muziejaus asistentu. Po 1944 m. — Mokslų Akademijoje Lituanistikos muziejaus direktorius.

K. Boruta buvo sulaikytas O. Poškienės bute (pasaloje) Giedraičių g. 10—1. Su O. Poškienne susipažinęs 1931 m. per literatūrinę veiklą, kai ji buvo studentė. Pažinojo ją kaip artimą jaunimo kairiųjų pažiūrų aktyvistę. 1945 m. Poškiennei persikėlus į Vilnių, juodu susitikdavo dažnai, bent dukart per mėnesį, nes Mokslų Akademijoje buvo bendradarbiai, be to, juos siejo sena draugystė ir ta pati profesija.

Susitikęs O. Poškienę 1945 m. rudens Vilniuje, K. Boruta pastebėjo, kad ji jau nebeturi aiškių pažiūrų į gyvenimą. Kalbėdama su Kaziu, ji kartais teigiamai vertindavo tarybinę valdžią dėl kultūrinių ryšių plėtimo, o kartais rodė priešikumą ir valdžiai, ir bolševikams. Ji labai sunkiai išgyveno savo draugo Petro Navicko (Šiaulių laikraščio „Raudonoji žvaigždė“ redaktoriaus, kuris kartu buvo ir LLA narys) areštą. Po teismo O. Poškienės pasipiktinimas tarybine valdžia padidėjo ir tai atsiskleidė jos antitarybiniame pareiškime, bet, anot K. Borutos, tai buvo ne pažiūros, o jos nuotaikos pasireiškimas.

Kartą, sakė Boruta, apsilankiau jos bute, o ji man paskaitė antitarybinio turinio tekstą apie tarybines represijas, apie balsavimą į TSRS Aukščiausiąją tarybą ir kt. Boruta, ją nutraukęs, pasakė: „Tai yra atskirų frazių rinkinys, be rimto turinio“ (tai buvo atsišaukimo į pasaulio tautas tekstas). Tada Poškienė pasiūlė Kaziiui tą antitarybinį dokumentą perredaguoti. Tačiau Boruta atsisakė. Jam buvo neaišku, kam minimas dokumentas skirtas. Poškienė nepasakė, kokios organizacijos vardu tai buvo daroma. Boruta prisiminė,

kad rankraščio buvo keli nedideli lapeliai. Visas tekstas jam nebuvo žinomas. Boruta manė, kad tai pačios Onos išmonė. Rodos, kovo pradžioje vėlai vakare Kazys vėl buvo atėjęs į jos butą, bet buvo išgėręs ir teprisimena, kad Poškienė kažką rašė mašinėle, bet ką rašė — nesidomėjo ir neprisimena, ar ji ką nors jam pasakėjo.

Į tardytojo repliką, kad Poškienė savo parodymuose tvirtina, jog Boruta skaitė visą tekstą, Kazys kategoriškai pareiškė: „Aš neskaiciau jokių dokumentų.“

Iš bylos aišku, kad Boruta buvo suimtas kovo 17 d., pirmoji apklausa surengta kovo 19 d., o nutarimas areštuoti išrašytas kovo 23 d. KGB kapitonas Danilovas, peržiūrėjęs bylą, nutarė, kad K. Boruta, būdamas nusiteikęs prieš tarybų valdžią, turėjo ryšį su Lietuvių Tautine Taryba, vadovaujančiais pagrindžio nacionalistinės grupuotės dalyviais, dirbo antitarybinį darbą. Nutarimą Kazį Borutą areštuoti patvirtino generolas Jefimovas. Teisme K. Borutą gynė advokatas Koleizonas. Kaip buvo įprasta, advokatas nei žodžiu neužtarė kaltinamojo. Karo tribunolo posėdžio metu pirmininkaujančiam buvo perduotas Rašytojų sąjungos pirmininko A. Venclovos laiškas, kuriame mėginama užtarti Borutą, nurodomi jo nuopelnai tarybų valdžiai. Vilniaus garnizono karo tribunolas nuteisė Kazį Borutą 5 metams laisvės atėmimo be turto konfiskavimo. Vėliau šis sprendimas buvo sumažintas iki 3 metų lygtinai, perkvalifikavus straipsnius į 58-12 straipsnį.

Po teismo (mus visus, kaip jau ne kartą minėjau, buvo suvarę į vieną kamerą nakčiai) trumpai susipažinom, pasipasakojom savo bėdas ir įspūdžius apie teismo procedūrą. Manėme, kad viskas surežisuota partijos centro komiteto iš anksto, o teismas atliko tik formalią procedūrą. Kazys Boruta net apsverkė: visą laiką, sakė jis, teko būti persekiojamam, sėdėti kalėjimuose ir anksčiau, ir pa-

galiau dabar. Juodu buvo neperskiriama draugai su Juodeliu.

Vėliau visus kartu perkėlė į Lukiškes, kur iki kasacijos skundo sprendimo ilgesnį laiką buvome drauge. Teko Borutą pažinti artimiau. Kartą jis pareiškė: aš anksčiau nežinojau, kad tarp kunigų yra tiek daug dorų patriotų ir lietuvių, kurie

kartu kenčia ir garbingai neša tą našta.

1947.01 TSRS Karo tribunolas Vilniaus garnizono nutarimą paliko galioti. 1949 m. TSRS prokuratūros tarpininkavimu TSRS Aukščiausiojo teismo plenumas nutarė K. Borutos bylą nutraukti, neradęs jo veiksmuose nusikaltimo.

RYŠININKAI IR JAUNIMO GRUPĖS

Svarbų vaidmenį mūsų darbe atliko ryšininkai. Stasiūnienė, Dargytė palaikė ryšius su Gorodeckiu, Noreika, Semaška; Valentukonis, Serkšnas palaikė ryšius su Dzūkų rinktine; padėjo studentės Elena ir Irena Kakarekaitės — Elena buvo paskirta tiesiogine Jono Noreikos ryšininke. Kitos merginos — Serkšnaitė, Plokštytė, Bakanauskaitė, Bielinytė, Bėkštaitė, Birutė ir Elena Sileikaitės padėdavo partizanams rinkti medikamentus, atlikdavo kartais ir ryšininkų pareigas, parinkdavo jaunimo grupėms susirinkimo vietas.

1946 m. vasario—kovo mėnesiais buvo organizuojamos jaunimo grupės — „mirtininkai“. Dėl per didelio žmonių skaičiaus vienoje byloje kai kurie veikėjai buvo iš centro — LTT — bylos išbraukti. Taip, pavyzdžiui, nors ir turėjo artimus ryšius su LTT, iš bylos išbrauktas Jonas Semaška, kuriam, kaip Žemaičių legiono kūrėjui ir Šiaulių apygardos vadui (juo LGPVV gen. Vėtros buvo paskirtas kovo mėn.), kartu su jo štabo viršininku Ašokliu buvo sudaryta atskira byla ir juodu buvo teisiami Šiauliuose atviraime teisme. Į teismą liudininku buvo atvežtas J. Noreika. Čia jis išdrožė ugningą kalbą, apkaltindamas tarybų valdžią tautos naikinimu ir genocidu. Matyt, Noreikos kalba turėjo įtakos, kad numatyto viešo teismo būtų atsisakyta. Atskira byla buvo sudaryta Vincui Tamuliui. Taip pat atskirai teisė jaunimo grupes bei ryšininkus, sujungus 19 asmenų į vieną bylą.

1946 m. rugpjūčio 12—13 d. Vilniuje, Karo tribunolo patalpose, dalyvaujant teisėjui kpt. Jurikovui, nariams mjr. Freimovičiui ir kpt. Korockinui, sekretoriui seržantui Virkinei, advokatui Zaleckiui (gynė Kakarekaitės), vertėjui lt. Burokui, buvo teisiami kaltinamieji Feliksas Svirnelis, Aleksas Petrauskas, Jonas Antončikas, Tomas Krušas, Algimantas Černeckas, Elena Kakarekaitė, Irena Kakarekaitė, Birutė Sileikaitė, Elena Sileikaitė, Marija Bėkšaitė, Feliksas Žakevičius, Vytautas Vaicekuskas, Julija Serkšnaitė, Malvina Plokštytė, Rožė Bakanauskaitė, Aldona Zinaida Bielinytė, Vytautas Dvoreckas, Vincas Krušas, Petras Averka. Jie buvo kaltinami, kad rinko popierių, medikamentus, tipografinį šriftą partizanams, aktyviai kūrė jaunimo grupes, rengė slaptus nelegalius antitarybinio pobūdžio pasitarimus-susirinkimus. Teismas nutarė nubausti:

1. Svirnelį Feliksą, Kazimiero
2. Petrauską Aleksą, Vinco
3. Antončiką Joną, Mykolo
4. Krušą Tomą, Matviejaus
5. Cernicką Algimantą, Motiejaus
6. Kakareikaitę Eleną, Jono
7. Kakareikaitę Ireną, Felikso
8. Sileikaitę Birutę Viktoriją, Petro
9. Sileikaitę Eleną, Petro
10. Bėkšaitę Mariją, Povilo
11. Žakevičių Feliksą, Felikso
12. Vaicekauską Vytautą, Juozo
13. Serkšnaite Juliją, Jono
14. Plokštytę Malviną, Petro
15. Bakanauskaitę Rožę, Tomo
16. Bielinytę Aldoną Zinaidą
17. Dvorecką Vytautą
18. Krušą Vincą
19. Averką Petrą

§ 58-1^a — 10 metų ir 5 metai
tremties su turto konfiskavimu

§ 17-58-1^a — 10 metų ir 5 metams
tremties su turto konfiskavimu

§ 17-58-1^a — 8 metai ir 3 metams
tremties su turto konfiskavimu

§ 58-12 — 5 metai be turto
konfiskavimo

BUSIMOJI VYRIAUSYBĖ

Cerčilio kalba, pasakyta Fultone, sukėlė daug triukšmo visame pasaulyje, joje šmėstelėjo viltis greitai atgauti Lietuvos nepriklausomybę. Kad nebūtume užklupti netikėtai, LTT pradėjo galvoti apie būsimą vyriausybę bei jos sudėtį. Pirmiausia norėta išplėsti Lietuvių Tautinės Tarybos sudėtį — įtraukti pagrindinių organizacijų — kairiųjų ir dešiniųjų — atstovus. Konspiracijos sumetimais tai nebuvo daroma. Esama LTT turėjo imtis atsakomybės už visus savo veiksmus, kad apsaugotų būsimus vadovus. Kpt. Jonas Noreika tai puikiai atliko.

Vis dėlto tardytojams pavyko iš dalies išryškinti, kad kairiųjų partijos ideologas ir partijos nuomonės reiškėjas yra Vilniaus universiteto vyr. dėstytojas Petras Juodelis, puikus žmogus ir geras Vilniaus krašto žinovas; dešiniųjų partijos programą pasiėmė parengti pats Noreika. Tai, matyt, ir išgelbėjo dešiniųjų partijos konsultantą prof. K. Salkauskį: dėl įkalčių stokos jis nebuvo į bylą įtrauktas.

Ir Noreika, ir Gorodeckis, ir Poškienė siūlė žinomas visuomenės veikėjų kandidatūras, su kai kuriais atskirai kalbėjosi, tarėsi, norėdami sužinoti jų nuomones dėl einamojo momento. Neapsieita ir be užsienio lietuvių kandidatūrų. Tas pats buvo daroma ir parenkant apygardų štabų viršininkus bei Vyriausiąją ginkluotųjų pajėgų vadovybę.

Į Lietuvos Tautinę Tarybą ir būsimą Lietuvos vyriausybę buvo siūlomi šie kandidatai, žinomi politiniai veikėjai:

1. Gydytojas Domas Jasaitis — dešiniųjų pažiūrų politinis veikėjas, gyvenantis Miunchene ir turįs didelį autoritetą tarp emigrantų (siūlė J. Noreika);

2. Inžinierius Steponas Kairys — socialdemokratų lyderis, gyvenantis Miunchene (siūlė S. Gorodeckis);

3. Advokatas Rapolas Skipitis — buvęs Draugijos užsienio lietuviams remti pirmininkas (siūlė S. Gorodeckis);

4. Dr. Leonas Bistras — Lietuvių krikščionių demokratų partijos veikėjas, buvęs švietimo ministras (siūlė O. Poškienė);

5. Docentas Kazys Lukša — Vilniaus valstybinio universiteto dekanas, vienas eserų partijos organizatorių, stiprus ekonomistas (siūlė S. Gorodeckis);

6. Profesorius Balys Sruoga — žinomas rašytojas, buvęs Štuthofio lagerio kalins, parašęs atsiminimų knygą „Dievų miškas“ (siūlė J. Noreika);

7. Petras Juodelis — Vilniaus valstybinio universiteto vyr. dėstytojas, literatūros veikėjas, kairiųjų pažiūrų (siūlė S. Gorodeckis);

8. Profesorius Vladas Jurgutis — Vilniaus valstybinio universiteto dėstytojas, buvęs Lietuvos banko valdytojas;

9. Profesorius Jonas Dagys — socialdemokratas, dirbęs Mokslų Akademijoje, žinomas ekonomistas. Jis 1945 m. Inteligentų suvažiavime viešai pasisakė prieš tarybų valdžią (siūlė O. Poškienė);

10. Profesorius Juozas Baldžius — Vilniaus valstybinio universiteto kultūros klausimų specialistas, vokiečių okupacijos metais pašalintas iš VVU;

11. Feliksas Bugailiškis — Etnografijos instituto direktorius, buvęs žurnalo „Kultūra“ organizatorius (siūlė O. Poškienė);

12. Profesorius Zigmas Žemaitis — Vilniaus valstybinio universiteto rektorius, ilgametis Lietuvos Aeroklubo pirmininkas (siūlė S. Gorodeckis);

13. Profesorius Kazys Šalkauskis — teisininkas, Mokslų Akademija (siūlė J. Noreika);

14. Profesorius Jonas Pranas Aleksa — buvęs ilgametis žemės ūkio ministras.

Vyriausybės nariai nesiskirstė pareigomis, nes išdavystės atveju nukentėtų gana daug žmonių. Tik buvo siūloma vidaus reikalų ministro postą pavesti Jonui Noreikai.

PABAIGAI

Ne vienam bylos dalyviui kilo klausimas, o kur buvo tas siūlo galas, nuo kurio prasidėjo LTT sukūrimas ir galutinis sutriuškinimas.

Jau įpusėjus aktyviai veiklai, kilo mintis turėti apygardose, pačiame centre ir smulkesnėse grupuotėse antrininkus, kurie turėtų būti žinomi tik labai mažam žmonių ratui, jie pradėtų veikti tik centro arba apygardos štabo žlugimo atveju. Ši organizacinė detalė nebuvo pakankamai aptarta ir išanalizuota. Su Kauno apygardos dubleriu pavyko susitarti, juo sutiko būti Kauno politechnikos instituto docentas Mečislovas Kleinas, kuris buvo supažindintas su visomis direktyvomis, instrukcijomis, įsakymais, atsišaukimais. Kleinas žinojo tik vieną LTT nario — Gorodeckio pavardę, o jo dublerio aš dar nežinojau.

Dalis LTT dalyvių neturėjo pakankamo patyrimo ir informacija netysčia galėjo nutekėti, o gal į šią organizaciją buvo infiltruotas mums nežinomas žmogus, kuris teikė saugumui žinias apie veiklą. Tačiau iki dabar tokia versija nepasitvirtino.

Žinoma, kad pagrindinių veikėjų areštas buvo paruoštas iš anksto. Žinoma, kad KGB, turėdama žinių apie pagrindžio organizaciją, sudaro specialią grupę, kuriai pavedama sekti kiekvieną dalyvį ir teikti operatyvias žinias apie kiekvieną jo žingsnį.

Laimingai pasprukęs iš Kauno MGB žabangų ir norėdamas perspėti LTT apie gresiantį pavojų, Vilniuje patekau į pasalą Gorodeckio bute. Aš išlošiau tris dienas, nors tesužinojau, kad areštuotas Stasys Gorodeckis — apie Noreikos ir kitų areštus nežinojau. Dabar, peržiūrėjus bylų protokolus, paaiškėjo, kad apie mane saugumui jau buvo žinoma viskas. Noreikai ir Gorodeckiui taip pat buvo sunku, nes ryšininkas Valentukevičius buvo areštuotas sausio 11 ar 12 d., Noreikos adjutantas Zigmas Serkšnas — vasario 8 d., o Vincas Tamulis — vasario 26 d. Suprantama — jie galėjo prasitarti.

Reikia neužmiršti ir tardytojų provokacijų, kai tardomajam buvo pakišami KGB sufabrikuoti bendražygių parodymai, tuo pačiu klausimu tar-do kelis kartus ir klaidinančiais klausimais mėgina išsiaiškinti, ar keičiami parodymai. Neapsieinama ir be kuriozų. Tardytojas perša sufabrikuotus tardomojo vardu parodymus, o tardomasis neigia. Tada tardytojas sako, kad taip galėjo būti, ir tardomajam atsakius „taip“, palaikoma pripažinimu.

KGB panaudoja šeimos narius, jų parodymus, siekiant per juos išprovokuoti kaltinamojo prisipažinimą. Pavyzdžiui, pulk. P. Masiuliu kategoriškai teigiant, kad žmona nieko nežinojo apie Serkšno paliktų dokumentų turinį, jie, įgąsdinę Masiulienę, kad tik prisipažinimu išgelbės vyrą, Masiulienė prisipažino. (Masiulis kategoriškai prieštaravo, ir tik akistatoje su žmona, jai pakartojus prie vyro savo parodymus, prisipažino.)

Julija Vaicekauskienė irgi buvo išprovokuota — „Ona Poškienė drąsiai pasisakydavo prieš kai kuriuos tarybinės valdžios veiksmus dėl nacionalinės politikos ir todėl aš manau, kad Poškienė yra antitarybiškai nusiteikusi ir, atrodo, dirba antitarybinėje nacionalistinėje organizacijoje.“ Poškienei Vaicekauskienė pakenkti negalėjo, nes jau pakankamai daug buvo įkalčių (svarbiausia — rastas visas LTT archyvas), o pačiai šiek tiek pakenkė, nes „žinojo, bet nepranešė“.

Nepavyko byloje rasti originalių dokumentų. LTT ir LGPVV bylose (Nr. 7157. T. IV. L. 223.) paketas su daiktiniais įrodymais — tuščias. Kas juos išėmė — nežinia. Ten buvo visi išleisti dokumentai — direktyvos, įsakymai, instrukcijos, Atsišaukimas į pasaulio tautas.

Kapitonas Jonas Noreika buvo susitaręs su Stasiu Gorodeckiu, kad, jei įkliūtų Noreika, jis (Noreika), siekdamas uždelsti KGB darbą, pasakys tardytojams, kad 1945 m. buvo užverbuotas į „Smerš“ ir parodymus duosiąs tik „Smerš“ vadovams. Tačiau KGB šią gudrybę suprato ir Noreika tą savo parodymą atšaukė.

Nežiūrint, kad Čiurlionytė-Borutienė kreipėsi ir į Paleckį, ir į Venclovą, norėdama išgelbėti K. Borutą, jį nuteisė 5 metams laisvės atėmimo ir tik atbuvus 3 metus, pavyko jį išlaisvinti.

Įdomiausia, kad byloje yra 1958.07.10 dokumentas-operatyvinė kortelė, kurioje prašoma pateikti žinių, kur atlieka bausmę Jonas Noreika, kuris dar 1947.02.26 buvo sušaudytas...

LITERATŪRINIS PUSLAPIS

Viltim — į vakarus,
Kančia — į rytus,
Sirdim — tarp žemės
Ir dangaus.

Šiose keliose eilutėse, ko gero, kondensuotai išsakyta pokarinės kartos situacija. Savoj žemėj neturintys vietos, palikę šeimas, artimuosius, draugus, kiekvieną akimirksnį pasiruošę sutikti mirtį. Tačiau turintys tai, ką po jų atėjusios kartos negrįžtamai prarado — Lietuvos viziją ir tikėjimą, kad ta vizija taps realybe. Tas tikėjimas teikė jėgų, stiprybės nepalūžti ir laikytis iki paskutiniosios.

Tarp tų, kurie pakluso savo likimo šauksmui ir išėjo į mišką, būta labai įvairaus amžiaus, išsimokslinimo žmonių. Kiekvienas atėjo su savo patirtimi, žiniomis. O gyvenimas „rezervate“, matant kasdien retėjančias draugų eiles ir laukimas savo valandos uždėjo savotišką likimo ženklą ant jų rašytų laiškų, dienoraščių, poezijos.

Sioji poezija nėra tradicinė, mums įprasta tremtinių ar politinių kalinų poezija. Joje nėra vienadienės patriotikos, patetikos, kuri rodo kūrinio trumpaamžiškumą. Tautos, Tėvynės išvadavimo idėja išsakoma ne skambiomis deklaracijomis, o įtaigiu kalbėjimu apie save, savo paskirtį, apmąstant tragišką situaciją. Šios labai dažnai užlūžtančios eilutės byloja nebylų skundą, kartais rezignaciją žmogaus, suvokiančio padėties beviltiškumą ir besiruošiančio sutikti savo lemtį.

Cia nesidangstoma ir nekoketuojama, neapsimetinėjama didvyriu. Žmogus kovoje su istorija ir už istoriją, kovoje už gyvybę yra visiškai vienas, todėl nebelieka jokio optimizmo: „Tu nelaimingas tiek, kiek gyveni“. Bet tai ne juoda neviltis, greičiau situacijos ir savęs joje įvardijimas ir įvertinimas ir stiškas susitaikymas su neišvengiamu.

Pateikiame šiuos eilėraščius skaitytojui, vildamiesi, kad šios iškentėtos eilutės leis geriau pažinti ir suprasti miško brolio sielą, mintis, svajones ir lūkesčius, akivaizdžiai parodys, ką sunaikino okupantai.

Eilėraščius pateikiame netaisytus. Atsiprašome, jei mūsų turimi tekstai atitolo nuo originalo. Šiuos eilėraščius — be autoriaus, be datos radome savo archyve ir publikuojame, tikėdamiesi, kad galbūt atsiras ką nors žinančių apie autorių, o gal ir turinčių eilėraščių originalus. Būtume labai dėkingi.

Irma ŽUKAITĖ

PARTIZANUI

Žvelgi į tautą,
Žengiančią kovos keliu.
Žvelgi iš vakarų, rytų:
Lakštingala atstos Motulę,
Liepužė — Sesę,
Miškai širdyje oš.
Tu neši gintaro smiltelę
Lyg tautą laisvės sukury:
Su elgetos krepšiu,
Aukodamas skambias dainas.
Tarp žemės ir dangaus,
Pro ašaras graži Tėvynė,
O laisvės varpas gaudžia,
Kai su Šilu
Gal paskutinįkart.
Ir kūnas aikštėje
Ant grindinio pamintas,
O šaltas sniegas.
Griovį prie kelio
Tavo kapas nešventintas,
Gėlė žydės, kančia
Ir kryžius nestovės.
Širdy motulės.
Tu išėjai — mėnulis pilnaty.
Balta drobulė, žydros akys,
Gelsvi lyg gintaras plaukai —
Sesulė lauks rūtų daržely.
Negrižai ir nepalikai.

TREMTYJE

Viltim į vakarus
Jau saulė leidžias.
Tikėjau ir guodžiaus,
Kol ašara lytėjau.
Ir mėnuo teka...
Tėviškėj likau.
Viltim — į vakarus,
Kančia — į rytus,
Sirdim — tarp žemės
Ir dangaus.
Užaugai, tėviškėj žydėjai.
Vosilkos žydi mėlynai...
Jos mėlynos lyg sesės akys.
Sugrižęs bėrą žirgą pririšai.
Vainiką Rūtų
Svelnios rankos pina.
Balta lyg gulbė, bėras
Žirgas, motulę palikai.
Atgal žvelgei — giedra naktis...
Jaunyste, kur dingai?

UŽ TĖVŲ ŽEMĘ

Ir tu, ir jie svajonėj apie laisvę:
Ar nors kuris iš jų parneš?..
Gal tas gyvenimas viltim —
Tava auka rausvuos žieduos.
Ir kruvinas dulkėtas kelias
Pro tėviškę kovų laukuos.
Sis reginys, ir kraujas gyslose
Sustingssta. Upeliai ašarų.
Sauksmuos ir aimanose išniekintas
Gyvenimas anapus ramybės nesuras.
Gimtoji žemė, aukuru patapus,
Dejuodama paguos, o tavo kūnas —
Išniekintas. Kur gėlas šulinio vanduo,
Raudona ašara lydėdamas žerės,
Ir lauko šuliny žvaigždutė nespindės.
Laukuos nežinomas ten tavo kapas,
Užuojaautos — lyg naktyje šviesos,
Kai brolis brolių, keliaudamas anapus...
Viltim, Motule, kruvinuos laukuos.
Rymosi — beržas balzganas rūkuos.
Kur saulės spindulys myluos —
Šiluos kalbėsi apie laisvę,
Ir kruvinas gyvenimas alsuos.

VAKARAS

Sušalęs, alkanas ir vienas.
Tos tamsios tavo dienos,
Kol gyveni po svetimu dangum,
Išsenka jėgos, mintys blėsta.
Tu nelaimingas tiek, kiek gyveni.
Ir paskutinis duonos kąsnis
Lyg deimantas ten, elgetos pily.
Ant švento Kūčių stalo
Si žemiška viena diena...
Rusens ugnis, ir šildysis rankas
Sušalę lauždami plotkele.
Dangus žvaigždėtas.
Ten šilumos nėra.
Tiktai šviesa nusėtas...

SAUKSMAS

*Tik du kvadratinius metrus —
Lietus nelytų, nesnigtų,
Vėjas nedraskytų. Sušiltų,
Prisiglaustų, kaulai pailsėtų...
Gyvas pastogės neturiu.*

TIEK NEDAUG TURĖJAU

*Prabėgau mintim lyg ašara riedančia
Savo trumpą gyvenimo kelią.
Kiek nedaug šiam pasauly svajota,
Bet kodėl aš ir to neradau.
O gyvenimas usnim nusėtas,
Ir žemelėj šaltoj palikau
Tiek kentėta, gyventa, svajota,
Ir nieko aš ten neradau.
Mano kelias pro vieškelį platų,
Kur kadaise aš vaikas buvau.
Ten alksnyne takelis vingiuoja,
O aš vienas tenai palikau.
Mano kelias tiesus ir duobėtas,
Kur upelis tekėjo sraunus.
Aš sustoju ir rymau sušalęs
Ten obels apsnigtos nerandu.
Tik ilgėjaus ir laukiau, Motule,
Kol dar jaunas savim gyvenau...
Ir pabalęs — ketvirčio amžiaus
Mirtimi savo sielą guodžiau.
Aš ilgėjaus tavęs, mylimoji,
Mintyse su tavim gyvenau.
Kai išvydau, šiaušiasi vėjas,
Silumos niekada nejutau.
Kur tas kelias, usnim nusėtas,
Tik svaja ir mintim keliavau.
Lūžta nendré — gyvenimas slysta po kojom,
Tolsta žemė beribiam dangui.
Be bažnyčios, be Dievo palaimos...
Nesimels ir lyg šunį užvers.
Ten, prie kapo, svajone gyvensi,
Kai išauš toksai rytas skaistus,
Šalta žemė viltim nusinešus
Tu sugrižai — padangėj nušvis.
Tavo broliai seniai jau atgulę
Tu pasauly kovosi už juos.
Ten ilgėsies pavasario žiedo,
Kur gyvenimo saulė išblės.*

VIEŠPATIE

Baltą alyvos šakelę nuskyniau,
Prisiminiau — sėdėjai susimąstęs.
Vaikišku įžvalgumu lytėjau:
Ko vertas? Ko verti?
Tik viena iki šiandien:
Kodėl davei, jei grįši pasiimti.
Tikėjai, vyleis — to nebus.
Davei — išpirksi. Saugojau — ateisi.
Ir mes pamiršim tapę Tavimi.

PARKO GATVĖJ MEDŽIAI NEAUGA

Aš pasiūlgau
Ir pamilau
Arti „Gegutės lizdo“.
Padėjai atsikelti
Ir atnešei man laisvę.
Kuri spalva šiam
Piešinį: juk meilė,
Alkis, viltis ir medis,
O laivas — vakarienė.
Nesuklydai!
Brangi man sese,
Motina. Šis lizdas —
„Tėvas pasikorė“.
Tas tikras
Nuostabus gyvenimas.
Gėlė pražydo, vysta,
Darsyk ji nežydės.
Aistra gyvenimo kely,
Ir popierius. Čia spalvos.
Pilka. Minutė laiko —
Klausyk ir pieški,
Muzikos garsus.
Tai jūra, tolis, vėl
Uolėtas krantas.
Čia kompensuoja aukštas
Žemą garsą, o ten —
Spontaniškai išrinkti
Spalvą. Pilka — lėtai,
Žydra — ji nepatinka.

BRANGIAUSIAI

Dėkok, jei dovanoja iš visos širdies,
Ir nesakyk — to neverta.
Pažvelk man į akis
Pro ašaras skaisčias —
Toks tyras jausmas,
Ir būsime toli...
Jau vėtros šėls.
Kai laimini, nusineši skausmus,
O viskas prieš akis:
Mintim išpuoselėt, svaja pajaust,
O per kančias gal neturėt.
Širdis taip trokšta,
Nerimas, ir norisi tylėt,
Kai rūkas kyla —
Jaučiu tave jausmu į tylą.

ELGETOS SAŽINĖ

Kur rasi ją —
Sušalęs, vienišas, apleistas.
Ji ten. Juk niekas neis.
Pakelsi jį:
Parkritęs dulkėse lyg vaikas.
Jo siela atspindėjo, dėkojo, meldės.
Koks vienišas.
Supraskit — elgetą šio amžiaus,
Kai mena tuos laikus...
Tauta iš užmaršties, mylėjau...
Ir Viešpats tesupras.
Žmogus šio amžiaus
Suluošintas, nes gimė išvaržutas.
Kada nustos, kada supras —
Toks vienišas pasaulis.
Yra gražaus, gal nuostabaus
Nėra žmogaus.

Skaitytojui pateikiame Kęstučio apygardos Žvainio būrio partizano Stepono Augustčio dienoraštį.

S. Augustas gimė 1931 m. Raseinių apskr. Tytuvėnų valsč. Kaimalės kaime, vidutinio ūkininko šeimoje. 1949 m., iškilus trėmimo grėsmei, S. Augustis išėjo į mišką ir pasirinko 1946 m. žuvusio brolio Nikodemo slapyvardį Upelis.

Žuvo 1952 m. gegužės mėnesį. Jo, taip pat partizano Budgino ir dar vieno nežinomo partizano kūnai buvo sumesti į stribo rūšį. 1990 m. balandžio mėnesį visi trys buvo perlaidoti į Tytuvėnų kapines.

Dienoraštį išsaugojo ir maloniai leido jį publikuoti Albina Augustytė-Paukštienė — Stepono sesuo.

Redakcija

Dienoraštis pradėtas rašyti 1949 metais Velykų pirmą dieną. Koks gražus šiandieną oras, tiesiog negaliu apsaityti. Bet, deja, jis man visai nemalonus, nes sėdžiu vienui vienas. Visokios liūdnos mintys apie tėvelį su mažais broliukais, apie sesutę, kuriai dar vos penkeri metai, o tiek turės vargšė išvežta pernešti, iškentėti — tiek, kiek visi suaugę. Ir maišos mintys, toli nuklysta į uralus, kur vargšė kita sesutė ir sena motulė. Jau greit bus treji metai, kaip kenčia badą, visoki skurdą ir nežino, kada viskas baigsis. Nuklysta mano mintys ir prie brolio, kuris taip pat treji metai, kaip garbingai užmerkė akis. Ir prie to sustoja maišos svajonės — gal ir man kada tas bus, nes tuo keliu išėjau ir nusukti nemanau. Bet, deja, susimaišė mintys, atėjo šeimninkė, atnešė valgyti. Jau antra diena, kaip nieko burnoj neturėjau. Taigi, sudie, mielas dienoraštėli.

Velykų antra diena taip pat gana graži — aplinkui skamba jaunimo dainos. Tos mielos dainelės — taip širdį susopa, kodėl negaliu būti su jais kartu, kodėl negaliu su jais išeiti. Nueiti į Tytuvėnų bažnyčią pasimelsti už savo šeimą, už savo tėvelį, kuris paskutiniu laiku taip buvo suklydęs, dėl kurio man teko tiek vargo pernešti, tiek keistų žmonių pašiėpimų girdėti, kurie tiek gulė ant mano širdies, tiek mano širdis skausmo teikė, kiek aš nepajėgiau panešti.

O neturėjau su kuo širdies skausmą pasidalyti. Su kuo nors truputėlį sau širdį nuraminti. Nėra man mamytės, kam pasiskųsti, nebuvo doro tėvo, ko man klausyti. Bet gana perdaug tuotarpnuklydau su savo mintimis į praeitį, kuri tiek daug mane kan-kino.

Balandžio 19 d.

Jau po Velykų, šiandien taip pat gražus oras, taip pat skaisčiai saulutė šviečia. Švelnus vėjelis šnara pernykščių metų smilgomis. Švelniai ošia žalios eglaitės, šurpia ošia žalios pušys ir kiti medeliai, kurie dar neišskleidė savo lapų, nepasipuošė šiai vasarai. Taigi, šiandien pirmas mano pasivaikščiojimas po Vyčių miškelį, po plačias biržias, tik di-džiai gailiuosi, kad dar vienas.

Balandžio 21 d.

Šiandien oras pasikeitė: truputį lynoja, vėjas taip pat pakilo. Šian-dien jau niekur neinu, sėdžiu savo slėpynėje ir svajoju. Mano mintys nuklydo pas mamytę ir sesutę, kaip joms ten sekasi, ką jos šiandien veikia. Gal, vargšės, neturi duonos kąs-nio, o aš čia sėdžiu lyg nuo žmonių atskirtas ir negaliu nieko padėti. Nors nekiek galėjau ir seniau, nes su tėvuku nesikalbėdavau ir negalėjau joms pasiskųsti.

Balandžio 22 d.

Šiandien nusipagadijo, pakilęs vakarų vėjas išblaškė debesis, pasirodė saulutė ir ruošės būt graži diena.

Šį rytą šeimininko sūnus, atnešęs pusryčius, pasakė, jog praeitą naktį tytuvėniškiai kratė visų daržines. Sakė, jog manėm, kad tavo suras. Bet tuotarp mano namukas išliko nepaliestas. Taigi tikrai keistai išlikau, jog visur kratė, o pas mus nebuvo. Taigi tas privertė galvot apie save. Kodėl tai aš pabėgau, koks tai likimas skirtas. Kiekvienas, kas tikras lietuvis, jei yra vilties, privalėtų geriau savam krašte garbingai, negu tolimuos sibiro taigos baltuos miškus kaulus valkios. Taigi, to aš siekiau, tą būč padaręs ir metais anksčiau, bet taip dėstės aplinkybės. Ligi to turėjau laukti dėl savo mažesnių brolių ir mažos Nijolės.

Būčiau seniai išėjęs, gal būčiau laimingas taip pat, kaip Nikodemas. O to niekuomet nesibijojau, nes jis mirė žinodamas, už ką ir nuo ko. O jei būč tuomet išėjęs, kol namie buvom, kol tėvelis buvo tokiame blogame kely, kol norėję savo namuos įkurti pragarą. Jis, jei aš būč per vėlai susipratęs, būt mano šeimai užtraukęs amžiną sarmatą, nuo kurios ir šiaip nemažai kentėjau. Taigi, todėl nenorėjau pirm laiko išeiti savo keliais. Nenorėjau savo broliams ir visai šeimai vargo ir sarmatos.

Balandžio 23 d.

Siandien gan gražus oras. Ką tik grįžau pasivaikščiojus miegoti. Atėjo Beržinskis ir pasakė man, jog draugai ir tikrieji broliai jau atvyko. Tiktai šį vakarą su jais kalbėjęs. O rytoj nuo ryto man teks pas juos nuvykti. Taigi su geromis mintimisėjau miegoti.

Balandžio 24 d.

Siandien pakilau anksti — dar saulutė negreit težadėjo tekėti, ir bėgau nurodytais takais, kur seniai svajoju. Beeinant man per liniją, staiga išgirdau: stok, kur eini! Ir pa-

mačiau savo gerai pažįstamą, buvusį seniūno padėjėją. Su juo paėjėjęs kiek toliau radau ir kitus brolius, kurie kietai miegojo ir, matyt, buvo iš kelionės. Sukilus draugams ir broliškai pasisveikinus, sukalbėjome rytinės maldas, nes tai buvo atvelykis.

Balandžio 25 d.

Siandien anksti pakilęs gavau naują vardą, kuriuo ir brolis buvo. Gavau vokišką mašinę ir èmiaus nagrinėti ir valyti jos dalis. O po to toks pat jaunas draugas, trisdešimt pirmų metų gimimo kaip ir aš, pradėjau aiškinti L. Kl. sudėtį ir jo veikimą. Nes jis buvo pirmos grupės. O aš gavau paskyrimą į antros grupės vid. atm. Taigi, pradėjau susipažinimą su darbo įrankiais ir jų sudėtimi. Iš viso mūsų sudėtis tuomet buvo nedidelė: devyni ir dvi moterys. Viskas buvo pamanomai, tik viena man gadino ūpą — nes man dar vienam bebūnant buvo pradėjus skaudėti kairė koja per kelį. Taigi dėl to man truputį nukrito ūpas, bet nieko, manau sau, gal praeis, o jei ne — gal kaip gausiu vaistų, nes manau, jog man bus sąnarių uždegimas.

Balandžio 29 d.

Vakar labai lijo lietus ir negalėjom niekur išeiti, turėjom sėdėti savo namukuos. Tiesa, dar tik vakar atvykom čionai, ties Bulavėnais. Čia labai gražios apylinkės: vakaruos aukšti Dubysos krantai, apačioj — kaip gyvatė vingiuoja Dubysa. Čionai tikrai aprašyti, reiktų man būti gerokai mokytesniam. O dabar aš, kaip sakant, mažamokslis, nieko negaliu aprašyti.

Gegužės 1 d.

Siandien oras gan gražus, saulutė aukštai pakilus, danguje nei vieno debesėlio. Tiesa, dar vakar vakare bebuva Bulavėnuos pas vieną dieduką. Eimutis bestovėdamas kieme pamatė iš kito dėduko beeinančius kalną apie penkiolika garnizono. Ir tuojau paskelbė pavojų — tuomet iš kambario kas per duris, kas per

langą. Aš pats pirmas išbėgau pro langą už pirties kampo ir laukiau, kas bus. Bet tuo tarpu jie nepamatė ir nusileido į pakalnę. Tuomet ir mes nuėjome savais keliais. Parėję dalinomės įspūdžiais, kalbėjom, kas ką būtų veikęs, jei būtų tekę susiremti.

Gegužės 2 d.

Šiandien taip pat gražus oras, bet pakilo vėjas ir gali būt lietus. Ir mes dar tik šiandien sužinojome, jog praeitą naktį ėjo kratos beveik visam Bulavėnų kaime. Šiandien eina kratos per miškus, taigi nėra kada rašyti, nes jau broliai ruošiasi visokiems galimiems susidūrimams. Taigi ir aš bėgu prie savo pirmojo numerio, nes dar vakar mane išrinko antru numeriu lengvojo kl.

Gegužės 3 d.

Šiandien oras nekoks, lyja lietus, taip pat ir vėjas gana didelis. Šiandieną juokingai atrodo vakarykštis mano su mano pirmu numeriu. Kaip pro mus vos penkiolika metrų praėjo septynių kareivių grandis. Kaip tik laukėm tik ženklo pradėti kt. O negavę ženklo, kaip lindom už eglaičių ir už didelio kelmo. Aš pats nežinau, kaip tuomet troškau atidengti ugnį, kaip norėjau padaryti savo vokišką mašinę mirštama. Bet tas neįvyko, nes jie mūsų nepamatė. O juos užkabinti nebuvo tikslo.

Gegužės 5 d.

Šiandien visur ramu, netoliese gegutė kukuoja, oras vėsus, draugai visi miega iš po vakarykščios kelionės. Tik aš vienas šiandien anksti kėliau ir besiklausydamas gegutės ir besaugodamas brolius, sėdaus prie mažo stalelio rašyti. Kaip man šiandien skauda širdį, kaip gaila savo šeimos, mažų broliukų, sesutės, tėvelio, savo namų, antros sesutės su mamyte, kurios tiek laiko kenčia ir nemato nieko gero, nieko širdį nuraminančio. Taigi, prisiminęs jas, atsiminiau ir brolių, kurį taip mylėjau, ir kurio taip verkiau ir gailėjausi. Ir kai po jo mirties prisiekiau atlyginti plėšikams už

jo mirtį ir jo jaunystę, nors reiktų ir galvą paaukoti. Ir kaip dabar pradėjau tesėti — stojau į jo pramintas pėdas, į jo tiesų kelią. Ir aš pats dabar nežinau, kaip trokštu atlyginti už savo šeimą, už savo tikėjimą ir tėvynę. Nors gali tekti galvą padėti, bet žinau už ką.

Gegužės 10 d.

Visas praeitos dienos gyvenimas ėjo sena vaga, be jokių nuotykių. Tiesa, tik vakar naktį teko truputį susidurti su Lyduvėnų garnizonu, bet po trumpo susidūrimo viskas baigėsi laimingai. Ir vieni, ir kiti pasitraukėm be nuostolių, nes mes pusę minutės anksčiau juos pamatėm. Bet, vos spėjus sugulti, ir jie atidengė ugnį iš autm. št. Taigi kelias serijas paleidau ir aš, bet neišgeliai trukus pasitraukėm. O šiandien jau matau tolimas Dubysos apylinkes, kuriose dar nebuvau buvęs.

Cionai Dubysos kalnai truputį keičias, čia didesnės lankos ir kalnai apaugę tankiais krūmais, visokiais kelmiais bei karklynais.

Gegužės 15 d.

Cionai gyvename jau keturios dienos ir laukiame, kol po susirėmimo nurims mūsų numylėti Bulavėnų kalnai, kol sustos užti audra mūsų miegam pakraštėly. Tiesa, dar vakar buvom keturiose netoli Siluvos, kaip kad broliai sako, pamiklinti rankos, pamylėti perdaug gerus žmones, kurie jau pradėjo neišsitekti savo pastogėje. Tenai gerokai pasidarbavus, parsinešiau sau penkpūdį — labai dailų ir gražaus apdirbimo dar prieškarinės laidos šautuvėlį. O savo vokišką mašinę atidaviau moteriškei (iš jo buvau vos tris serijas paleidęs, t. y. dvidešimt tris biteles).

Gegužės 21 d.

Dar vakar persikėlėm už Siluvos netoli Šaukoto ir tenai iš vieno die-duko sužinojau, jog su manim vaikšto mano tikras pusbrolis, kuris lig šio laiko nieko nebuvo man sakęs, jog mes broliai. Jis labai panašus į

a. a. Nikodemą, jog nežinodamas, kad ir miręs, pasakytum, jog jis. Taigi tik dabar sužinojau, jog tarp šitų yra dar vienas mano pusbrolis. Su juo geriausiai ir sugyvenau, nors ir visi sugyveno kaip tikri broliai. Dar vakar, bebūnant prie Dubysos, išėjo iš mūsų viena mergaitė. Taigi likom: pusbrolis su žmona, aš, ir dar vienas mano draugas, labai drąsus ir tų pačių metų kaip ir aš. Tuotarp su keliais buvom persiskyrę, nes jie išėjo pasitikti vadovybės netoli Bulavėnų, kur ir mes šį vakarą turim eiti.

Gegužės 22 d.

Sugrižę į savo mielą pakraštėlį, radome savo visus šešis. Ir dar dvidešimt tris kitus, tokiu kaip ir mes. Taigi šiandien visą dieną taip ir leidžiam: linksmos kalbos ir juokai. Ir vieni kitiems pasakojame savo nuotykius ir vargus. Buvo tokių, kurie ką tik iš po susirėmimo, pasakojo apie jų eigą, kada kas kaip mirė, kaip kam sekė. Tik man ne visai smagu buvo, nes gaila buvo savo tėvų, brolių, seserų. Ir be to, man skaudėjo abi kojas per kelius ir rankas per alkūnes.

Gegužės 26 d.

Šiandien šeštinės, tai yra man ir šeimai visam amžiui neužmirštama ir skaudi šventė. Nes prieš tris metus, tai yra 46 m. šeštinių pavakarį mirė brolis, kurio per visą gyvenimą užmiršti negalėsiu, kurio taip man buvo gaila, kaip nė vieno šiame pasaulyje, su kuriuo niekad nenorėjau skirtis ir dabar nuėjau jo keliais, jo pramintu tikru keliu. Jis veda į laisvę, į gyvenimą ar mirtį, visur galiu eiti, nes žinau, jog tikru ir garbingu keliu einu, žinau, jog mano tėvai ir protėviai tuo keliu ėjo, dėl to ir man nebaisu. Nors ir nežinau, kuomet gali tekti sutikti mirtį. Bet prisiminęs brolių ir savo šeimą, visuomet galiu stot jai ant kelio. O jei aš mirsiu ir nežinau, katras paskutinis žodis ir kuri diena nebus įrašytas į mano menką dienoraštėlį, įrašys likę drau-

gai. O mano mažesni broliai eis mano keliu. O jei išliksiu, kuomet...

Gegužės 28 d.

Šiandien oras gan puikus. Gegužio mėnuo yr gražus. Saulutė leidžias gan lėtai, aplink mirga pumpurai. Dabar tik berželiai pradėjo skleisti savo lapus, už kelių dienų bus visai kitoniškas vaizdas. Nors ir dabar gerokai pasikeitė. Oras daug šiltesnis ir per vidurdienį tiesiog negali pakęsti.

Gegužės 30 d.

Šiandien oras truputį vėsesnis, yra menkutis vėjas, kur ne kur debesėlis. Vakar pavakary iškeliavom visi keturi į kaimą, nes sugalvojo truputį alum atgaivinti savo suvargusius kūnus. Nes tuo tarpu tebuvom keturi, o kiti buvo išlydėję vyresniusius. Kiek pabuvoję, sugrižome į savo seną vietą. Tik staiga išgirdome žingsnius, kažkas sukosėjo, nuo ko krūptelėjo mano draugai. Visi, suspaudę rankose ir gatavai pasiruošę, laukėme, kas bus toliau. Ilgai nelaukus, tiesiąja linija pasirodė tamsios figūros, kurių buvo gana daug. Ir ėjo viena linija pro mus koki dvidešimt metrų. Jų priskaitėme penkiasdešimt keturis. Pasirodo, ėjo Tytuvėnų sribiteliai ir Lyduvėnų garnizonas į sekimus miškų prie Pumpurų. Taigi, kai jie nuėjo toliau, iškeliavome ir mes į Bulavėnus, kur susitikome ir kitus šešis, kurie grįždami palydėję draugus, buvo pastatę pasalas ir laukė Titv. Potė. Bet šie pargrįžo kitu keliu ir pasikalbėti neteko.

Birželio 1 d.

Šiandien, prieš pietus, dar kiti miegojom nuo pusryčių, nes vakar buvom kelionėj: buvom pas kelis rankų pamiklinti su guminiiais. Tiktai staiga pajutau tampant už kojos, greitai pašokęs, pamačiau kelis brolius sugulusius už eglių paruoštais l. k. ir besikabinėjant kitus įrankius bei kasetes. Taigi sakau, kuo greičiausiai čiupau ant pečių savo įran-

kiaus ir kartu su kitais sugulėm ant žemės. Kiek paslinkęs, paėmiau iš savo pirmo numerio diskus. Po to tuojau jis man pasakė, jog matęs penkis kareivius už kokio šimto metrų. Be to, buvo atbėgus iš kaimo mergaitė ir pasakius, kad esam apsupti. Nes visur mačius apie tą mažą miško išsikišimą kareivius, kurie suko nuo Žiemų pusės ir norėjo apeiti nuo miško. Taigi, pasilenkę ir gatavai pasiruošę, trumpais perėjimais, kol dar nebuvo šūvių, traukėmės iš to prakeikto raisto į savo karalystę. Apsistojom už kokių devynių kilometrų, ruošėmės miegoti. Dviese išėjom į kaimą pusryčių užsakyti. Beidami per rugių lauką, jau buvom nuo namų kokie penkiasdešimt metrų, kai pamatėm, kad po kaimą vaikščioja apie septynetas žmonių. Taigi supratom, kas per svečiai, susisukę atgal ropom perslinkę papasakojom, ką matę ir kodėl nenuėjom.

Birželio 2 d.

Šiandien dar prieš saulutės tekėjimą nuėjom su draugu pusryčius užsakyti. Pasirodo vakar, t. y. praėitą naktį, čia buvo krata. Parėjęs sėdau rašyti, nes man reikėjo budėti — draugas nuėjo prie kitų miegoti. Stai jau atnešė pusryčius, taigi reikia pakelti brolius valgyti. Mums bevalgant, diedukas papasakojo, jog prie Medingėnų ir Parvydų, o taip pat ir apie Tytuvėnus ir čia netoliese prie Silv. vieškelio privažiavo labai daug kariuomenės, kuri eina per miškus kratydama. Taigi, ėmėme ruoštis, nes reikėjo pasirinkti pozicijas. Nutarėme užimti netoli esantį kalną, nuo kurio į rytus tęsėsi gan plati ir gryna... Nuo šiaurės taip pat nesiaura ir gana ilga tiesioji linija. O visas kalnas tiesiom eglaitėm apaugęs. Ir kas visų geriausia, dar gana daug apkasų, užsilikusių nuo karo. Taigi, užlipę ant to kalno ir gerai apsimaskavę laukėme galimų netikėtumų. Taigi, man teko su savo neišskiriamu draugu, pirmu numeriu, neblogo pozicija palei biržią, kuri buvo gan

plati ir ilga, be to, dar labai gryna, jog per ją nepamatytas negalėjo pereiti. O iš kito kampo nuo linijos ir biržės stovėjo kiti du tokie pat draugai. Taigi, taip pasiruošę turėjom gulėti visą dieną, nes nebuvo žinios, kada gali užėiti. O pasitraukti taip pat nebuvo išeitis, nes tokiu siautimu ir nebuvo kur. Taigi, gulėjom ir žvalgėmės per žiūronus, nes iš čia gana toli buvo matyti. Tik pietų laike pamatėm maždaug pusę kilometro atstumu perėjinęją liniją gana daug kariuomenės — galbūt keli šimtai. Bet, mums taip pasiruošus, nelabai tas gasdino, nes jeigu ir būt užėję, tai mes kiekvienas galėjom gana daug jų primušti. Nors per tokią minią galbūt mažai katras ir mes išliktume. Nes kaip pasirodė, jų ėjo apie puspenkto tūkstančio. O mūsų buvo vos dešimt ir tai dar viena moteris. Taigi, jei jie užėitų ir tektų susiremti, tai jau tuomet sudie, dienoraštėli. Nes nors ir kažkaip kaukis, tokio amalo neatlaikysi ir per jį neištrūksi. Bet, dėkui dievui, jau pavakarys, o kad ir užėitų, tai lig nakties išsilaikytume, nes kol jie iš visų pakraščių susišauktų, tai sumtėtų, ir mes, kurie likę, galėtume pasitraukti. Bet jau girdėti ant Siluvos kelio mašinos ūžia, turbūt išvažiuoja. Nes ten toli, prie Vyčių matyti labai daug kariuomenės. Taigi, ir mes, kai tik pritems, kelsimės prie Pumpurų.

Birželio 3 d.

Šiandien taip pat karštas oras, saulutė tiek kaitina, jog iš savo kambarėlio nenorisi išeiti. Taigi, sėdau rašyti, nes dar neparašiau, kaip vakar persikėlėm čionai. Čionai buvo matyti visur linijoms bei takeliais suminta žolė, net lig purvyno. Taigi, iš šito gali numatyti, jog ėjo gana daug, nes ir pamšikiais, kaip žmonės pasakojo, buvo labai daug mašinų. Nes visur, kur tik ėjom, buvo kruvinai suminta žemė. Tai mes tuokart tikrai stebuklingai išlikom neužėiti.

Birželio 9 d.

Jau daug laiko, kai mes gyvenam kiek ramiau. Neseniai buvom netoli Bulavėnų—Liudavėnų. Dabar vėl prie Šiluvos. Nuo šito kalnelio aiškiai matyti Šiluvos miestelio stogai, o dar aiškiau — bažnyčios ir koplyčios bokštai. Bet, deja, tuojau reikia palikti šią gražią vietą, šiuos aukštus Dievo namų bokštus. Kur kada atvažiuodavom per šilines su visa šeima: su tėveliais, broliukais ir sesutėmis. Bet, deja, tas praėjo, dabar visi tiek toli, jog tik mintimis gali ateiti į šias gražias apylinkes. Tik aš vienas gyvenu visai netoli ir negaliu jos aplankyti. Negaliu, kaip kitados su visa šeima prie jų pasimelsiti. Bet dabar jau reikia mesti rašius, nes broliai jau ruošiasi.

Sekminės

Šiandien visai kitokios aplinkybės. Gyvename netoli geležinkelio prie Pumpurų. Šiandien labai lyja lietus, todėl visi miega, nes nėra ką veikti, o be to dar visi iš po kelionės. O per lietų po brezentiniu namuku labai miela pamiegoti. Ir atgaivinti savo įvargusius sąnarius. Taigi, šiandien visi miega, kaip išpjauti. Tiktai aš vaikštau palatke apsisiautęs ir daboju, kad kokie bedieviai nepažadintų be laiko mano brolių. Pasibaigus mano budėjimui, pažadinau savo pusbroį ir pats nuėjau miegoti. Po kiek laiko atsikėliau, radau atėjusį žmogų ir su juo besikalbant tris savo brolius. Jis pasakojo, jog matęs penkis stribus pamišky, ant to aš jam pasakiau, kad ir dešimt nebijom. Taip mums bejuokaujant, pasirodė saulutė ir tarėmės eiti praustis už kokio šimto metrų. O tas žmogus nuėjo atgal. Taigi buvau bepasiliekęs budėti, bet mano jauniausias draugas sako, eik tu praustis, o aš pabūsiu prie miegančių. Taigi išėjom praustis trys: aš, ..., ..., o vietoj pasiliko septyni. Seši miegojo, o vienas budėjo. Mums išėjus atėjo kitas diedukas ir pasakė, kad pamiškę siaučia. Tuo pačiu momentu už kokio penkiasdešimt metrų

pamatė kareivius, ant kurių pamanė, kad mes grįžtam nusiprausę. Bet pamatė, jog eina apie 10 ir rankos paruoštos ginklais, suprato, kas per draugai. Tuojau šoko abu į abi puses: žmogus namo, o Vacys prie draugų. Bet dar nespėjus pažadinti, pradėjo kalenti R.kv. Taigi nebuvo kada galvoti, šoko visi lig įgelti, čiupo savo kas svarbiausia, ir bėgo kur kas įmanė. Pirmas pašoko antros grd. v., kuris, vos tris metrus pabėgęs, krito. Po jo bėgo Dainius ir moteriška, kuri buvo nutvėrus kasetę su dokumentais. Bet matydama, kad išnešt nepavyks, nes trukdo jai šaudyti, o užsikabinti ant pečių nėra kada, taigi ir pamatė. Dainius savo pusautomatį dukart traukė, abu kartus neveikė, tuomet metė žemėn, ir čiupo nuo diržo savo mažytį. Po jų šoko mano miego draugas su būrio vadu, kuris lig tol šaudė iš už didelės girios. Bėgdamas norėjo pagauti nuo žuvusio automata, bet pamatęs, kad dar truputį gyvas, neėmė. Jiems bebėgant, įkliuvo į užvirtusią eglę šovinynai, nes nespėjo užsidėti ant pečių, o čia smarkiai kaleno kulksvaidis, nebuvo kada painiotis. Taigi, gavo palikti ir mano pirmą numerį kl., kurio per tokią ugnį nebuvo vilties išnešti. O gintis tokioj maišaty, kur visur priešas ir saviškiai, nebuvo įmanoma. Taigi bėgo taip, vietoje paskutinis pasiliko Tautmilas (?), kuris teturėjo septyniolika metų, kaip ir aš. Jis tuo tarpu atsakinėjo savo klk. į priešo šūvius, o kiti abu jau buvo žuvę, taigi ir jis, daug negalvojęs, trumpais atsitraukimais pradėjo slinkti, bet tuo tarpu kareiviai įvirto į stok., o jo kl. pasibaigė šoviniai. Taigi, tuščia nebuvo viltis išnešti, o pakeisti diską nebebuvo, nes buvo numestas anksčiau. O draugų nematydamas, metė ir patį klk. ir slinko toliau. O mes tuo tarpu, išgirdę pirmo klk. kalenimą, metėm prausėsi: dar muilintais antakiais, čiupom savo ginklus ir bėgom į stovyklą, nes su mumis buvo kulksvaidininkas, o jo klk. buvo palikęs sto-

vykloje. Iš to įsibėgėjimo nepataikėm prie palapinių, bet prie į jas šaudžusių karių. Padėtis buvo šitokia: mes trys su dvejais štv., o trečias tik su mauzeriu. O kareivių septynetas už penkiolika metrų su lengvuojų kkk., kiti — pusautomaciais. Tik kas svarbiausia, kad mes pirma pamatėm. Tuomet nebuvo ko laukti. Kritęs ant vieno kelio pradėjau šaudyti. Nuo pirmo šūvio vienas kareivis skėstelėjo rankomis ir krito aukštiekninkas ant kito, kuris šaudė iš kkk. į stovyklą. Tuoju parkritęs už kelmo žvilgtelėjau atgal, kodėl draugai neleidė nei vieno šūvio. Pamačiau, jog jie slenka atgal. Taigi, ir aš, septynetą šūvių išleidęs, mečiau paskui jų. Ir tik tuomet išvydau, kaip nuo kelmų biteles skuta žieves ir kairiam bato aului išplėštas dviejų centimetrų plyšys. Ir pamatęs savo grandies vd. mirštantį, supratau, jog mano gyvenimas ant plauko. Taigi nuo vieno kupeto bei kelmo prie kito pradėjau slinkti draugų link. Ir su jais, pabėgę už pusės km., įpuolėm bėgti į didelę pievą, kuria bebaigiant perbėgti vėl pradėjo duoti iš pusautomacių. Dabar, kai iš toliau šaudė, nebebuvo taip baisu, nors ir biteles pro ausis zirzė. Keliskart iššovus, dar kiek pabėgęs, triskart perbėgus per upelį, tebuvo girdėtis tik atskiri šūviai. Šiandien jau radomės už 30 km. ir tiek privargę, kiek žmogus gali panešti, miegojom iki vakaro.

Pavakare atsikėlę, dalijomės vakarykščiais įspūdžiais, kaip kam kur sekės ir kas ką padarė. Pasirodo, tik mano pirmas šūvis buvo tikslus ir v. v., nes priešė nuostoliai: du užmušti ir du sužeisti. O mūsų — du žuvę. Taigi, rezultatas nekoks, nes netikėtai buvom užklupti. Iš šiandieną visi likusieji nutarėm, jog kitąkart geriau padarysim. Nes žmogus mokosi lig pat savo mirties.

Praėjo kelios dienos be žymesnių nuotykių. Tiksliai man kojos ir visi sąnariai pradėjo vis labiau skaudėti. Ir visam kūne jaučiu didelį silpnu-

mą. Taigi, mano padėtis žymiai pablogėjo, nes neturiu nei vaistų, kurie pasiliko su kasete per susirėmimą. O dabar neįmanoma nei iš kur jų gauti, nes niekur negalim išlįsti. Visur dideli siautimai ir kratos. Dar vakar buvom susidūrę su penkiolika sribitelių, kurie po trumpų susidūrimų išlakstė, palikę du savo sužeistus: vieną per petį, kitą per vidurius, kuris mirė. Ir šiaip visą laiką visur pilna garnizoniečių, kurie tiesiog lipa ant kulnų, nes tik spėjam pasitraukti be susišaudymų. Šiandien pat sužinojau, kad iš kur mes prieš dvi valandas išėjom į kitą vietą, dabar jie jau darė puolimą, bet, deja, į tuščią stovyklą. Taigi, padėtis visai nekokia, nes kiekvienu momentu galim susiremti. Apie miegą nėra ką ir galvoti, nes prie visko dar lyja lietus, o nuo anokart paliko palapinės. Dėl to dabar turim didelį vargą, nes šlapi kenčiam šaltį, alkį, fizinį nuovargį, o be to dar man liga. Taigi, sėdim visi lyg apaštalai nukritusiu ūpu, šlapi, nevalgę ir visai menkais ginklais, nes visi geresni paliko. Iš viso esam trys, kurie išsinešėm, taigi dabar juokiamės iš savo draugų, kurie paliko. O čia kiekvienu momentu gali susidurti, o neturėdamas kuo gintis, gali pasitikėti tik savo kojomis. Nes tokioje tvarkoje mes galim kovoti tik su sribiteliais, kurie ir balso bijo, o ne su dešimteriopai didesne kariuomene ir gerai ginkluota, kuri tuo laiku visur siautė.

Birželio 29 d.

Jau gerokai laiko praėjo nuo to laiko, kai buvom taip suvarginti. Dabar jau vėliai visi turim nors ir nekokių įrankių, bet su laiku ryžtamės iš jų atimti kad ir ne savus, bet geresnius, negu dabar turim. Ir esam pasiriję dešimteriopai atkeršyti už savo brolius, bei visas skriaudas. Dabar jau esu nebe antroje grupėje, bet einu su vadu pirmutiniai. Nes dabar mano ginklai geresni už kitų.

Taigi, čia truputį pavojingiau, nes visuomet pirmos kulkos pirmuti-

niams. Bet aš to nelabai imu į galvą, nes ant to esu pasiryžęs. Nes, kaip sako, kam bus skirta, mirtis ras jį ir po šilta antklode lovoj. Tik tas man svarbiausia, ko aš bijau, tai mano liga, kuri tiek įsigalėjo, kad visai negaliu tokioje padėtyje bebūti. Nes taip skauda sąnariai ir visam slabna, jog aš negaliu nė dorai pavaikščioti. O čia kartais tenka ir gerai pabėgioti, nes sportai su sribais bei garnizonais nesibaigia. Taigi, mano likimas beviltiškas ir nežinau, kur bedingti ir kur gydytis. Nes čionai tokioje sveikatoje būti negaliu, nes gali tekti ir į glėbius susikibti, o tuomet gali liūdnai baigtis.

Liepos 1 d.

Siandien atėjo ta diena, jog turiu palikti tiek sugyventus draugus, su kuriais tiek vargo bei kančių ir sunkių valandų pergyventa, ko niekuomet užmiršti negaliu, su kuriais išsiskirti maniau tiktai tuomet, kai mano siela skirsis nuo kūno, tuomet, kai užmigsiu nuo priešo kulkos, kaip kiti. Bet, deja, man to neteko, kuo aš visuomet geriau sutikčiau, negu dabar tokio išsiskyrimo niekad netikėjau. Ir dabar dideliai gailiuosi, kad man nekliuvo nei viena bitelė, taip kaip kitiems broliams. Kad negalėjau mirti, kaip pridera doram lietuviui. Bet turiu skirtis su tokiais broliais, su kuriais ir mirti malonu. O dabar turėsiu kokiam užkampy ar ligoninėj baigti savo dienas. Taigi, po brolišių atsisveikinimų draugai prižadėjo, jeigu sąlygos leis, padėti, prisiūsti pinigų, kad, jei leis Dievas, galėčiau vėl grįžti į šį mielą gyvenimą. Bet tuo aš netikiu, nes praėjo visas gerasis laikas, kuomet galėjo pasigydyti. Bet dabar, kai tik nusilpo visas organizmas, svarbiausia širdis pasigydyti per vėlu. O dargi tokiomis sąlygomis, be jokio kapitalo, be jokių namų. Taigi, išėjau be jokios vilties pagyti ir nežinodamas, kur baigsiu savo gyvenimą.

Liepos 2 d.

Atvykęs į Šiaulinius pas buvusius savo gimines, pasikviečiau kitus savo giminaičius, kurie turėjo išmėgę mano kada tai buvusios tarnybos algą — tris šimtus rb. Ir juos gavęs, ruošiuosi važiuoti į Šiaulius pas daktarą.

Liepos 4 d.

Siandien jau Šiauliuose. Čia visai kitoks vaizdas ir truputį šiurpu. Kadangi nebuvo kur dėtis, nuėjęs pas daktarą, prašiau įrašyti į ligoninę. Po ilgų derybų, gavęs 50 rb., sutiko.

Liepos 5 d.

Siandien jau matosi vien tik ligonių lovos, kurios daug skiriasi nuo tų, kur aš neseniai miegojau. Dar šiandien vaistų negaunu, bet jaučiuosi visiškai nekaip ir laukiu pats nežinau ko.

Liepos 6 d.

Siandien jau gaunu vaistus gerti į vidų su vandeniu. Atsisėdęs lovoje žvalgaus per langą — čionai visai kitoks vaizdas. Nėra tiek medžių, medelių, paukščių, paukštelių. Nėra lakštingalos, kuri pavasarį taip gražiai giedodavo, nėra gegutės, kuri taip arti ir taip garsiai kukuodavo. Tiesą pasakius, visai nėra to, kas mano širdelę nuramintų. Nėra to, kas mano skausmus sumažintų ir nuramintų. Tiesiog tiek skauda širdis, kiek nuo ligos negali skaudėti, kiek tik mano nervai gali išlaikyti. Nes čia draugo, su kuriuo pakalbėti nėra, ir to draugo, kurį visada po galva pasidėdavau. Su kuriuo niekad nesiskyriau, atsikėles ant peties kabindavau. Nėra to, kuris nuo pavojų gindavo, kuris taip garsiai kalbėdavo. Ir nuo kurio kiekvienas pasikėsinėlis amžinai užmigdavo. Nėra ir to mažyčio draugo, kuris nuo diržo niekuomet nelipdavo, kurį taip mylėjau. Nes jis buvo skirtas paskutiniam

momentui, tam laikui, kai antrasis kalbėdamas užspringtų. Nes su juo galėjo viena ranka susikibus kalbėti. O prie blogiausios minutės ir sau į kaktą atsukti. Nėra čionai nė vieno daikto, kas būtų miela, kas širdį paguostų, užgarantuotų ar nuramintų. Čionai, kur tik užmatai, balti mūrai — tiek nemieli ir negražūs. Net visiškai nepanašūs į mano neseniai buvusių namelius, nes čionai — dešimteriopai didesni.

Liepos 10 d.

Praslinko kelios dienos tuos didelius mūruos, dienos, kurios tiek ilgąs ir nemielas, kurios man vaizdavos mėnesiais ir net metais. Ir slenka dienos, kurios nežada nieko gero, ko man širdis trokšta. Geriu vaistus ir nežinau, kodėl vaizduojuos lyg ne sau. Nes nuo tų vaistų nieko negerėja, truputį sąnariai mažiau skauda. Bet toj vietoj jaučiu didelį silpnumą ir smarkiai spaudžia paširdžius ir visą krūtinę.

Liepos 15 d.

Praslinko dar kelios tos žiaurios dienos. Tos, kurios man nieko gero nežadėjo ir tiesiog sakė, jog tavo gyvenimas neilgas, nemalonus ir niekam tikęs. Bet ką dabar darysi, gyvas į žemę nelysi. Sau galo krikščionis nedaro, todėl turim taikytis su Viešpaties valia. Ir laukti, kas bus toliau.

Geriu vaistus ir nieko gero nejaučiu. Buvo daktaras ir pasakė, jog reikia tau gydytis namie, saulės spinduliuose. Taigi, bet kur namai, o Viešpatie, kodėl mano toks likimas, už ką man toks vargas. Bet Dievas žino, ką daro, turbūt esu vertas, nes Dievo valia nepakeičiama.

Liepos 23 d.

Jau daug laiko praėjo, kaip guliu tarp tų baltų mūrų. Tarp baltų lovų, kuriose guli tokie pat žmonės,

kaip ir aš. Galbūt ir skiriam, ne visi, ne visai, bet kai kuriuos dalykuos. Su mano sveikata nekas. Šiandien išrašo iš ligoninės, nes sako, tau namuos, ant saulės reikia gydytis. O čia per tiek laiko jei nepagijai, vaisčiai nepadėjo, tai ir neapsimoka. Vakar tiek buvo užėmę krūtinę, jog tiek trūko oro, kad maniau, jog pasikutinės mano minutės. Bet nuėjo tas slėgimas, dabar šiek tiek geriau. Taigi, nepadėjo ir nepadės, reikia ruoštis išvažiuoti. Bet kur — ir galva sukasi, savo namų neturi, ieškok, kas priglaus. Taigi, nutariau važiuoti į Radviliškį pas tetą Mikasę.

Liepos 25 d.

Čionai parvažiavęs neturiu, ką veikti. Popiet reiks eit pas felčerį, kuris, žmonių sakoma, gydo geriau, kaip daktaras. Taigi, reiks nueit pas jį laimės pabandyti.

Liepos 27 d.

Vakar buvau pas tą giriamą felčerį. Pasakė, jog didelis reumatizmas. Užgynė kai kuriuos valgius ir išrašė vaistus, kuriuos grįždamas iš vaistinės ir paėmiau. Gavau trynimui ir gerti dvejus. Taigi, iš viso trejus. Matysiu, kas iš to bus.

Liepos 30 d.

Išgėręs vaistus ir nieko nepagelbėjęs, sumaniau važiuoti į Rygą. O tuo tarpu baigiu pinigų, taigi, nurašiau dėdei Jonui laišką, kad atvežtų lašinių ir ko nors iš maisto. Nes ten dar buvo mūsų užsilikę. Taigi, lašinius reikės parduoti. Bus truputis pinigų, kurių visai mažai beturiu.

Liepos 31 d.

Dar iš vakaro išėjau į stotį, kur netikėtai sutikau kelis savo kaimo draugus. Bet kai tuomet buvau gerokai pasikeitęs: nusikirpęs plaukus, kuriuos visuomet ilgus ir garbanotus

KOMENTARAI „KOVŲ PRISIMINIMAMS“

nešiojau. Taigi, likau nepažintas, nes menkai buvau panašus į kada tai buvusį save. Tas man ir gerai — bytik nepažino, nes tai dar galėjo kur paleisti kalbas. Ketvirtą valandą ryto išvažiavau. Davažiavus Joniškį, prasiėjo lygumos, kur tik užmatai — lygūs laukai. Miškų taip pat veik nėra. Prieš Meitinę taip pat vaizdas pasikeitė, nes jau pravažiuojom kada buvusį Lietuvos—Latvijos rubežių. Čia daug mažiau gyventojų, daug rečiau viena nuo kitos sodybos. Pastatai didesni, nes ūkininkai kada turėjo po keturiasdešimt, penkiasdešimt hektarų žemės. O dabar visur matyti ganantis sovchozo bandos. Kur kada buvo gražūs ir geri galvijai, dabar tiek sunykę, kad gaila ir pažiūrėti. Kur kada buvo gražūs arkliai, dabar lyg ožkų banda. Tiesiog širdį so pa pažiūrėjus į naująjį rojaus gyvenimą. Netruko laikas pralėkti besizvalgant po nematytas apylinkes, nepajutau, kad jau matyti Rygos aukšti bokštai. Čionai miestas gana gražus ir įdomus, bet negali būti taip mielas kaip mano apylinkės.

Rugpjūčio 1 d.

Šiandien gan gražus oras. Kur tik pažvelgsi — aukšti namai. Gražios gatvės, kuriomis lyg bitės zuja žmonės bei mašinos, troleibusai ir tramvajai. Šiandien ketvirtą valandą eisiu pas daktarą ir pamatysiu, ką pasakys. Dabar nekaip jaučiuosi, buvau pirty, bevaikščiojant perpūtė vėjai. Smarkiai skauda galvą ir sąnarius.

Rugpjūčio 2 d.

Šiandien parsinešiau vaistus, kuriuos vakar daktaras išrašė. Vakara daktaras pasakė, kad man didelis reumatizmas ir smarkiai širdis nusilpus. Taigi, šiandien pradedu gerti vaistus, nuo kurių, kaip daktaras sakė, galbūt palengvės sąnariai ir širdis pastiprės. Bet tuo aš netikiu, nes jau tiek esu vaistų išgėręs, o nieko nepadėjo...

Gimiau ir užaugau Šiaulių apskrityje (dab. Radviliškio rajone) Šiaulėnų valsč. Šiaulaičių km. 1948—49 metais kartu su mama Elena Niparavičiene padėjau savo krašto partizanams. Mokiausi tada Šiluvos, vėliau Tytuvėnų gimnazijoje. 1949 metų spalio 8 dieną mane areštavo. Vėliau, 1950 m. pradžioje, areštavo ir mamą. Abi gavome po 10 metų lagerio. Kalėjau Intoje, Pečioros srityje, Karagandos srityje. Mama buvo Mordovijos lageriuose.

Skaitydama LKA 3—4 numerį pažinau šiaulėniškius ir kitų apylinkių partizanus. Norėčiau apie juos papasakoti.

Apie **Palapyšių** kautynes 1949 m. rugpjūčio 29 d. rašo Birutėnas. Jis — vienas iš keturių brolių partizanų Žiogų — Antanas Žiogas. Anksčiau jo slapyvardis buvo Aliūtas. Birutėno slapyvardį jis pasirinko 1949 m. po partizanų vadų suvažiavimo prie Radviliškio. Jis per savo apylinkes lydėjo vadus,ėjo sargybą, berods, ir kai kuriuose posėdžiuose dalyvavo.

Apie **Kovo 10 dienos** kautynes rašo Laisvūnas iš Liutauro atsiminimų. Liutaurą pažinojau labai gerai. Tai Jonas Sukys, kilęs nuo Šiluvos (Raseinių apskr.). Jo šeima, tiksliau tėvas ir brolis, buvo ištremta, sesuo Jadvyga Sukytė—Birutė gyveno pas žmones, vėliau buvo areštuota. Partizanavo ir jų brolis Antanas Sukys. Jonas Sukys—Liutauras buvo mūsų būrio vadas.

Degučių kautynes 1949 m. sausio 5 d. aprašo Laisvūnas iš Merkio atsiminimų. Merkį dar kartais vadinavo Daktaru. Tai Albertas Sauka, kilęs iš Raseinių apskr. Tytuvėnų valsč. Jis buvo ar būrio vado pavaduotojas ar kito rango vadas.

Apie **Piktonių** kautynes žinojau iš Antano Žiogo—Aliūto, Birūtėno epizodinių pasakojimų. Nežinojau, kad tas vyko Piktonių kaime, bet kad jos vyko tarp Šiaulėnų ir Saukoto. Gerai pažinojau Lakūną. Tai Jonas Svetikas, dabar gyvenantis Radviliškyje. Jis vienas, ačiū Dievui, nors vienas išlikęs gyvas iš mūsų apylinkių partizanų. Jo brolis Vladas irgi buvo partizanas. Lakūnas ir Aliūtas, kaip rašo, buvo sužeisti. Žuvo Gyrūnas ir Manžiūras. Kiek prisimenu, Gyrūnas buvo iš Šiaulėnų valsčiaus Gelažių km. Bronius Muklickas (ar Mukleckas). Manžiūro nepažinau. B. Muklicką dar vadino Klajūnu. Bene trečią naktį po kautynių partizanai Aliūtą ir Lakūną atvedė į mūsų namus. Antano Žiogo—Aliūto koja buvo sutinusi — buvo peršauta pėda. Gerai, kad pataikė tarp pėdos kaulų ir kulka išlėkė jų nekludžiusi, taigi, galėjome apsieiti be gydytojo. Lakūnas taip pat buvo sužeistas, berods, į ranką, jis buvo labai išbalęs — prarado daug kraujo. Aliūtą paliko iki išgis koja. Atsimenu, kad jam paliko pistoletą ir granatų. Lakūnas pas mus nepasiliko. Kitą dieną mama išėjo į Šiaulėnų vaistinę vaistų. Ji apsirišo delną, neva įsikirto kirviu ranką. Vaistininkas patikėjo ir vais-

Manfredo VOLODKOS pieš.

tus jai pardavė. Partizanai dar buvo prašę sužinoti, kur numesti žuvusiųjų kūnai. Mama, slapčia priėjo prie stribų būstinės ir per tvoros plyšius pamatė gulinius kieme. Ji dar iš ankščiau pažinojo Bronių Muklicką ir partizanuose matė, tai greitai atpažino jo lavoną.

Vėliau žmonės kalbėjo, kad juos užkasė ant Siušvės upelio kranto prie Šiaulėnų miestelio. Per mėnesį Antanas Žiogas šiek tiek pasveiko ir vėl išėjo kartu su kitais. Vyrai suprato, kad pas mus gyventi nelabai pavojinga — buvome mažžemiai, mama našlė, didelio turto neturėjome. 1948—49 metais jie išsikasė po tvartu bunkerį. Ten apsigyveno Aliūtas, Lakūnas, Pranas Savickas—Naras iš Tytuvėnų miestelio (Pranas išliko gyvas ir tik prieš porą metų mirė Panevėžyje). Kartu gyveno ir Aliūto brolis Adolfas Žiogas—Šachtas. Sąlygos mūsų bunkeryje buvo blogos, nes jis buvo nedidelis ir po tvartu iškastas. Nežiūrint to, vyrai dirbo. Klausėsi užsienio žinių, rašė, parsinešdavo literatūros, kurią ir aš skaitydavau, grįžus savaitgaliui į namus. Vėliau Lakūnas su Naru išėjo, o vietoje jų apsigyveno Jonas Sukys—Liutauras.

V. BANIENĖ

TURINYS

DOKUMENTAI, FAKTAI, KOMENTARAI

Zemaičių ap. Kardo (Kardų) rinktinės apžvalga (dok. rink.)	3
S. Karalius, K. Budginas. Rezistencija Zemaitijoje ir Klaipėdos krašte	44
D. Kuodytė. Lietuvos rezistencijos centralizacijos klausimu (pabaiga)	61
Vyčių sąjunga (dok. rink.)	84

ATSIMINIMAI, LIUDIJIMAI, SVARSTYMAI

J. Malūkaitė-Petkevičienė. Kardo rinktinės partizanai.	135
R. Vaštokas. Žvilgsnis į genocidą iš visuotinės perspektyvos	140
A. Kliunka. Atmintis (V. Svilo netekus)	144

ANTINACINĖ REZISTENCIJA

„Kęstučio“ karinė organizacija	146
--------------------------------------	-----

IŠ SOVIETINIŲ ARCHYVŲ

V. Gregoraitis. Iš VRM Informacinio centro archyvo	155
A. Anušauskas. Genocidas. MVD—MGB tardymo metodai	162
V. Ašmenskas. Lietuvos Tautinė Taryba ir jos veikėjai	172

LITERATORINIS PUSLAPIS

Partizano St. Augustio dienoraštis	214
Po to, kai rašėme. V. Banienė. Komentarai „Kovų prisiminimams“	214

LAISVĖS KOVŲ ARCHYVAS

Eina šešis kartus per metus

Redakcija: Dalia KUODYTĖ (vyr. redaktorė), Rima GUDAITYTĖ, Valdemaras MACIUKA-VICIUS, Birutė OKSAITE, Regimantas ŽILYS

SL 176. 14 sp. l. Tir. 5000 egz. Užsakymas 169. Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, K. Donelaičio 70b, 3000 Kaunas. Valstybinė „Spindulio“ spaustuvė, Gedimino 10, 3000 Kaunas. Sutartinė kaina

1 Lt 88 ct
